

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

**Οι σημειώσεις αυτές αφορούν την Τουριστική
Γεωγραφία Ελλάδας.**

Σκοπός τους είναι η κάλυψη, πρώτα, των γενικών χαρακτηριστικών της χώρας και έπειτα η παρουσίαση των περιφερειών της από άποψη υποδομής και έργων ανάπτυξης, μέσω των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων (ΠΕΠ) και του 2ου Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (ΚΠΣ). Στη συνέχεια - και σε πιο εκτενή βαθμό - γίνεται διερεύνηση και καταγραφή των τουριστικών, ανθρωπογενών-πολιτιστικών και φυσικών πόρων κάθε νομού.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΥΡΤΕΣΑΣ
ΣΙΝΔΟΣ 2003

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ορισμός του τουρισμού:

Η λέξη τουρισμός (ή περιηγητισμός), προήλθε από την Γαλλική λέξη TOUR, η οποία σημαίνει γύρος, γυρίζω, τριγυρίζω και την αγγλική λέξη Touring, η οποία σημαίνει τριγυρίζω διάφορες περιοχές για την επίσκεψη αξιοθέατων κλπ. Και οι δύο λέξεις προέρχονται από την λατινική λέξη TORNUS. Επειδή η αγγλική λέξη touring είναι γενικότερη της ελληνικής λέξης περιηγητισμός γι' αυτό σήμερα έχει επικρατήσει η λέξη "Τουρισμός".

Σύμφωνα με τη Διεθνή Ακαδημία Τουρισμού (AIT. Monte – Carlo), Τουρισμός είναι το σύνολο των ανθρωπίνων μετακινήσεων και των δραστηριοτήτων που προκύπτουν από αυτές, οι οποίες (μετακινήσεις και δραστηριότητες) προκαλούνται από την εξωτερική και πραγματοποίηση, σε διάφορους βαθμούς και κατά διάφορη ένταση σε κάθε άτομο, του αδρανούντος πόθου της απόδρασης.

Εκτός του ανωτέρου ορισμού θα μπορούσαμε να πούμε ότι: Τουρισμός είναι κάθε μετακίνηση – ταξίδι στο εσωτερικό της χώρας με μια διανυκτέρευση τουλάχιστον, εκτός της μόνιμης κατοικίας, ή μια διακίνηση πάνω από 400 χλμ.

Επίσης κάθε μετακίνηση στο εξωτερικό ανεξάρτητα από την απόσταση ή διανυκτέρευση, αλλά με την προϋπόθεση ότι δεν υπάρχει οικονομικό αποτέλεσμα στη μετακίνηση αυτή και η παραμονή δεν διαρκεί πάνω από 6 μήνες (Ρούπας Β., Ι).

Διακρίσεις του τουρισμού

Από άποψη φυσικών ορίων:

- Εσωτερικός τουρισμός, που πραγματοποιείται από τον εγχώριο πληθυσμό μιας χώρας, εντός των φυσικών ορίων αυτής.
- Εξωτερικός τουρισμός, που πραγματοποιείται από άτομα που διαμένουν μόνιμα σε μια χώρα και την εγκαταλείπουν για να επισκεφθούν κάποια άλλη για τουριστικούς λόγους. Οποιαδήποτε χώρα έχει εξωτερικό τουρισμό, είτε εισέρχονται σ' αυτή ξένοι είτε εξέρχονται μόνιμοι κάτοικοι αυτής. Στην πρώτη περίπτωση που οι μόνιμοι κάτοικοι μιας χώρας επισκέπτονται μια χώρα τότε ο εξωτερικός τουρισμός χαρακτηρίζεται ως ενεργητικός και αυτό γιατί κύριο χαρακτηριστικό του είναι η εισροή συναλλάγματος. Αντίθετα, στην δεύτερη περίπτωση, όταν οι μόνιμοι κάτοικοι μιας χώρας επισκέπτονται μια άλλη για τουριστικούς λόγους, ο εξωτερικός τουρισμός χαρακτηρίζεται ως παθητικός και αυτό γιατί κύριο χαρακτηριστικό είναι η εκροή πολύτιμου συναλλάγματος.

Από πλευράς αριθμού περιηγητών

- Ατομικός τουρισμός, χαρακτηρίζεται από την ανεξάρτητη ατομική οργάνωση και εκτέλεση του ταξιδιού εκ μέρους των τουριστών.
- Ομαδικός τουρισμός, πραγματοποιείται από πολλά άτομα με βάση κάποιο πρόγραμμα. Ο ομαδικός τουρισμός οργανώνεται κυρίως από διάφορα γραφεία συλλόγων ή οργανισμών.

Από πλευράς οικονομικών δυνατοτήτων.

- Λαϊκός τουρισμός που πραγματοποιείται από άτομα που ανήκουν σε οικονομικά ασθενέστερες τάξεις.
- Κοσμοπολίτικος τουρισμός που πραγματοποιείται από άτομα ικανά να δαπανήσουν μεγάλα χρηματικά ποσά.

Από πλευράς επιδιωκόμενου σκοπού.

- Αναψυχής
- Αθλητικός
- Θρησκευτικός
- Επαγγελματικός
- Υγείας
- Φυσιολατρικός κλπ.

Από πλευράς μεταφορικών μέσων, που χρησιμοποιούνται:

- Οδικός
- Θαλάσσιος και ποταμών
- Σιδηροδρομικός
- Αεροπορικός
- Μικτός

Από άποψη ηλικίας των μετακινούμενων:

- Νέων
- Μέσης ηλικίας
- Τρίτης ηλικίας

Από πλευράς του φύλου των μετακινούμενων:

- Ανδρών
- Γυναικών

Κριτήριο διάκριση με βάση τη χρήση ή όχι υπηρεσιών ταξιδιωτικού γραφείου ή "tour operator":

- Πρακτορειακός
- Ή μη πρακτορειακός.

Κριτήριο διάκρισης με βάση τη χρηματοδότηση της διακίνησης:

- Αυτοχρηματοδοτούμενος (αυτόνομος)
- Κοινωνικός (χρηματοδοτούμενος από κοινωνικούς πόρους)

Από πλευράς χρονικής διάρκειας

- Συνεχώς. Χαρακτηριστική διάκριση του συνεχούς τουρισμού είναι ότι διαρκεί όλο το χρόνο, που σημαίνει ότι σε καμία περίπτωση δεν επηρεάζονται οι δραστηριότητες του από τις κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν σ' όλες τις εποχές.
- Εποχιακός: Χαρακτηριστική διάκριση του εποχιακού τουρισμού είναι ότι δεν διαρκεί όλο το χρόνο, που σημαίνει ότι σε αντίθεση με το συνεχή τουρισμό οι δραστηριότητες που επηρεάζονται αποφασιστικά από τις κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν σε διάφορες εποχές και γι' αυτό αναστέλλονται προσωρινά για ένα μικρό χρονικό διάστημα κάθε έτος.

Λόγοι ανάπτυξης του τουρισμού στην Ελλάδα

Η χώρα μας διαθέτει ένα μεγάλο αριθμό τουριστικών πόλων. Οι πόλοι αυτοί αποτελούν τους λόγους για την ανάπτυξη του τουρισμού στην χώρα μας. Τα τουριστικά προσόντα της διακρίνονται σε φυσικά και επίκτητα και είναι διάσπαρτα σε όλο τον ελλαδικό χώρο.

Τα φυσικά τουριστικά προσόντα της χώρας είναι:

α) Γεωγραφική θέση

Η Ελλάδα αποτελεί το σταυροδρόμι Ανατολής και Δύσης, Βορά και Νότου λόγω της εξαιρετικής γεωγραφικής της θέσης (Στο Νότιο σημείο της Βαλκανικής Χερσονήσου). Δεν είναι καθόλου περίεργο ότι τα πολλά δεινά που γνώρισε στο παρελθόν οφείλονται στο λόγο αυτό.

Η ύπαρξη της θάλασσας και η θέση της στη Μεσόγειο συντέλεσαν στην τουριστική ανάπτυξη. Μεγάλο πλεονέκτημα αποτελεί το γεγονός της δυνατότητας επικοινωνίας της χώρας μας με όλα τα συγκοινωνιακά μέσα, που μαζί με τα υπόλοιπα προσόντα που διαθέτει έχουν συμβάλει στην προσέλκυση ολοένα και μεγαλύτερου όγκου τουριστών.

β) Φύση και μορφολογία του εδάφους

Ο συνδυασμός του πράσινου του βουνού και της θάλασσας καθώς και η ύπαρξη πολλών νησιών, οι ατέλειωτες ακρογιαλιές αποτελούν κάποιους από τους λόγους ανάπτυξης του τουρισμού στην Ελλάδα.

γ) Κλίμα

Οι κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν στην χώρα μας, ιδιαίτερα κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, είναι ιδανικές (ζεστά καλοκαίρια, ήπιοι χειμώνες) όπου σε συνδυασμό με την μορφολογία του εδάφους δημιουργούν την επιθυμία σε πολλούς να επισκεφθούν την Ελλάδα.

δ) Ιαματικές πηγές

Οι Ιαματικές πηγές, οι οποίες λόγω του ηφαιστειογενούς εδάφους της χώρας μας υπάρχουν σε πολλές περιοχές της Ελλάδας, αποτελούν ακόμη ένα πόλο έλξης Ελλήνων και ξένων τουριστών. Χαρακτηριστικό των νερών των πηγών αυτών είναι η ικανότητα να θεραπεύσουν κάποιες ασθένειες.

Τα επίκτητα προσόντα της χώρας μας είναι:

α) Ελληνικός πολιτισμός, αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία

Η Ελληνική επικράτεια είναι διάσπαρτη από αρχαιολογικούς χώρους, μνημεία, εκκλησίες, μοναστήρια τα οποία φανερώνουν την ιστορία της και προκαλούν το ενδιαφέρον των επισκεπτών.

β) Λαϊκή Τέχνη

Ο λαός μας έχει δημιουργήσει τη δική του τέχνη, που προκαλεί με την σειρά της το δικό της ενδιαφέρον. Ιδιαίτερα στις περιοχές της ελληνικής υπαίθρου υπάρχει μεγάλη άνθηση που στηρίζεται στα τοπικά έθιμα και στις λαϊκές παραδόσεις. Οι επισκέπτες κατά την αναχώρησή τους δεν ξεχνούν να πάρουν μαζί ένα δείγμα αυτής της λαϊκής τέχνης, τα γνωστά σουβενίρ.

γ) Ήθη και έθιμα

Τα ήθη, τα έθιμα και οι λαϊκές παραδόσεις του λαού μας κεντρίζουν το ενδιαφέρον των τουριστών. Επίσης η μεγάλη και μακρόχρονη ιστορία του έθνους μας παρουσιάζει πλήθος από τέτοιου είδους εκδηλώσεις. Ενώ η διατήρηση τους από γενιά σε γενιά αποτελεί τη συνέχιση της ιστορίας μας και του τρόπου της καθημερινής μας ζωής.

δ) Ελληνική Φιλοξενία

Από τα αρχαία χρόνια ο Ελληνικός λαός χαρακτηρίζεται σαν έναν από τους πλέον φιλόξενους λαούς του κόσμου. Ο ξένος στην Αρχαία Ελλάδα ήταν ιερό πρόσωπο και είχε την προστασία του Δία (Ξένιο Δία). Το προσόν αυτό εξακολουθεί να υπάρχει σε μεγάλο βαθμό παρόλη τη βιομηχανοποίηση του τουρισμού.

ε) Ελληνική κουζίνα

Η πατροπαράδοτη ελληνική κουζίνα διαφέρει αρκετά από τις κουζίνες των άλλων κρατών, την οποία θέλουν να γευθούν οι ξένοι επισκέπτες.

Σήμερα, η ελληνική διατροφή και συγκεκριμένα η Κρητική θεωρείται η πιο υγιεινή διατροφή του κόσμου, λόγω των συστατικών της (ελαιόλαδο, φρέσκα λαχανικά, γαλακτοκομικά κ.α.).

B. ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Γεωγραφική θέση Ελλάδας

Η Ελλάδα είναι χώρα της Ευρώπης και μέλος της Ε.Ε., καταλαμβάνει το νοτιότερο τμήμα της Βαλκανικής (ή της Ελληνικής ή του Αίμου) Χερσονήσου. Η έκταση της ανέρχεται σε 131.944 km². Απ' αυτά τα 106.777,76 km² (80,39 %) ανήκουν στο ηπειρωτικό τμήμα και τα 25.166,24 km² (19,078%) στο νησιώτικο τμήμα της χώρας μας. Οι ακτές της έχουν μήκος περίπου 16.000 km και παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία γεωλογικών σχηματισμών και πετρωμάτων.

Βορειότερο σημείο της είναι το χωριό Ορμένιο, στα Ελληνοβουλγαρικά σύνορα, στο Νομό Έβρου. Το νοτιότερο σημείο της είναι η νήσος Γαύδος (νότια της Κρήτης). Η Γαύδος αποτελεί ταυτόχρονα και το νοτιότερο σημείο και της Ευρωπαϊκής Ηπείρου. Ανατολικότερο σημείο είναι η νήσος Στρογγυλή ή Ρω, ανατολικά του Καστελλόριζου, του Δωδεκανησιακού συμπλέγματος. Τέλος, δυτικότερο σημείο είναι η νησίδα Οθωνοί, βορειοδυτικά της Κέρκυρας.

Η Ελλάδα συνορεύει προς Β με την Π.Γ.Δ.Μ. και τη Βουλγαρία, προς τα ΒΔ με την Αλβανία, προς ΒΑ με την Τουρκία. Ανατολικά βρέχεται από το Αιγαίο Πέλαγος, προς Ν από την Μεσόγειο και προς Δ βρέχεται από το Ιόνιο Πέλαγος.

Μορφολογία εδάφους

Η Ελλάδα παρουσιάζει εξαιρετικά πολύπλοκο οριζόντιο και κάθετο διαμελισμό. Πολυάριθμοι παράγοντες – γεωλογικοί και κλιματολογικοί – οι οποίοι επέδρασαν σ' αυτήν κατά τη διάρκεια των παρελθόντων γεωλογικών αιώνων και εξακολουθούν και σήμερα να επιδρούν, προκάλεσαν την δημιουργία βουνών, πεδιάδων, κόλπων, ακρωτηρίων και νησιών, συνέπειες οι οποίες αποδίδουν στην ελληνική χώρα τα επίθετα “ορεινή και παράλιος”. Η διαφορετική σύσταση του υποστρώματος, ο ορεινός χαρακτήρας της χώρας, που έχει ως αποτέλεσμα το έντονο εδαφικό ανάγλυφο, η παρουσία των περίπου 48 κορυφών, με ύψος πάνω από 2.000 m, το μεγάλο μήκος των ακτών και οι πολυάριθμες χερσόνησοι και τα νησιά, συμβάλλουν στην μεγάλη ποικιλία του φυσικού τοπίου. Μόνο οι έρημοι και οι στέπες λείπουν από την επιφάνεια της Ελλάδας.

Η διαμόρφωση αυτή του εδάφους και η ποικιλία των τοπίων κατατάσσουν την μικρή μας χώρα, μεταξύ των ωραιότερων χωρών του κόσμου, από άποψη φυσικών καλλονών. Όμως μόνο ένα μικρό μέρος τους εδάφους είναι καλλιεργήσιμο. Συγκεκριμένα τα 4/5 του εδάφους της Ελλάδας είναι όρη και βουνά, ενώ οι πεδινές εκτάσεις καλύπτουν μόλις το 1/5 του εδάφους.

Κάθετος διαμελισμός

Όρη

Η Ελλάδα είναι χώρα ορεινή. Το 80% της επιφάνειας καταλαμβάνεται από βουνά, πολλά από αυτά δύσβατα και πετρώδη κατάλληλα μόνο για βοσκότοποι. Το υπόλοιπο μόνο 20% αποτελείται από πεδιάδες και κοιλάδες.

Το υψηλό ποσοστό ορεινότητας κατατάσσει τη χώρα μας μεταξύ των πλέον ορεινών χωρών της Ευρώπης. Αφού πριν απ' αυτήν προηγούνταν μόνο η Νορβηγία και η Αλβανία (μέσο σταθμικό υψόμετρο 1182 μ.).

Τα βουνά και οι οροσειρές της Ελλάδας ανήκουν στις αλπικές πτυχώσεις και ιδιαίτερα στο κεντρικό τμήμα του Δυναροταυρικού αλπικού τόξου. Το τμήμα του Δυναροταυρικού τόξου που διασχίζει τον ελλαδικό χώρο το χαρακτηρίζουμε με τον όρο Ελληνίδες οροσειρές. Αυτές οι οροσειρές του ηπειρωτικού κορμού διακόπτονται από το βύθισμα του Κορινθιακού κόλπου, συνεχίζονται στην Πελοπόννησο, διακόπτονται πάλι και εμφανίζονται πλέον στην Κρήτη με φορά Α. για να διακοπεί μεταξύ Κρήτης και Ρόδου και να επανεμφανιστεί στα νότια παράλια της Μ. Ασίας (Ταυρίδες οροσειρές). Το τόξο αυτό μετά την οροσειρά των Ταύρων συνεχίζει ως τα Ιμαλάια.

Οι Ελληνίδες οροσειρές καταλαμβάνουν το δυτικό τμήμα της Ελλάδας, συγκεκριμένα από τα ελληνοαλβανικά σύνορα μέχρι τον Κορινθιακό κόλπο είναι το γνωστό ορεινό συγκρότημα της Πίνδου. Η Πίνδος αποτελείται από περισσότερες, περίπου παράλληλες ορεινές σειρές με διακλαδώσεις και έχει πάνω από 200 κορυφές. Το ανατολικό καταλαμβάνει τα βουνά τα οποία είναι συνέχεια των οροσειρών της Γιουγκοσλαβίας (Όρβηλος) και της Βουλγαρίας (Ροδόπη).

Οι υψηλότερες ελληνικές κορυφές

1. Όλυμπος	2917 μ.
2. Σμόλικας	2637 μ.
3. Βόρας	2524 μ.
4. Γράμμος	2520 μ.
5. Γκιώνα	2510 μ.
6. Τύμφη	2497 μ.
7. Αθαμανικά όρη	2469 μ.
8. Παρνασσός	2457 μ.
9. Ίδη ή Ψηλορείτης	2456 μ.
10. Λευκά Όρη	2453 μ.
11. Βαρδούσια	2473 μ.
12. Ταΰγετος	2407 μ.
13. Κυλλήνη	2376 μ.
14. Χελμός	2341 μ.
15. Τυμφρηστός	2315 μ.
16. Λάκμος ή Περιστέρι	2295 μ.
17. Πίνδος	2249 μ.
18. Φαλακρό	2232 μ.
19. Ερύμανθος	2224 μ.
20. Όρβηλος	2212 μ.

Πεδιάδες

Οι πεδιάδες στην Ελλάδα διακρίνονται σε παραθαλάσσιες που έχουν άνοιγμα προς τη θάλασσα και σε ηπειρωτικές που είναι εσωτερικές. Μερικές από τις ηπειρωτικές πεδιάδες έχουν προέλθει από αποξήρανση λιμνών. Τέτοιες είναι: της Κωπαΐδας, της Κάρλας, των Γιαννιτών κ.α.

Χαρακτηριστικές είναι οι προσχωσιγενείς πεδιάδες που σχημάτισαν με φερτές ύλες στις εκβολές τους μεγάλοι ποταμοί ή χείμαρροι, όπως των Γιαννιτών, της Χρυσουπόλεως, του Αγρινίου, του Έβρου κ.α. Τέλος, πολλά τεκτονικά βυθίσματα που δεν γέμισαν νερά ή μόνο στη βάση τους (τάφροι), με το πέρασμα του χρόνου εξελίχθηκαν σε μεγάλες πεδιάδες, όπως η Θεσσαλική πεδιάδα, το Λεκανοπέδιο των Ιωαννίνων κ.ά. Μέσα σε αρχικές περιοχές έντονων διαρρήξεων πολλοί ποταμοί με τη διάβρωσή τους σχημάτισαν κοιλάδες

(Σπερχειού, Ευρώτα) ή απότομες χαράδρες και φαράγγια ή στενά όπως η βαθιά χαράδρα του Σαρανταπόρου.

Γνωστά είναι τα φαράγγια της Πίμπρου και της Σαμαριάς Κρήτης, του Αλιάκμονα, τα στενά του Ρούπελ (στην είσοδο του Στρυμόνα στην Ελλάδα, των Τεμπών μεταξύ Ολύμπου και Όσας) κ.α.

<u>Πεδιάδες</u>		
Τρικάλων – Καρδίτσας	Δ. Θεσσαλία	1267 τ.χ.
Γιαννιτών	Κ. Μακεδονία	1180 τ.χ.
Θεσσαλονίκης	Κ. Μακεδονία	1084 τ.χ.
Σερρών	Κ. Μακεδονία	770 τ.χ.
Λάρισας – Τύρναβου	Α. Θεσσαλία	580 τ.χ.
Κομοτηνής	Θράκη	510 τ.χ.
Δράμας	Α. Μακεδονία	432 τ.χ.
Ξάνθης	Θράκη	430 τ.χ.
Κοζάνης – Πτολεμαΐδας	Δ. Μακεδονία	420 τ.χ.
Νέας Ορεστιάδας	Θράκη	367 τ.χ.
Κατερίνης	Κ. Μακεδονία	352 τ.χ.
Χρυσούπολης	Α. Μακεδονία	350 τ.χ.
Λαμίας	Α. Στερεά Ελλάδα	320 τ.χ.
Αμαλιάδας	Πελοπόννησος	265 τ.χ.
Δομοκού	Στερεά – Θεσσαλία	256 τ.χ.
Φαρσάλων	Θεσσαλία	197 τ.χ.
Φλωρίνης	Δ. Μακεδονία	184 τ.χ.
Αλμυρού	Θεσσαλία	160 τ.χ.
Μανωλάδας	Πελοπόννησος	153 τ.χ.
Αγρινίου	Δ. Στερεά Ελλάδα	-
Βελεστίνου	Θεσσαλία	-

Ποταμοί

Οι ποταμοί της Ελλάδας δεν είναι κατά γενικό κανόνα μεγάλοι και αξιόλογοι. Ακολουθούν τη διεύθυνση των κοιλάδων που σχηματίζουν τα όρη και ρέουν προς τις πλησιέστερες θάλασσες. Εκεί σχηματίζουν συνήθως δέλτα, λόγω της μεγάλης ποσότητας ιλύος, την οποία μεταφέρουν τα νερά τους και της μικρής αντίδρασης της παλίρροιας στη Μεσόγειο Θάλασσα. Λόγω του σχηματισμού δέλτα, της αβαθούς κοίτης και του καταρρακτώδους χαρακτήρα τους οι ποταμοί της Ελληνικής χερσονήσου δεν είναι πλωτοί και εκμεταλλεύσιμοι.

Η ηπειρωτική χώρα έχει χωριστεί σε 13 υδατικά διαμερίσματα, καθένα από τα οποία διασχίζονται από έναν ή περισσότερους από τους 40 περίπου σημαντικότερους ποταμούς της Ελλάδας.

Από αυτούς ο Έβρος, ο Άρδος, ο Νέστος, ο Στρυμόνας, ο Αξιός και ο Αίνος είναι διεθνείς. Ο Έβρος (ο μεγαλύτερος της Βαλκανικής με συνολικό μήκος κοίτης 530 χλμ.) από τα οποία 204 χλμ. ανήκουν σε ελληνικό έδαφος και ο Νέστος πηγάζουν από το Ρίλο της Βουλγαρίας. Ο μεν Έβρος χύνεται στον κόλπο του Αίνου και ο δε Νέστος χύνεται απέναντι από την Θάσο κοντά στην Κεραμωτή. Από το όρος Σκόμπιο της Βουλγαρίας πηγάζει και ο Στρυμόνας και χύνεται στον κόλπο του Ορφανού ή Στρυμονικό. Ο Αξιός έρχεται από την Γιουγκοσλαβία, διασχίζει την Ελλάδα σε μήκος 76 χλμ. και χύνεται στο Θερμαϊκό κόλπο με τεχνητή κοίτη για την προστασία του λιμανιού της Θεσσαλονίκης από τις προσχώσεις.

Ο Αίνος είναι ο μοναδικός ποταμός που ρέει προς την Αλβανία. Ο Αχελώος είναι ο πιο πλούσιος σε νερά ποταμός της Ελλάδας πράγμα που εκμεταλλεύτηκε η ΔΕΗ για την δημιουργία υδροηλεκτρικών σταθμών. Ο Αλιάκμονας είναι ο μεγαλύτερος ποταμός της Ελλάδας ενώ ο Πηνειός ο τρίτος.

Στην Δυτική Ελλάδα ο προσανατολισμός της Πίνδου που είναι Β.ΒΔ. προς Ν.ΝΑ. δεν επιτρέπει την δημιουργία σχετικά μεγάλων ποταμών που να χύνονται στο Ιόνιο, δηλαδή να ρέουν σε διεύθυνση Α – Δ. Αντίθετα δημιουργούνται κοιλάδες με διεύθυνση περίπου Β – Ν, όπως η Κοιλάδα του Αχελώου, του Λούρου, του Άραχθου κ.ά.

Οι μεγαλύτεροι ποταμοί

1. Αλιάκμονας	320 χλμ. ή 297 χλμ.;
2. Αχελώος	220 χλμ.
3. Πηνειός (Θεσσαλία)	205 χλμ.
4. Έβρος	204 χλμ. (ελληνικό έδαφος)
5. Νέστος	130 χλμ. (ελληνικό έδαφος)
6. Στρυμόνας	118 χλμ. (ελληνικό έδαφος)
7. Θύαμος ή Καλαμάς	115 χλμ
8. Αλφειός	110 χλμ.
9. Άραχθος	110 χλμ.
10. Εννιπέας	84 χλμ.
11. Ευρώτας	82 χλμ.
12. Λούρος	80 χλμ.
13. Σπερχειός	80 χλμ.
14. Ταυρωπός	78 χλμ.
15. Αξιός	76 χλμ.
16. Αίνος	70 χλμ.
17. Γαλλικός	70 χλμ.
18. Λάδωνας	70 χλμ.
19. Μόρνος	70 χλμ.
20. Πηνειός (Πελονησος)	70 χλμ.
21. Αγγίτης	-
22. Αγραφιώτης	-
23. Άρδας	-
24. Αροάνιος	-
25. Αγέρωντας	-
26. Βοϊδομάτης	-

Λίμνες

Οι λίμνες της Ελλάδας είναι κοιλότητες που σχηματίστηκαν από εγκατακρήμνιση μέσα σε ασβεστολιθικά ή δολομοτικά πετρώματα. Λόγω της συχνής εμφάνισης διαβρωτικών φαινομένων στα πετρώματα του είδους αυτού, τα νερά σε πολλές από τις λίμνες άλλοτε αυξάνονται και άλλοτε μειώνονται ή και εξαφανίζονται υπογείως. Έτσι η στάθμη των λιμνών και η έκτασή τους δεν διατηρείται σταθερή και κατά συνέπεια οι λίμνες δεν είναι πλωτές. Σε μερικές περιπτώσεις χρησιμοποιούνται ως ιχθυοτροφεία. Εκείνο που συναντιέται σε αφθονία στις ελληνικές λίμνες είναι τα χέλια. Εκτός από τις φυσικές λίμνες υπάρχουν σήμερα και αρκετές τεχνητές λίμνες κυρίως για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, ύδρευσης και άρδευσης.

Οι μεγαλύτερες λίμνες της Ελλάδας

Τριχωνίδα	96.513 τ.χ.
Βόλβη	75.600 τ.χ.
Βεγορίτις ή Οστροβού	72.488 τ.χ.
Κορώνεια ή Λαγκαδά	47.938 τ.χ.
Βιστωνίδα ή Πορτολάγος	45.625 τ.χ.
Πρέσπα Μικρή	43.122 τ.χ.
Πρέσπα Μεγάλη	38.325 τ.χ.
Καστοριά	28.563 τ.χ.
Υλίκη	22.731 τ.χ.
Παμβώτιδα ή Ιωαννίνων	19.165 τ.χ.
Δοϊράνη ή Πράσια	15.045 τ.χ.
Αμβρακία	13.619 τ.χ.
Λυσιμαχία	13.200 τ.χ.
Οζερός	10.013 τ.χ.
Αιτωλικού	-

Λιμνοθάλασσες

Οι λιμνοθάλασσες είναι αβαθείς μικροί κόλποι που σχηματίζονται από τις προσχώσεις των μεγάλων ποταμών και χωρίζονται από την θάλασσα με μια λωρίδα άμμου αφήνοντας ένα μικρό άνοιγμα επικοινωνίας. Οι λιμνοθάλασσες είναι ιδεώδεις τόποι ιχθυοτροφίας.

Σημαντικότερες λιμνοθάλασσες:

- Στα βόρεια παράλια του Αμβρακικού κόλπου οι λιμνοθάλασσες Τσουκαλιό και Λογάρου, τις οποίες σχημάτισαν οι ποταμοί Λούρος και Άραχθος.
- Οι ποταμοί Εύηνος και Αχελώος σχημάτισαν πολλές λιμνοθάλασσες στις νοτιοδυτικές ακτές της Αιτωλοακαρνανίας. Από αυτές οι πιο σημαντική είναι η λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου.
- Η λιμνοθάλασσα Καλογριά στο εσωτερικό του όρμου Καροβοστάσι δυτικά του ακρωτηρίου Άραξος της Β.Δ. Πελοποννήσου.
- Η λιμνοθάλασσα Κοτύχι (αρχαία Μύρσιναν ή Μυρτούνιον). Βρίσκεται νότια του ακρωτηρίου Άραξος και βόρεια του ακρωτηρίου Κυλλήνη.
- Νότια του ακρωτηρίου Κατάκολο, στη δυτική κεντρική Πελοπόννησο, υπάρχουν οι λιμνοθάλασσες Μουριά, Αγουλινίτσα και Καϊάφα.
- Η λιμνοθάλασσα του κόλπου Πόρτο – Λάγος ή και λίμνης Μπουρού ή Βιστωνίδα στα παράλια της Θράκης.
- Μικρές λιμνοθάλασσες στις εκβολές του ποταμού Έβρου στα ελληνικά σύνορα.

Οριζόντιος διαμελισμός**Ακτές**

Η Ελληνική παραλία παρουσιάζει εξαιρετικά πολύπλοκη γραμμή ακτών, η οποία οφείλεται ακριβώς στο είδος της γεωτεκτονικής της ελληνικής χερσονήσου. Διάφορες ορογενετικές κινήσεις, αργές συνιζήσεις καθώς και η διαβρωτική ενέργεια των κυμάτων της θάλασσας δίνουν το πολυσχιδές των ακτών μας.

Οι Ελληνικές ακτές που είναι παράλληλες με τους ορεινούς όγκους, έχουν δημιουργηθεί κυρίως από ρήγματα παράλληλα προς τον επιμήκη άξονα των Ελληνίδων οροσειρών. Τέτοιες είναι: οι ακτές της Χαλκιδικής, της Α και Ν Πελοποννήσου, οι ακτές της Κρήτης κ.ά.

Αλλού πάλι είναι κάθετες σχεδόν προς τον άξονα των Ελληνίδων οροσειρών, οπότε έχουν δημιουργηθεί από ρήγματα που έκοψαν εγκάρσια τις οροσειρές. Τέτοιες περιπτώσεις είναι ο Κορινθιακός, ο Αμβρακικός, ο Μαλιακός κ.ά.

Όλα αυτά φανερώνουν ότι ο διαμελισμός των ελληνικών ακτών είναι συνέπεια μιας σειράς πολύπλοκων γεωλογικών διεργασιών, οι οποίες συνεχίζονται και σήμερα. Το συνολικό μήκος των ελληνικών ακτών υπολογίζεται στα 15.000 χλμ. περίπου. Απ' αυτά 2.700 χλμ. ανήκουν στην Ηπειρωτική Ελλάδα, 1380 χλμ. στην Πελοπόννησο και 1045 χλμ. στην Κρήτη. Τα υπόλοιπα ανήκουν στα νησιά, νησίδες, κατοικημένες και ακατοίκητες.

Κόλποι

Οι εξαιρετικά πολυσχιδείς ελληνικές ακτές σχηματίζουν πλήθος μικρών και μεγάλων κόλπων, οι οποίοι εκτός από τη θαυμάσια φυσική καλλονή τους έχουν και οικονομική και εμπορική σημασία για την ελληνική χώρα. Παίζουν δε μεγάλο ρόλο για τη ναυτιλία. Εάν αρχίσουμε από τη Β.Δ. άκρη της ηπειρωτικής Ελλάδας, θα συναντήσουμε τους εξής μεγάλους κόλπους, εκτός από τους πολυπληθείς μικρότερους όρμους και ορμίσκους που σχηματίζονται είτε μέσα στους μεγάλους κόλπους είτε έξω από αυτούς.

- Αμβρακικός, μεταξύ Ηπείρου και Δ. Ελλάδας που συνδέεται με το Ιόνιο πέλαγος με τον πορθμό της Πρέβεζας.
- Πατραϊκός, ο οποίος αποτελεί την είσοδο προς το Κορινθιακό από το Ιόνιο Πέλαγος, απέναντι ακριβώς από την Κεφαλλονιά.
- Κορινθιακός, ο οποίος αποτελεί την διαχωριστική θαλάσσια ζώνη μεταξύ της Στερεάς Ελλάδας και της Πελοποννήσου.
- Σαρωνικός, ο οποίος βρίσκεται ανατολικά της διώρυγας της Κορίνθου και είναι βαθύς και ευρύς κόλπος. Σ' αυτόν βρίσκονται τα νησιά Αίγινα, Σαλαμίνα και Πόρος. Ο Σαρωνικός είναι ο σπουδαιότερος κόλπος από εμπορική άποψη, γιατί στον μυχό του βρίσκεται το μεγαλύτερο και κυριότερο ελληνικό λιμάνι, ο Πειραιάς.
- Ευβοϊκός, ο οποίος αποτελεί την διαχωριστική ζώνη μεταξύ Στερεάς Ελλάδας και νήσου Εύβοιας. Είναι στενόμακρος κόλπος, ο οποίος εμφανίζει στον μέσο του τον πορθμό του Ευρίπου, στενή θαλάσσια δίοδο, πάνω στην οποία έχει χτισθεί η γέφυρα της Χαλκίδας, που αποτελεί την συγκοινωνιακή σύνδεση Εύβοιας – Στερεάς.
- Παγασητικός, ο οποίος βρίσκεται ακριβώς απέναντι από την Εύβοια. Στον μυχό του κόλπου αυτού βρίσκεται το επίσης μεγάλο λιμάνι του Βόλου.
- Θερμαϊκός, ο οποίος βρίσκεται μεταξύ της ανατολικής ακτής της Ηπειρωτικής Ελλάδας και της χερσονήσου της Χαλκιδικής. Στο μυχό της βρίσκεται η Θεσσαλονίκη.

- Κασσάνδρας ή Τορωναίος, μεταξύ της χερσονήσου της Κασσάνδρας ή Παλλήνης και της Σιθωνίας.
- Αγίου Όρους ή Σιγγιτικός, μεταξύ της χερσονήσου της Σιθωνίας και της χερσονήσου του Αγίου Όρους.
- Ορφανού ή Στρυμονικός.
- Καβάλας, απέναντι από τα ΒΔ παράλια της Θάσου, με την ομώνυμη πόλη της Καβάλας.
- Μεσσηνιακός, στην Ν. Πελοπόννησο που εκτείνεται παράλληλα με τα όρη Μεσσηνίας και Ταΰγετο. Στο μυχό του βρίσκεται η Καλαμάτα.
- Λακωνικός, επίσης στην Ν. Πελοπόννησο και παράλληλα με τον Ταΰγετο και τον Πάρνωνα.
- Αργολικός, στην Α. Πελοπόννησο. Στον μυχό του βρίσκεται το Ναύπλιο.

Ακρωτήρια

Από τα πολυάριθμα ακρωτήρια που σχηματίζονται στα ελληνικά νησιά, τα σπουδαιότερα στην ηπειρωτική Ελλάδα και την Πελοπόννησο είναι τα εξής:

- Καφηρέας (κοινώς Κάβο Ντ' Όρο) προς το Ν. Α. τμήμα της Εύβοιας, ονομαστός για την μεγάλη θαλασσοταραχή του.
- Ακρίτας, στην άκρη της χερσονήσου της Μεσσηνίας.
- Άραξος, Κυλλήνη, Κατάκολο στη Β.Δ. Πελοπόννησο.
- Ταίναρο, στην άκρη της Χερσονήσου της Μάνης.
- Μαλέας (κοινός Καβομαλιάς), στην Ν. Α. άκρη της Πελοποννήσου.
- Σπαθί, μεταξύ Ύδρας και Πόρου.
- Σούνιο, στην άκρη της χερσονήσου της Αττικής.
- Κύμης, στην Α. Εύβοια.
- Παλιούριο ή Καναστραίο, στην άκρη της χερσονήσου της Κασσάνδρας.
- Δρέπανο ή Άμπελος, στην άκρη της χερσονήσου της Σιθωνίας.
- Νυμφαίο ή Πίννες, στην ΝΔ άκρη της χερσονήσου του Άθως.
- Σπάσια, στην άκρη της χερσονήσου του Ροδαπού της Δ. Κρήτης.
- Σίδερος, στην Α. άκρη της Κρήτης
- Λίθινο, στην Ν. Κρήτη.

Στενά και Διώρυγες

Τα σημαντικότερα στενά των ελληνικών θαλασσών είναι:

- Το στενό του Ευρίππου, μεταξύ Στερεάς και Εύβοιας με ελάχιστο πλάτος 40 m και με κινητή γέφυρα.
- Το στενό της Λευκάδας με ελάχιστο πλάτος 25 m μεταξύ Λευκάδας και ακτών της Δ. Ελλάδας.
- Το στενό Ρίου – Αντιρρίου, το οποίο συνδέει τον Πατραϊκό με το Κορινθιακό κόλπο, ελάχιστου πλάτους 1920 m και με πορθμειακή σύνδεση των απέναντι ακτών.
- Το στενό του Αμβρακικού κόλπου ή Πρέβεζας, το οποίο φέρνει σε επικοινωνία τον Αμβρακικό κόλπο με το Ιόνιο πέλαγος. Το ελάχιστο πλάτος είναι 500 m και με πορθμειακή σύνδεση των απέναντι ακτών.

Η μοναδική διώρυγα στην Ελλάδα και σημαντική είναι της Κορίνθου που ανοίχθηκε το 1882 – 1893 στο στενότερο τμήμα της ξηράς που συνδέει την Πελοπόννησο με την Στερεά Ελλάδα. Έχει μήκος 6.300 m, βάθος 8 m και

πλάτος, στη μεν επιφάνεια της θάλασσας 24,6 m, στον δε πυθμένα 21 μέτρα. Στην περίοδο της Κατοχής το μεγαλειώδες αυτό έργο καταστράφηκε από τους κατακτητές για να παρεμποδιστούν οι κινήσεις των εχθρικών υποβρυχίων.

Οι Ελληνικές θάλασσες

Τα δύο σπουδαιότερα ελληνικά πελάγη είναι το Ιόνιο προς τα Δυτικά και Αιγαίο προς τα Ανατολικά της Ελληνικής χερσονήσου.

Το *Ιόνιο πέλαγος* παρουσιάζει λίγα νησιά που βρίσκονται τοποθετημένα σε παράλληλη γραμμή προς τις δυτικές ακτές της Ηπειρωτικής Ελλάδας. Το Ιόνιο είναι ένα βαθύ και ανοιχτό πέλαγος προς το νότιο μέρος του. Ο θαλάσσιος χώρος μεταξύ των Ιονίων νησιών και των απέναντι ακτών της Δ. Ελλάδας έχει ένα βάθος σχετικά μικρό. Οι δυτικές όμως ακτές των νησιών είναι κομμένες από μεγάλα ρήγματα και γι' αυτό είναι απόκρημνες και βυθίζονται σχεδόν κατακόρυφα μέσα στην θάλασσα. Γι' αυτό σε μικρή απόσταση από τις δυτικές ακτές, το Ιόνιο έχει μεγάλα βάθη. Πέρα από τα νησιά προς Ν. το βάθος του Ιονίου πελάγους γίνεται συνεχώς μεγαλύτερο για να φτάσει το μέγιστο βάθος των 4850 μ. στο λεγόμενο φρέαρ των Οινουσών που βρίσκεται 40 ναυτικά μίλια Ν.Δ. της Πύλου, και που παρατηρείται το μεγαλύτερο βάθος της Μεσογείου. Το Ιόνιο, λόγω του μεγάλου βάθους του και της ελλείψεως ισχυρών θαλάσσιων ρευμάτων, δεν ευνοεί την ανάπτυξη ψαριών και συνεπώς την αλιεία.

Το *Αιγαίο Πέλαγος* είναι μια σχεδόν κλειστή και σχετικά ρηχή θάλασσα. Μέσα στο θαλάσσιο χώρο του διαφοροποιούνται μικρότερα πελάγη όπως το Κρητικό στα Β. της Κρήτης, το Μυρτώο στα ΝΑ της Πελοποννήσου, το Καρπάθιο Δ. της Ρόδου και Καρπάθου, το Ικάριο Ν. της Ικαρίας και το Θρακικό που βρέχει τις ακτές της Θράκης. Το Αιγαίο πέλαγος παρουσιάζει το μεγαλύτερο βάθος του μεταξύ της Κρήτης και των νοτίων Κυκλάδων, στα 2249 μ. στην τάφρο της Καρπάθου.

Είναι διάσπαρτο, τελείως άτακτο, από πλήθος μεγάλων και μικρών νησιών, τα οποία αποτελούν κορυφές των υψωμάτων του υφάλου εδάφους του. Από άποψη εθνικής οικονομίας και ναυτιλίας το πέλαγος αυτό είναι σπουδαιότερο από το Ιόνιο για δύο λόγους: πρώτον, γιατί αποτελεί την οδό που ενώνει τη Μεσόγειο με τον Εύξεινο Πόντο, και δεύτερον, γιατί το μικρότερο βάθος του ευνοεί τον αφθονότερο πολλαπλασιασμό και την ανάπτυξη των ψαριών, η αλιεία των οποίων αποτελεί πηγή πλούτου για την Ελλάδα. Εκτός του μικρού βάθους είναι και τα προερχόμενα από τον Εύξεινο Πόντο θαλάσσια ρεύματα, που μεταφέρουν μεγάλες ποσότητες πλαγκτόν για τροφή των ψαριών.

Παλίρροιες

Το φαινόμενο της παλίρροιας σπανίζει σ' ολόκληρη τη Μεσόγειο, αλλά στην Ελλάδα, η παρουσία πολλών στενών μικρού πλάτους, ευνοεί την εκδήλωση αυτού σε ορισμένα σημεία, μεταξύ των οποίων το κυριότερο είναι ο πορθμός του Ευρίππου στον Ευβοϊκό κόλπο.

Παλίρροιακά φαινόμενα μικρότερης έντασης έχουμε επίσης στη διώρυγα της Κορίνθου, στο στενό της Λευκάδας και στο στενό της Πρέβεζας.

Ελληνικά νησιά

Τα ελληνικά πελάγη, το Ιόνιο, το Αιγαίο και το Κρητικό, είναι κατάσπαρτα από νησιά. Η δημιουργία πολλών νησιών είναι αποτέλεσμα των διαρρήξεων και

των καταβυθίσεων τμημάτων ξηράς, καθώς και αργών συνιζήσεων και εξάρσεων που έγιναν σε προϊστορικούς, γεωλογικούς χρόνους. Επίσης υπάρχουν και πολλά ηφαιστειογενή νησιά, όπως π.χ. η Θήρα, η Μήλος, η Κίμωλος, η Αντίμηλος, η Νίσυρος κ.ά.

Οι Βόρειες Σποράδες επεκτείνουν τις οροσειρές της Θεσσαλίας ως τη Μυτιλήνη και τη Χίο. Τα νησιωτικά συμπλέγματα των Κυκλάδων και των Δωδεκανήσων επεκτείνουν την Στερεά Ελλάδα ως τις ακτές της Μ. Ασίας. Το νησιωτικό τόξο που σχηματίζουν τα Κύθηρα, η Κρήτη, η Κάρπαθος και η Ρόδος συνδέει την Πελοπόννησο με την Μικρά Ασία.

Τα πολυπληθή νησιά διακρίνονται σε 8 κυρίως συγκροτήματα, πλην των μεγαλονήσων Κρήτης και Εύβοιας που αποτελούν ξεχωριστά συγκροτήματα.

Τα συγκροτήματα αυτά είναι τα εξής:

- *Ιόνια νησιά*. Το συγκρότημα αυτό βρίσκεται στο Ιόνιο πέλαγος και εκτείνεται κατά μήκος των δυτικών ακτών της Ηπειρωτικής Ελλάδας.

Κεφαλληνία	έκταση 781 χλμ. ²
Κέρκυρα	592 χλμ. ²
Ζάκυνθος	402 χλμ. ²
Λευκάδα	303 χλμ. ²
Ιθάκη	96 χλμ. ²
Κάλαμος	25 χλμ. ²
Παξοί	25 χλμ. ²
Μεγανήσι (Τάφος)	20 χλμ. ²
Σχίζα	12 χλμ. ²
Οθωνοί	10 χλμ. ²
Σαπιέντζα	9 χλμ. ²
Πρώτη	3 χλμ. ²
Στροφάδες	
Σφακτηρία	
κ.ά.	

- *Νησιά Μυρτώου και Λακωνικού*: Τα νησιά αυτά είναι απομεινάρι ξηράς που καταποντίσθηκε και η οποία ένωνε την Λακωνική Χερσόνησο με την Κρήτη.

Κυθηρα	278 χλμ. ²
Αντικύθηρα	20 χλμ. ²
Ελαφώνησος	18 χλμ. ²

- *Βόρειες Σποράδες*: Το σύμπλεγμα των νησιών αυτών βρίσκεται στο Δυτικό κεντρικό Αιγαίο Πέλαγος, κοντά στις ανατολικές ακτές της Θεσσαλίας και της Εύβοιας.

Σκυρος	209 χλμ. ²
Σκόπελος	95 χλμ. ²
Αλόνησος	64 χλμ. ²
Σκιάθος	48 χλμ. ²
Κυρά Παναγιά	25 χλμ. ²
Περιστέρα	14 χλμ. ²
Γιούρα (Γεροντία)	11 χλμ. ²

Σκυροπούλα Πιπέρι Κ.α.	
------------------------------	--

- Συγκρότημα Νήσου Εύβοιας

Ευβοια	3.655 χλμ. ²
Πεταλίσι	17 χλμ. ²
Στύρα	3 χλμ. ²
Σκούρα	

- Νησιά Σαρωνικού

Σαλαμίνα	95 χλμ. ²
Αίγινα	83 χλμ. ²
Πόρος	23 χλμ. ²
Αγκίστρι	12 χλμ. ²
Γαϊδουρονήσι (ακατοίκητο)	

- Κυκλάδες: Το συγκρότημα αυτό είναι το πολυπληθέστερο από όλα. Τα νησιά αυτά ήταν παλαιότερα κορυφές των οροσειρών της Αιγηίδας. Οι Κυκλάδες ανέρχονται σε 34, εκτός από τα μικρά ερημονήσια.

Νάξος	428 χλμ. ²
Άνδρος	380 χλμ. ²
Πάρος	195 χλμ. ²
Τήνος	194 χλμ. ²
Μήλος	151 χλμ. ²
Κέα	131 χλμ. ²
Αμοργός	131 χλμ. ²
Ίος	108 χλμ. ²
Κύθνος	99 χλμ. ²
Μύκονος	85 χλμ. ²
Σύρος	84 χλμ. ²
Θήρα	76 χλμ. ²
Σέριφος	73 χλμ. ²
Σίφνος	73 χλμ. ²
Σίκινος	41 χλμ. ²
Ανάφη	38 χλμ. ²
Κίμωλος	36 χλμ. ²
Αντίπαρος	35 χλμ. ²
Φολέγανδρος	32 χλμ. ²
Ηράκλεια	18 χλμ. ²
Μακρόνησος	18 χλμ. ²
Γυάρος	17 χλμ. ²
Πολύοκρος	17 χλμ. ²
Κέτρος	15 χλμ. ²
Ρήνεια	14 χλμ. ²

Δονούσα	13 χλμ. ²
Θηρασία	9 χλμ. ²
Δεσποτικό	8 χλμ. ²
Δήλος	3 χλμ. ²

- *Δωδεκάνησα* ή Νότιες Σποράδες: Εκτείνονται κατά μήκος της μικρασιατικής ακτής και μεταξύ αυτής και της Κρήτης και αποτελούνται κυρίως από 12 νησιά και πολλά άλλα μικρότερα.

Ρόδος	1398 χλμ. ²
Κάρπαθος	301 χλμ. ²
Κως	290 χλμ. ²
Κάλυμνος	111 χλμ. ²
Αστυπάλαια	97 χλμ. ²
Κάσος	66 χλμ. ²
Τήλος	63 χλμ. ²
Σύμη	58 χλμ. ²
Λέρος	53 χλμ. ²
Νίσυρος	41 χλμ. ²
Πάτμος	34 χλμ. ²
Χάλκη	28 χλμ. ²
Λειψοί	16 χλμ. ²
Αγαθονήσι	14 χλμ. ²
Καστελλόριζο (Μεγίστη)	9 χλμ. ²
Λεβίδα	9 χλμ. ²
Αρκοί	7 χλμ. ²
Αλιμιά	7 χλμ. ²

- *Νησιά Αργολικού*: Αυτά βρίσκονται στον Αργολικό κόλπο και στις βορειοανατολικές ακτές της Πελοποννήσου.

Ύδρα	50 χλμ. ²
Σπέτσες	22 χλμ. ²
Δοκός	13 χλμ. ²

- *Νησιά Αιγαίου*: Τα νησιά αυτά βρίσκονται στα ανατολικά του Αιγαίου και πολύ κοντά στα δυτικά παράλια της Μ. Ασίας.

Λέσβος	1630 χλμ. ²
Χίος	842 χλμ. ²
Σάμος	476 χλμ. ²
Λήμνος	476 χλμ. ²
Θάσος	379 χλμ. ²
Ικαρία	255 χλμ. ²
Σαμοθράκη	178 χλμ. ²
Άγιος Ευστράτιος	43 χλμ. ²
Ψαρά	40 χλμ. ²
Φούρνοι	30 χλμ. ²

Οινούσσες	14 χλμ. ²
-----------	----------------------

- Συγκρότημα νήσου Κρήτης.

Κρήτη	8.261 χλμ. ²
Γαύδος	30 χλμ. ²
Δία	12 χλμ. ²

Στους παραπάνω πίνακες, όπως είναι ευνόητο, δεν περιλαμβάνονται οι εκατοντάδες των μικρότερων νησίδων της Ελλάδας, οι οποίες εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις είναι ακατοίκητες.

Ρεύματα

Το φαινόμενο των θαλάσσιων ρευμάτων δεν είναι εξαιρετικά ανεπτυγμένο στις ελληνικές θάλασσες. Τα μόνα σημαντικά κάπως ρεύματα, τα οποία έχουν τοπική μόνο σημασία είναι:

1. Το ερχόμενο από τον Εύξεινο Πόντο ψυχρό ρεύμα νερού, το οποίο οφείλεται αφ' ενός στη διαφορά πυκνότητας μεταξύ Εύξεινου και Μεσογείου και αφ' ετέρου στους ανέμους που πνέουν Β. Α. προς Δ. και ανήκουν στο αντικυκλωνικό σύστημα της Σιβηρίας. Το ρεύμα αυτό περνά κατά μήκος των ανατολικών ακτών της ηπειρωτικής Ελλάδας και εξαφανίζεται στο νότιο Αιγαίο (επιδρά δε κατά τη διαδρομή του στο κλίμα των ανατολικών ελληνικών ακτών, το οποίο καθιστά ψυχρό και ξηρό).
2. Το ερχόμενο από τη Μεσόγειο θάλασσα θερμό ρεύμα, το οποίο διχάζεται κάτω από την Κρήτη σε 2 κλάδους, ένα προς το Αιγαίο και ένα προς το Ιόνιο πέλαγος. Το ρεύμα αυτό αποτελεί διακλάδωση του μεγάλου ρεύματος, το οποίο εισέρχεται στη Μεσόγειο από τα στενά του Γιβραλτάρ, λόγω διαφοράς πυκνότητας του νερού του Ατλαντικού και της Μεσογείου και από την ώθηση των ανέμων του αντικυκλωνικού συστήματος των Αζόρων. Το θερμό αυτό ρεύμα επιδρά στις Μικρασιατικές ακτές και στα νησιά κοντά σ' αυτές, καθώς επίσης και στις δυτικές ακτές της ηπειρωτικής Ελλάδας και των Ιονίων νήσων (και καθιστά το κλίμα τους θερμό και υγρό).

Κλίμα

Η Ελλάδα στο σύνολο της παρουσιάζει τα γνωστά χαρακτηριστικά του κλίματος μεσογειακού τύπου που κυμαίνεται κατά περιοχές ανάλογα με την διαμόρφωση του εδάφους, την απόσταση τους από την θάλασσα και τις επιδράσεις των αντικυκλωνικών συστημάτων τα οποία ρυθμίζουν το κλίμα όλων των μεσογειακών χωρών.

Έτσι, ενώ τα Επτάνησα και η Δυτική Ελλάδα έχουν θερμό και υγρό κλίμα που οφείλεται στην επίδραση του αντικυκλωνικού συστήματος των Αζόρων, η Ανατολική Ελλάδα και τα νησιά του Αιγαίου που δέχονται την επίδραση του αντικυκλωνικού συστήματος της Σιβηρίας παρουσιάζουν κλίμα μάλλον ψυχρό και ξηρό.

Ένα χαρακτηριστικό του κλίματος της Ελλάδας είναι η μεγάλη ηλιοφάνεια. Συγκεκριμένα στη Ρόδο η ηλιοφάνεια ξεπερνά τις 3.200 ώρες και έρχεται πρώτη με αριθμό αίθριων ημερών (202). Η μέση ετήσια θερμοκρασία κυμαίνεται μεταξύ 14⁰ και 19⁰ C περίπου και παρουσιάζει πολύ συχνά απότομες

μεταβολές εξαιτίας των ασταθών συνθηκών της χώρας. Η νέφωση είναι σχετικά μικρή και η υγρασία κυμαίνεται μεταξύ 65 και 72,5%.

Οι βροχές, ελάχιστες το καλοκαίρι, γίνονται άφθονες και ραγδαίες το χειμώνα και ιδιαίτερα στη Δυτική Ελλάδα και στα Εφτάνησα και αυτό λόγω της οροσειράς της Πίνδου που δεν αποτελεί μόνο μορφολογικό όριο μεταξύ Δυτικής και Ανατολικής Ελλάδας, αλλά ταυτόχρονα είναι και κλιματικό όριο. Έτσι εξαιτίας της Πίνδου το κλίμα της δυτικής Ελλάδας χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη ένταση βροχών και είναι γλυκύτερο, απ' ό,τι το κλίμα της ανατολικής Ελλάδας. Η εξήγηση σχετικά με τις βροχές είναι ότι το ορεινό αυτό συγκρότημα αποτελεί ένα φυσικό φραγμό που εξαναγκάζει σε ανοδική κίνηση τους υγρούς Ν.Δ. ανέμους, οπότε αυτοί ψύχονται και δίνουν βροχές στη Δυτική Ελλάδα. Έτσι η Άρτα π.χ. έχει πενταπλάσιο ετήσιο ύψος βροχής απ' όσο ο Αλμυρός Μαγνησίας, αν και βρίσκονται στο ίδιο γεωγραφικό πλάτος.

Γενικά οι βροχές στον ελλαδικό χώρο είναι πλουσιότερες α) στη δυτική Ελλάδα και στα ακριτικά νησιά του Αιγαίου, β) στις περιοχές του μεγάλου υψομέτρου και γ) εποχιακά κατά την περίοδο του χειμώνα.

Σχετικά με τους ανέμους η Ελλάδα χαρακτηρίζεται σαν χώρα με πολλούς ανέμους. Η ένταση και η διεύθυνση τους παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές από περιοχή σε περιοχή. Συχνότεροι πάντως είναι πρώτα οι βόρειοι και ύστερα οι νότιοι άνεμοι. Τα μελέμια αποτελούν σημαντικό καιρικό φαινόμενο της καλοκαιρινής περιόδου στην περιοχή του Αιγαίου. Είναι άνεμοι που πνέουν από Β.Α. μέχρι Β.Δ. διευθύνσεις και παρουσιάζουν μεγάλη ένταση από τα μέσα Ιουλίου έως τα μέσα Σεπτεμβρίου. Το φαινόμενο παρατηρείται και τον Ιούνιο αλλά πολύ ασθενέστερο. Όταν δεν πνέουν τα μελέμια επικρατούν γενικά άνεμοι τύπου αύρας (θαλάσσιες και απόγειες αύρες ή αύρες ορέων και κοιλάδων).

Δύο τοπικοί άνεμοι ιδιαίτερης σημασίας είναι ο Βαρδάρης και ο Λίβας. Ο Βαρδάρης είναι ένας παγερός και χιονοβόλος άνεμος που πλήττει κατά το χειμώνα την Κεντρική Μακεδονία. Έρχεται από την πρώην Γιουγκοσλαβία, ακολουθώντας την κοιλάδα του Αξιού ποταμού που στα γιουγκοσλάβικα λέγεται Βαρδάρης. Ο Λίβας είναι άνεμος θερμός και ξηρός, πολύ βλαβερός για την γεωργία και παρατηρείται κυρίως στην Θεσσαλική πεδιάδα, ανατολική Βοιωτία, Μεσσηνία, κ.α.

Το χιόνι διαρκεί περισσότερο χρονικό διάστημα στις βορειότερες περιοχές της χώρας, ενώ το "αιώνιο χιόνι" δεν υπάρχει σχεδόν καθόλου.

Με βάση όσα προαναφέρθηκαν, καθώς και με άλλα στοιχεία, συμπεραίνεται ότι στον ελλαδικό χώρο, διαμορφώνονται 4 βασικοί κλιματολογικοί τύποι:

α) Κλίμα με αλπικούς χαρακτήρες, δριμείς χειμώνες με συχνές χιονοθύελλες, δροσερά καλοκαίρια, που εμφανίζεται στην περιοχή του μεγάλου υψομέτρου.

β) Κλίμα ενδιάμεσο μεσευρωπαϊκό – μεσογειακό, μακροί χειμώνες, χιόνια, παγετοί, σχετικά σύντομα ζεστά καλοκαίρια, μεγάλο ετήσιο θερμομετρικό εύρος, που έχουν οι περιοχές της Βόρειας Ελλάδας και το εσωτερικό της Ηπείρου και Θεσσαλίας.

γ) Κλίμα θαλάσσιο μεσογειακό, ήπιοι βροχεροί χειμώνες, μεγάλη υγρασία, ζεστά καλοκαίρια, που έχουν τα Ιόνια νησιά, η δυτική Ελλάδα και η Β.Δ. Πελοπόννησος.

δ) Κλίμα εύκρατο θαλάσσιο, ήπιοι χειμώνες μάλλον ξηροί, δροσερά ευχάριστα καλοκαίρια, που εμφανίζεται στο χώρο του Αιγαίου, την Αττική και τις υπόλοιπες περιοχές.

Γ. ΒΙΟΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Χλωρίδα

Η Ελληνική χλωρίδα παρά τη φαινομενικά φτωχή βλάστηση των βουνών και των λόφων, θεωρείται σαν μια από τις πλουσιότερες στον κόσμο.

Σε καμιά περιοχή της Ευρώπης οι συνθήκες δεν είναι τόσο ευνοϊκές για την ανάπτυξη μιας τόσο πλούσιας χλωρίδας. Αυτό βέβαια οφείλεται στις ιδιαίτερες κλιματολογικές συνθήκες και προπαντός στη γεωγραφική διαμόρφωση του Ελλαδικού χώρου και την τοποθέτηση του που τον κάνει να έχει μια καταπληκτική ποικιλία φυτών από τη μεσόγειο, την Ευρώπη, την Ασία, και την Β. Αφρική. Σ' αυτά πρέπει να προσθέσουμε και τον ατελείωτο διαμελισμό σε βουνά, χαράδρες, ποτάμια, λίμνες και νησιά που το καθένα προσφέρει δικές του οικολογικές συνθήκες ιδιαίτερα ευνοϊκές για την ανάπτυξη χωριστών φυτικών κοινωνιών. Έτσι στις ακτές της Ηπειρωτικής Ελλάδας και στα νησιά κυριαρχεί η Μεσογειακού τύπου βλάστηση, θάμνοι, ελιά, εσπεριδοειδή, πεύκα, κυπαρίσσια κ.α. Στην Β. Ελλάδα, στο εσωτερικό της ηπειρωτικής χώρας και στα ορεινά, όπου το κλίμα πλησιάζει το μέσο ευρωπαϊκό, κυριαρχούν δάση από έλατα, οξιές, πεύκα, βελανιδιές κ.α. Τέλος, κοντά στις λίμνες και στους ποταμούς υπάρχουν σχεδόν πάντα δάση από λεύκες, πλατάνια, ιτιές και άλλα υδροχαρή δέντρα και θάμνοι. Στα πολύ ψηλά βουνά πάνω από τη δασική ζώνη, κυριαρχούν τα αλπικά λιβάδια και στις παραθαλάσσιες περιοχές, όπου υπάρχουν πολλά άλατα κυριαρχούν τα αλόφυτα.

Στην Ελλάδα υπάρχει μια πλουσιότατη φαρμακευτική χλωρίδα. Τα φυτά αυτά έχουν αρωματικές και φαρμακευτικές ιδιότητες. Τα κυριότερα είναι το τσάι του βουνού, η μολόχα, ο λυκίσκος, η λεβάντα, το χαμομήλι, η δάφνη κ.α.

Παρόλη την καταστρεπτική επίδραση διαφόρων αιτιών πάνω στη βλάστηση, πάνω από 6.000 είδη φυτών κατάφεραν να επιζήσουν μέχρι σήμερα, κάνοντας την Ελλάδα ένα από τα μέρη της Ευρώπης με την πλουσιότερη χλωρίδα.

Ακόμα πιο εντυπωσιακός είναι ο αριθμός των ενδημικών φυτών, αυτών δηλαδή που συναντιούνται μόνο στην Ελλάδα. Υπάρχουν στον τόπο μας γύρω στα 700 τέτοια φυτά. Μεγάλες εκτάσεις επίσης καταλαμβάνουν οι θαμνοσυστάδες με μικρά και αγκαθερά φύλλα π.χ. πουρνάρια, μυρτιές, κουκουναριές, σχίνα κλπ. Ο τύπος αυτός της θαμνώδους βλάστησης ονομάζεται μουτί και είναι πολύ συνηθισμένος στον ελλαδικό χώρο.

Τα φυτά της ελληνικής χλωρίδας ανάλογα με την μορφή ή φυσιογνωμία τους μπορούν να χαρακτηριστούν ως εξής:

- Θερόφυτα: Αυτά είναι φυτά, που περνούν την περίοδο της ξηρασίας του καλοκαιριού μέσα στο έδαφος, σαν σπέρματα (τριφύλλι, κολτσίδα).
- Γεώφυτα: Σ' αυτά παρουσιάζονται οφθαλμοί διαχείμασης ή διαθερισμού μέσα στο έδαφος. Στα γεώφυτα ανήκει το μεγαλύτερο μέρος των φυτών με ρίζωμα ή κονδύλους (κρίνοι, ανεμώνες, ναρδοί, τουλίπες κλπ.).
- Σκληρόφυλλα: Τα περισσότερα είναι δέντρα ή μικροί αειθαλείς θάμνοι, με μικρά σκληρά, δερματώδη και πολυετή φύλλα. Τα περισσότερα από αυτά αποτελούν το κυριότερο μέρος της ματίας βλάστησης (δάφνη, ελιά, κουμαριά κ.α.).
- Φυτά με τρίχωμα: Στα φυτά αυτά το τρίχωμα χρησιμεύει σαν μέσο προφύλαξης κατά της εξάτμισης (φασκομηλιά κ.α.).
- Φυτά με αδένες: Στην Ελλάδα και γενικά στις ξερές περιοχές υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός αρωματικών φυτών. Τα περισσότερα από αυτά έχουν αδένες, οι οποίοι εκκρίνουν αιθέρια έλαια, ενώ άλλα έχουν νεκτάρια, δηλαδή επιφανειακούς ιστούς με αρωματικές ουσίες (θυμάρι κλπ.)

- Μικρόφυλλα φυτά: Τα φυτά αυτά έχουν στενά βελονοειδή και λεπιοειδή φύλλα, που συντελούν στην ελάττωση της εξάτμισης (πεύκα, κυπαρίσσι κλπ.).
- Φυτά ραβδοειδή: Τα φυτά αυτά έχουν φύλλα ακρωτηριασμένα, με τέτοιο τρόπο ώστε η αφομοίωση να γίνεται με το βλαστό (σπαρτό, ασπάραγος).
- Ακανθώδεις θάμνοι: Στα φυτά αυτά διάφορα όργανα όπως φύλλα, βλαστοί, μίσχοι φύλλων ή παράφυλλα έχουν μεταμορφωθεί σε αγκάθια. Η δημιουργία των αγκαθιών θεωρείται σαν προσαρμογή του φυτού στην ξηρασία και την μεγάλη ένταση φωτός. Αγκαθωτοί θάμνοι είναι πολύ συνηθισμένοι στην Ελλάδα (ασπάλαχο, βερβερίδα, κενταύριο κλπ.).
- Χαμαικρυπτόφυτα και ημικρυπτόφυτα: Μικροί θάμνοι ή πολυετείς πόες (λεβάντα, δорύκντο κλπ.).
- Φυτά στρωματοειδή: Αυτά έχουν μικρά φύλλα με πλούσια διακλάδωση και πολύ μικρά μεσογονάτια ώστε ολόκληρο το φυτό να παρουσιάζει μια μορφή ημισφαιρική ή στρωματοειδή. Τα περισσότερα απ' αυτά τα φυτά φυτρώνουν στα ψηλά βουνά (δράβη, αλσίνη).
- Ξηροφυτικά αγρωστώδη: Στην Ελλάδα φυτρώνουν λίγα είδη (καλαμίθι, λυγαίο κλπ.).
- Παχύφυτα ή χυμώδη φυτά: Στα φυτά αυτά κατά την περίοδο των βροχών τα φύλλα και ο βλαστός μαζεύουν νερό και γίνονται χυμώδη και σαρκώδη (αρθοκνήμη, κυνομόριο, οπουντία κλπ.).

Πολλά από τα ξένα είδη φυτών που μεταφέρθηκαν και φυτεύτηκαν στην Ελλάδα έγιναν σε μερικές περιφέρειες τα σπουδαιότερα καλλιεργούμενα φυτά, έτσι ώστε σήμερα να θεωρούνται σαν ελληνικά φυτά (εσπεριδοειδή, ροδακινιά, βερικοκιά, ευκάλυπτος, καπνός κλπ.)

Πανίδα

Η μεγάλη ποικιλία των φυσικών μορφών στην Ελλάδα, η απότομη και συνεχής εναλλαγή σε όρη, κοιλάδες, λόφους, πεδιάδες, φαράγγια, ποτάμια, δάση, βραχώδεις περιοχές και η μεγάλη γειτονιά της Ελλάδας με την θάλασσα, οι πολύμορφες ακτές της, τα πολλά νησιά της δημιουργούν μεγάλη πολυμορφία και ποικιλία στο ζωικό της κόσμο, ο οποίος όμως έχει σχετικά λίγα ζώα εξαιτίας της στενότητας του χώρου, των κακών συνθηκών διατροφής και της πυκνής παρουσίας του ανθρώπου στις διάφορες περιοχές της. Τα διάφορα χαρακτηριστικά είδη ζώων της ελληνικής γης τείνουν να εξαφανιστούν, σε σημείο ώστε το ελληνικό κράτος αναγκάστηκε να θεσπίσει ειδικούς νόμους για την προστασία ορισμένων ζώων. Σε πολύ μεγαλύτερο αριθμό γενικά, είναι τα είδη των ζώων που κατοικούν στις θαλάσσιες περιοχές της Ελλάδας. Κατά τους ζωολόγους, στην χώρα μας σήμερα υπάρχουν περί τα 55 – 60 είδη θηλαστικών, 350 είδη πτηνών, 60 είδη ερπετών, 10 είδη αμφιβίων, 250 είδη ψαριών και 400 είδη εντόμων.

Τα ζώα που συναντά κανείς στην Ελλάδα ανήκουν στις εξής κατηγορίες:

- Πρωτόζωα: Απ' αυτά υπάρχουν στην Ελλάδα σχεδόν όλες οι ομοταξίες, με επικράτηση των τρηματοφόρων, τα οποία αφθονούν στις ελληνικές θάλασσες και ακτές.
- Σπόγγοι: Σχεδόν όλες οι τάξεις των σπόγγων συναντιούνται στα ελληνικά νησιά. Οι πιο ενδιαφέροντες από άποψη εθνικής οικονομίας είναι οι κερατοπυριτιόσπογγοι, στους οποίους ανήκει ο γνωστός σπόγγος

καθαριότητας η φαρμακευτικός. Περιοχές ψαρέματος σπόγγων είναι το Νότιο Αιγαίο.

- Κοιλεστερόζωα: Γνωστά και συνηθισμένα είναι διάφορες μέδουσες (κ. τσούχτρες), διάφορα είδη ακτινίων (κ. ανεμώνες της θάλασσας) και άλλα πολύποδα υδρόζωα, σκυφόζωα ή ανθόζωα κ.α.
- Σκώληκες: Όλες σχεδόν οι τάξεις των σκωλήκων αντιπροσωπεύονται στην ελληνική γη και στις ελληνικές θάλασσες.
- Καρκινοειδή: Τέτοια είναι ο αστακός, η γαρίδα, η καβουρομάνα, η караβίδα, η αστακογαρίδα κ.α.
- Αραχνοειδή: Και οι τρεις τάξεις των αραχνοειδών (σκορπιοί, αράχνες και ακάρεα) αντιπροσωπεύονται στα ελληνικά εδάφη με πολλά γένη και είδη.
- Μυριάποδα: Αυτά είναι η σκολόπευδρα η δηλητηριώδης (κ. σαρανταποδαρούσα), ο ίουλος ο γήινος (κ. πολυπόδι) κ.α.
- Έντομα: Πολλές είναι οι τάξεις και οι οικογένειες των εντόμων που αντιπροσωπεύονται στην ελληνική γη με αφθονία ειδών. Από αυτά κοινά και γνωστότατα είναι η ψαλίδα, η κατσαρίδα, το αλογάκι της Παναγιάς, ο γρύλος, η ακρίδα, η μέλισσα, ο μεταξοσκώληκας, ο τζίτζικας, τα κουνούπια, οι μύγες, οι ψύλλοι και αμέτρητα άλλα.
- Μαλάκια: Τα θαλάσσια και χερσαία μαλάκια αποτελούν μια από τις πιο διαδεδομένες κατηγορίες ζώων στην Ελλάδα. Πολλά από τα θαλάσσια μαλάκια είναι εξαιρετικά περιζήτητα για τροφή και βρίσκονται στην αγορά με το κοινό όνομα θαλασσινά. Τα συνηθέστερα είναι τα κυδώνια, οι αχιβάδες, τα χτένια, τα μύδια, οι καλόγνωμες, οι πίννες, τα στρείδια και διάφορα άλλα. Εκτός απ' αυτά γνωστότερα και περιζήτητα είναι επίσης μερικά είδη κεφαλοπόδων μαλακίων, όπως οι σουπιές, τα καλαμάρια, τα χταπόδια κ.α.
- Εχινόδερμοι: Αυτά υπάρχουν σε αφθονία στις ελληνικές θάλασσες με αντιπροσώπους όλων των τάξεών τους. Από αυτά κοινότατα είναι τα διάφορα είδη των γενών αστερία και οφίουρου (κ. άστρα ή σταυροί της θάλασσας), αχινός, κ.α.
- Χιτωνόζωα: Τέτοια είναι οι γνωστές φούσκες και άλλα.
- Ιχθύες: Απ' αυτά τα συνηθέστερα και κοινότατα είναι η παλαμίδα, ο κέφαλος, οι τσιπούρες, οι γλώσσες, η μαρίδα, τα λαβράκια, οι συναγρίδες, τα μπαρμπούνια, ο μπακαλιάρος και πολλά άλλα. Χαρακτηριστικότερα για την Ελλάδα είναι τα ψάρια των γλυκών νερών, τα οποία αφθονούν στις ελληνικές λίμνες και ποτάμια. Από αυτά γνωστά είναι η πέστροφα, το χέλι, ο σολομός, ο κυπρίνος, η τσερούκλα, η αθερίνα, ο κοκοβιός, κ.α.
- Αμφίβια: Από αυτά τα κυριότερα είναι ο βάτραχος, ο φρύνος, η σαλαμάνδρα, ο τρίτων κ.α.
- Ερπετά: Γενικά η Ελλάδα θεωρείται σαν μία από τις πλουσιότερες χώρες της Ευρώπης σε ερπετά. Από τα διάφορα είδη των ερπετών μερικά χαρακτηρίζουν αποκλειστικά την ελληνική πανίδα, όπως η χελώνα, η σαύρα, η οχιά, η ασπίς (κ. αστρίτης). Τα δύο τελευταία είναι δηλητηριώδη φίδια. Επίσης αφθονούν στην Ελλάδα η θαλάσσια χελώνα, η σαύρα η πράσινη (κ. γουστερίτσα), το νερόφιδο, η ελαφίς (κ. δένδρογαλιά) κ.α.
- Πτηνά: Αυτά κατανέμονται στις εξής τάξεις:
 1. Στρουθοειδή: Αυτή η τάξη περιλαμβάνει τα περισσότερα είδη, περίπου 175. Τα κοινότερα και γνωστότερα είναι το κοράκι, η καρακάξα, η καρδερίνα, ο σπίνος, ο σπουργίτης, ο κορυδαλλός, η σουσουράδα, το αηδόνι, η τσίχλα, το χελιδόνι, ο κότσυφας και πολλά άλλα.

2. *Καλοβατικά*: Η τάξη αυτή περιλαμβάνει 66 είδη. Τα περισσότερα από αυτά είναι μεταναστευτικά και λίγα ενδημικά. Τα κυριότερα είναι ο πελαργός, το νεροχελίδονο, η μπεκάτσα, το νεροπούλι, κ.α.
3. *Στεγανόποδα*: Η τάξη αυτή περιλαμβάνει 53 είδη. Τα κυριότερα από αυτά είναι ο γλάρος, ο πελεκάνος, ο κύκνος, η αγριόπαπια, η αγριόχηννα κ.α.
4. *Αρπακτικά*: Η τάξη αυτή περιλαμβάνει 46 είδη. Από αυτά τα μισά σχεδόν είναι ενδημικά για την Ελλάδα, της οποίας η ορεινή διαμόρφωση προσφέρει σ' αυτά άφθονη τροφή. Τρέφονται συνήθως από μικρά ζώα, ιδίως ερπετά και πτηνά. Τα κυριότερα και μεγαλύτερα αρπακτικά πτηνά της Ελλάδας είναι οι γύπες, οι αετοί, οι γέρακες, οι κουκουβάγιες, κ.α.
5. *Αναρριχητικά*: Η τάξη περιλαμβάνει 19 είδη. Τα κυριότερα είναι ο δρυοκολάπτης, ο μυρμηγκοφάγος, ο κούκος κ.α.
6. *Αλεκτροειδή*: Στην τάξη αυτή ανήκουν 7 είδη. Από αυτά πολλά είναι ενδημικά και μάλιστα κατοικίδια. Αυτά είναι η κότα, η γαλοπούλα, η φραγκόκοτα, το παγώνι, ο φασιανός, η πέρδικα και το ορτύκι.
7. *Περιστεροειδή*: Η τάξη αυτή περιλαμβάνει 6 είδη: τη φάσσα, το αγριοπερίστερο, το τρυγόνι, κ.α.
 - *Θηλαστικά*: Αυτά είναι περίπου 50 είδη και κατανέμονται στις εξής 7 τάξεις:
 1. *Εντομοφάγα*: Ο σκαντζόχοιρος και ο τυφλοπόντικας.
 2. *Χειρόπτερα*: Οι νυχτερίδες.
 3. *Τρωκτικά*: Αυτά περιλαμβάνουν 11 είδη. Τα κυριότερα είναι ο ποντικός, ο λαγός, το κουνέλι, ο σκίουρος, ο κάστορας κ.α.
 4. *Σαρκοφάγα*: Η τάξη αυτή περιλαμβάνει 13 είδη. Τα σαρκοφάγα που ζουν σήμερα στην Ελλάδα είναι μικρά ζώα, εκτός ελάχιστων εξαιρέσεων. Από αυτά τα κυριότερα είναι η αρκούδα, η οποία σπανίζει στα μεγάλα δάση της Μακεδονίας και της Ηπείρου, ο ασβός, ο αγριόγατος, ο λύκος το τσακάλι, ο σκύλος, η γάτα, το κουνάβι, η νυφίτσα, η λυγξ κ.α.
 5. *Κητώδη*: Από αυτά είναι γνωστά στις ελληνικές θάλασσες 2 είδη, το δελφίνι και ο φουσητήρας.
 6. *Πτερυγιόποδα*: Από αυτά στην Ελλάδα συναντάται μόνο η φώκια σε μερικά νησιά του Β. Αιγαίου.
 7. *Οπληφόρα*: Η τάξη αυτή περιλαμβάνει 17 είδη. Τα κυριότερα είναι το αγριογούρουνο, το γουρούνι, το αγριοκάτσικο, η κατσίκα, το πρόβατο, το βόδι, το βουβάλι, το ελάφι, το ζαρκάδι, το άλογο, ο γαίδαρος, το μουλάρι κ.α.

Δ. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Πληθυσμός

Ο πληθυσμός της χώρας μας ποτέ, όπως είναι φυσικό, δεν υπήρξε ο ίδιος. Από την εποχή που η Ελλάδα έγινε ανεξάρτητο κράτος μέχρι και σήμερα, συνεχώς μεταβάλλεται. Η μεταβολή, εκτός από ελάχιστες περιπτώσεις, είναι ανοδική. Αύξηση του πληθυσμού της Ελλάδας οφείλεται στους εξής λόγους: α) Αύξηση της έκτασης της χώρας λόγω εδαφικών προσαρτήσεων με αποτέλεσμα την υπαγωγή του πληθυσμού της χώρας μας, β) Πρόσφυγες του 1922 από Ανατολική Θράκη και Μικρά Ασία και γ) Αύξηση του ποσοστού των γεννήσεων έναντι της θνησιμότητας και μείωση της παιδικής θνησιμότητας. Σε κατοίκους περίπου υπολογίζεται ο πληθυσμός της Ελλάδας από τους οποίους 49% είναι άνδρες και 51% γυναίκες. Η πυκνότητα του πληθυσμού είναι πάνω από 70 κάτοικοι ανά km². Στην περιοχή της πρωτεύουσας όμως, όπου συγκεντρώνεται το 1/3 περίπου του πληθυσμού, η μέση πυκνότητα είναι 100 φορές μεγαλύτερη. Οι πιο πυκνοκατοικημένες περιοχές της Ελλάδας εκτός της περιφέρειας πρωτεύουσας είναι οι νομοί Θεσσαλονίκης, Κέρκυρας, Ηρακλείου, Αττικής (υπόλοιπο), Λευκάδας και Αχαΐας. Οι πιο αραιοκατοικημένες δε είναι οι νομοί Ευρυτανίας, Γρεβενών και Φωκίδας.

Η Ελλάδα είναι χώρα της Ανατολικής Ευρώπης με την μεγαλύτερη συνοχή και ομοιογένεια του πληθυσμού της. Η ομοιογένεια αυτή πραγματοποιήθηκε με τον ερχομό των Μικρασιατών προσφύγων στον ελλαδικό χώρο, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στις περιοχές που εγκατέλειπαν βάσει της ανταλλαγής πληθυσμών οι Τούρκοι και οι Σλάβοι (Βούλγαροι της Μακεδονίας).

Αποτέλεσμα τούτου ήταν να υπάρχει στον ελληνικό χώρο μόνο μιας μειονότητα, η οποία προστατεύεται από τη Συνθήκη της Λωζάννης. Είναι η μουσουλμανική μειονότητα της Νοτίου και Δυτικής Ελληνικής Θράκης η οποία έμεινε παρέμεινε στη Θράκη ως αντάλλαγμα της αμοιβαίας παραμονής των Ελλήνων και του Πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης (άρθρο 43 της Λωζάννης), καθώς και των Ελλήνων των νήσων Ίμβρου και Τενέδου στους οποίους βάσει του άρθρου 14 της Λωζάννης παρέχεται ιδιόζουσα αυτονομία.

Η μουσουλμανική μειονότητα – μουσουλμανική αποκαλείται από τη συνθήκη προφανώς γιατί τα συστατικά στοιχεία της είναι τρία, Τούρκοι, Πομάκοι και Αθίγγανοι – αριθμεί πάνω από 120.000 άτομα.

Στον ελλαδικό χώρο υπάρχουν πολλές και διάφορες ελληνικές εθνότητες οι οποίες προσέφεραν πολλά υλικά και πνευματικά αγαθά στην Ελλάδα και σ' όλο το ελληνικό έθνος όπως οι Βλάχοι (Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Καλλιμάρμαρο Στάδιο, Σχολή Ευελπίδων, Ζάππειο Μέγαρο κ.α.), Αρβανίτες (Κολοκοτρώνης, Ανδρούτσος, Παύλος Κουντουριώτης Α', πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας), Μακεδόνες, Θράκες, Κουτσόβλαχοι, Καραγκούνηδες, Σαρακατσάνοι, Κρήτες, Πόντιοι, Καππαδόκες, Μικρασιάτες.

Γλώσσα - Θρησκεία

Η επίσημη γλώσσα της Ελλάδας είναι η Νεοελληνική. Τη γλώσσα αυτή ομιλεί το 95.6% του πληθυσμού των κατοίκων της χώρας. Το υπόλοιπο 4.4% ομιλεί διάφορες άλλες γλώσσες, όπως την Πομακική, Τουρκική, Αρμένικη, Αθιγγάνικη, Σλαβική, Κουτσοβλαχική, Αγγλική, Γαλλική, Εβραϊκή, Ρουμανική κ.ά.

Η επίσημη θρησκεία του Ελληνικού κράτους είναι η Ορθόδοξη Χριστιανική. Τη θρησκεία αυτή αποδέχονται το 97.9% του πληθυσμού της χώρας. Από τις υπόλοιπες θρησκείες που αποδέχεται το 2.1% του ελληνικού πληθυσμού, οι επικρατέστερες είναι η μουσουλμανική, ο καθολικισμός, ο

προντεσταντισμός, οιμ ισραηλίτες και λοιπές χριστιανικές ή μη θρησκείες και δόγματα.

Πολίτευμα – Διοίκηση

Το πολίτευμα της Ελλάδας είναι Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία. Υπάρχει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας και η κυβέρνηση την οποία αποτελούν ο πρωθυπουργός και οι υπουργοί και όλοι ασκούν την διοίκηση της χώρας. Πρωτεύουσα είναι η Αθήνα και ως συμπρωτεύουσα θεωρείται η Θεσσαλονίκη όπου εδρεύει και το Υπουργείο Μακεδονίας Θράκης.

Νομοί της χώρας

Διοικητική διαίρεση της Ελλάδας:

<i>I. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ-ΘΡΑΚΗΣ</i> Νομοί	Πρωτεύουσα
1. Έβρου 2. Ροδόπης 3. Ξάνθης 4. Δράμας 5. Καβάλας	Αλεξ/πολη Κομοτηνή Ξάνθη Δράμα Καβάλα
<i>II. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ</i>	
6. Σερρών 7. Θεσσαλονίκης 8. Χαλκιδικής 9. Κιλκίς 10. Πέλλας 11. Ημαθίας 12. Πιερίας	Σέρρες Θεσσαλονίκη Πολύγυρος Κιλκίς Έδεσσα Βέροια Κατερίνη
<i>III. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ</i>	
13. Φλώρινας 14. Κοζάνης 15. Καστοριάς 16. Γρεβενών	Φλώρινα Κοζάνη Καστοριά Γρεβενά

<i>IV. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ</i>	
17. Ιωάννινα 18. Άρτας 19. Θεσπρωτίας 20. Πρέβεζας	Ιωάννινα Άρτα Ηγουμενίτσα Πρέβεζα
<i>V. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ</i>	
21. Καρδίτσας 22. Λάρισας 23. Μαγνησίας	Καρδίτσα Λάρισα Βόλος

24. Τρίκαλων	Τρίκαλα
<i>VI. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ</i>	
25. Κέρκυρας 26. Λευκάδας 27. Κεφαλληνίας 28. Ζακύνθου	Κέρκυρα Λευκάδα Αργοστόλι Ζάκυνθος
<i>VII. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ</i>	
29. Αιτωλοακαρνανίας 30. Αχαΐας 31. Ηλείας	Αγρίνιο Πάτρα Πύργος
<i>VIII. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ</i>	
32. Φθιώτιδας 33. Ευρυτανίας 34. Φωκίδας 35. Βοιωτίας 36. Εύβοιας	Λαμία Καρπενήσι Αμφισσα Λιβαδειά Χαλκίδα
<i>IX. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ</i>	
37. Αττικής	Αθήνα
<i>X. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ</i>	
38. Κορινθίας 39. Αργολίδας 40. Αρκαδίας 41. Μεσσηνίας 42. Λακωνίας	Κόρινθος Ναύπλιο Τρίπολη Καλαμάτα Σπάρτη
<i>XI. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</i>	
43. Λέσβου 44. Χίου 45. Σάμου	Μυτιλήνη Χίος Σάμος
<i>XII. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ</i>	
46. Κυκλάδων 47. Δωδεκανήσου	Ερμούπολη (Σύρος) Ρόδος
<i>XIII. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ</i>	
48. Ηρακλείου 49. Λασιθίου 50. Ρεθύμνου	Ηράκλειο Άγιος Νικόλαος Ρέθυμνο

51. Χανίων	Χανιά
------------	-------

Το Άγιο Όρος με πρωτεύουσα τις Καρυές και τους 32 οικισμούς αποτελεί ιδιότυπο αυτόνομο διαμέρισμα που ανήκει στον Ελλαδικό έθνος, αλλά το Ελληνικό κράτος δεν επεμβαίνει στην διοίκησή του.

Ε. Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΜΕΣΩ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΣΤΗΡΙΞΗΣ

Το Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης είναι το μεγαλύτερο αναπτυξιακό πρόγραμμα της χώρας μας, το οποίο αποτελείται από ένα σύνολο από έργα και

δράσεις σε όλους τους τομείς της ζωής μας. Το ΚΠΣ δίνει τη δυνατότητα να ολοκληρωθούν όλα εκείνα τα έργα και οι παρεμβάσεις που χρειάζεται η Ελλάδα σήμερα αλλά και για τις επόμενες δεκαετίες, στο κέντρο και κυρίως στην περιφέρεια. Σχεδιάστηκε από την Ελλάδα και υλοποιείται με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Καλύπτει την περίοδο 1994-1999 και αποτελεί το μεγαλύτερο μέρος του γνωστού "B' πακέτου Delors".

Το ΚΠΣ δίνει ιδιαίτερη έμφαση στις ξεχωριστές ανάγκες κάθε περιφέρειας. Κάθε μία από τις 13 περιφέρειες της χώρας μας μπορεί να αξιοποιεί τις δυνατότητες και το ανθρώπινο δυναμικό της με το δικό της αναπτυξιακό πρόγραμμα. Με χιλιάδες μικρά και μεγάλα έργα που γίνονται σε κάθε γωνιά της Ελλάδας - όσο απομακρυσμένη κι αν είναι.

Στόχοι του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης:

- Η εξασφάλιση της ανταγωνιστικότητας του Ελληνικού τουρισμού στη διεθνή αγορά και η διαφύλαξη/ ανάδειξη της πολιτιστική μας κληρονομιάς.
- Η επέκταση και η ποιοτική βελτίωση των μεταφορικών υποδομών, η ανάπτυξη των διεθνών και των εσωτερικών διασυνδέσεων της χώρας και η βελτίωση των συνθηκών ασφαλείας στις μεταφορές.
- Ο εκσυγχρονισμός και η ανάπτυξη του Ελληνικού Σιδηροδρομικού Δικτύου.
- Η αξιοποίηση και προστασία των φυσικών πόρων.
- Η ενίσχυση, βελτίωση, αναβάθμιση και σωστή διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος (οικοσυστήματα, χλωρίδα, πανίδα, εδάφη, κλπ) και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος (διαχείριση νερών/ αποβλήτων, θόρυβος, αέρας, κλπ).

Επιπτώσεις:

- Αύξηση της συμμετοχής του τουρισμού στο Α.Ε.Π. από 7% (1993) σε 9,5 (1999).
- Εκσυγχρονισμός των κλινών και δημιουργία νέων σε παραδοσιακά κτίρια.
- Ποιοτική βελτίωση του τουριστικού προϊόντος.
- Επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου.
- Βελτίωση της ποιότητας των νερών και μείωση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης.
- Προστασία των σπάνιων ειδών πανίδας και χλωρίδας και των φυσικών οικοσυστημάτων.
- Ανάδειξη και αξιοποίηση Ιστορικών Κέντρων, Παραδοσιακών Οικισμών, Αστικών και Τουριστικών της περιοχής.
- Προστασία του περιβάλλοντος και διατήρηση της βιοποικιλότητας.
- Δημιουργία πλέον των 1000χλμ νέων σύγχρονων κλειστών αυτοκινητοδρόμων.
- Αύξηση της μέσης ωριαίας ταχύτητας κατά 20-30% και αντίστοιχη μείωση του συνολικού χρόνου μεταφοράς.
- Μείωση οδικών ατυχημάτων- αύξηση της ασφάλειας.
- Βελτίωση του επιπέδου εξυπηρέτησης σκαφών/ επιβατών/ αεροσκαφών.
- Βελτίωση της προσπελασιμότητας σε απομονωμένες περιοχές.
- Η μετατροπή της σιδηροδρομικής γραμμής Αθήνας- Θεσσαλονίκης σε άξονα υψηλών ταχυτήτων (200χλμ/ώρα) και η μείωση του χρόνου της διαδρομής στις 4 ώρες και 20 λεπτά στο τέλος του 1999 έναντι 5 ωρών και 50 λεπτών το 1994.
- Η αύξηση της μεταφορικής ικανότητας κατά 5200 νέες θέσεις επιβατών.
- Η αύξηση του συντελεστή ασφαλείας των μετακινήσεων.

ΕΓΝΑΤΙΑ ΟΔΟΣ

Ένα έργο υψίστης εθνικής σημασίας που μέρα με τη μέρα γίνεται πραγματικότητα, ως Διευρωπαϊκό δίκτυο. Η κατασκευή της νέας εθνικής οδού Ανατολικής – Δυτικής Ελλάδας θα δημιουργήσει έναν οδικό άξονα μήκους 680 χλμ. που θα ενώνει την Δυτική Ευρώπη με την Ανατολική διαμέσου της Βορείου Ελλάδας με τους 9 κάθετους άξονες προς τα Βαλκάνια.

Η Εγνατία Οδός ανοίγει νέους ορίζοντες και δίνει πρόσβαση σε:

- 4 Περιφέρειες (Ηπειρος, Δ.Μακεδονία, Κεντρική Μακεδονία, Α.Μακεδονία – Θράκη).
- 19 Μεγάλες πόλεις
- 332 Κωμοπόλεις
- 5 Λιμάνια – Πύλες (Ηγουμενίτσα, Βόλος, Θεσσαλονίκη, Καβάλα, Αλεξανδρούπολη) όπου γίνονται έργα συνολικού προϋπολογισμού 55 δις.
- 6 Αεροδρόμια (Ιωάννινα, Καστοριά, Κοζάνη, Θεσσαλονίκη, Καβάλα, Αλεξανδρούπολη), όπου γίνονται έργα συνολικού προϋπολογισμού, 60 δις.
- 30 Τουριστικές και ειδικού ενδιαφέροντος περιοχές.
- 10 Βιομηχανικές περιοχές. Η Εγνατία Οδός μειώνει αισθητά κατά 5 ώρες το χρόνο διαδρομής από την Ηγουμενίτσα μέχρι την Αλεξανδρούπολη. Από 11 ώρες και 30 λεπτά που είναι σήμερα στο υπάρχον οδικό δίκτυο θα μειωθεί με την Εγνατία Οδό σε 6 ώρες και 30 λεπτά.

Το πέρασμα της Εγνατίας Οδού από τους Βιότοπους (π.χ. Καφέ Αρκούδας στην Πίνδο και του ποταμού Νέστου), γίνεται έτσι ώστε να μην διαταράσσεται η ισορροπία των οικοσυστημάτων. Επίσης η χάραξη του δρόμου γίνεται έτσι ώστε να προστατεύονται τα ευρήματα και μνημεία που υπάρχουν στην ευρύτερη περιοχή της Εγνατίας Οδού. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η σήραγγα της Δωδώνης που αφήνει ανέπαφο τον αρχαιολογικό χώρο.

ΠΑΘΕ

Το έργο στοχεύει στην μετατροπή του βασικού εθνικού δικτύου σε αυτοκινητόδρομο διεθνών προδιαγραφών για την καλύτερη και οικονομικότερη διακίνηση ανθρώπων και αγαθών από το νότιο μέρος της χώρας στην Στερεά Ελλάδα και μέχρι τα σύνορα Ελλάδας – Βουλγαρίας.

Το έργο περιλαμβάνει το δίκτυο Πάτρα – Αθήνα – Θεσσαλονίκη – Ελληνοβουλγαρικά σύνορα (Π.Α.Θ.Ε.) με συνολικό μήκος 730 χλμ. και τη ζεύξη του Μαλλιακού κόλπου με την κατασκευή υποθαλάσσιας σήραγγας μήκους 4,5 χλμ., για τη βελτίωση της σύνδεσης της Νότιας Ελλάδας με τη Δυτική Στερεά. Σύντομα θα γίνει η ζεύξη Ρίου – Αντιρρίου με γέφυρα μήκους 3,5 χλμ. και θα κατασκευαστεί η υποθαλάσσια σήραγγα Ακτίου – Πρέβεζας μήκους 660 μ.

ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ

Το Μετρό της Αθήνας είναι ένα από τα μεγαλύτερα έργα Υποδομής που κατασκευάζονται σήμερα στον ελληνικό χώρο. Αποτελεί το πολυπλοκότερο έργο στον τομέα των μεταφορών στην Ελλάδα αλλά και από τα σημαντικότερα στην Ευρώπη.

Στόχος του έργου αυτού είναι η μείωση των σημαντικών προβλημάτων κυκλοφοριακής συμφόρησης και ρύπανσης που αντιμετωπίζει η Αθήνα.

Μέχρι σήμερα έχει κατασκευασθεί περίπου το 90% του συνολικού έργου, που περιλαμβάνει 18,5 χλμ. σηράγγων, 21 σταθμούς, 28 συρμούς και 168 βαγόνια. Στις αρχές του νέου έτους 2000 δόθηκε στην κυκλοφορία η γραμμή Πεντάγωνο- Σύνταγμα- Ομόνοια-Σεπτόλια.

Οι επιπτώσεις του Αττικού Μάτρώ είναι η μείωση του χρόνου μετακίνησης και των ατμοσφαιρικών ρύπων από καυσαέρια κατά 35% και η μείωση των θορύβων. Επίσης, περισσότεροι από 800.000 επιβάτες την ημέρα θα μετακινούνται με τις 3 γραμμές του Μετρό, το κέντρο της πόλης θα αναβαθμιστεί, ενώ παράλληλα δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας (στη φάση της κατασκευής απασχολούνται 3.500 εργαζόμενοι).

ΝΕΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΑΕΡΟΔΡΟΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Το Νέο Διεθνές Αεροδρόμιο της Αθήνας, «Ελευθέριος Βενιζέλος», αναδεικνύει την Αττική και την Ελλάδα σε ένα Διεθνή Κόμβο στις διεθνείς αερομεταφορές και είναι ένα από τα μεγαλύτερα έργα που εκτελούνται σήμερα στην Ευρώπη.

Το νέο αεροδρόμιο της Αθήνας που κατασκευάζεται στα Σπάτα είναι το μοναδικό, μέχρι στιγμής, δημόσιο έργο της νεοελληνικής ιστορίας που η πρόοδος της κατασκευής του προηγείται του συμβατικού χρονοδιαγράμματος.

Μέχρι σήμερα έχει κατασκευασθεί το 65% του συνολικού έργου με τη συμμετοχή 5.000 εργαζομένων. Με την έναρξη λειτουργίας του, εντός του Αεροδρομίου όσο και στην ευρύτερη περιοχή, θα δημιουργηθούν 21.000 νέες εργασίες.

Το Αεροδρόμιο των Σπάτων στην πρώτη φάση της δημιουργίας, καθορισμένη για το 2000, θα εξυπηρετεί 16 εκατομμύρια επιβάτες το χρόνο, όταν όμως αποπερατωθεί, ο αριθμός αυτός θα φτάσει τα 53 εκατομμύρια.

ΣΤ. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

1. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ

Ταυτότητα της περιφέρειας

Η περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης καταλαμβάνει το βορειοανατολικό άκρο της Ελλάδας. Αποτελείται από τους νομούς: Έβρου, Ροδόπης, Δράμας, Ξάνθης και Καβάλας. Είναι η τέταρτη σε έκταση περιφέρεια της χώρας, με επιφάνεια 14102 τετ. χλμ. (10,7% της συνολικής επιφάνειας της χώρας) και πληθυσμό 574300 κατοίκους που αντιστοιχεί στο 5,9% του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας.

Κύρια έργα για την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιφέρεια

Ο προϋπολογισμός των Π.Ε.Π. για την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη ανέρχεται στο ποσό των 688,9 εκ. ECU ή 210 δις δρχ. με ποσοστό συμμετοχής στη χρηματοδότηση 72% από την ΕΕ και 28% από την Ελληνική Δημοκρατία.

- Ανάπτυξη ορεινού / οικολογικού τουρισμού στο Παγγαίο (320 εκ.).
- Μαρίνα Θάσου.
- Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, όπως είναι ο οικοτουρισμός, ο ορεινός / χειμερινός τουρισμός (Φαλακρό Δράμας), ιαματικός τουρισμός (Θέρμη Ξάνθης), ο πολιτιστικός και ιστορικός τουρισμός (Σπήλαιο Μαρωνείας). Συγχρηματοδότηση από κοινοτικούς πόρους.
- Ολοκληρωμένη διαχείριση και προστασία των οικοσυστημάτων της περιφέρειας: Δέλτα Έβρου (115 εκ.). Προβλέπεται η δημιουργία σταθμού περιβαλλοντικής ενημέρωσης και εκπαίδευσης, η κατασκευή παρατηρητηρίων καθώς και η παραγωγή έντυπου υλικού και η προμήθεια εξοπλισμού (η δασώδης περιοχή Δαδιάς - Σουφλίου, οι λίμνες Βιστωνίδα και Μητρικού, το Δέλτα του Νέστου και οι παράκτιες και παραλίμνιες ζώνες της περιφέρειας).
- Συνεδριακό Κέντρο Κομοτηνής 4412 τετ. μ. (1,2 δις).
- Κέντρο Ιστορικών Μελετών "Απόστολος Παύλος" στους Φιλίππους (500 εκ.).
- Διαμόρφωση ιστορικού κέντρου Κομοτηνής (770 εκ.).
- Πραγματοποίηση ανασκαφών για την ανάδειξη και προβολή των ιστορικών, αρχαιολογικών στοιχείων της περιφέρειας (Άβδηρα, Σαμοθράκη, Διδυμότειχο, Φίλιπποι). Συγχρηματοδότηση από κοινοτικούς πόρους.
- Επέκταση Αρχαιολογικού Μουσείου Καβάλας (400 εκ.).
- Ανάπλαση ιστορικού κέντρου πόλης της Ξάνθης (200 εκ.).
- Ανάπλαση περιοχής Δήμου Κάτω Νευροκοπίου (50 εκ.).
- Ολοκλήρωση βελτίωσης Εθνικής Οδού Θεσσαλονίκης - Κήπων Έβρου (19,2 δις).
- Βελτίωση τμήματος κάθετου άξονα Αλεξανδρούπολης - Ορμενίου (3,7 δις).
- Οριζόντιος οδικός άξονας της Εγνατίας Οδού (έχει υλοποιηθεί η παράκαμψη της Καβάλας).
- Κάθετοι οδικοί άξονες Καβάλας - Δράμας μήκους 30 χλμ. (2,3 δις), Αρδάνιο - Καστανιές - Ορμένιο - Ελληνοβουλγαρικά σύνορα, συνολικού μήκους 135 χλμ., η αναβάθμιση των οποίων γίνεται από κοινοτικούς πόρους.
- Δυτική αρτηρία εισόδου πόλης Δράμας (1,3 δις).
- Βελτίωση Ε.Ο. Νο14 Ξάνθης - Δράμας (τμήμα Δράμας - όρια Ν. Ξάνθης) (900 εκ.).
- Βελτίωση Ε.Ο. Νο2 από είσοδο Φερρών μέχρι Αρδάνιο (3 δις).
- Βελτίωση Ε.Ο. Νο51 παράκαμψη Σουφλίου (2,5 δις).

- Βελτίωση Ε.Ο. Νο69 Λιμένα - Λιμενάρια Θάσου (1,5 δις) (αποπεράτωση τμήματος από Λιμένα μέχρι ακρωτήριο Παχύ και παράκαμψη Λιμένα).
- Βελτίωση Ε.Ο. Νο2 (Θεσσαλονίκη - Γέφυρα Κήπων) από Καλλίστη μέχρι Α/Δ Κομοτηνής (4,7 δις).
- Βελτίωση Ε.Ο. Νο 2 (Θεσσαλονίκη - Γέφυρα Κήπων) από Πόρτο Λάγος μέχρι Γέφυρα Κήπων (9,9 δις).
- Αλιευτικό καταφύγιο Θερμών Σαμοθράκης (470 εκ.).
- Εκβάθυνση λιμένος Λάγους (610 εκ.).
- Εργασίες κατασκευής του νέου λιμένα Αλεξανδρούπολης (10,5 δις) καθώς και του Διεθνούς Λιμένα Καβάλας. Στα ίδια πλαίσια γίνονται επεμβάσεις αναβάθμισης στα λιμάνια του Πόρτο Λάγος, της Μαρώνειας και της Σαμοθράκης, ενώ ταυτόχρονα βελτιώνονται τα μικρότερα λιμάνια του Ίμερου και του Φαναριού στο νομό Ροδόπης.
- Εκσυγχρονισμός με τη βελτίωση των εγκαταστάσεων και του εξοπλισμού των δύο αεροδρομίων της περιφέρειας, στην Αλεξανδρούπολη και στη Χρυσούπολη Καβάλας.
- Η σύνδεση του Εμπορικού Λιμένα Καβάλας (Ν. Καρβάλη) με το υπάρχον δίκτυο (Τοξότες Ξάνθης).
- Δημιουργία Πολιτιστικού Κέντρου Φιλίας των λαών της Βαλκανικής στα Πετρωτά Έβρου. Στα έργα περιλαμβάνεται η αποκατάσταση και επαναχρησιμοποίηση παραδοσιακού αλευρόμυλου και κτισμάτων στα Πετρωτά. Δημιουργία κέντρου πολλαπλών εκδηλώσεων σε συνεργασία με Βαλκανικές χώρες στον τομέα του πολιτισμού, των τεχνών, της παραδοσιακής κληρονομιάς (150 εκ.).
- Εργαστήρι Οικολογικών Ερευνών στο Παρανέστι Δράμας. Διαμόρφωση σχολικού Καπνόφυτου σε Εργαστήρι Οικολογικών Ερευνών, διαμόρφωση χώρου σε Βοτανικό Κήπο - εκθετήριο αυτοφυών φυτών της περιοχής. Πρόγραμμα ανταλλαγών διασυνοριακών συναντήσεων (30 εκ.).
- Δημιουργία κέντρου επισκεπτών στη λίμνη Λευκογείων Δράμας (120 εκ.).
- Αξιοποίηση παραδοσιακού κτιρίου "Παλατάκι Θάσου" (200 εκ.).
- Ανάπλαση παραλίας Ποτού (Κ. Θεολόγου Θάσου) (100 εκ.).

I. ΝΟΜΟΣ ΔΡΑΜΑΣ

Ο νομός Δράμας καταλαμβάνει το ΒΑ τμήμα της περιφέρειας της Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης. Συνορεύει με τους νομούς Σερρών στα Δ, Καβάλας στα Ν, Ξάνθης στα Α και με τη Βουλγαρία στα Β. Έχει έκταση 3448 τετ. χλμ. και πληθυσμό 99157 κατοίκους (0,9% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η ομώνυμη πόλη, η οποία συνδέεται οδικά και σιδηροδρομικά με την υπόλοιπη χώρα. Η Δράμα βρίσκεται στους πρόποδες του όρους Φαλακρό και πιστεύεται ότι είναι χτισμένη στη θέση της αρχαίας πόλης Δύραμα ή Ύδραμα. Στη νεώτερη εποχή αναφέρεται από τον 12^ο αι. ως αξιόλογη πόλη της Μακεδονίας.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία - Αξιοθέατα

- Το νεκροταφείο των Τυμβών στη Βιομηχανική περιοχή καθώς και τα τείχη της πόλης.
- Το Ιερό του Διονύσου στην Καλή Βρύση.
- Ο προϊστορικός οικισμός των Σιταγρών.
- Το Οχυρό στο χωριό Περιθώριο.
- Οι βυζαντινές εκκλησίες των Ταξιάρχων και της Αγ. Σοφίας, με αρχαιολογικά ευρήματα της περιοχής στο περιβάλλον.
- Οι εκκλησίες του Αγ. Νικολάου στο Νευροκόπι και στο Δοξάτο.

1.2 Μουσεία

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Δράμας, στο οποίο εκτίθενται διάφορα ευρήματα από ανασκαφές στην ευρύτερη περιοχή.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- Καλή Βρύση
- Αγ. Βαρβάρα
- Νευροκόπι

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις - Έθιμα

- Το "Αντάμωμα των Σαρακατσαναίων" στην Μπουζάλα (Ελατιά) στη γιορτή του Προφήτη Ηλία, 20 Ιουλίου.
- Στα περίχωρα της Δράμας μπορεί κανείς να γνωρίσει την παράδοση του τόπου μέσα από θρησκευτικά πανηγύρια. Επίσης διατηρούνται αρχαιοελληνικές τελετές, με χαρακτήρα πλέον πανηγυριού, που γίνονται για το θεό του κρασιού Διόνυσο, μετά την αλλαγή του χρόνου και συγκεκριμένα των Φώτων. Οι γιορτές αυτές περιλαμβάνουν ειδικές ενδυμασίες, μάσκες, χορογραφίες και εδέσματα.
- Στον Αγ. Αθανάσιο γίνεται πανηγύρι με αφορμή την πρώτη λειτουργία της χριστιανικής εκκλησίας μετά την περίοδο της Τουρκοκρατίας.
- Η "Μπουμπουγέρα", η γιορτή της γιαγιάς, στην Καλή Βρύση.
- Στις 6 Απριλίου αναβιώνει η μάχη του 1942 στο Νευροκόπι.
- Τα Αναστενάρια στο χωριό Μαυρολεύκη.
- Το Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους που γίνεται κάθε χρόνο στη Δράμα.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Χιονοδρομικά κέντρα - Καταφύγια

Στο όρος Φαλακρό, ή "βουνό των λουλουδιών", υπάρχουν ένα χιονοδρομικό κέντρο και τέσσερα καταφύγια.

- Χιονοδρομικό κέντρο και καταφύγιο στη θέση Άγιο Πνεύμα (υψ. 1720 μ.).
- Καταφύγιο στη θέση Μπαρτίσεβα (υψ. 1140 μ.).
- Καταφύγιο στη θέση Κουρί (υψ. 1400 μ.).
- Καταφύγιο στη θέση Χορός (υψ. 1700 μ.).

2.2 Βιότοποι - Μνημεία της φύσης

- 70 χλμ. Β της Δράμας απλώνεται το Δάσος της Ελατιάς, όπου ανάμεσα στις οξιές, τις ιτιές και τα πεύκα φύτεται το κόκκινο έλατο (ερυθρελάτη), ένα πολύ σπάνιο δέντρο, που το ύψος του μπορεί να φτάσει τα 50 μ. Το δάσος έχει χαρακτηριστεί ως διατηρητέο μνημείο της φύσης και προστατεύεται ως καταφύγιο θηραμάτων.
- Το Δάσος Φρακτού - Ζαγκραντένια. Ανάνεσα στη Δράμα και την Ξάνθη βρίσκεται το Παρανέστι, από όπου ξεκινάει κανείς για το δάσος, ενώ άδεια πρέπει να προμηθευτεί από το Δασαρχείο Δράμας. Είναι το δεύτερο σε έκταση (10000 στρεμ.) από τα τρία παρθένα δάση της Ευρώπης και από το 1980 τελεί υπό το καθεστώς απόλυτης προστασίας ως διατηρητέο μνημείο της φύσης και καταφύγιο θηραμάτων.
- Η πηγή Μαρά είναι μία από τις χαρακτηριστικότερες καρστικές πηγές, από όπου το νερό βγαίνει με ορμή από το σπήλαιο κάνοντας υποβλητική βοή.
- Οι πηγές Μπουνάρ - Μπασί, με άφθονα τρεχούμενα νερά και πελώρια δέντρα, 3 χλμ. από το βουνό Κουσλάρι, κοντά στο Δοξάτο.
- Η πηγή του Αγγίτη, παραπόταμου του Στρυμώνα.

2.3 Σπήλαια

- Το σπήλαιο του Μαρά στην περιοχή των Κοκκινογείων. Η οροφή του είναι γεμάτη από χρωματιστούς σταλακτίτες, ενώ ορισμένοι από αυτούς έχουν διάμετρο 2 μ. και φτάνουν μέχρι την επιφάνεια του νερού.

II. ΝΟΜΟΣ ΚΑΒΑΛΑΣ

Ο νομός Καβάλας, στον οποίο περιλαμβάνεται και το νησί της Θάσου, καταλαμβάνει το ΝΑ τμήμα της Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης και προς τα Ν βρέχεται από το Θρακικό Πέλαγος. Συνορεύει με τους νομούς Σερρών στα Δ, Δράμας στα Β και Ξάνθης στα Α. Έχει έκταση 2124 τετ. χλμ. και πληθυσμό 138523 κατοίκους (1,3% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η ομώνυμη πόλη, η οποία συνδέεται οδικά, ακτοπλοϊκά και αεροπορικά (μέσω του διεθνούς αεροδρομίου "Μέγας Αλέξανδρος") με την υπόλοιπη χώρα. Η Καβάλα κατοικείται από τον 7^ο π.Χ. αι. Το αρχικό της όνομα ήταν Νεάπολη ως τα βυζαντινά χρόνια, οπότε μετονομάστηκε σε Χριστούπολη. Μετά την τουρκική κατάκτηση, στον 15^ο αι., η πόλη απέκτησε το τρίτο της όνομα, Καβάλα, το οποίο διατηρείται ως σήμερα.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία - Αξιοθέατα

- Στην περιοχή των Φιλίππων βρίσκονται τα ερείπια της αρχαίας μακεδονικής πόλης. Στον αρχαιολογικό χώρο υπάρχουν ερείπια από την ακρόπολη, τη ρωμαϊκή αγορά, τα λουτρά, το θέατρο, δύο παλαιοχριστιανικές εκκλησίες, ίχνη της αρχαίας Εγνατίας οδού και την παλαίστρα και τη φυλακή του Απόστολου Παύλου.

- Η Νέα Πέραμος είναι η αρχαία πόλη Οισύμη. Σήμερα σώζονται στο λόφο τμήματα του αρχαίου τείχους και του ναού, ενώ οι ανασκαφές στο νεκροταφείο έφεραν στο φως σημαντικά ευρήματα του 7^{ου} - 6^{ου} π.Χ. αι.
- Οι Καμάρες, υδραγωγείο, το οποίο έχτισε ο Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής τον 16^ο αι.
- Το τουρκικό οικοδόμημα Ιμαρέτ.
- Στο χωριό Γαληψός υπάρχουν ερείπια της αρχαίας πόλης.
- Ο προϊστορικός οικισμός Ντικιλί Τας.
- Οι στοές των αρχαίων μεταλλείων έξω από την Ελευθερούπολη.
- Ενδιαφέρον παρουσιάζει το χωριό Κρηνίδες.
- Τα βυζαντινά τείχη και οι καμάρες στη συνοικία της Παναγίας, καθώς και το σπίτι όπου γεννήθηκε ο Μεχμέτ Αλή (18^{ος} αι.), όπου σώζεται και το χαρέμι.
- Η αρχαία πόλη της Θάσου, η οποία αρχίζει από το λιμάνι με τα αρχαία τείχη που την περιστοιχίζουν, φαίνεται πως διαμορφώθηκε ήδη από τον 4^ο αι π.Χ. Σώζονται η ακρόπολη, η αγορά, το θέατρο, ο ναός του Πυθίου Απόλλωνα, τα ιερά του Διονύσου, του Ποσειδώνα, της Αθηνάς, του Ηρακλή, η σπηλιά-ιερό του Πάνα.
- Ο ιερός ναός του Αγ. Γρηγορίου στη Ν. Καρβάλη, όπου φυλάσσονται και τα λείψανα του αγίου.
- Το μοναστήρι της Εικοφοίνισσας στο Παγγαίο.
- Το αντρικό μοναστήρι του Αγ. Σύλλα.

1.2 Μουσεία

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Καβάλας με ευρήματα από τους Φιλίππους, τα Άβδηρα και την Αμφίπολη.
- Το Λαογραφικό Μουσείο Καβάλας.
- Η Πινακοθήκη Καβάλας.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Φιλίππων με ευρήματα από τον αρχαιολογικό χώρο και το Ντικιλί Τας.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Θάσου.
- Το Δημοτικό Μουσείο Καβάλας. Στο ισόγειο υπάρχουν πίνακες και γλυπτά σπουδαίων Ελλήνων καλλιτεχνών με ειδική αίθουσα για το Θάσιο γλύπτη Π. Βαγή. Επίσης εκτίθενται κοσμήματα, εργόχειρα, το Ιστορικό Αρχείο Καβάλας, το Μεγάλο Βιβλίο της νεώτερης ιστορίας της ιεράς μονής της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στο Μακρυχώρι.
- Το Μουσείο Βαγή και το Λαογραφικό Μουσείο στην Ποταμιά Θάσου.
- Το Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Καππαδοκίας με βαρύτιμες καππαδοκικές φορεσιές, χαλιά, καππαδοκικά αγγεία.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- | | |
|----------------------|----------------------------|
| • Παναγία (συνοικία) | • Κορυφές |
| • Πλαταμώνας | • Κεχροκάμπος |
| • Παλιά Καβάλα | • Διεθνές Λαογραφικό Χωριό |

1.5 Λαογραφικές εκδηλώσεις - Έθιμα

- Το Φεστιβάλ Φιλίππων - Θάσου, κάθε χρόνο Ιούλιο - Αύγουστο, κατά το οποίο δίνονται παραστάσεις στο αρχαίο θέατρο μέσα στον αρχαιολογικό χώρο.
- Το Διεθνές Φεστιβάλ "Ήλιος και Πέτρα" στη Νέα Καρβάλη με χορευτικά συγκροτήματα από όλο τον κόσμο.
- Αναβίωση του θασιακού γάμου στο Θεολόγο Θάσου.
- Γιορτή πατάτας στο χωριό Λεκάνη.
- Γιορτή σταφυλιού στο Ελαιοχώρι.
- Τα "Ελευθέρια", 25 - 30 Ιουνίου, πολιτιστικές εκδηλώσεις με συναυλίες και θεατρικές παραστάσεις.
- Οι "Αραπήδες" στη Νικήσιανη, ο ποντιακός γάμος στο Ζυγό και τα "Τσαντά" στο Παλαιοχώρι.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Κοντά στον αρχαιολογικό χώρο των Φιλίππων, 17 χλμ. από την Καβάλα, βρίσκεται το πηλοθεραπευτήριο Κρηνίδων, γνωστό από την αρχαιότητα στο χώρο της θεραπείας με πηλό.
- Στην κοιλάδα του ποταμού Μαρμαρά, 56 χλμ. από την Ελευθερούπολη, βρίσκονται τα Λουτρά Ελευθερών με τρεις ιαματικές πηγές και υδροθεραπευτήρια.

2.2 Χιονοδρομικά κέντρα - Καταφύγια

- Στο όρος Παγγαίο, στην τοποθεσία Κοιλάδα του Ορφέα (υψ. 1750 μ.), υπάρχει χιονοδρομικό κέντρο.
- Επίσης στην ίδια τοποθεσία (υψ. 1760 μ.) υπάρχει και καταφύγιο.
- Καταφύγιο υπάρχει και στην τοποθεσία Βλάχικα Καλύβια (ή Κοιλάδα του Ορφέα, υψ. 1550 μ.).

2.3 Βιότοποι - Μνημεία της φύσης

- Το Δέλτα του ποταμού Νέστου, με τις λιμνοθάλασσες δυτικά της Κεραμωτής, (ανάμεσα στους νομούς Καβάλας και Ξάνθης) είναι ένα αρκετά μεγάλο ποτάμιο δέλτα, σχετικά καλλιεργούμενο, με εκτεταμένες φυσικές ακτές, λιμνοθάλασσες, αλμυρόβαλτους και με το μεγαλύτερο παραποτάμιο δάσος στην Ελλάδα σήμερα. Το Δέλτα του Νέστου κατατάσσεται στους 5 σημαντικότερους υδροβιότοπους της Ευρώπης και προστατεύεται από τη Διεθνή Συνθήκη Ramsar. Βρίσκεται στην πεδιάδα της Χρυσούπολης και διαθέτει πλούσια χλωρίδα και πανίδα (261 είδη πουλιών, 14 ψαριών, 11 αμφιβίων και 20 ερπετών). Στον υγρότοπο ζουν 50 ζευγάρια του ευρωπαϊκού πληθυσμού της αγκαθοκαλιμάνας, αλλά και σημαντικός πληθυσμός του κολχικού φασανιού. Η περιοχή προστατεύεται και ως καταφύγιο και εκτροφείο θηραμάτων.
- Στην περιοχή του νομού Καβάλας υπάρχουν έξι λιμνοθάλασσες: της Κεραμωτής, του Χαϊδευτού, του Αγιάσματος, του Ερατείνου, της Κοκάλας και της Βάσοδας. Σε όλες αυτές υπάρχει μεγάλος αριθμός παρυδάτιων πουλιών,

όπως ερωδιοί, κορμοράνοι, πελεκάνοι και φλαμίγκος. Οι λιμνοθάλασσες της Κεραμωτής προστατεύονται ως καταφύγια και εκτροφεία θηραμάτων.

- Το Κοτζά Αρμάν (Μέγα Δάσος) είναι το παραποτάμιο δάσος στο Δέλτα του Νέστου. Η έκτασή του ήταν 72000 στρεμ., με πανύψηλα δέντρα (μέχρι και 40μ. ύψος). Σήμερα έχει συρρικνωθεί σε διάσπαρτες συστάδες και νησίδες και έναν πυρήνα 1500 στρεμ. λόγω της σημαντικής καταστροφής του. Είναι πλέον περιφραγμένο για να προστατεύεται από τις ανθρώπινες επεμβάσεις.
- Το όρος Υψάριο Θάσου και οι κορυφές του όρους Παγγαίου προστατεύονται ως καταφύγια θηραμάτων.

2.4 Σπήλαια

- Η σπηλιά Δρακότρυπα στην Παναγία της Θάσου, η οποία πήρε το όνομά της από τον σταλακτίτη που μοιάζει με δράκο.

2.5 Μαρίνες

- Καβάλα
- Ν. Πέραμος
- Κεραμωτή
- Θάσος

2.6 Κάμπινγκ

- "Ακτή Μπάτης" στην Καβάλα.
- "Αλεξάνδρα" στην Καρυάνη Παγγαίου.
- "Ανατολή" στη Ν. Πέραμο.
- "Χρυσή Αμμουδιά" στην Παναγία Θάσου.
- "Δαίδαλος" στη Σκάλα Σωτήρος Θάσου.
- "Ειρήνη" στο Περιγιάλι Καβάλας.
- "Κεραμωτή" στην ομώνυμη περιοχή.
- "Νυστέρι" στο Λιμένα Θάσου.
- "Παράδεισος" στον Ποτό Θάσου.
- "Πευκάρι" στα Λιμενάρια Θάσου.
- "Πρίνου" στην ομώνυμη περιοχή της Θάσου.
- "Περσεύς" στη Σκάλα Ραχωνίου Θάσου.
- "Οφρυνίου" στην παραλία Οφρυνίου Καβάλας.

III. ΝΟΜΟΣ ΞΑΝΘΗΣ

Ο νομός Ξάνθης καταλαμβάνει το κεντρικό τμήμα της περιφέρειας της Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης. Συνορεύει Δ με τους νομούς Δράμας και Καβάλας, Β με τη Βουλγαρία, Α με το νομό Ροδόπης και Ν βρέχεται από το Θρακικό Πέλαγος. Έχει έκταση 1785 τετ. χλμ. και πληθυσμό 91085 κατοίκους (0,9% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η ομώνυμη πόλη, η οποία συνδέεται οδικά και σιδηροδρομικά με την υπόλοιπη χώρα. Η Ξάνθη, χτισμένη στα ερείπια της αρχαίας πόλης Ξάνθειας, συναντάται στα χρονικά δρώμενα από τον 1^ο π.Χ. αι. από τον γεωγράφο Στράβωνα. Σήμερα έχει έντονο το μουσουλμανικό στοιχείο, τόσο στα κτίριά της όσο και στο ανθρώπινο δυναμικό της.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία - Αξιοθέατα

- Στα Άβδηρα σώζονται ελάχιστα ερείπια της αρχαίας πόλης (θέατρο, ακρόπολη), η οποία ήταν πατρίδα του Δημόκριτου, του Πρωταγόρα και του ιστορικού Εκαταίου.
- Γύρω από τα χωριά Τοξότες και Παράδεισος υπάρχουν ερείπια κτισμάτων Ρωμαϊκών, Παλαιοχριστιανικών και Βυζαντινών Χρόνων.
- Η μονή του Αγ. Νικολάου στο Πόρτο Λάγος, χτισμένη σε ένα νησάκι το οποίο ενώνεται με την ξηρά με μια γέφυρα μήκους 50 μ.
- Οι ανασκαφές της βυζαντινής πόλης στο Πόρτο Λάγος.
- Τα ερείπια αρχαίας πόλης ανάμεσα στα χωριά Βαφαίικα και Κουτσό.
- Οι μιναρέδες των τζαμιών και η παλιά αγορά της Ξάνθης, με έντονο ανατολίτικο χαρακτήρα.
- Το μοναστήρι του Αγ. Αθανασίου στα Άβδηρα.
- Το τζαμί της Γενισέας, από τα παλαιότερα της Θράκης.
- Οι μονές της Παναγίας Αρχαγγελιώτισσας ή Σαμαροβιανής, της Παναγίας της Καλαμούς και των Παμμεγίστων Ταξιαρχών (Εκκλησιαστική Σχολή Ξάνθης).
- Βόρεια της Ξάνθης, σπαρμένα δεξιά και αριστερά της κοιλάδας του Εχίνου, βρίσκονται τα Πομακοχώρια, τα οποία αποτελούν μοναδικό πολιτιστικό και αρχιτεκτονικό δείγμα σε όλη την Ελλάδα.

1.2 Μουσεία

- Το Λαογραφικό Μουσείο Ξάνθης της Φιλοπρόοδης Ένωσης Ξάνθης, στο κέντρο της Παλιάς Πόλης. Το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας.
- Το Μουσείο Ανθρωπολογίας.
- Στο Μητροπολιτικό Ναό φιλοξενείται συλλογή βυζαντινών χειρογράφων και αγιογραφιών, εικόνων, νομισμάτων.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- Παλιά Πόλη Ξάνθης
- Σταυρούπολη
- Πομακοχώρια

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις - Έθιμα

- Οι Θρακικές Λαογραφικές Εορτές την περίοδο του Καρναβαλιού, με αποκορύφωμα την τελευταία Κυριακή της Αποκριάς, το Καρναβάλι της Ξάνθης, το οποίο είναι ένα από τα μεγαλύτερα της Ελλάδας.
- Οι "Γιορτές Παλιάς πόλης" στις αρχές του Σεπτεμβρίου.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Γενησέας, κοινότητας Κεσσάνης, 20 χλμ. από την Ξάνθη.
- Εχίνου, κοινότητας Θερμών.

2.2 Καταφύγια

- Στο βουνό Ροδόπη, στην τοποθεσία Λειβαδίτη (υψ. 1200 μ.).

2.3 Βιότοποι - Μνημεία της φύσης

- Τα Στενά Νέστου έχουν χαρακτηριστεί καταφύγιο θηραμάτων. Η διαδρομή από τους Τοξότες ως τη Σταυρούπολη αποτελεί ίσως το ωραιότερο τμήμα του ποταμού. Με το τουριστικό τρένο του ΟΣΕ από τη Δράμα ως την Ξάνθη, το οποίο διασχίζει την κοιλάδα του Νέστου, έχει την ευκαιρία κανείς να εξερευνήσει και να απολαύσει τις ομορφιές καθώς και να παρατηρήσει τα σπάνια πουλιά του υγροβιότοπου.
- Η λίμνη Βιστωνίδα και η περιοχή Πόρτο Λάγος προστατεύονται από τη Διεθνή Συνθήκη Ramsar και ως καταφύγια θηραμάτων. Η μισή λίμνη αποτελείται από γλυκά νερά και η άλλη μισή από υφάλμυρα και αντίστοιχα περιβάλλεται από διαφορετικά είδη βάλτων και στο νότο από διάφορες λιμνοθάλασσες.
- Το παρθένο δάσος της Κεντρικής Ροδόπης, από το οποίο περνά και το διεθνές μονοπάτι E9, αποτελεί διατηρητέο μνημείο της φύσης.
- Το Αρκουδόρεμα κοντά στη Σταυρούπολη.
- Το όρος Χαϊντού Κούλα και οι γύρω κορυφές αποτελούν διατηρητέα μνημεία της φύσης και καταφύγια θηραμάτων.
- Το Φυσικό μνημείο δάσους οξιάς Χαϊντού Κούλα έχει χαρακτηριστεί ως βιογενετικό απόθεμα.

2.4 Μαρίνες

- Πόρτο Λάγος

2.5 Κάμπινγκ

- “Κοινοτικό κάμπινγκ Μυρωδάτου” στην ομώνυμη περιοχή της Ξάνθης.

IV. ΝΟΜΟΣ ΡΟΔΟΠΗΣ

Στο κεντρικό τμήμα της Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης, εκτός από το νομό Ξάνθης, βρίσκεται και ο νομός Ροδόπης. Συνορεύει Δ με το νομό Ξάνθης, Β με τη Βουλγαρία, Α με το νομό και Ν βρέχεται από το Θρακικό Πέλαγος. Έχει έκταση 2517 τετ. χλμ. και πληθυσμό 101642 κατοίκους (1% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η Κομοτηνή η οποία συνδέεται οδικά και σιδηροδρομικά με την υπόλοιπη χώρα. Η πόλη, από τον 13^ο αι., ήταν σημαντικό εμπορικό κέντρο της περιοχής, αφού από εκεί περνούσε η Εγνατία Οδός.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία - Αξιοθέατα

- Ο αρχαιολογικός χώρος της Μαρώνειας με το αρχαίο θέατρο της πόλης, ένα ιερό αφιερωμένο στο θεό Διόνυσο, τμήματα ενός οικήματος του 4^{ου} αι. με ένα πολύ καλά διατηρημένο μωσαϊκό. Διατηρούνται ακόμα μέρη των τειχών, ύψους 2 μ., καθώς και ένας ρωμαϊκός πύργος πάνω από το λιμάνι.
- Τα βυζαντινά τείχη του 4^{ου} αι. μ.Χ. πίσω από την περιοχή του παζαριού στην Κομοτηνή.
- Η Παλιά Αγορά στα βόρεια της Πλατείας Ειρήνης.
- Τα ερείπια βυζαντινού κάστρου τα οποία βρίσκονται μέσα στο δάσος της Νυμφαίας.
- Τα ρωμαϊκά και βυζαντινά κτίσματα που έχουν βρεθεί ανάμεσα στα κτίρια της περιοχής του Αγ. Χαραλάμπους.
- Ο ανάγλυφος Θράκας Ιππέας στο χωριό Νέδα.
- Τα ρωμαϊκά ευρήματα στο χωριό Αρριανά.
- Τα ερείπια της Δικαίας, αρχαίας πόλης στα βόρεια του Φαναρίου.
- Τα ερείπια βυζαντινής μοναστικής πολιτείας στο Παπίκιον όρος.
- Νότια του χωριού Αρσάκειο σώζονται ίχνη φρουρίου της Εγνατίας Οδού.
- Στην πόλη της Κομοτηνής υπάρχουν σε λειτουργία 14 τζαμιά.

1.2 Μουσεία

- Το Λαογραφικό Μουσείο Κομοτηνής .
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Κομοτηνής δίνει μια ολοκληρωμένη εικόνα της θρακικής ιστορίας.
- Το Βυζαντινό Μουσείο Κομοτηνής Ιδρύματος Ν. Παπανικολάου.
- Το Μουσείο Καλαθοπλεκτικής των Ρωμά.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- Παλιά Πόλη Κομοτηνής
- Μαρώνεια

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις - Έθιμα

- Η Πανελλήνια Εμπορική Έκθεση, 17-21 Μαΐου, που διοργανώνει η HELEXPO.
- Το έθιμο της "Γυναικοκρατίας" στις 7 Ιανουαρίου στα χωριά Στρώμη, Ξυλαγάνη, Χαμηλό, Ν. Πέτρα.
- Στο χωριό Αρσάκειο διατηρούνται κατάλοιπα ειδωλολατρικών εθίμων, όπως διονυσιακές τελετές που σχετίζονται με την καρποφορία της γής.
- Χαρακτηριστικά είναι και τα θρακικά λαογραφικά πανηγύρια.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Βιότοποι - Μνημεία της φύσης

- Η λίμνη Μητρικού με τις λιμνοθάλασσες της Μέσης. Ο βιότοπος καλύπτεται από ρηχά νερά με 5 λιμνοθάλασσες με ιδιαίτερη ορνιθολογική σημασία. Η περιοχή προστατεύεται από τη Διεθνή Συνθήκη Ramsar και ως καταφύγιο θηραμάτων.

- Το καταπράσινο δάσος της Νυμφαίας.

2.2 Σπήλαια

- Το σπήλαιο της Μαρώνειας με σταλακτίτες και σταλαγμίτες.
- Τα σπήλαια Νεολιθικής Εποχής στη Στρώμη.

2.3 Κάμπινγκ

- "Φαναρίου Κομοτηνής" στην ομώνυμη περιοχή.

V. ΝΟΜΟΣ ΕΒΡΟΥ

Ο νομός Έβρου, ο οποίος αποτελεί την ανατολική πύλη της Ελλάδος, καταλαμβάνει το Α τμήμα της Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης. Συνορεύει στα Δ (νότιο τμήμα) με το νομό Ροδόπης, με τη Βουλγαρία (βόρειο τμήμα) στα Δ και Β (δυτικό τμήμα), με την Τουρκία στα Β (ανατολικό τμήμα) και Α, ενώ στα Ν βρέχεται από το Θρακικό Πέλαγος. Ο νομός αποτελεί το βορειοανατολικότερο τμήμα της Ελληνικής Επικράτειας με βορειότερο σημείο στην οροθετική γραμμή Ελλάδας - Βουλγαρίας, 5 χλμ. περίπου ΒΔ από το χωριό Ορμένιο. Στην περιφέρειά του ανήκει και το νησί της Σαμοθράκης. Έχει έκταση 4228 τετ. χλμ. και πληθυσμό 130533 κατοίκους (1,2% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η Αλεξανδρούπολη, η οποία συνδέεται οδικά, σιδηροδρομικά, ακτοπλοϊκά και αεροπορικά με την υπόλοιπη χώρα. Κατά τον Πλούταρχο, στο σημείο όπου βρίσκεται η σημερινή Αλεξανδρούπολη, ο Μ. Αλέξανδρος είχε ιδρύσει μια πόλη όταν υπέταξε τους Θράκες. Πάντως το σημερινό της όνομα δεν το χρωστάει σε αυτόν, αλλά στο βασιλιά Αλέξανδρο, ο οποίος την επισκέφθηκε όταν ελευθερώθηκε.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία - Αξιοθέατα

- Ο τεράστιος φάρος, σύμβολο της Αλεξανδρούπολης, ο οποίος χτίσθηκε το 1880 και κυριαρχεί στο λιμάνι.
- Το αμφιθέατρο του Δημοτικού Κήπου, όπου δίνονται συναυλίες.
- Το Διδυμότειχο, στη θέση της αρχαίας Δύμης, αναφέρεται με αυτήν την ονομασία από τον 8^ο αι. εξαιτίας του "Δίδυμου Τείχους" που περιέβαλε την πόλη και χρησίμευε ως τόπος εξορίας. Διατηρεί πολλά αρχαία, βυζαντινά και μεταγενέστερα κτίσματα, όπως ερείπια πελασγικών τειχών, βυζαντινού φρουρίου, τεμένων, πηγαδιών - ψυγείων όπου διατηρούσαν χιόνι το καλοκαίρι.
- Το μουσουλμανικό τζαμί (14^{ος} αι.) έξω από την παλιά πόλη Διδυμοτείχου, το οποίο είναι το παλαιότερο και δεύτερο μεγαλύτερο τζαμί στην Ελλάδα.
- Τα ερείπια της αρχαίας Πλωντινούπολης έξω από το Διδυμότειχο.
- Η εκκλησία της Αγ. Αικατερίνης, από την εποχή των Παλαιολόγων, στο Διδυμότειχο.

- Τα "Λουτρά του Έρωτα", όπως ονομάζονται τα οθωμανικά δημόσια λουτρά στο Διδυμότειχο.
- Ερείπια αρχαίας ακρόπολης στα Πετρωτά.
- Τα ερείπια της αρχαίας Τραϊανούπολης, η οποία ήταν σημαντικό κέντρο της Θράκης από τον 4^ο - 13^ο αι. μ.Χ.
- Τα ερείπια μιας βυζαντινής εκκλησίας και ενός μεταγενέστερου κτιρίου του 14^{ου} αι. στην κωμόπολη Λουτρός.
- Η αρχαία Μεσημβρία αναφέρεται από τον Ηρόδοτο ως μία από τις πιο σημαντικές πόλεις. Σώζονται τα τείχη, το ιερό της Δήμητρας και το νεκροταφείο.
- Τα ερείπια ενός βυζαντινού κάστρου και ενός Σταυροειδούς Τετρακίονιου Ναού του 12^{ου} αι. στη Μάκρη.
- Στην κοιλάδα του Άρδα, στην Ορεστιάδα, έχουν βρεθεί τύβοι και μεγαλιθικοί τάφοι.
- Το μοναστήρι της Παναγίας της Κοσμοσώτειρας (12^{ος} αι.) στις Φερές, όπου εντός του ναού υπάρχει και ακριβές αντίγραφο σε μικρογραφία του ναού Αγ. Σοφίας της Κωνσταντινούπολης.
- Η αρχαία Παλαιόπολις Σαμοθράκης με το επιβλητικό τείχος του 6^{ου} αι. π.Χ. χτισμένο με λαξευτές ντόπιες πέτρες. Ξεκινάει από τη θάλασσα και φθάνει μέχρι τις απόκρημνες πλαγιές του Αϊ-Γιώργη.
- Τα ερείπια από το ιερό όπου λατρεύονταν οι Μεγάλοι Θεοί. Οι πρώτες ανασκαφές που έγιναν από Γάλλους το 1863 έφεραν στο φως το περίφημο άγαλμα της φτερωτής Νίκης, γνωστό ως "Η Νίκη της Σαμοθράκης" το οποίο φυλάσσεται σήμερα στο μουσείο του Λούβρου.
- Τα κτίσματα ιωνικού ρυθμού που σώζονται στον αρχαιολογικό χώρο της Σαμοθράκης είναι το πρόπυλο και το κυκλικό οικοδόμημα του 5^{ου} αι. π.Χ. που χρησίμευε ως τόπος συγκέντρωσης. Ακόμα το ανάκτορο στα βόρεια του ιερού όπου γίνονταν οι τελετές μύησης, ενώ οι μη μυημένοι δεν μπορούσαν να μπουν στην ιερή οικία. Δίπλα βρίσκεται η Θύλος, κυκλικό οικοδόμημα του 3^{ου} αι. π.Χ. το οποίο αφιέρωσε η βασίλισσα της Αιγύπτου Αρσινόη. Εκεί κοντά βρίσκεται το τέμενος που κατασκευάστηκε το 340 π.Χ. και χρησίμευε στην πραγματοποίηση ιεροτελεστιών. Βόρεια βρίσκεται το ιερό που για να χτιστεί χρειάστηκαν 145 χρόνια και σ' αυτό γινόταν η τελετή της Εποπτείας. Ανατολικά υπάρχει ο βωμός και το ελληνιστικό θέατρο για παραστάσεις Ιερών Δραμάτων. Τέλος, εκεί κοντά βρίσκεται και η στοά του 3^{ου} π.Χ. αι. και η Κρήνη πάνω στην οποία ήταν τοποθετημένη η Νίκη της Σαμοθράκης.
- Σύμφωνα με την παράδοση, στην κορυφή του όρους Φεγγάρι καθόταν ο θεός Ποσειδώνας και παρακολουθούσε τον Τρωικό Πόλεμο.

1.2 Μουσεία

- Το Λαογραφικό Μουσείο Διδυμοτείχου με παραδοσιακές φορεσιές, αντικείμενα καθημερινής χρήσης και υφαντουργικά εργαλεία.
- Το Λαογραφικό και Ιστορικό Μουσείο Ορεστιάδας.
- Το Μουσείο Ελληνικού Μεταξιού στο Αρχοντικό Κουρτίση στο Σουφλί.

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Παλαιόπολης Σαμοθράκης, όπου σε τέσσερις αίθουσες φιλοξενούνται σημαντικότερα ευρήματα από τις ανασκαφές σε όλο το νησί.
- Το παλιό Δημαρχείο Αλεξανδρούπολης το οποίο φιλοξενεί συλλογή με αρχαιολογικά ευρήματα της περιοχής.
- Το Πνευματικό Κέντρο της Μητρόπολης στο οποίο υπάρχει έκθεση εκκλησιαστικής τέχνης.
- Η Λαογραφική Συλλογή στον Πεντάλοφο.

1.3 Λαογραφικές εκδηλώσεις - Έθιμα

- Το πολιτιστικό καλοκαίρι στο Σουφλί τον Αυγουστο.
- Το ιδιόμορφο Καρναβάλι του Διδυμοτείχου στο οποίο συμμετέχουν και οι Τσιγγάνοι της περιοχής, οι γνωστοί Κατσιβέλοι.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Στην κωμόπολη Λουτρός, 14 χλμ. από την Αλεξανδρούπολη.
- Στην περιοχή Θερμών, 13 χλμ. από τη Χώρα Σαμοθράκης.

2.2 Βιότοποι - Μνημεία της φύσης

- Το δάσος της Δαδιάς, προστατευόμενο ορεινό οικοσύστημα διεθνούς σημασίας, με 36 είδη αρπακτικών πτηνών, από τα 39 που ζουν σε ολόκληρη την Ευρώπη. Συνδέεται οικολογικά με το Δέλτα του Έβρου. Το 1980 κηρύχθηκαν προστατευτές δύο περιοχές του δάσους. Απαγορεύθηκε το κυνήγι (χαρακτηρίστηκαν καταφύγια θηραμάτων από το τοπικό Δασαρχείο) και η υλοτομία. Στα όρια του προστατευόμενου πυρήνα υπάρχει το Οικοτουριστικό Περίπτερο και το Κέντρο Πληροφοριών Αρπακτικών Πουλιών, καθώς και το δασικό πάρκο αναψυχής "Καρατζήδες".
- Το Δέλτα του Έβρου είναι ένα ευρύ δέλτα ποταμού με μεγάλες λιμνοθάλασσες, αλμυρούς βαλτότοπους (που μοιάζουν με στέππα), άμμο, αμμοθίνες, καθώς και υπολεόμματα παραποτάμιων δασών. Το δέλτα προστατεύεται από τη Διεθνή Συνθήκη Ramsar και ως καταφύγιο θηραμάτων, αφού είναι ένα από τα σημαντικότερα οικοσυστήματα παγκοσμίου οικολογικού ενδιαφέροντος με σπάνια είδη χλωρίδας και πανίδας. Περιλαμβάνει 300 είδη πτηνών με σημαντικότερα τα εναπομείναντα 15 ζεύγη του σπάνιου Βασιλαετού. Πάνω από 200000 άγρια υδρόβια πουλιά ξεχειμωνιάζουν εδώ.

2.3 Σπήλαια

- Το σπήλαιο του Πολύφημου στην τοποθεσία Πλάτανος.
- Οι σπηλιές δίπλα από τη Μητρόπολη Διδυμοτείχου.

2.4 Μαρίνες

- Αλεξανδρούπολη
- Καμαριώτισσα Σαμοθράκης

2.5 Κάμπινγκ

- "Αλεξανδρούπολη Μπητς" στην παραλία της πόλης.
- "Δημοτικό Βαράδων" στο 12^ο χλμ. Θερμών Λουτρών - Σαμοθράκης.

2. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Ταυτότητα της περιφέρειας

Η περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας καταλαμβάνει το κεντρικό τμήμα της Βορείου Ελλάδας. Με επιφάνεια 19.146 τετ.χλμ. (ποσοστό 14,5% της συνολικής έκτασης της χώρας). Είναι η πρώτη σε έκταση περιφέρεια της Ελλάδας. Ο πληθυσμός της ανέρχεται σε 1.737.000 κατοίκους (απογραφή

1991) γεγονός που την κατατάσσει στην 2^η θέση από άποψη πληθυσμού (με ποσοστό 17,2% επί του συνολικού πληθυσμού). Αποτελείται από τους νομούς Θεσσαλονίκης, Χαλκιδικής, Σερρών, Κιλκίς, Πέλλας, Ημαθίας, Πιερίας, καθώς επίσης και την αυτόνομη περιοχή του Αγίου Όρους.

Η Κεντρική Μακεδονία αποτελεί την “Πύλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης” προς τις Βαλκανικές χώρες. Συνορεύει βόρεια με την Βουλγαρία και η πρόσβαση σε αυτήν γίνεται μέσω του μεθοριακού σταθμού Προμαχώνα του νομού Σερρών. Επίσης αποτελεί οδική είσοδο και έξοδο από και προς την ΠΓΔΜ μέσω των μεθοριακών σταθμών Δοϊράνης και Ευζώνων του νομού Κιλκίς, ενώ η πρόσβαση προς τις χώρες της Βαλκανικής χερσονήσου, σιδηροδρομικώς γίνεται μέσω του συνοριακού σταθμού Ειδομένης του νομού Κιλκίς. Αεροπορικώς γίνεται μέσω του διεθνούς αεροδρομίου Θεσσαλονίκης “Μακεδονία” και τέλος ακτοπλοϊκώς μέσω του λιμένα της Θεσσαλονίκης.

Κύρια έργα για την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιφέρεια

- Ολοκλήρωση εγκαταστάσεων υδροθεραπευτηρίου και ξενοδοχείου Νέας Απολλωνίας Θεσσαλονίκης.
- Υποδομές θεραπευτικού τουρισμού Αγίας Παρασκευής Χαλκιδικής.
- Δημιουργία 10 αλιευτικών καταφυγίων (7 στη Χαλκιδική και 3 στη Θεσσαλονίκη).
- Ανάπτυξη ορεινού/ οικολογικού τουρισμού στον Όλυμπο.
- Επενδύσεις για τον εκσυγχρονισμό ξενοδοχειακών επιχειρήσεων και τη μετατροπή παραδοσιακών κτιρίων σε καταλύματα.
- Αναστήλωση και συντήρηση Αρχαίας αγοράς Θεσσαλονίκης, ψηφιδωτών Ροτόντας και Επταπυργίου.
- Έργα αναστήλωσης, ανάδειξης μνημείων, αρχαίων θεάτρων αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών κέντρων πόλεων (π.χ. Βεργίνα, Άγιο Όρος).
- Εργασίες στο Αρχαιολογικό πάρκο Δίου.
- Βελτίωση και επέκταση μουσείων.
- Κτίρια συνεδριακής και πολιτιστικής χρήσης και ολοκλήρωση συνεδριακού και πολιτιστικού κέντρου Θεσσαλονίκης.
- Κατασκευή τριών πυλών εισόδου HELEXPO-ΔΕΘ Α.Ε. , βελτίωση εγκαταστάσεων των περιπτέρων της ΔΕΘ, εφαρμογή σύγχρονης τεχνολογίας.
- Έργα για την προστασία Εθνικών Δρυμών.
- Έργα προστασίας και διαχείρισης βιοτόπων.
- Έργα για την προστασία και διαχείριση οικοτόπων και φυσικών σχηματισμών (λίμνες, λιμνοθάλασσες, ορεινοί όγκοι, φαράγγια).
- Προγράμματα αναβάθμισης και καθαρισμού των ακτών.
- Έργα αναμόρφωσης υποβαθμισμένων περιοχών.
- Κατασκευή της Εγνατίας Οδού του πρώτου υψηλών προδιαγραφών οδικού άξονα που διασχίζει "οριζόντια " την Ελλάδα (συνολική διαδρομή 687χλμ). Έχει ως αφετηρία το λιμάνι της Ηγουμενίτσας και στην πορεία της προς Ανατολή διέρχεται από όλα τα μεγάλα αστικά κέντρα της Βόρεια Ελλάδας (Ηγουμενίτσα, Ιωάννινα, Μέτσοβο, Γρεβενά, Κοζάνη, Βέροια, Θεσσαλονίκη, Καβάλα, Ξάνθη, Κομοτηνή, Αλεξανδρούπολη).
- Κατασκευή του δεύτερου μεγάλου σύγχρονου αυτοκινητοδρόμου Πατρών-Αθηνών- Θεσσαλονίκης- Ευζώνων (ΠΑΘΕ) (συνολική διαδρομή 730χλμ). Με

τους δυο αυτούς άξονες Βορρά-Νότου και Ανατολής-Δύσης, δημιουργείται ο βασικός κορμός αυτοκινητοδρόμων και η Ελλάδα εντάσσεται πλέον στα μεγάλα διευρωπαϊκά δίκτυα μεταφορών.

- Παράλληλα βρίσκονται σε εξέλιξη εκατοντάδες έργα στους τοπικούς οδικούς άξονες με χρηματοδότηση από το Περιφερειακό Σκέλος του ΚΠΣ.
 - 1) Δυτική είσοδος Θεσσαλονίκης.
 - 2) Άξονας Θεσσαλονίκης-Έδεσσας- Φλώρινας.
 - 3) Άξονας Θεσσαλονίκης- Πολύγυρου.
 - 4) Κατασκευή οδού Θεσσαλονίκης-Ν. Μηχανιώνας.
 - 5) Κατασκευή οδού από διασταύρωση Θεσσαλονίκης-Περαίας έως Επανωμή.
 - 6) Κατασκευή νέας οδού Επταλόφου.
 - 7) Οδικός άξονας Πολυγύρου-Ιερισσού.
 - 8) Κατασκευή 8^{ης} επαρχιακής οδού Λεπτοκαρυάς- Καρυάς.
 - 9) Βελτίωση Εγνατίας Οδού Νο2 (Θεσσαλονίκης-Γέφυρα Κήπων) από γέφυρα Στρυμώνα-Πόρτο Λάγος.
 - 10) Σύνδεση Σερρών με Εγνατία Οδό.
 - 11) Άξονας Θεσσαλονίκης- Κιλκίς- Δοϊράνης.
 - 12) Σύνδεση οδικών αξόνων προς Δοϊράνη-Ευζώνους.
 - 13) Άξονας Βέροιας-Έδεσσας.
- Εξοπλισμός λιμένα Θεσσαλονίκης.
- Έργα στο διεθνές αεροδρόμιο "Μακεδονία".
- Κατασκευή διπλής γραμμής στη διαδρομή Αθήνα-Θεσσαλονίκη σε ποσοστό 85%.
- Ηλεκτροκίνηση σε όλη τη διαδρομή Αθήνα -Θεσσαλονίκη-Ειδομένη.
- Κατασκευή επιδομής παραλλαγών γραμμής στην περιοχή του Κιλκίς.
- Κατασκευή γραμμών Σερρών- Δράμας.
- Κατασκευή παραλλαγών μήκους 5χλμ και νέας γέφυρας Γαλλικού ποταμού γραμμής Θεσσαλονίκης- Αλεξανδρούπολης.

Μετρό Θεσσαλονίκης

- Στην πόλη της Θεσσαλονίκης η κατασκευή μιας γραμμής Μετρό θα βελτιώσει την κυκλοφορία στην πόλη και θα βοηθήσει το περιβάλλον. Η γραμμή, μήκους 9,3χλμ, θα έχει 14 σταθμούς και θα εκτείνεται από το σιδηροδρομικό σταθμό έως το άλλο άκρο της πόλης. Το έργο εκτιμάται ότι θα ξεκινήσει τους πρώτους μήνες του έτους 2000.

I. ΝΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ο νομός Θεσσαλονίκης βρίσκεται στο κεντρικό τμήμα της περιφέρειας της Κεντρικής Μακεδονίας και συνορεύει με τους νομούς Ημαθίας στα Δ, Πέλλας στα ΒΔ, Κιλκίς στα Β, Σερρών στα ΒΑ και Χαλκιδικής στα Ν. Βρέχεται στα ΝΔ από τα νερά του Θερμαϊκού κόλπου και στα Α από τα νερά του Στρυμονικού. Έχει έκταση 3684 τετ.χλμ. και πληθυσμό 974174 κατοίκους (9,2% του συνολικού πληθυσμού).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η ομώνυμη πόλη, η οποία συνδέεται οδικά, σιδηροδρομικά, ακτοπλοϊκά και αεροπορικά με την υπόλοιπη χώρα. Η ιστορία της Θεσσαλονίκης ξεκινάει από την 3^η π.Χ. χιλιετία, οπότε και άρχισε να κατοικείται. Αργότερα κτίστηκε η πόλη Θέρμαι και άλλες 26 μικρότερες τις οποίες ο Κάσσανδρος ένωσε τον 4^ο αιώνα, σε μια πόλη και της έδωσε το όνομα της συζύγου του (αδερφής του Μέγα Αλέξανδρου) Θεσσαλονίκη. Από

τότε αναπτύχθηκε σε πρώτη πόλη της Μακεδονίας, ιδίως κατά τους Ρωμαϊκούς χρόνους, που την συνέδεε η Εγνατία Οδός με την Κωνσταντινούπολη και την Ρώμη. Κατά την Τουρκοκρατία αναπτύχθηκε σε μεγάλη πόλη λόγω της στρατηγικής της θέσης. Κτισμένη στους πρόποδες του Χορτιάτη και στο μυχό του Θερμαϊκού κόλπου, η Θεσσαλονίκη κατέχει μια καίρια γεωγραφική θέση με ευρύτερα περιθώρια οικιστικής ανάπτυξης.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ-ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Άυξαντινά μνημεία - Αξιοθέατα

- Αψίδα Γαλερίου (Καμάρα). Τη Θεσσαλονίκη διάλεξε για έδρα του ο Ρωμαίος Αυτοκράτορας Γαλέριος και έχτισε την θριαμβευτική αψίδα το 300 π.Χ. Πρόκειται για μια επιβλητική πύλη με σπάνια ανάγλυφα, μέτρια προσβεβλημένη από τον καιρό, τα οποία διαιρούνται σε 4 υπερτιθέμενες ζώνες με παραστάσεις από τις νίκες των ρωμαϊκών στρατευμάτων κατά των Περσών. Το πιο αρχαίο μνημείο αυτής της πόλης ανυψώνεται προς το ανατολικό άκρο της, στα ίχνη της αρχαίας Εγνατίας Οδού. Λίγο πιο κάτω, στον πεζόδρομο της πλατείας Ναυαρίνου, υπάρχουν τα απομεινάρια του ανακτόρου του Γαλερίου.
- Ρωμαϊκή αγορά και θέατρο. (Το Forum των Ρωμαίων) τα ερείπια τους είναι ορατά στην σημερινή πλατεία Δικαστηρίων.
- Ρωμαϊκός Λουτρώνας. Σώζεται στο βόρειο μέρος του Ναού του Αγίου Δημητρίου.
- Τα τείχη. Κτίστηκαν επί Μεγάλου Θεοδοσίου (379-375π.Χ.) και περιέβαλαν ολόκληρη την πόλη από την σημερινή πλατεία Δημοκρατίας ως το Επταπύργιο και μέχρι το σημείο που αργότερα χτίστηκε ο Λευκός Πύργος. Τα δύο τείχη, το παραλιακό και το βόρειο, έχουν μισοκαταστραφεί. Πρόλαβαν όμως στην ιστορία τους να σώσουν όχι μόνο ολόκληρη την πόλη, αλλά και ολόκληρο το Βυζάντιο.
- Επταπύργιο. Αποτελεί το φρούριο της Ακρόπολης της πόλης που οικοδομήθηκε από τους Βυζαντινούς, αν και φαίνεται να υπήρχαν τείχη και παλιότερα στους Ελληνιστικούς χρόνους.
- Ροτόντα. Είναι κυκλικό οικοδόμημα της Ρωμαϊκής περιόδου τοποθετημένο με κάποιο συμμετρικό τρόπο στην αψίδα του Γαλερίου με αρχικό σκοπό να χρησιμοποιηθεί ως Πάνθεον ή Μαυσωλείο του. (αρχές 4^{ου} αιώνα π.Χ.). Αργότερα, επί Μεγάλου Θεοδοσίου, έγινε χριστιανική εκκλησία αφού προηγήθηκαν προσθήκες και μετατροπές. Διευρύνθηκε και διακοσμήθηκε με ωραιότατα ψηφιδωτά, μοναδικά στο είδος τους. Σήμερα είναι εκκλησία του Αγίου Γεωργίου και στον τρούλο της υπάρχουν μορφές όρθιων Αγίων μέσα σε μια διακόσμηση λαμπρών αρχιτεκτονημάτων και ανακτόρων .
- Λευκός Πύργος. Αποτελεί το σήμα κατατεθέν της Θεσσαλονίκης. Χτισμένος τον 15^ο αιώνα ή το πρώτο μισό του 16^{ου} αιώνα από τους Ενετούς, είναι το τελευταίο κατάλοιπο από την μεσαιωνική οχύρωση της πόλης. Κυριαρχεί στην μεγάλη παραλιακή οδό και αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικά μνημεία της παλιάς της ακμής. Αυτός ο πολιτιστικός πλούτος των Βυζαντινών μνημείων που χρονολογούνται από τον 5^ο - 14^ο μ.Χ. αιώνα έχει δώσει τη σφραγίδα του στην πόλη που λογαριάζεται σαν ένα από τα σημαντικότερα Βυζαντινοπολιτιστικά κέντρα της χώρας.

- Νυμφαίο. Ήταν ένα κομψό μονόπτερο κυκλικό οικοδόμημα . Μία από τις δεξαμενές του είναι σήμερα παρεκκλήσι του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου.
- Ρεντίνα. Εκεί βρίσκεται το ομώνυμο κάστρο. Στην τοποθεσία αυτή ήταν χτισμένη η αρχαία πόλη Αρέθουσα, αποικία των Χαλκιδαίων. Κοντά στην πόλη σκοτώθηκε ἡ αρχαίος τραγικός ποιητής Ευριπίδης. Από την αρχαία πόλη διακρίνονται τα τείχη στα υψώματα.
- Από την εποχή της Τουρκοκρατίας σώζονται τα τουρκικά λουτρά (Εγνατία με Αριστοτέλους), το Χαμτζά Μπέη τζαμί (Αλκαζάρ), το Μπεζεστένι (απέναντι από το Αλκαζάρ, στη Βενιζέλου), και η κατοικία του Κεμάλ Ατατούρκ (δίπλα στο Τουρκικό προξενείο). Επίσης σώζονται το Γενί Χαμάμ (Αίγλη), Γενί τζαμί (εικαστικό κέντρο), το Πασά Χαμάνι, το Γιαχούντι Χαμάμ και το Τουρκικό συντριβάνι.
- Άγιος Δημήτριος . Είναι αναστήλωση του 1948, όμοιος σε μορφή με τους δύο προηγούμενους που καταστράφηκαν από φωτιά. Ο ναός είναι χτισμένος πάνω σε ρωμαϊκά λουτρά και είναι στολισμένος με ψηφιδωτά. Στα υπόγεια του ναού υπάρχουν κατακόμβες και η κρύπτη η οποία αποτελεί το ανατολικότερο τμήμα του λουτρώνα, όπου φυλακίστηκε, μαρτύρησε και τάφηκε ο Άγιος Δημήτριος.
- Αγία Σοφία (8^{ος} αιώνας). Ο καθεδρικός ναός της Αγίας Σοφίας είναι ίσως το πιο επιβλητικό κτίσμα της Βυζαντινής Θεσσαλονίκης. Πρόκειται για αρχιτεκτονική μεταβατικού τύπου από τη Βασιλική με τρούλο προς τη σταυροειδή με τρούλο, με υπέροχα ψηφιδωτά.
- Η Αχειροποίητος (μέσα του 5^{ου} αιώνα μ.Χ.) και ο σταυρικός του Οσίου Δαυίδ (τέλη του 5^{ου} αιώνα μ.Χ.), καθολικό της μονής Λοτόμου, είναι οι δύο παλαιοχριστιανικοί ναοί που σώζονται στην Θεσσαλονίκη.
- Παναγία Χαλκέων. Ναός σταυρικός, χτίστηκε σύμφωνα με σωζόμενη επιγραφή το 1028μ.Χ.
- Η Αγία Αικατερίνη (13^{ου} αιώνα), με καλά διατηρημένη την εξωτερική της μορφή, περιέχει υπολείμματα τοιχογραφιών.
- Άγιοι Απόστολοι (14^{ου} αιώνα) με πλούσια εξωτερική διακόσμηση, ψηφιδωτά και τοιχογραφίες της εποχής των Παλαιολόγων.
- Ο Άγιος Νικόλαος Ορφανός (14^{ου} αιώνα), με πλουσιότερες τοιχογραφίες έγινε από τον 17^ο αιώνα μετόχι της Μονής Βλατάδων, της οποίας η μορφή από τον 14^ο αιώνα που χτίστηκε μέχρι σήμερα έχει αλλάξει σημαντικά.
- Η Μονή Βλατάδων βρίσκεται στην Άνω Πόλη. Είναι γνωστή για το μοναδικό στον κόσμο οικουμενικό ίδρυμα Πατερικών μελετών, που λειτουργεί. Το καθολικό της Μονής είναι εκκλησία σταυροειδής με τρούλο του 14^{ου} αιώνα.
- Ο Προφήτης Ηλίας χτίστηκε το 1360 από τον μοναχό Μακάριο Χούμνο, πάνω στα ερείπια Βυζαντινού παλατιού. Η μεταβυζαντινή εποχή άφησε επίσης στη Θεσσαλονίκη σημαντικό αριθμό εκκλησιών.
- Βασιλικά. Χωριό ορεινό με παλιές εκκλησίες και το μοναστήρι της Φαρμακολύτριας. Στην κοινότητα βρίσκονται και τα λουτρά Θέρμης γνωστά από την αρχαιότητα, καθώς επίσης έχουν εντοπιστεί και τρεις αρχαίοι οικισμοί.
- Ασβεστοχώρι. Παλιό θέρετρο, γνωστό για το υγιεινό κλίμα. Σήμερα εκεί βρίσκεται το Σανατόριο της Θεσσαλονίκης.
- Επανωμή. το καλοκαίρι.
- Λητή. Στη Στα ανατολικά παράλια του Θερμαϊκού με παραθαλάσσια τουριστική κίνηση θέση της αρχαίας πόλης με ισχυρά φρούρια, ναούς και ιερά αναπτύχθηκε κυρίως στους μεσαιωνικούς χρόνους, γνωστή από τα νομίσματά της και τις βακχικές γιορτές.
- Πανόραμα. Στα δυτικά του Χορτιάτη, με υγιεινό κλίμα, είναι από τα καλύτερα θέρετρα της Θεσσαλονίκης.

- Νέα Μηχανιώνα. Στον οικισμό της έχει ανασκαφεί το αρχαίο νεκροταφείο, καθώς επίσης έχουν βρεθεί ίχνη της αρχαίας πόλης Αίνειας .
- Λαχανάς. Στο δρόμο Θεσσαλονίκης –Σερρών σε υψόμετρο 687μ. γνωστό από τη μεγάλη στρατιωτική επιχείρηση των ελληνικών στρατευμάτων τον Ιούνιο του 1913. Υπάρχει μνημείο πεσόντων και μουσείο με κειμήλια από την μάχη.
- Λαγκαδάς. Υπάρχουν τα μοναστήρια της Αγίας Τριάδας και του Αγίου Γαβρά.

1.2 Μουσεία

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης (δ/ατεία ΧΑΝΘ).
- Το Έθνογραφικό - Εθνολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης. (Άσπιλίσσης Όλγας 68).
- Το Ίουσειο Μακεδονικού Αγώνα. Με εκθέματα των ετών 1878-1912 (Προξένου Κορομηλά 23).
- Το Ίουσειο Λευκού Πύργου.
- Το Έντρο Φυσικής Ιστορίας (Καρμπολά 8).
- Το Θαλασιολογικό Μουσείο (εντός πανεπιστημίου).
- Το Ίουσειο Κρύπτης Αγίου Δημητρίου (Ναός Αγίου Δημητρίου).
- Το Φοιτιστικό Κέντρο Β. Ελλάδος (Βασιλίσσης Όλγας 108).
- Το Όεχνικό Μουσείο Θεσσαλονίκης (ΒΙ.ΠΕ.ΘΕ.- οδός 2^η –κτίριο 47).
- Η ΢ινακοθήκη Εταιρίας Μακεδονικών Σπουδών (Νικ. Γερμανού 1).
- Η Άημοτική Πινακοθήκη (Βασιλίσσης Όλγας 162).
- Το Ίακεδονικό Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης (Εγνατίας 154).
- Το Άαφοπούλειο Πολιτιστικό Κέντρο (Γ.Νικολαΐδη-Γ. Παπανδρέου).
- Το Άελλίδειο Πολιτιστικό Κέντρο (Τσιμισκή 77).
- Η ΢ινακοθήκη, με πινακες Ελλήνων και ξένων ζωγράφων (Κτίριο Κρατικού Θεάτρου Βορείου Ελλάδος- Ν. Γερμανού 1).
- Το Ίέο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού (Λεωφ. Στρατού 2).
- Το Λαογραφικό και Εθνολογικό Μουσείο Μακεδονίας-Θράκης (Έπαυλη Γ. Μοδιάνο).
- Το Μουσείο αρχαίων, βυζαντινών και μεταβυζαντινών οργάνων.
- Το Ανοιχτό Μουσείο Πυλαίας.
- Το Μουσείο Ύδρευσης.
- Το Κέντρο Ιστορικής Διαδρομής Εβραϊσμού.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- | | | |
|----------------------|--------------|---------------|
| • Άνω ΢όλη Θεσ/νίκης | • Περιστερά | • Βερτίσκοκ |
| • Πλαγιάρι | • Αρδαμέριον | • Όσσα |
| • Άνω Σχολάριον | • Άνω Βρασιά | • Λαγκαδάς |
| • Λιβιάδιον | • Χορτιάτης | • Μελισσοχώρι |
| • Πετροκέρασα | • Στεφανινά | |
| • Αδάμ | • Σοχός | |

1.4 Λαογραφικές Άκδηλώσεις - Έθιμα

- Κάθε χρόνο το μήνα Σεπτέμβριο γίνεται στη Θεσσαλονίκη η Διεθνής Έκθεση, με εγχώρια και ξένα προϊόντα κάθε είδους, στην οποία συμμετέχουν δεκάδες χώρες και χιλιάδες εκθέτες. Η έκθεση αυτή, η οποία ιδρύθηκε το 1926, αποτελεί σταθμό στην εξέλιξη της πόλης και σημαντικό πόλο εμπορικής ζωής. Μετά το τέλος της ΔΕΘ διοργανώνεται το Φεστιβάλ Ελαφρού Ελληνικού Τραγουδιού και στα πλαίσια των “Δημήτριων”, τους μήνες Οκτώβριο και Νοέμβριο γίνεται το Φεστιβάλ Ελληνικού Κινηματογράφου. Σε όλη την διάρκεια του χρόνου λαμβάνουν χώρα επίσης κλαδικές εκθέσεις όπως: TEXTILA, AGROTICA, INTERKID, INFACOMA, EXPLORIA, PHILOXENIA, DETROP, KOSMIMA, κλπ τις οποίες διοργανώνει η ΔΕΘ.
- Στις 21 και 22 Μαΐου λαμβάνουν χώρα τα λεγόμενα Αναστενάρια ή Πυροβασίες στο Λαγκαδά. Άνα παλαιό θρακικό έθιμο κατά το οποίο άντρες και γυναίκες κρατώντας ένα κόκκινο μαντήλι και την εικόνα των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης χορεύουν πάνω σε αναμμένα κάρβουνα.
- Καρναβάλι στο χωριό Σοχός.

- Τον Ιούνιο οι εκδηλώσεις «Θαλασσινές Χάντρες» στην Επανωμή.
- Με την ευκαιρία της απελευθέρωσης της Θεσσαλονίκης (16/10) και της επετείου της 28^{ης} Οκτωβρίου 1940 γίνονται επιβλητικές στρατιωτικές παρελάσεις.
- Τα «Επιβατιανά» στους Ν. Επιβάτες τον Ιούλιο.

2.1 Ιαματικές Πηγές

- Ιαματικά νερά Θέρμης γνωστά από τα αρχαία χρόνια. Απέχουν 25χλμ ανατολικά από την Θεσσαλονίκη.
- Ιαματικά νερά Λαγκαδά, 19χλμ ΒΑ της Θεσσαλονίκης.
- Ιαματικά νερά Ν. Απολλωνίας, 50χλμ ΒΑ της Θεσσαλονίκης.
- Ιαματικά νερά Σουρωτής, 28χλμ ΝΑ της Θεσσαλονίκης.
- Ιαματικά νερά Σέδες.

2.2 Κάταφύγια

- Χιονοδρομικό κέντρο δεν διαθέτει ο νομός Θεσσαλονίκης. Στο όρος Χορτιάτης, υπάρχει το μοναδικό καταφύγιο του νομού, σε υψόμετρο 1000μ στην τοποθεσία Χορτιάτης, χωρητικότητας 40 ατόμων. Το καταφύγιο διαθέτει πλήρες εξοπλισμό.

2.3 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Το Άελλα των ποταμών Λουδία, Αξίου και Αλιάκμονα(στους Ν. Θεσσαλονίκης και Πιερίας). Ένα πολλαπλό σύστημα ποτάμιων Δέλτα με εκτεταμένους αλμυρότοπους και υπολείμματα παραποτάμιων δασών. Στο δέλτα αυτό υπάρχουν επίσης εκτεταμένες καλλιέργειες ρυζιού. Ο υγρότοπος προστατεύεται από τη Σύμβαση Ramsar.
- Οι λβμνες Λαγκαδά και Βόλβη. Δύο λίμνες με εκτεταμένους καλαμιώνες, που εν μέρει περιβάλλονται από υγρολίβαδα και που αποτελούν τόπο διαχείμασης πολλών ειδών της ορνιθοπανίδας μας. Οι παραπάνω υγροβιότοποι προστατεύονται από την διεθνή συνθήκη RAMSAR και διαθέτουν καταφύγια θηραμάτων, όπως και οι λιμνοθάλασσες της Επανωμής.
- Το δάσος του Κέρδινου λόφου, όπου λειτουργεί και ζωολογικός κήπος.
- Ο «Πλαταναιώνας» του Σταυρού με υπεραιωνόβια πλατάνια σε 60 στρ.

2.4 Μαρίνες

- Στη Νέα Κρήνη, με δυνατότητα ελλιμενισμού 250 σκαφών. Επίσης, εκεί υπάρχει και σταθμός ανεφοδιασμού.
- Στην Αρετσού (Καλαμαριά), με δυνατότητα ελλιμενισμού 300 σκαφών.

2.5 Κάμπινγκ

- “Ακτή Θερμαϊκού” στην Αγία Τριάδα.
- “Ασπροβάλτα” στην Ασπροβάλτα.
- “Επανωμή” στην Επανωμή.
- “Αχιλλεύς” στην Ασπροβάλτα.
- “Ευρώπη” στην Ασπροβάλτα.

II. ΝΟΜΟΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ

Ο Ιομός Χαλκιδικής καταλαμβάνει το Ν τμήμα της Κεντρικής Μακεδονίας, το οποίο αποτελεί συγχρόνως και την ομώνυμη χερσόνησο. Συνορεύει Β με το νομό Θεσσαλονίκης και οι λοιπές πλευρές του βρέχονται από τα νερά του Αιγαίου Πελάγους. Έχει έκταση 2927 τετ.χλμ. και πληθυσμό 109139 κατοίκους (1% του πληθυσμού της χώρας). Στο νομό περιλαμβάνεται και το νησάκι της Αμμολιανής, καθώς και άλλα ακατοίκητα νησιά.

Πρωτεύουσα του νομού είναι ο Πολύγυρος, ο οποίος συνδέεται οδικά με την υπόλοιπη χώρα. Αίται χτισμένος αμφιθετρικά στους πρόποδες του όρους Χολομώντα, στη θέση της αρχαίας Απολλωνίας, όπου βρίσκεται το ιερό του Απόλλωνα, το "Πολιειρό", από όπου και το όνομα του. Στην επανάσταση του 1821 υπήρξε κέντρο εξέδρμησης κατά των Τούρκων.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ- ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά καέ Βυζαντινά μνημεία - Αξιοθέατα

- Η αρχαία Όλυνθος ήταν η σπουδαιότερη πόλη της Χαλκιδικής, της οποίας τα ερείπια έφερε στο φως μια αρχαιολογική σκαπάνη.
- Η αρχαία Ποτίδαια ιδρύθηκε τον 6^ο αιώνα από την Κόρινθο. Γνώρισε μεγάλη ακμή την ρωμαϊκή εποχή. Σήμερα σώζονται τμήματα από τα αρχαία τείχη.
- Τα αρχαία Στάγिरα είναι η πατρίδα του Αριστοτέλη. Ήταν κοντά στην αρχαία Στρατώνεια γνωστή στην αρχαιότητα αλλά και σήμερα για τα μεταλλεία θειούχου σιδήρου.
- Η περιοχή της Καλλιθέας συνδεόταν τους αρχαίους χρόνους με το ιερό του Άμμωνα Δία. Στην παραλία της Καλλιθέας βρίσκονται τα ερείπια του ιερού.
- Η Αντιγόνεια χτίστηκε από τον Μακεδόνα βασιλιά Αντίγονο Γονατά το 280π.Χ.
- Η Ιερισσός είναι η αρχαία Άκανθος, μικρό λιμάνι όπου σώζονται μερικά υπολείμματα τειχών της αρχαίας πόλης. Δυτικά της Ιερισσού βρίσκονται ο Πύργος της Κρούνας, ύψους 15μ., όπου σώζεται σχεδόν ολόκληρος και διακρίνεται το περιτείχισμα. Ανατολικά της Ιερισσού είναι το χωριό Ν. Ρόδα ή Πρόβλακας όπου σώζονται έντονα τα ίχνη της διώρυγας του Ξέρξη. Ακριβώς σε αυτό το σημείο ο Ξέρξης, βασιλιάς της Περσίας, "έκοψε" την ξηρά το 481π.Χ. για να περάσει ο στόλος του και να μην είναι αναγκασμένος να κάνει τον γύρο της χερσονήσου του Άθω. Σήμερα διακρίνεται η γραμμή της αρχαία τομής.
- Οικισμός του Παρθενιώνα. Βόρεια από το Ν. Μαρμαρά βρίσκεται ο εγκαταλειμμένος οικισμός Παρθενιώνας που οφείλει το όνομα του πιθανόν στην αρχαία πόλη Παρθενόπολη.
- Βόρεια της Αρναίας εντοπίστηκαν και σώζονται ερείπια αρχαίου πολιτισμού, τα οποία πολλοί συνδέουν με την αναφερόμενη από τον Θουκυδίδη πόλη Άρναϊ. Εντοπίστηκε η Ακρόπολη της, στο ύψωμα του Προφήτη Ηλία και μέρη του τείχους.
- Η Ολυμπιάδα είναι η σημαντικότερη ιστορική περιοχή γιατί εκεί κοντά βρίσκονται τα αρχαία Στάγिरα.
- Στο Πόρτο Κουφός ορθωνόταν η αρχαία Τορώνη. Περιβάλλεται από ένα τείχος που μνημονεύεται πολλές φορές από τον Θουκυδίδη. Η θέση αυτή κατοικημένη από την 3 χιλιετία π.Χ., είχε οχυρωθεί από τους Χαλκιδικείς τον 8^ο ή 7^ο αιώνα π.Χ.
- Η Καλάνδρα βρίσκεται κοντά στο χώρο της αρχαίας Μένδης, στα υψώματα νότια της σημερινής Καλάνδρας. Ήταν αποικία των Ερετριαίων.
- Η Άφυτος πρωτοκατοικήθηκε την προϊστορική εποχή και πρωτοκαταστράφηκε από τον Φίλιππο Β' το 340π.Χ. Ξαναχτίστηκε αμέσως και άκμασε στην Ρωμαϊκή εποχή, για να ακολουθήσει η καταστροφή της από τους Τούρκους.

1.2 Μουσεία

- Στο Αρχαιολογικό μουσείο Πολυγύρου εκτίθενται γλυπτά και αγγεία.
- Επίσης υπάρχει Λαογραφικό μουσείο στην Άφυτο.
- Στο σπήλαιο των Πετραλώνων υπάρχει Ανθρωπολογικό μουσείο.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- | | | |
|------------------|-------------------|------------------|
| • Ουρανούπολη | • Πυργαδίκια | • Άγιος Νικόλαος |
| • Αμμουλιανή | • Πολύγυρος | • Ορμύλια |
| • Αρναία | • Άγιος Πρόδρομος | • Νικητή |
| • Μεγάλη Παναγιά | • Γαλάτιστα | • Παρθενιώνας |

- Άφυτος

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις - Έθιμα

- Στη Νικήτη οργανώνεται “η γιορτή της σαρδέλας” και ο διάπλους του Τορωναίου κόλπου.
- Κάθε Σεπτέμβρη στο Ν. Μαρμαρά διοργανώνεται “το ψάρεμα του τόνου”.
- Ενδιαφέρον ακόμη παρουσιάζει το πατροπαράδοτο καρναβάλι στην πρωτεύουσα του νομού τον Πολύγυρο.
- Τον Ιούλιο, στην Αρναία, γίνεται έκθεση τοπικής χειροτεχνίας και προϊόντων που συνοδεύονται από γιορταστικές εκδηλώσεις και χορούς, τα “Σωκράτεια”.
- Στις 15 Σεπτεμβρίου γίνονται λαογραφικές εκδηλώσεις στη Νικήτη.
- Μια σειρά από εκδηλώσεις πραγματοποιούνται το καλοκαίρι σε όλα τα παραθεριστικά κέντρα της περιοχής, όπως το Φεστιβάλ της Ακτής Σάνη.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Αγίων Αποστόλων, της κοινότητας Δουμπιών (ΕΟΤ).
- Αγίου Νικολάου, της κοινότητας Αγίας Παρασκευής (ΕΟΤ).

2.2 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Στο όρος Χολομώντας υπάρχουν καταφύγια θηραμάτων.

2.3 Σπήλαια

- Το σπήλαιο Πετραλώνων είναι ένα από τα σημαντικότερα σπήλαια, με έντονο παλαιοντολογικό ενδιαφέρον και φιλοξενείται άδω και εκατοντάδες χιλιάδες χρόνια στους πρόποδες του όρους Κατσίκια (υψόμετρο 250μ). Το 1960 βρέθηκε εκεί ο σκελετός του αρχαιότερου ανθρώπου στην Ευρώπη "ARCHANTHROPUS EUROPEUS PETRALONIENSIS". Ο αρχάνθρωπος έζησε στο 11^ο στρώμα του σπηλαίου πριν από 700.000 χρόνια, μια περίοδο την οποία ο Άρης Ν. Πουλιανός ονόμασε Κρήνεια Παγετώδη. Τα ευρήματα εκτίθενται στο Ανθρωπολογικό μουσείο που βρίσκεται δίπλα στο σπήλαιο.

2.4 Μαρίνες

- Πόρτο Καρράς, χωρητικότητας 150 σκαφών.
- Παλιούρι.
- Νέα Ρόδα.

2.5 Κάμπινγκ

- “Ξενία ΑΕ” στο Παλιούρι.
- “Καλάντρας” στην Καλάντρα Συκέα.
- “Κρυσπηγή” στο Πευκοχώριο.
- “Αιγαίας” στη Ν. Καλλικράτεια.
- “Άγιος Γεώργιος” στη Νικήτη.
- “Ανέμη Beach” στη Ν. Σκιώνη.
- “Αλυκές” στην Αμμουλιανή.
- “Αρετή” στο Ν. Μαρμαρά.
- “Αρμενιστής” στην ομώνυμη ακτή.
- “Γαλάζιο όνειρο” στην Ακτή Σάνη.
- “Καστέλο” στο Ν. Μαρμαρά.
- “Χριστίνα” στη Συκιά Κρυαρισίου.
- “Κοράλι” στην Ολυμπιάδα.
- “Dolphin” στην Ιερισσό.
- “Europa Beach” στο Ν. Μαρμαρά.
- “Γλάρος” στη Βουρβουρού.
- “ΙΣΑ” στη Τριστινίκα Συκιάς.
- “Καλαμίτσι Σιθωνίας” στην ομώνυμη περιοχή.
- “Κεραμαριά” στην ομώνυμη περιοχή του Πευκοχωρίου.
- “Κουγιώνης” στην παραλία Γερακινής.
- “Λακάρα” στον Άγιο Νικόλαο.
- “Μαρμαράς” στην ομώνυμη περιοχή.
- “Μελίσσι” στη Συκιά.

- “Μυτάρι” στη Νικήτη.
- “Μύλος” στον Ξυλένιο Πύργο.
- “Νικήτη” στην ομώνυμη περιοχή.
- Ολυμπιάς στην Ολυμπιάδα.
- “Ακτή Ουζούνη” στον Άγιο Μάμα.
- “Ουρανούπολη” στην ομώνυμη περιοχή.
- “Παλιούριον” στην ομώνυμη περιοχή.
- “Φίλιππος” στην Τορώνη.
- “Πόρτο” στο Καλαμίτσι.
- “Πότρο Ζωγράφου” στον Άγιο Νικόλαο.
- “Ρέα” στην Χαλκιδική.
- “Σάνη” στην Κασσάνδρα.
- “Σίθων” στην Μεταμόρφωση.
- “Ακτή Σάρτη” στην ομώνυμη περιοχή.
- “Σταυρός” στην Αγία Κυριακή.
- “Sunny Bay” στη Μεταμόρφωση.

ΑΓΙΟ ΟΡΟΣ

Η αυτοδιοικήτη περιοχή του Αγίου Όρους βρίσκεται στη χερσόνησο του Άθω ή του Αγίου Όρους και προς Β συνορεύει με το νομό Χαλκιδικής. Στις υπόλοιπες πλευρές του βρέχεται από τα νερά του Αιγαίου Πελάγους. Έχει έκταση 336 τετ.χλμ.

Το Άγιο Όρος πρόκειται για μια πολιτεία μοναχών, που πάνω από 1000 χρόνια ζει σύμφωνα με τους κανόνες της ζωής και της θρησκευτικότητας των Βυζαντινών. Παλιά υπήρχαν 40 μοναστήρια και 4000 μοναχοί. Σήμερα όμως έχει μειωθεί ο μεν αριθμός των μοναστηριών σε 20 και ο δε αριθμός των μοναχών σε 1700. Κέντρο της περιοχής είναι οι Καρυές.

Το Άγιο Όρος έχει χαρακτηρισθεί αιεθνής κληρονομιά.

Τα μοναστήρια που διαθέτει είναι τα εξής:

- Η μονή Ξηροποτάμου, σύμφωνα με την παράδοση, ιδρύθηκε πριν από τον 10ο αιώνα από την Αγία Ειρήνη ή από την αυτοκράτειρα Πουλχερία κατά τον 10ο αιώνα.
- Η μονή Κουτλουμουσίου (κοινόβιο), αφιερωμένη στη Μεταμόρφωση του Σωτήρα, ιδρύθηκε στο τέλος του 13^{ου} αιώνα από ένα Τούρκο πρίγκιπα.
- Η μονή Βατοπεδίου, περιστοιχισμένη από τείχη με επάλξεις, λέγεται ότι ιδρύθηκε από τρεις μοναχούς από την Ανδριανούπολη στο τέλος του 10ου αιώνα.
- Η μονή Εσφιγμένου ιδρύθηκε στις αρχές του 11^{ου} και πήρε μορφή φρουρίου για προστασία από τους πειρατές. Ο Άγιος Γρηγόριος Παλαμάς υπήρξε κατά τον 14^ο αιώνα ηγούμενος του μοναστηρίου.
- Η μονή Χιλιανδρίου (ιδιόρρυθμος) ιδρύθηκε, κατά τον Μπρεχιέ, από τον Σέρβο πρίγκιπα Στέφανο Νεμάνια και ανοικοδομήθηκε το 1299 από τον Στέφανο Μιλούτιν.
- Η μονή Παντοκράτορος (ιδιόρρυθμος) ιδρύθηκε από τον Αλέξιο Στρατηγόπουλο, στρατηγό του Μιχαήλ Παλαιολόγου το 1270.
- Η μονή Σταυρονικήτα (κοινόβιο) ιδρύθηκε το 1542 από τον πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης Ιερεμία.
- Η μονή Ιβήρων (ιδιόρρυθμος) ιδρύθηκε το 979 από ένα στρατηγό, τον Ιωάννη Τορνίκιο, και δυο μοναχούς στη μνήμη του Ιωάννη Βαπτιστή.
- Η μονή Φιλοθέου (κοινόβιο) ιδρύθηκε πριν από τον 12^ο αιώνα και ξαναχτίστηκε από την αρχή μετά από πυρκαγιά που την κατέστρεψε το 1871.
- Η μονή Καρακάλλα (κοινόβιο) ιδρύθηκε γύρω στον 12^ο αιώνα από ένα Τούρκο που την αφιέρωσε στους Αποστόλους Πέτρο και Παύλο.
- Η μονή Μεγίστης Λαύρας (ιδιόρρυθμος) ιδρύθηκε το 963 από τον Άγιο Αθανάσιο και μοιάζει με οχυρωμένο χωριό.
- Η μονή Αγίου Παύλου (κοινόβιο) ιδρύθηκε τον 11^ο αιώνα από Σέρβους και Βούλγαρους μοναχούς.
- Η μονή Διονυσίου (κοινόβιο) ιδρύθηκε το 1375 από τον Αυτοκράτορα της Τραπεζούντας Αλέξιο Γ΄ και τη σύζυγο του Θεοδώρα.
- Η μονή Γρηγορίου (κοινόβιο) ιδρύθηκε τον 14^ο αιώνα.
- Η μονή Σίμωνος Πέτρου (κοινόβιο) ιδρύθηκε τον 13^ο αιώνα από έναν ερημίτη τον Σίμωνα.
- Η μονή Αγίου Παντελεήμονος ή Ρούσιο μοναστήρι (κοινόβιο) ιδρύθηκε το 1841 και είναι ένα τεράστιο σύνολο κτισμάτων που μπορούσε να στεγάσει έως 2500 μοναχούς.
- Η μονή Ξενοφώντος (κοινόβιο) ιδρύθηκε τον 11^ο αιώνα.
- Η μονή Δοχειαρίου (ιδιόρρυθμος) ιδρύθηκε τον 11^ο αιώνα.
- Η μονή Κωνσταμονίτου (κοινόβιο) πιθανόν ιδρύθηκε τον 14^ο αιώνα .

- Η μονή Ζωγράφου (κοινόβιο) χρονολογείται από τον 13^ο αιώνα, αλλά ξαναχτίστηκε τον 19^ο.

Εκτός από τα μοναστήρια υπάρχουν και οι σκήτες ή ασκηταριά, καθώς και πολυάριθμα καλύβια. Στις Καρυές, την πρωτεύουσα της κοινότητας βρίσκεται η εκκλησία του Πρωτάτου, η οποία θεωρείται η αρχαιότερη του Αγίου Όρους.

Για την είσοδο στο έδαφος του Άθως απαιτούνται ορισμένες διατυπώσεις. Η είσοδος είναι απαγορευμένη στις γυναίκες και στα παιδιά κάτω των 21 ετών. Οι άντρες πρέπει να έχουν κομμένα τα μαλλιά τους κοντά. Ο επισκέπτης πρέπει να παρουσιαστεί πρώτα στον σταθμό χωροφυλακής Καρυών, από όπου θα εφοδιαστεί με ένα σημείωμα (παράκληση) προς την Ιερά Επιστοασία. Αυτή θα του χορηγήσει συστατική επιστολή (διαμονητήριο) με την οποία θα γίνει δεκτός στις μονές. Αν ο επισκέπτης είναι αλλοδαπός χρειάζεται άδεια του Υπουργείου Εξωτερικού ή Βορείου Ελλάδος.

III. ΝΟΜΟΣ ΣΕΡΡΩΝ

Ολόκληρο το Α τμήμα της Κεντρικής Μακεδονίας το καταλαμβάνει ο νομός Οάηφρί, ο οποίος συνορεύει στα Δ με τους νομούς Κιλκίς (Β) και Θεσσαλονίκης, Α με το νομό Δράμας και Ν με το νομό Καβάλας. Βόρεια συνορεύει με τη Βουλγαρία και ΒΔ με την Π.Γ.Μ.Δ. ΝΔ βρέχεται από τα νερά του Στρυμονικού κόλπου. Έχει έκταση 3935 τετ.χλμ. και πληθυσμό 199040 κατοίκους (1.9% του συνολικού πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η ομώνυμη δόλη, η οποία συνδέεται οδικά και σιδηροδρομικά με την υπόλοιπη χώρα. Ήι Σέρρες είναι πόλη προελληνικής καταγωγής. Χτίστηκε στη θέση της προομηρικής πόλης Σίρις ή Σίρρα πριν από τον Τρωικό πόλεμο από τους Παίονες. Σήμερα διατηρεί πολλά μνημεία της ιστορίας της, ιδίως η παλαιά πόλη.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ-ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βϋζαντινά μνημεία - Αξιοθέατα

- Στις Σέρρες υπάρχουν αρκετά βυζαντινά, κυρίως εκκλησιαστικά μνημεία, όπως ο Μητροπολιτικός ναός των Αγίων Θεοδώρων, τρίκλιτη μεσοβυζαντινή βασιλική στο κέντρο της παλαιάς πόλης Βαρόσι, ο Αϊ-Γιώργης ο Κρουονερίτης του 13^{ου} αιώνα και ο Αϊ- Νικόλας του 14^{ου} αιώνα.
- Υπάρχουν πολλά Τουρκικά μνημεία όπως το Μπεζεστένι, το Τέμενος του Αχμέτ Πασά και το Τσιρτζιλί Τζαμί.
- Το αντρικό μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου, το οποίο ιδρύθηκε το 1270.
- Στο βόρειο τμήμα των Σερρών, στο πευκόφυτο λόφο Κουλά, υπάρχουν ερείπια της αρχαίας ακρόπολης και του Βυζαντινού κάστρου, γνωστού ως "Πύργος του βασιλέως" ύψους 18μ.
- Η Αμφίπολη ήταν αρχαία αποικία των Αθηναίων που ιδρύθηκε το 437π.Χ. Έξω από το χωριό, κοντά στη γέφυρα του Στρυμόνα, βρέθηκε ο περίφημος "Λέων της Αμφίπολης", ένα επιτάφιο γλυπτό μνημείο του 4^{ου} π.Χ. αιώνα (αναστηλώθηκε στη θέση όπου βρέθηκε). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον αποτελούν οι νεκροπόλεις της Αμφίπολης, ο τάφος της Παλαιοκόμης, τμήματα σπιτιών των Ελληνιστικών και Ρωμαϊκών χρόνων. Σημαντικά επίσης είναι το Ιερό της μούσας Κλειώς, η παλαιοχριστιανική στοά και τα τείχη.
- Κοντά στο χωριό Γαζωρός υπάρχουν ερείπια προϊστορικού οικισμού και ακρόπολης.
- Ενδιαφέρον παρουσιάζει η αρχαία Ηράκλεια, κοντά στην Ηράκλεια (Τζουμαγιά), η οποία υπήρξε πρωτεύουσα της Παιονίας.
- Στο κέντρο της Νιγρίτας βρίσκεται το πηγάδι της θρυλικής Γερακίνας, από όπου και το γνωστό τραγούδι.
- Στα βόρεια του χωριού Νέα Κερδύλια βρίσκεται η αρχαία πόλη, όπου σώζονται μακεδονικοί τάφοι.

- Το Σιδηρόκαστρο είναι μια μικρή γραφική πόλη χτισμένη στις όχθες του ποταμού Κουσοβίτη. Το όνομα της το όφειλε σε ένα κάστρο που έχτισε ο Βασίλειος ο Βουλγαροκτόνος. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο σκαλισμένος σε βράχο ναός του Αγίου Δημητρίου όπου φυλάγεται η Άγια Ζώνη.

1.2 Παραδοσιακοί οικισμοί

- Πρώτη.
- Αηδονοχώρι.
- Εμμανουήλ Παπάς.
- Αχλαδοχώρι.
- Σιδηρόκαστρο.
- Αλιστράτη.
- Άνω Πορσία

1.3 Μουσεία

- Το Μικρό μουσείο των Σερρών διαθέτει αρχαιολογικά ευρήματα που αντιπροσωπεύουν όλες τις φάσεις της ιστορίας της.
- Το Λαογραφικό μουσείο των Σαρακατσαναίων είναι μοναδικό για τα εκθέματα του.
- Το Εκκλησιαστικό μουσείο έχει εικόνες και ιερά σκεύη μεγάλης ιστορικής αξίας και βρίσκεται στο κτίριο της Ιεράς Μητρόπολης Σερρών.
- Στο Αρχαιολογικό μουσείο της Αμφίπολης φιλοξενούνται ευρήματα Κλασικής και Ελληνιστικής εποχής, ψηφιδωτά και αντικείμενα Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών χρόνων.
- Στη Νιγρίτα βρίσκεται η λαογραφική συλλογή της πολιτιστικής εταιρίας.
- Λαογραφικό μουσείο Σιδηροκάστρου.

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις-Έθιμα

- Κάθε χρόνο, μετά το Πάσχα διοργανώνονται τα “Γερακίनिया”. Η γιορτή είναι αφιερωμένη στη μνήμη της θρυλικής Γερακίνας.
- Στις 8 Ιανουαρίου, στη Μονοκκλησιά διατηρείται το μητριαρχικό έθιμο, όπου οι άντρες αναλαμβάνουν το νοικοκυριό και οι γυναίκες τη διοίκηση και της αντρικές δουλειές.
- Στην Αγία Ελένη, στις 21 Μαΐου, γιορτάζονται τα “Αναστενάρια”.
- Στο Γαζωρό διοργανώνονται Διονυσιακοί χοροί.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Στα Θερμά, 5χλμ από την Νιγρίτα, υπάρχουν 3 πηγές.
- Λουτρά Σιδηροκάστρου σε απόσταση 6χλμ από την πόλη.
- Ιαματικές πηγές Αγκιστρίου, στην ομώνυμη κοινότητα.

2.2 Χιονοδρομικά κέντρα- καταφύγια

- Το μοναδικό χιονοδρομικό κέντρο του νομού βρίσκεται στο βουνό Βροντούς, στην τοποθεσία Λαϊλιάς Σερρών, σε υψόμετρο 1500μ, με καταφύγιο κοντά

στο δάσος Λαΐλιας, χωρητικότητας 75 ατόμων . Ο Λαΐλιας είναι ελεγχόμενη κυνηγετική περιοχή.

- Επίσης καταφύγιο υπάρχει στο όρος Παγγαίο, στην τοποθεσία Μπουγατίνα (υψόμετρο 900μ), χωρητικότητας 20 ατόμων.

2.3 Σπήλαια - Φαράγγια

- Το σπήλαιο Αλιστράτης απέχει 6χλμ νοτιανατολικά του ομώνυμου χωριού και είναι ένα από τα μεγαλύτερα και ωραιότερα στην Ελλάδα. Έχει επιβλητικό διάκοσμο και είναι τεράστιας παλαιοντολογικής σημασίας. Το συνολικό μήκος των διαδρόμων ανέρχεται περίπου στα 3χλμ.
- Το φαράγγι του Αγγίτη είναι μια επιγεννητική κοιλάδα του ποταμού Αγγίτη, μήκους 15χλμ περίπου, που δημιουργήθηκε από τις εξελικτικές διεργασίες στο χώρο των λεκανών Σερρών και Δράμας, ανάμεσα στους ορεινούς όγκους του Παγγαίου και του Μεντίκοιου. Η κοιλάδα του ποταμού Αγγίτη, η οποία δημιουργήθηκε σε τέσσερα εξελικτικά στάδια κατά τη διάρκεια του Νεογενούς και Τεταρτογενούς, είναι γνωστή με τις ονομασίες “Στενά πέτρας” και “Διώρυγα”.

2.4 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Η λίμνη Κερκίνη (εν μέρει τεχνητή) είναι ένας πλούσιος και πολύτιμος υγρότοπος, με σπάνια χλωρίδα και πανίδα και προστατεύεται από τη διεθνή σύμβαση Ramsar. Με τη σημερινή της μορφή η λίμνη υπάρχει από το 1932, μετά την κατασκευή του αρδευτικού φράγματος στο χωριό Λιθότοπος. Περιβάλλεται από τα όρη Μαυροβούνιο, Κρούσια και Μπέλες.
- Στη λίμνη Κερκίνη, στις εκβολές του ποταμού Στρυμόνα, στις κορυφές των όρων Μπέλες, Κρούσια και Κερδύλια και στον Αϊ-Γιάννη υπάρχουν καταφύγια θηραμάτων. Επίσης στις κορυφές των όρων Μενοίκιο και Κούσκουρας.
- Τα όρη Βροντούς – Λαΐλιάς αποτελούν ελεγχόμενες κυνηγετικές περιοχές και προστατεύονται ως διατηρητέα μνημεία της φύσης.

IV. ΝΟΜΟΣ ΠΙΕΡΙΑΣ

Ο νομός Πιερίας βρίσκεται στο ΝΔ άκρο της Κεντρικής Μακεδονίας και συνορεύει με τους νομούς Ημαθίας Β και ΒΔ, Κοζάνης Δ, Λάρισας ΝΔ και Ν. Τα Α όρια του νομού αποτελούν τις Δ ακτές του Θερμαϊκού κόλπου. Ο νομός έχει έκταση 1516 τετ.χλμ. και πληθυσμό 125042 κατοίκους (1,2% του συνολικού πληθυσμού). Πρωτεύουσα είναι η Κατερίνη, η οποία βρίσκεται πάνω στον οδικό και σιδηροδρομικό άξονα Αθηνών – Θεσσαλονίκης. Παρουσιάζει έντονη τουριστική κίνηση και λόγω θέσης αλλά και λόγω συνδυασμού διάφορων πόλων έλξης. Από τη μία οι ακτές του Θερμαϊκού και από την άλλη ο Όλυμπος, το βουνό των θεών, είναι στοιχεία που σηματοδοτούν την περιοχή.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Άυξαντινά μνημεία - Αξιοθέατα

- Σε μια χωματερή της περιοχής, 2χλμ έξω από την Κατερίνη, ανακαλύφθηκε ένας αρχαίος τάφος και μαζί μ' αυτόν σιδερένια ξίφη και δόρατα, θώρακας και περιλαίμιο, έτσι που εικάζεται ότι ανήκει σε πολεμιστή.
- Η εκκλησία της Αγίας Αικατερίνης.
- Στην περιοχή της Κονταριώτισσας βρίσκεται ένα νεκροταφείο της Πρώιμης εποχής του σιδήρου.
- Στη Ρητίνη βρίσκεται το μεταβυζαντινό μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου.
- Στο γραφικό χωριό Άγιος Δημήτριος το Νεκροταφείο της μετά εποχής Χαλκού, σε υψόμετρο 1100μ.
- 17χλμ νότια της Κατερίνης βρίσκεται το χωριό Δίον, όπου η αρχαιολογική σκαπάνη αποκάλυψε τα Ιερά των Θεών των Μακεδόνων. Μέσα σε μια πλούσια σε βλάστηση και πηγαία νερά θέση του Πιερικού κάμπου, λίγο πριν αρχίσει η ανηφόρα για τον Όλυμπο, απλώνονται τα τεμένη των θεών, δυο θέατρα και ένα στάδιο. Αμέσως δίπλα τους, στα βόρεια, είναι χτισμένη η αρχαία πόλη Δίον. Η πόλη που το θεοφόρο όνομα της δηλώνει τη στενή σχέση με το Δία. Στον τόπο αυτό συνέρεαν χιλιάδες Μακεδόνες για να γιορτάσουν τα “ εν Δίω Ολύμπια”, που από τον 5^ο αιώνα π.Χ. γίνονταν με ιδιαίτερη λαμπρότητα. Από τη συστάδα των ιερών κτισμάτων ξεχωρίζουν, το Ιερό της Δήμητρας, δυο ναοί που χρονολογούνται γύρω στο 500π.Χ. , το Ασκληπιείο και ολόκληρο το τέμενος της Ίσιδος, με τα λατρευτικά αγάλματα όρθια πάνω στις βάσεις τους. Η πόλη Δίον ήταν καλά οχυρωμένη από το τείχος του 4^{ου}π.Χ. αιώνα και είχε θαυμάσιο ρυμοτομικό σχέδιο. Οι ανασκαφές αποκάλυψαν πλακοστρωμένους δρόμους, δημόσια κτίρια, καταστήματα, εργαστήρια και σπίτια, καθώς και την ορχήστρα, τη σκηνή και τα καθίσματα του κοίλου στο μεγάλο θέατρο του Δίον. Μέσα στην εκτεταμένη νεκρόπολη, στα βόρεια και δυτικά του Δίον, διακρίνονται 4 υπόγειοι κεραμοσκεπαστοι μακεδονικοί τάφοι. Ισχυροί σεισμοί τον 5^ο αιώνα π.Χ. έβαλαν τέλος στην ακμή του Δίον.
- Στον Κορινό υπάρχει νεκροταφείο με τάφους του 4^{ου} αιώνα.
- Στην παραλία της Λεπτοκαρυάς υπάρχει παλαιοχριστιανική βασιλική εκκλησία.
- Στις όχθες του ποταμού Ζηλάνα είναι χτισμένη η αρχαία πόλη των Λειβήθρων, η οποία συνδέεται με τους μύθους και τη λατρεία του Ορφέα. Πρόκειται για μια αρχαία Ακρόπολη στην είσοδο της μεγάλης πτυχής που χωρίζει τον κάτω από τον κυρίως Όλυμπο.
- Στο Λιτόχωρο βρίσκεται η μονή του Αγίου Διονυσίου σε υψόμετρο 900μ στον Όλυμπο.
- Σε απόσταση 2χλμ από τον Μακρύγιαλο βρίσκεται η αρχαία πόλη Πύδνα (5^{ος}-4^{ος}π.Χ.αιώνας), η οποία έπαιξε σπουδαίο ρόλο στον Πολεπονησιακό πόλεμο. Επίσης εκεί βρίσκονται και τα ερείπια της μεσαιωνικής πόλης Κίτρους.
- Στη Μεθώνη, σπουδαίο λιμάνι της αρχαιότητας, βρίσκεται περιφραγμένο το “Βήμα του Απόστολου Παύλου”.
- Στον Πλαταμώνα υπάρχει το ομώνυμο Φράγκικο κάστρο που χτίστηκε το 1204 από τον Βονιφάτιο τον Μομφερατικό, για να προφυλάσσεται το πέρασμα προς τη νότια Ελλάδα.
- Στον Άγιο Παντελεήμονα βρίσκεται το Ενετικό κάστρο του 11^{ου} αιώνα.

- Στη Σκοτίνα βρίσκεται η μεταβυζαντινή εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου.
- Στην περιοχή του Πλαταμώνα υπάρχουν οι πηγές της Αρτέμιδος, των Μουσών, και του Αγίου Βήματος, καθώς και ένας γραφικός παραδοσιακός νερόμυλος.

1.2 Μουσεία

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο του Δίον.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- | | |
|-------------------|---------------|
| • Κολινδρός | • Λιτόχωρο |
| • Ελατοχώρι | • Σκοτίνα |
| • Άνω Μηλιά | • Παντελεήμων |
| • Σκοτεινά | • Πόροι |
| • Φτέρη | • Μόρνα |
| • Άγιος Δημήτριος | |

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις-Έθιμα

- Ενδιαφέρον παρουσιάζει το φεστιβάλ “Ολύμπου-Δίον” που οργανώνεται από Ιούνιο έως Σεπτέμβριο στο αρχαίο θέατρο του Δίον και στο κάστρο του Πλαταμώνα. Το φεστιβάλ αυτό περιλαμβάνει συναυλίες, θεατρικές παραστάσεις, εκθέσεις βιβλίων, ζωγραφικής, φωτογραφίες κλπ.
- Ο σύλλογος “Αρχέλαος” διοργανώνει τις ανοιξιάτικες πολιτιστικές εκδηλώσεις “Δίας”.
- Το Πάσχα “στήνονται” στην Κατερίνη χοροί και αυγομαχίες.
- Ανήμερα της Καθαράς Δευτέρας γιορτάζονται τα “Κέδρα”, πανηγύρι της περιοχής της Λεπτοκαρυάς με χορό, φαγοπότι, παρέλαση αρμάτων και φωτιές με κέδρα.
- Στον Πλαταμώνα γιορτάζεται η τελευταία Κυριακή της Απόκριας με εκδηλώσεις που ονομάζονται “Τσαγκάλα”.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Χιονοδρομικά κέντρα - Καταφύγια

- Χιονοδρομικό κέντρο υπάρχει στη θέση Βρυσούλες, σε υψόμετρο 1800μ. Στην ίδια τοποθεσία, σε υψόμετρο 1400μ λειτουργεί και καταφύγιο.
- Στο οροπέδιο των Μουσών, σε υψόμετρο 2720μ, βρίσκεται το καταφύγιο “Γιώσος Αποστολίδης”.
- Στην τοποθεσία “Μπαλκόνι”, σε υψόμετρο 2100μ, υπάρχει το καταφύγιο του Σπήλιου Αγαπητού.
- Στη θέση “Σταυρός” λειτουργεί καταφύγιο, σε υψόμετρο 100μ.
- Σε υψόμετρο 2762μ, υπάρχει το καταφύγιο του Χρήστου Κάκαλου.

2.2 Βέετοποι – Μνημεία της φύσης

- Ο υγροβιότοπος των αλυκών Κίτρος στην Πύδνα αποτελεί ενιαίο οικοσύστημα με το δέλτα του ποταμού Αλιάκμονα. Εδώ υπάρχει σπάνια πανίδα από 170 είδη πουλιών. Η μαγευτική κοιλάδα του ποταμού Ενιπέα, του οποίου τα νερά κατεβαίνουν από τον Όλυμπο, σχηματίζουν μικρές λίμνες και χάνονται ξαφνικά σε υπόγειες καταβόθρες. Εδώ σύμφωνα με την Ελληνική μυθολογία, σπάραξαν οι μαινάδες τον Ορφέα.
- Ο Όλυμπος είναι παγκοσμίως γνωστός για τα οικολογικά χαρακτηριστικά του και τη μοναδικότητα της φύσης του. Η υψηλότερη κορυφή του είναι ο Μύτικας στα 2917μ. Το 1938 κηρύχθηκε Εθνικός Δρυμός και το 1981 από την UNESCO διατηρητέο μνημείο της παγκόσμιας βιόσφαιρας, γεγονός που αποδεικνύει την ιδιαίτερη σημασία που έχει για τη ζωή της ανθρωπότητας. Ακόμη, το 1985 κηρύχθηκε “αρχαιολογικός και ιστορικός τόπος”, αφού το φυσικό περιβάλλον του βουνού συνδυάζεται με εκτεταμένα δείγματα ιστορικού-ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Είναι γνωστές από την αρχαιότητα οι πόλεις Πίμπλεια, Ηράκλειον, Πιερίς, Λείβηθρα...
- Στα Πιέρια όρη υπάρχουν καταφύγια θηραμάτων.

2.3 Μαρίνες

- Στην παραλία Κατερίνης.

2.4 Κάμπινγκ

- | | |
|--|---|
| <ul style="list-style-type: none"> • “Όλυμπος” στη Σκοτίνα. • “Αφροδίτη” στη Σκοτίνα. • “Απόλλων” στην Πλάκα Λιτοχώρου. • “Αρίων” στην παραλία του Ν. Παντελεήμονα. • “Αγιάννης” στη Μεθώνη. • “Κάστρο” στον Άγιο Παντελεήμονα. • “Κρίστη” στην Περίσταση. • “Εδέμ” στην Ολυμπιακή Ακτή. • “Ελισσάβει” στο Βαρικό Λιτοχώρου. • “Εσπερίδες” στην παραλία Ν. Παντελεήμονα. • “Ευριδίκη” στη Γκρίτσα Λιτοχώρου. • “Gold Beach” στο Βαρικό Λιτοχώρου. • “Ελενα” στην Πλάκα Λιτοχώρου. • “Ελλάς” στη Σκοτίνα. • “Ηράκλεια” στην παραλία Ν. Παντελεήμονα. | <ul style="list-style-type: none"> • “Καλαμάκι” στον Πλαταμώνα. • “Μινέρβα” στην Πλάκα Λιτοχώρου. • “Μύτικας” στη Γκρίτσα Λιτοχώρου. • “Νηρέας” στο Βαρικό Λιτοχώρου. • “Όλυμπος Ζευς” στην Πλάκα Λιτοχώρου. • “Ακτή Ολύμπου” στην ομώνυμη τοποθεσία. • “Ορφέας” στην παραλία του Ν. Παντελεήμονα. • “Πλαταμώνας” στην ομώνυμη πόλη. • “Παράδεισος” στον Πλαταμώνα. • “Ακτή Ποσειδώνος” στην παραλία του Ν. Παντελεήμονα. • “Σύλβια” στην Πλάκα Λιτοχώρου. • “Στάνη” στο Βαρικό Λιτοχώρου. • “Στύλος” στο Βαρικό Λιτοχώρου. • “Παραλία Βαρικού” στην ομώνυμη τοποθεσία. |
|--|---|

V. ΝΟΜΟΣ ΚΙΛΚΙΣ

Ο νομός Κιλκίς καταλαμβάνει το Β τμήμα της Κεντρικής Μακεδονίας και συνορεύει με τους νομούς Πέλλας στα Δ, Θεσσαλίας στα Ν και Σερρών στα Α. Βόρεια συνορεύει με την Π.Γ.Μ.Δ. Ο νομός έχει έκταση 2553 τετ.χλμ. και πληθυσμό 83270 κατοίκους (0,8% του συνολικού πληθυσμού).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η ομώνυμη πόλη, η οποία συνδέεται οδικώς και σιδηροδρομικώς με την υπόλοιπη χώρα. Ο άποκαλούμενος “θύλη της Ελλάδας” νομός (παραμεθόριος, με δύο οδικές εισόδους-εξόδους από και προς την Ευρώπη, Εύζωνοι-Δοϊράνη, και μια σιδηροδρομική, Ειδομένη) είναι γνωστός σε κάθε Έλληνα από την καθοριστική για τη χώρα μας, Μάχη του Κιλκίς (21 Ιουνίου 1913), που οριοθέτησε τα σύνορά μας. Το όνομά του στην Τουρκοκρατία ήταν Καλκίς και Καλκούσι.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βϋζαντινά μνημεία - Αξιοθέατα

- Η πόλη είναι χτισμένη στους πρόποδες του λόφου του Αϊ-Γιώργη, στην κορυφή του οποίου βρίσκεται ο μεταβυζαντινός ναός του Αγίου Γεωργίου, με σπάνιες τοιχογραφίες, που χτίστηκε το 1813. Στο λόφο υπάρχουν επίσης τουριστικό περίπτερο, αμφιθέατρο και το μνημείο των πεσόντων της απελευθερωτικής μάχης του 1913.
- Στο χωριό Παλιό Γυναικόκαστρο βρίσκονται τα ερείπια βυζαντινού κάστρου από το οποίο πήρε το όνομά του το χωριό.
- Στο χωριό Σκρα βρίσκεται το Ηρώο πεσόντων της μάχης Σκρα-Ραβινέ (17 Μαΐου 1918).
- Στο συνοικισμό Κολχίδα υπάρχουν απομεινάρια από τάφους του 4^{ου}μ.Χ. αιώνα, καθώς και ένας παλαιοχριστιανικός ναός του 6^{ου}μ.Χ. αιώνα.
- 6 χλμ. νοτιοδυτικά από τη Γουμένισσα υπάρχει το χωριό Ευρωπός, όπου και ο αρχαιολογικός χώρος της αρχαίας Ευρωπού. Από τα σπουδαιότερα ευρήματα της περιοχής είναι ο αρχαϊκός κούρος.
- Στο Δροσάτο βρίσκεται το μνημείο με τον οβελίσκο και τα λιοντάρια.

1.2 Μουσεία

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο του Κιλκίς, στο οποίο εκτίθεται και ο αρχαϊκός κούρος.
- Το Πολεμικό Μουσείο στο λόφο του Αϊ-Γιώργη.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- Καστανερή
- Γρίβα
- Σκρα
- Γοργόπη

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις - Έθιμα

- Στην Αξιούπολη ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα “Αξιουπολίτικα” το τρίτο δεκαήμερο του Αυγούστου, με ποικίλες πολιτιστικές εκδηλώσεις.
- Στις 29-30 Ιουνίου γίνεται η αναβίωση του βλάχικου γάμου.
- Στην κοινότητα Φανού γίνονται τα “Κουπιώτικα”.
- Στην κοινότητα Ειδομένης και στη Γουμένισσα γίνονται γιορτές κρασιού.
- Τα “Πολυκαστρινά” στο Πολύκαστρο είναι ένα 10ήμερο πολιτιστικών και αθλητικών εκδηλώσεων με την ευκαιρία της τοπικής εορτής του Αγίου Πνεύματος.
- Το “έθιμο της καμήλας”, πάλι στο Πολύκαστρο, περιλαμβάνει εκδηλώσεις για την τρίτη ηλικία.
- Κάθε Σεπτέμβριο γίνεται 10ήμερο αφιέρωμα στις “αλύτρωτες πατρίδες”, με την ευκαιρία του μνημόσυνου για τα θύματα του ξεριζωμού
- Στις 21 Ιουνίου γίνεται η επίσημη γιορτή και αναπαράσταση της μάχης Κιλκίς- Λαχανά.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Τα ιαματικά λουτρά Μεγάλης Βρύσης, μία ώρα απόσταση από το Κιλκίς.
- Ιαματικές πηγές Γιάννες.
- Το πηλοθεραπευτήριο της Πικρολίμνης.

2.2 Χιονοδρομικά κέντρα – Καταφύγια

- Ορειβασία στο βουνό Κρούσα (υψόμετρο 898μ.), όπου υπάρχει και καταφύγιο, καθώς και στο Πάικο (υψόμετρο 1300μ.)

2.3 Βέοτοποι – Μνημεία της φύσης

- Η λίμνη της Δοϊράνης βρίσκεται 147μ. ψηλότερα από την επιφάνεια της θάλασσας και είναι πλούσια σε ψάρια, κυρίως σε κυπρίνους. Έχει έκταση 43,1 τετραγωνικά χλμ., από τα οποία 22 είναι Ελληνικά και τα υπόλοιπα Σκοπιανά.
- Επιπλέον υπάρχει η Πικρολίμνη στα σύνορα με τη Θεσσαλονίκη.
- Ο ποταμός Αξιός διασχίζει από βορρά προς νότο το νομό. Πηγάζει από την τέως Γιουγκοσλαβία και εκβάλλει στο Θερμαϊκό κόλπο. Ο Γαλλικός πηγάζει από τα όρη Κρούσια και εκβάλλει επίσης στο Θερμαϊκό.
- Μεταξύ των νομών Κιλκίς – Πέλλας κυριαρχεί η οροσειρά του Πάϊκου, ένα ορεινό συγκρότημα στις πλαγιές του οποίου έχουν αναπτυχθεί πολλά γραφικά χωριουδάκια (Γραβιά, Καστανερή, Λειβαδιά, Κάρπη, Σκρα, Κούπα, κ.ά.). Το Πάϊκο παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον με τη σπάνια μορφολογική του θέση, ενώ παράλληλα διαθέτει καταφύγια θηραμάτων.

2.4 Σπήλαια

- Το διώροφο σπήλαιο στο λόφο του Αϊ-Γιώργη έχει έκταση πάνω από 1000μ. και διαθέτει πληθώρα σταλακτιτών και σταλαγμιτών.

VI. ΝΟΜΟΣ ΠΕΛΛΑΣ

Ο νομός Πέλλας καταλαμβάνει το ΒΔ τμήμα της Κεντρικής Μακεδονίας. Συνορεύει με τους νομούς Φλώρινας στα Δ, Κοζάνης στα ΝΔ, Ημαθίας στα Ν, Θεσσαλονίκης στα ΝΑ, Κιλκίς στα Α και στα Β συνορεύει με την Π.Γ.Μ.Δ. Ο νομός έχει έκταση 2523 τετ.χλμ. και πληθυσμό 145279 κατοίκους (1,4% του συνολικού πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η Έδεσσα, η οποία συνδέεται οδικά και σιδηροδρομικά με την υπόλοιπη χώρα. Η περιοχή της Πέλλας είναι αυτή που φιλοξένησε Μακεδόνες Βασιλείς, τον Φίλιππο και τον Αλέξανδρο. Παρουσιάζει πλούσια αρχαιολογικά ευρήματα, εκεί όπου δεσπάζει η πρώτη πρωτεύουσα του Μακεδονικού κράτους, η Πέλλα, αλλά και η αρχαία πόλη της Έδεσσας και οι μακεδονικοί τάφοι της Πέλλας και των Γιαννιτών. Ολόκληρο το νομό διέσχισε κατά την αρχαιότητα η Εγνατία οδός. Η αρχαιολογική έρευνα στην αρχαία πόλη άρχισε το 1914.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία - Αξιοθέατα

- Μεταξύ των χωριών Παλαιά και Νέα Πέλλα απλώνονται τα ερείπια της αρχαίας Πέλλας, που επί Αρχελάου (413-399 π.Χ.) έγινε η πρωτεύουσα του Βασιλείου. Έχτισε νέο παλάτι και προσκάλεσε τον Ζεύξη, το μεγαλύτερο ζωγράφο της εποχής, να το διακοσμήσει. Από αυτό το παλάτι πέρασαν ο Φίλιππος Β' και ο Αλέξανδρος. Η νέα πρωτεύουσα έγινε από τον 4^ο αιώνα π.Χ. το σημαντικότερο πολιτικό, οικονομικό και διοικητικό κέντρο του Μακεδονικού κράτους. Έχουν ανασκαφεί τμήματα του Τείχους, το Ανάκτορο, το Ιερό της Αφροδίτης, της Δήμητρας και της Κυβέλης, η αγορά της πόλης, το νεκροταφείο και τα σπίτια της πόλης. Σε δύο από αυτά, που χρονολογούνται στα τέλη του 4^{ου} αιώνα, βρέθηκαν ψηφιδωτά δάπεδα εξαιρετικής ποιότητας, που αποτελούν τα καλύτερα δείγματα ψηφοθητικής που γνωρίσαμε ως τώρα.
- Στην Έδεσσα βρίσκεται η Βυζαντινή Θολωτή Γέφυρα, από όπου λέγεται ότι περνούσε η Εγνατία Οδός.
- Ο Λόγγος παρουσιάζει μεγάλο αρχαιολογικό ενδιαφέρον. Επίσης εκεί κοντά βρίσκεται και η μονή της Αγίας Τριάδος.
- Στην Αριδαία βρίσκονται τα ερείπια του κάστρου των Μογλένων.
- Στον Εξαπλάτανο Αλμωπίας βρίσκεται το σπίτι του Μενέλαου Λουντέμη.

1.2 Μουσεία

- Το Αρχαιολογικό μουσείο της Έδεσσας (Πέλλας).
- Το Λαογραφικό Μουσείο Έδεσσας.
- Το Τζαμί Έδεσσας, το οποίο σήμερα είναι μουσείο με αρχαία εκθέματα του Λόγγου.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- Έδεσσα
- Αρχάγγελος
- Περίκλεια
- Λαγγάδια
- Αετοχώρι
- Άνω Γαρέφειο
- Λυκόστομο
- Άγιος Αθανάσιος
- Κρώμνη

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις - Έθιμα

- Κάθε τέλος Μαΐου διοργανώνονται τα “Λουντέμια” προς τιμή του Μενέλαου Λουντέμη.
- Κάθε Ιούνιο στο χωριό Άγρα γίνεται γιορτή κρασιού. Το χωριό πήρε το όνομά του από τον Τέλλο Άγρα.
- Κάθε Οκτώβριο στο χωριό Αρσένη γίνεται η γιορτή του “πράσινου μήλου”.
- Στις αρχές Σεπτεμβρίου στο χωριό Γαλατάδες γίνεται η γιορτή του “σπαραγγιού”.
- Το δεύτερο δεκαήμερο του Σεπτεμβρίου γίνεται η γιορτή του “μήλου” στην Άρνισσα.
- Στις 21 Μαΐου γίνονται τα “Ανθιστήρια” στην Έδεσσα.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- 13 χλμ. δυτικά της Αριδαίας βρίσκονται τα ιαματικά νερά Λουτρακίου.

2.2 Χιονοδρομικά κέντρα – Καταφύγια

- Στο βουνό Βόρας, στην τοποθεσία Καΐμακτσαλάν, σε υψόμετρο 2480μ. βρίσκεται το ομώνυμο χιονοδρομικό κέντρο. Στην ίδια τοποθεσία βρίσκεται καταφύγιο χωρητικότητας 54 ατόμων.

2.3 Σπήλαια – Φαράγγια

- Στο Λουτράκι Αλμωπίας υπάρχει σπήλαιο και φαράγγι.

2.4 Βέοτοποι – Μνημεία της φύσης

- Στην Έδεσσα υπάρχουν πολλοί φυσικοί και τεχνητοί καταρράκτες. Ο μεγαλύτερος είναι 70 μ. Επίσης την πόλη διαρρέει ο ποταμός Εδεσσαίος ή Βόδας.
- Στη νότια πλευρά του δρόμου Έδεσσας – Φλώρινας βρίσκεται η λίμνη Βεγορίτις, μια από τις μεγαλύτερες της χώρας μας, γνωστή επίσης και ως λίμνη του Ουτρόβου.
- Επίσης υπάρχει υγρότοπος της λίμνης Άγρα στο τρίγωνο των χωριών Άγρα – Νησίων – Βρυτών.

- Την τουριστική εικόνα του τόπου συμπληρώνει το κωπηλατικό κέντρο του Λουδία και οι πλούσιες ομορφιές των ορεινών όγκων του Πάϊκου, του Βερμίου και της Τζένας, από όπου διέρχεται το ευρωπαϊκό μονοπάτι E4. Επίσης οι κορυφές του όρους Βόρας έχουν χαρακτηριστεί διατηρητέα μνημεία της φύσης. Επιπλέον η Έδεσσα διαθέτει ανεμοδρόμιο 26χλμ., ένα από τα πρώτα στην Ελλάδα και πλέον αναγνωρισμένο στα Βαλκάνια και την Ευρώπη.
- Στα όρη Βέρμιο και Τζένα υπάρχουν καταφύγια θηραμάτων, όπως και στη λίμνη Βεγορίτιδα.
- Το φυσικό μνημείο μικτού δάσους Αλμωπίας – Αριδαίας είναι διεθνώς χαρακτηρισμένη περιοχή ως βιογενετικό απόθεμα.

VII. ΝΟΜΟΣ ΗΜΑΘΙΑΣ

Ο νομός Ημαθίας συνορεύει με τους νομούς Πέλλας στα Β, Θεσσαλονίκης στα Α, Πιερίας στα Ν και Κοζάνης στα Δ. Σε πολύ μικρό τμήμα του στα ΝΑ βρέχεται από τα νερά του Θερμαϊκού κόλπου. Ο νομός έχει έκταση 1707 τετ.χλμ. και πληθυσμό 146476 κατοίκους (1,4 του συνολικού πληθυσμού της χώρας).

Η Βέροια είναι η πρωτεύουσα του νομού Ημαθίας και η δεύτερη σε μέγεθος πόλη της Μακεδονίας, μετά τη Θεσσαλονίκη. Είναι χτισμένη στους ανατολικούς πρόποδες του Βερμίου. Η Ημαθία είναι συνδεδεμένη με όλες τις φάσεις της ελληνικής ιστορίας. Οι ανθρώπινες εγκαταστάσεις εμφανίζονται εδώ από τα προϊστορικά χρόνια. Ο νομός συνδέεται οδικά και σιδηροδρομικά με την υπόλοιπη χώρα με ένα πυκνό δίκτυο.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ-ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία - Αξιοθέατα

- 12χλμ νοτιοανατολικά της Βέροιας βρίσκεται η Βεργίνα, η οποία έγινε παγκοσμίως γνωστή από τα ευρήματα του καθηγητή Μανόλη Ανδρόνικου. Ο πλούτος αυτών των ευρημάτων οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η Βεργίνα ήταν οι Αιγές, η πρώτη πρωτεύουσα του Μακεδονικού βασιλείου. Οι ανασκαφές έφεραν στο φως την Ακρόπολη, καλοδιατηρημένα τμήματα του τείχους, θεμέλια ελληνιστικών σπιτιών, το Ανάκτορο, το θέατρο, το Ναό και στα βόρεια της πόλης το Νεκροταφείο. Τα σημαντικότερα όμως μνημεία της Βεργίνας είναι η συστάδα των βασιλικών ταφών, που ανακαλύφθηκαν το 1977-1978 μέσα στο σημερινό χωριό. Ο μεγαλύτερος άνηκε στο Φίλιππο Β΄, ο μικρότερος σε ένα νεαρό πρίγκιπα, ίσως τον Μέγα Αλέξανδρο και ο τρίτος άνηκε σε μια γυναίκα. Στους γύρω χώρους βρέθηκαν πολλές επιτύμβιες στήλες με πολύτιμες επιγραφές, όλες γραμμένες στα Ελληνικά. Στον τάφο του Φιλίππου βρέθηκε μαρμαρίνη σαρκοφάγος μέσα στην οποία είχε τοποθετηθεί η ολόχρυση λάρνακα με την τέφρα του νεκρού και το χρυσό στεφάνι του. Γύρω του βρέθηκαν τα όπλα του, διάφορα αγγεία και σκεύη και

το βασιλικό διάδημα. Πλειάδα άλλων κοσμημάτων, ζωγραφικών παραστάσεων και τοιχογραφιών μαρτυρούν το μεγαλείο των έργων της αρχαιότητας που σώθηκαν.

- Η Βέροια ονομάζεται αλλιώς και “Μικρή Ιερουσαλήμ” από το πλήθος των εκκλησιών της (περίπου 75).
- Από τα Οθωμανικά χρόνια διασώζονται τζαμιά, ο λουτρόνας και αρκετές κατοικίες.
- Τα παλαιά αρχοντικά στις συνοικίες της Καρυώτισσας και της Μπουρμπούτας.
- Η Αλεξάνδρεια είναι η μοναδική πόλη στην Ελλάδα που φέρει το όνομα του Μέγα Αλέξανδρου. Η παραδοσιακή φορεσιά των γυναικών της περιοχής περιλαμβάνει ένα χαρακτηριστικό κάλυμμα του κεφαλιού που ονομάζεται “κατσούλι” και μοιάζει με περικεφαλαία αρχαίου Έλληνα πολεμιστή. Η παράδοση λέει ότι ο Μέγα Αλέξανδρος επέτρεπε στις γυναίκες να φορούν περικεφαλαία επειδή πολέμησαν στο πλευρό του με ιδιαίτερη γενναιότητα.
- Το μοναστήρι της Παναγίας Σουμελάς, κοντά στο χωριουδάκι Καστανιά, είναι το μεγαλύτερο της Βορείου Ελλάδος. Ιδρύθηκε από Πόντιους και η εικόνα της Παναγίας, που είναι θαυματουργή, έχει μεταφερθεί από το ομώνυμο μοναστήρι του Πόντου.
- Στο χωριό Λευκόπετρα βρίσκεται ο Ναός της Μητέρας των Θεών.
- Το χωριό Λευκάδια παρουσιάζει μεγάλο αρχαιολογικό ενδιαφέρον, αφού στην περιοχή έχουν έρθει στην επιφάνεια πολλά ευρήματα των Κλασικών και Ελληνιστικών χρόνων, καθώς και σημαντικοί Μακεδονικοί τάφοι. Σημαντικότερος είναι ο τάφος της Κρίσεως.
- Η πλατεία των Εθνομαρτύρων του 1821 στη Νάουσα.
- Κοντά στη Νάουσα έχει ανακαλυφθεί η ξακουστή Σχολή του Αριστοτέλη. Δίπλα από τη Σχολή διακρίνεται ο χώρος του Νυμφαίου της αρχαίας Μίεζας. Στην ίδια περιοχή υπάρχουν ίχνη αρχαίων μακεδονικών πόλεων, όπως η Μίεζα, το Κίτιον, οι Κυδραίοι κ.α.
- Η Νέα Νικομήδεια είναι χωριό με μεγάλο αρχαιολογικό ενδιαφέρον, αφού σε μικρή απόσταση ανακαλύφθηκε νεολιθικός οικισμός, ο οποίος χρονολογείται στην 7^η χιλιετία π.Χ. και θεωρείται ο αρχαιότερος γεωργικός οικισμός στην Ευρώπη.

1.2 Μουσεία

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Βέροιας.
- Επίσης υπό κατασκευή βρίσκεται το Βυζαντινό μουσείο της Βέροιας.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- Κάτω Βέρμιο
- Βέροια
- Αρχάγγελος

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις - Έθιμα

- Στην κοινότητα Μελικής γίνονται τα “Αναστενάρια” από 21 έως 23 Μαΐου .

- Λαογραφική εκδήλωση στο Πλατύ.
- Τοπικό πανηγύρι των Ποντίων στο μοναστήρι του Αϊ-Γιώργη στο χωριό Ροδοχώρι.
- Κορυφαίες εκδηλώσεις είναι τα “Ημαθιώτικα” και οι γιορτές παραγωγής που πραγματοποιούνται από τις 15 Αυγούστου έως τις 20 Σεπτεμβρίου.
- Την Κυριακή του Θωμά γίνεται αναπαράσταση του χορού των Ναουσαίων γυναικών που έπεσαν το 1821 στον καταρράκτη Στουμπάνοι, για να μην ατιμωθούν από τους Τούρκους.
- Το ξακουστό καρναβάλι της Νάουσας, όπου τις δύο τελευταίες Κυριακές της Αποκριάς και την Καθαρά Δευτέρα γίνεται “ο χορός της Μπούλας”.
- Η βλάχικη εβδομάδα στη Νάουσα με συμμετοχή και ξένων κρατών.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Χιονοδρομικά κέντρα - Καταφύγια

- Χιονοδρομικό κέντρο υπάρχει στο όρος Βέρμιο, 17χλμ από τη Νάουσα, στην τοποθεσία 3-5 πηγάδια και σε υψόμετρο 1420-2005μ. Στην ίδια τοποθεσία, σε υψόμετρο 1470μ, υπάρχει καταφύγιο.
- Επίσης, χιονοδρομικό κέντρο υπάρχει και στην τοποθεσία Σέλι του Βερμίου, σε υψόμετρο 1500μ, 29χλμ από τη Βέροια. Στην ίδια τοποθεσία υπάρχουν και δυο καταφύγια (και τα δυο σε υψόμετρο 1450μ).

2.2 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Στο Βέρμιο υπάρχει καταφύγιο και εκτροφείο θηραμάτων.

2.3 Σπήλαια - Φαράγγια

- Γύρω από το χωριό του Βερμίου υπάρχουν σπήλαια στις τοποθεσίες Σιάμπαλη και Πριόνια, καθώς και το φαράγγι του Σελίου μήκος 5χλμ.

3. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Ταυτότητα της περιφέρειας

Η περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας έχει συνολική επιφάνεια 9325 τετ. χλμ. (7,2% της συνολικής έκτασης της χώρας) και πληθυσμό 292800 κατοίκους (2,91% του συνολικού πληθυσμού της χώρας). Αποτελείται από τους νομούς: Κοζάνης, Καστοριάς, Φλώρινας και Γρεβενών.

Κύρια έργα για την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιφέρεια

Ο προϋπολογισμός των Π.Ε.Π. για την ανάπτυξη της περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας ανέρχεται στο ποσό των 341,5 εκ. ECU ή 104 δις δρχ. με ποσοστό συμμετοχής στην χρηματοδότηση 71% από την ΕΕ και 29% από την Ελληνική Δημοκρατία.

- Εθνική Οδός Φλώρινας - Κοζάνης - ορίων Ν. Λάρισας (32,5 δις).
- Προστασία / εξυγίανση λιμνών Καστοριάς (1,3 δις) και Βεγορίτιδας (1 δις).
- Εργασίες σε 26 ιστορικά και βυζαντινά μνημεία (2,8 δις).
- 47 έργα τουριστικής αξιοποίησης (3,4 δις).

- Ανάπτυξη χιονοδρομικών κέντρων Πισοδεριού (1 δις) και Βασιλίτσας (2 δις).
- Κατασκευή Εγνατίας Οδού.
- Κατασκευή του κάθετου προς την Εγνατία οδικού άξονα Φλώρινας - Πτολεμαΐδας - Κοζάνης.
- Έργα επέκτασης - βελτίωσης 250 χλμ. του επαρχιακού οδικού δικτύου.
- Βελτίωση εγκαταστάσεων των 2 αεροδρομίων της περιφέρειας στην Κοζάνη και στην Καστοριά (300 εκ.).
- Προώθηση ανάπτυξης αγροτουρισμού.
- Προβολή και αξιοποίηση των τουριστικών πόρων της περιφέρειας με την προστασία - ανάδειξη παραδοσιακών οικισμών.
- Ανάπλαση 20 παλαιών αρχοντικών.
- Ανάδειξη Λαογραφικού Μουσείου Κοζάνης και Αρχαιολογικού Μουσείου Αιάνης.
- Μελέτη σιδηροδρομικής σύνδεσης Καλαμπάκας - Σιάτιστας - Κοζάνης και Σιάτιστας - Καστοριάς (Α' φάση) (143 εκατ.) Π.Ε.Π. Δυτικής Μακεδονίας.
- Κατασκευή οδού προς Δοτσικό (Ν. Γρεβενών) (425 εκ.).
- Κατασκευή οδού Καρπερού - Δεσκάτης (Ν. Γρεβενών) (2,3 δις).
- Γέφυρα Επτά Λακκών Γρεβενών (328 εκ.).
- Προστασία / εξυγίανση λίμνης Καστοριάς (1,3 δις).
- Τμήμα οδού Μανιακών - Μεσοποταμιάς - Νεστορίου - Διποταμιάς (Ν. Καστοριάς) (1,43 δις).
- Κατασκευή - βελτίωση επαρχιακής οδού από διασταύρωση Αμυνταίου - όρια Ν. Καστοριάς - Βαρικού (791 εκ.).
- Ανέγερση ξενώνα κοινότητας Κλεισούρας (Ν. Καστοριάς) (300 εκ.).
- Κατασκευή δρόμου Γερμά - Κορησού (Ν. Καστοριάς) (255 εκ.).
- Ε.Π.Ο. Πορίας - Χιλιόδενδρου - Αυγής - Λαχανόκηπων - Σφαγείου Άργους Ορεστικού - Χιλιόδενδρο (Ν. Καστοριάς) (153 εκ.).
- Επαρχιακή οδός 22 Βιτσίου - Καστοριάς (270 εκ.).
- Κατασκευή οδού Νεστορίου - Χιονάτου (248 εκ.).
- Εθνική Οδός Κοζάνης - Πτολεμαΐδας (7,5 δις).
- Εθνική Οδός Κοζάνης - Λάρισας (3,8 δις).
- Κατασκευή οδού Βελβενδό - Καταφύγι - Μαυράχι (Ν. Κοζάνης) (220 εκ.).
- Εσωτερική οδοποιία Δήμου Κοζάνης (182 εκ.).
- Κατασκευή - Ασφαλτόστρωση δημοτικών οδών Δήμου Κοζάνης (199 εκ.).
- Εθνική Οδός Παραβεγορίτιδας - Φλώρινας (6,1 δις).
- Εθνική Οδός Πτολεμαΐδας - Παραβγορίτιδας (3,3 δις).
- Κατασκευή - ασφαλτόστρωση τμημάτων επαρχιακής οδού Κάτω Κλεινών Μελίτης (Ν. Φλώρινας) (300 εκ.).
- Διαμόρφωση - ανάπλαση του γηπέδου της πόλης της Φλώρινας σε χωριό αστικού πρασίνου (300 εκ.).
- Κατασκευή - βελτίωση - σήμανση τμημάτων επαρχιακής οδού Φλώρινας - Κορυφής Τριβούνου - Διαστάυρωσης Εθνικής Οδού Φλώρινας - Αντάρτικο (189 εκ.).
- Τουριστική και πολιτιστική προβολή νομών στα πλαίσια του Interreg II (60 εκ.). Προβολή συγκριτικών πλεονεκτημάτων κάθε νομού στα πλαίσια του νόμου Ν.2160/93, άρθρο 13. Φορέας υλοποίησης: Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις Νομών.

- Βαλκανικό σπίτι Καστοριάς. Αναστήλωση διατηρητέου κτιρίου. Δημιουργία Γραφείου Υποστήριξης Διαβαλκανικής Συνεργασίας. Πρόγραμμα πολιτιστικών ανταλλαγών με Βαλκανικές χώρες (185 εκ.).
- Ανακατασκευή λιθόστρωτων οδών στην Καστοριά (150 εκ.).
- Αναπαλαίωση παραδοσιακού κτιρίου και δημιουργία Μουσείου Μοντέρνας Τέχνης στη Φλώρινα.

I. ΝΟΜΟΣ ΦΛΩΡΙΝΑΣ

Ο νομός Φλώρινας καταλαμβάνει το ΒΔ τμήμα της Δυτικής Μακεδονίας. Συνορεύει Β με τα Σκόπια (Π.Γ.Δ.Μ.), Δ με την Αλβανία, Ν με τους νομούς Καστοριάς (Κ) και Κοζάνης (Α) και Α με το νομό Πέλλας. Έχει έκταση 1898 τετ. χλμ. και πληθυσμό 53563 κατοίκους (0.5% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η ομώνυμη πόλη, η οποία συνδέεται οδικά και σιδηροδρομικά με την υπόλοιπη χώρα. Η Φλώρινα, αρχαία Ηράκλεια Λυγκιστή και βυζαντινή Χλωρός, είναι χτισμένη σε υψόμετρο 660 μ. και χαρακτηρίζεται από πλούσια βλάστηση, γεγονός στο οποίο οφείλει το όνομά της. Ο νομός περιλαμβάνει τμήμα της Μεγάλης Πρέσπας καθώς και τη Μικρή, αν και η τελευταία καταλήγει στην Αλβανία. Υπάρχουν ακόμα η λίμνη της Βεγορίτιδας καθώς και οι λίμνες Πέτρα στα Α, Χειμαδίτιδα και Ζάζαρη στα Ν.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία - Αξιοθέατα

- Το χωριό Αγ. Παντλεήμονας. Εδώ Ρώσοι αρχαιολόγοι ανακάλυψαν το 1900 οικισμό και νεκροταφείο με 222 τάφους, τα οποία τοποθετούνται στην Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου (1100 - 700 π.Χ.).
- Το χωριό Πέτρες κοντά στο οποίο βρίσκονται ερείπια ελληνοιστικής πόλης.
- Κατάλοιπα ρωμαϊκού λουτρού στη Μελίτη.
- Το τείχος και το νεκροταφείο των Ρωμαϊκών Χρόνων στο χωριό Βεύη καθώς και οι βυζαντινές εκκλησίες του Αγ. Νικολάου και του Αγ. Αθανασίου.
- Το Αρχοντικό στο Νυμφαίο το οποίο ήταν το Αρχηγείο του Μακεδονικού Αγώνα.
- Η εκκλησία της Αγ. Παρασκευής στη Φλώρινα.
- Ο ζωολογικός κήπος της Φλώρινας με διάφορα είδη άγριων ζώων από τη Β. Ελλάδα.
- Το εκτροφείο θηραμάτων στο λόφο του Αγ. Παντελεήμονα.
- Η βυζαντινή εκκλησία της Αγ. Παρασκευής και το μοναστήρι της Αγ. Τριάδος στο Πισοδέρι.
- Το νησάκι του Αγ. Αχιλλείου. Εδώ βρίσκεται το σημαντικότερο βυζαντινό μνημείο της περιοχής, η βασιλική του Αγ. Αχιλλείου. Επίσης υπάρχουν κατάλοιπα αρχαίας πόλης.
- Η εκκλησία της Μεταμορφώσεως και της Παναγίας Ελεούσας, η οποία βρίσκεται μέσα σε σπηλιά στη Μεγάλη Πρέσπα.
- Η εκκλησία του Αγ. Γερμανού στο ομώνυμο χωριό.
- Τα παρεκκλήσια της Αγ. Παρασκευής στο χωριό Φιλώτας με εικόνες και κειμήλια από την Αν.Θράκη.

1.2 Μουσεία

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Φλώρινας, στο οποίο εκτίθενται γλυπτά, επιτύμβιες στήλες και διάφορα ευρήματα από ανασκαφές που γίνονται ακόμα και τώρα.
- Το Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης Φλώρινας.
- Το Βυζαντινό Μουσείο Φλώρινας.
- Τα Λαογραφικά Μουσεία: Αριστοτέλειο, Λέσχης Πολιτισμού, Στέγης Φιλοτέχνων.
- Το Πνευματικό Κέντρο Αμυνταίου, το οποίο στεγάζει λαογραφική συλλογή.
- Το Λαογραφικό Μουσείο Νυμφαίου.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- Νυμφαίο
- Αγ. Γερμανός
- Ψαράδες

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις - Έθιμα

- Το Φεστιβάλ Παραδοσιακών Χορών τον Ιούνιο.
- "Εβδομάδα προς τιμήν των ξενιτεμένων" τον Αύγουστο.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Κοινότητας Ξυνού Νερού, 30 χλμ. από τη Φλώρινα.

2.2 Χιονοδρομικά κέντρα - Καταφύγια

- Στο όρος Βέρνον (Βίτσι), στην τοποθεσία Βίγλα Πισοδερίου (υψ. 1650 μ.), υπάρχει χιονοδρομικό κέντρο και καταφύγιο.

2.3 Βιότοποι - Μνημεία της φύσης

- Η Μεγάλη Πρέσπα είναι η μεγαλύτερη λίμνη της Βαλκανικής χερσονήσου, με έκταση 288 χλμ. και βάθος κατά σημεία μεγαλύτερο των 50 μ. Το μεγαλύτερο τμήμα ανήκει στα Σκόπια, ενώ στην Ελλάδα ανήκουν γύρω στα 38 χλμ. Βρίσκεται στο ΒΔ άκρο του νομού, στα σύνορα Ελλάδας - Σκοπίων - Αλβανίας. Στα νότια η λίμνη χωρίζεται από τη Μικρή Πρέσπα (υψ. 853 μ.) με μια στενή λωρίδα πλάτους 200 μ. και μήκους 1000 μ. Οι δύο λίμνες αποτελούν έναν από τους ελάχιστους βιότοπους της Ευρώπης για σπάνια είδη πουλιών. Εκτός από Εθνικό Δρυμό αποτελεί και έναν από τους 11 ελληνικούς υγρότοπους διεθνούς σημασίας (Συνθήκη Ramsar). Παράλληλα έχει χαρακτηριστεί ως καταφύγιο θηραμάτων και ως τόπος ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Στο κέντρο πληροφόρησης του Εθνικού Δρυμού

Πρεσπών, το οποίο βρίσκεται στην κοινότητα Αγ. Γερμανός, υπάρχει μόνιμη έκθεση για τη σημασία και τις αξίες της περιοχής. Έχουν καταγραφεί πάνω από 1300 είδη φυτών, 11 είδη ψαριών, 20 είδη ερπετών και 250 είδη πουλιών. Ο υδροβιότοπος θεωρείται από τους σημαντικότερους της Ευρώπης, αφού εδώ φωλιάζουν 150 ζευγάρια αργυροπελεκάνων από τα 850 που υπάρχουν στον κόσμο.

- Οι λίμνες Βεγορίτιδα, Χειμαδίτιδα και Ζάζαρη καθώς και το όρος Βέρνον (κορυφή Βίτσι) έχουν χαρακτηριστεί ως καταφύγια θηραμάτων.

II. ΝΟΜΟΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ

Ο νομός Καστοριάς βρίσκεται στο Δ άκρο της Δυτικής Μακεδονίας. Συνορεύει Β και Α με το νομό Φλώρινας, Α (νότιο μισό) και Ν με το νομό Κοζάνης, ΝΔ με το νομό Γρεβενών και Δ με το νομό Ιωαννίνων (νότιο μισό) και την Αλβανία (βόρειο μισό). Έχει έκταση 1700 τετ. χλμ. και πληθυσμό 52136 κατοίκους (0,5% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η ομώνυμη πόλη η οποία συνδέεται οδικά και αεροπορικά με την υπόλοιπη χώρα. Η Καστοριά, χτισμένη αμφιθεατρικά στις όχθες της λίμνης, ταυτίζεται με την αρχαία πόλη Κέλετρον. Το σημερινό της όνομα είναι μεσαιωνικό και οφείλεται στους πολλούς κάστορες που ζούσαν τότε στη λίμνη. Τα παλαιότερα ίχνη ανθρώπινης παρουσίας στην περιοχή ανάγονται στη Νεολιθική Εποχή και είναι τα υπολείμματα από ένα πασσαλόκτιστο οικισμό μέσα στη λίμνη.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία - Αξιοθέατα

- Το χωριό Δισπηλιό παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον λόγω των υπολειμμάτων πασσαλόκτιστου λιμναίου νεολιθικού οικισμού. Εκεί βρέθηκε και εγχάρκτη επιγραφή η οποία περιέχει, σύμφωνα με τα μέχρι τώρα στοιχεία, πρώιμη μορφή της Ελληνικής Γραμμικής Γραφής και η οποία έχει χρονολογηθεί στο έτος 5250 π.Χ.
- Το Άργος Ορεστικό ήταν στην αρχαιότητα το κέντρο των Ορεστών Μακεδόνων. Εκεί βρέθηκαν τείχη της ρωμαϊκής Διοκλητιανούπολης στις όχθες του Αλιάκμονα. Επίσης εκεί υπάρχει και η παλαιοχριστιανική εκκλησία του Αγ. Γεωργίου.
- Τα τείχη της πόλης της Καστοριάς, καθώς και οι συνοικίες Αποζάρι και Ντόλτσο δίπλα στη λίμνη.
- Τα αρχοντικά της Καστοριάς αποτελούν εξέχοντα δείγματα της ελληνικής λαϊκής αρχιτεκτονικής των νεότερων χρόνων. Μερικά από αυτά είναι των οικογενειών Νανζή, Τσετσαπά, Εμμανουήλ, Σαπουντζή, Μαντζούρα, Γάκη, Πουλιόπουλου.
- Στις βιοτεχνίες γουναρικών μπορεί να δει κανείς πώς οι Καστοριανοί δουλεύουν το υλικό τους.
- Οι εκκλησίες των Αγ. Αναργύρων, Αγ. Νικολάου Κασνίτζης, Παναγίας Μαυριώτισσας, Αγ. Αθανασίου στην Καστοριά.
- Η εκκλησία του Αγ. Δημητρίου στο χωριό Αυγή.

- Το μοναστήρι του Αγ. Γεωργίου στο Επταχώρι.

1.2 Μουσεία

- Το Βυζαντινό Μουσείο Καστοριάς.
- Το Λαογραφικό Μουσείο Καστοριάς το οποίο στεγάζεται στο αρχοντικό Αϊβαζή.

1.3 Λαογραφικές εκδηλώσεις - Έθιμα

- Η Διεθνής Έκθεση Γούνας, τον Απρίλιο με Μάιο, η οποία έχει παγκόσμιο αντίκτυπο και ακτινοβολία.
- Τα "Χριστοπούλια", τον Ιούλιο, μία εβδομάδα αφιερωμένοι στους απόδημους Καστοριανούς.
- Το καστοριανό Καρναβάλι, τα "Ραγκουτσάρια", αρχίζει την Πρωτοχρονιά και κορυφώνεται στο τριήμερο 6 - 8 Ιανουαρίου, οπότε ακολουθεί η παρέλαση των Μπουλουκιών.
- Οι "Μπουμπούνες" και οι "Παλιοπούλες" είναι αποκριάτικες εκδηλώσεις με φωτιές που ανάβουν οι κάτοικοι σε όλες τις γειτονιές, με γλέντια και παραδοσιακούς χορούς.
- Η γιορτή του Προφήτη Ηλία, προστάτη των γουνοποιών, όπου συμμετέχει ολόκληρη η πόλη της Καστοριάς.
- Το καλοκαίρι πραγματοποιούνται στον Προφήτη Ηλία, στο Θέατρο Βουνού, πολιτιστικές εκδηλώσεις με συναυλίες και θεατρικές παραστάσεις.
- Το πρώτο Σαββατοκύριακο του Αυγούστου πραγματοποιείται στο χωριό Νεστόριο, κοντά στον ποταμό Αλιάκμονα, μία παραποτάμια γιορτή με συμμετοχή γνωστών καλλιτεχνών.
- Τα "Ορέστεια" στο Άργος Ορεστικό, 20 - 30 Αυγούστου.
- Γιορτή τσίπουρου στη Λιθιά το Δεκέμβριο.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Ιαματική πηγή Αμμουδάρας.

2.2 Χιονοδρομικά κέντρα - Καταφύγια

- Χιονοδρομικό κέντρο και καταφύγιο στο όρος Βίτσι (υψ. 1800 μ.).

2.3 Βιότοποι - Μνημεία της φύσης

- Από τις πλαγιές του όρους Βίτσι ανοίγεται η πανάρχαια λίμνη της Καστοριάς, η οποία κατοικείται από τα προϊστορικά χρόνια. Ακολουθώντας το γύρο της χερσονήσου συναντά κανείς κύκνους, πελεκάνους, ερωδιούς, πελαργούς κ.ά. Η περιοχή προστατεύεται ως καταφύγιο θηραμάτων.

2.4 Σπήλαια

- Το σπήλαιο του Δισπηλιού.

III. ΝΟΜΟΣ ΓΡΕΒΕΝΩΝ

Ο νομός Γρεβενών καταλαμβάνει το ΝΔ τμήμα της Δυτικής Μακεδονίας. Συνορεύει Δ και ΝΔ με το νομό Ιωαννίνων, Ν με το νομό Τρικάλων, ΝΑ με το νομό Λαρίσης, Α και Β με το νομό Κοζάνης και ΒΔ με το νομό Καστοριάς. Έχει έκταση 2230 τετ. χλμ. και πληθυσμό 42553 κατοίκους (0,4% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η ομώνυμη πόλη, η οποία συνδέεται οδικά με την υπόλοιπη χώρα. Τα Γρεβενά είναι χτισμένα στην αριστερή όχθη του Γρεβενιώτικου ποταμού, στην περιοχή της αρχαίας Ελιμιώτιδος ή Ελιμαίας, σε υψόμετρο 530 μ. Κατά τη διάρκεια της Κατοχής κήκαν από τους Γερμανούς, γι' αυτό και τα κτίρια δεν παρουσιάζουν δείγματα παλιάς αρχιτεκτονικής.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία - Αξιοθέατα

- Η κεντρική πλατεία Γρεβενών με τις προτομές του Μητροπολίτη Αιμιλιανού και του ήρωα της επανάστασης Θεόδωρου Ζιάκα, καθώς και τα κανόνια της Επανάστασης του 1854.
- Το ιστορικό χωριό Σπήλαιο το οποίο είναι χτισμένο πάνω σε βράχο.
- Η μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου και τα ερείπια των οχυρώσεων (1633).
- Τα 17 πετρόχιστα γεφύρια.
- Το μοναστήρι της Ευαγγελίστριας στη Δεσκάτη.
- Η γέφυρα του Σπανού στο Βενέτικο (1864).
- Το μοναστήρι της Παναγίας Γοργόνας στο Κηπουρείο.
- Το μοναστήρι του Οσίου Νικάνορος (1543) στο χωριό Παλιουριά. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι τοιχογραφίες της μονής, ενώ αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι εδώ ανακαλύφθηκε το 1959 χειρόγραφος κώδικας που περιείχε όλο το λεξικό του Πατριάρχη Φώτιου (820 - 891). Μέσα από τον κώδικα αυτό ανακαλύφθηκαν πολλά κομμάτια από χαμένα έργα αρχαίων χρόνων.
- Η εκκλησία του Αγ. Αθανασίου στο χωριό Σαμαρίνα, το οποίο είναι το ψηλότερο στην Ελλάδα (υψ. 1450 μ.).
- Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα Βλαχοχώρια και τα χωριά των Καπουτσαραίων.

1.2 Μουσεία

- Στο Γυμνάσιο Γρεβενών υπάρχει μια συλλογή αρχαίων ευρημάτων καθώς και ένα ανεπίγραφο μαρμαρίνο γυναικείο άγαλμα.
- Στη Μητρόπολη λειτουργεί μικρό μουσείο εκκλησιαστικών κειμηλίων.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- Κηπουρείο
- Σπήλαιο

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις - Έθιμα

- Πολιτιστικές εκδηλώσεις όλο το καλοκαίρι στο θέατρο των Γρεβενών, στην περιοχή Καστράκι, με συναυλίες και θεατρικές παραστάσεις.
- Τα "Ληγκατσάρια", αποκριάτικες εκδηλώσεις.
- Η "Συνάντηση των Βλάχων" το καλοκαίρι στο Περιβόλι.
- Το πανηγύρι της Παναγίας το Δεκαπενταύγουστο, όπου χορεύουν το μεγάλο χορό "Τσάτσο".
- Οι "Φανοί", μεγάλες φωτιές που ανάβονται παραμονή Χριστουγέννων.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Χιονοδρομικά κέντρα - Καταφύγια

- Χιονοδρομικό κέντρο της Βασιλίτσας στην τοποθεσία Διάσελο Βασιλίτσας (υψ. 1750 μ.)
- Καταφύγιο στα Καμβούνια στην τοποθεσία Βουνάσια (υψ. 1500 μ.).
- Καταφύγιο στη Βασιλίτσα στην τοποθεσία Διάσελο Βασιλίτσας (υψ. 1800 μ.).
- Καταφύγιο στη Βασιλίτσα στην τοποθεσία Διάσελο Γομάρας (υψ. 1850 μ.).

2.2 Βιότοποι - Μνημεία της φύσης

- Κοντά στο βλαχοχώρι Περιβόλι βρίσκεται ένας από τους σπουδαιότερους βιότοπους της Ελλάδας, ο Εθνικός Δρυμός Πίνδου, ο οποίος ιδρύθηκε το 1966. Περιλαμβάνει τις κοιλάδες Βάλια Κάλντα και Αρκουδόρεμα με τα βουνά Λύγκος και Μαυροβούνι που βρίσκονται ΝΔ των Γρεβενών. Καλύπτει δασική έκταση 69000 στρεμ. στη βόρεια Πίνδο. Έχει πλούσια χλωρίδα και πανίδα και τεράστιους γκρεμούς και ρεματιές. Η περιοχή προστατεύεται ως καταφύγιο θηραμάτων.

2.3 Σπήλαια - Φαράγγια

- Κάτω ακριβώς από το χωριό Σπήλαιο υπάρχουν δύο επιβλητικά φαράγγια με απόκρημνες ορθοπλαγιές που πλησιάζουν τα 250 μ. ύψος, 600 μ. μήκος και στο πιο στενό σημείο τους μόλις τα 15 - 20 μ. Διασχίζονται από δύο ορμητικούς χειμάρρους, τον Ασπροπόταμο και το Βελονίτη, οι οποίοι ενώνονται λίγο πιο κάτω και σχηματίζουν το Βενέτικο, παραπόταμο του Αλιάκμονα.
- Τα σπήλαια στο βουνό Όρλιακας.

IV. ΝΟΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ

Ο νομός Κοζάνης βρίσκεται στο κέντρο της Δυτικής Μακεδονίας. Συνορεύει με τους νομούς Φλώρινας στα Β, Καστοριάς στα ΒΔ και Δ, Γρεβενών στα Ν και ΝΔ, Λάρισας και Πιερίας στα ΝΑ, Ημαθίας στα Α και Πέλλας στα ΒΑ.

Το βορειότερο άκρο του νομού βρέχεται για πολύ λίγο από τα νερά της Βεγορίτιδας λίμνης. Έχει έκταση 3497 τετ. χλμ. και πληθυσμό 153963 κατοίκους (1,5% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η ομώνυμη πόλη, η οποία συνδέεται οδικά, σιδηροδρομικά και αεροπορικά με την υπόλοιπη χώρα. Η συγκρότηση της πόλης της Κοζάνης, με βάση παλιότερες γραπτές και προφορικές μαρτυρίες, τοποθετείται στα τέλη του 14^{ου} αι. Υπάρχουν όμως και αρχαιολογικά ευρήματα που δείχνουν ότι στο λόφο του Αγ. Ελευθέριου υπήρχε συνοικισμός από την Εποχή του Χαλκού. Η σημερινή Κοζάνη χτίστηκε το 1390 από Ηπειρώτες φυγάδες που ήρθαν από την Κόσδιανη (> Κόζιανη > Κοζάνη).

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία - Αξιοθέατα

- Ο αρχαιολογικός χώρος της αρχαίας Αιάνης, που βρίσκεται στην κορυφή του λόφου. Σώζονται το οικοδόμημα με τη δεξαμενή, υπολείμματα οικοδομήματος με στοά και, κάτω από αυτό, αψιδωτά θεμέλια προϊστορικών κατοικιών. Στη νεκρόπολη ανακαλύφθηκαν βασιλικοί τάφοι.
- Στο χωριό Περδίκκας ο Άρης Πουλιανός έφερε στο φως το 1977, διαμελισμένο ελέφαντα από τους αρχαίους κυνηγούς της Ευρώπης, που έζησαν πριν τρία εκατομμύρια χρόνια.
- Σε διάφορα σημεία της Πτολεμαΐδας έχουν βρεθεί τάφοι με αγγεία Ελληνιστικής Εποχής καθώς και μαρμάρινα ανάγλυφα. Επίσης στην Πτολεμαΐδα βρίσκονται τα μεγαλύτερα λιγνιτικά αποθέματα της Ελλάδας.
- Ο νεολιθικός οικισμός των Σερβίων, με θεμέλια σπιτιών 5 συνεχόμενων αρχαίων οικισμών. Επίσης η ακρόπολη, την είσοδο της οποίας υπερασπίζονταν δύο ισχυροί τετράπλευροι πύργοι. Σώζονται ερείπια κτιρίων, στρατώνες, η κατοικία του διοικητή, κ.ά.
- Το Κάστρο στα Σέρβια, το οποίο χτίστηκε στα χρόνια των Ιουστινιανού - Ηράκλειου (569 - 630 μ.Χ.).
- Η γέφυρα των Σερβίων είναι η μεγαλύτερη στην Ελλάδα και τα Βαλκάνια (1372 μ.) και διαπερνά την τεχνητή λίμνη Πολυφύτου.
- Το τοξωτό γεφύρι στην περιοχή Σιάτιστας, το οποίο χτίστηκε κατά την Τουρκοκρατία.
- Τα αρχοντικά, με ξυλόγλυπτα και τοιχογραφίες από την Ελληνική Μυθολογία, και η εκκλησία της Αγ. Παρασκευής στη Σιάτιστα.
- Τα αρχοντικά στο χωριό Βλαστή.
- Τα αρχοντικά των Γρηγορίου Βούρκα (1748), Ευάγγελου Βαμβακά (1786) και Βούρκα - Κατσικά (1762), στην Κοζάνη.
- Βυζαντινά απομεινάρια και πολλά αρχοντικά σπίτια από την εποχή της Τουρκοκρατίας, όπου ο Βελβενδός γνώρισε μεγάλη ακμή.
- Το μοναστήρι της Αγ. Τριάδος, 8 χλμ. από το Βελβενδό.
- Η εκκλησία της Παναγιάς, στην Αιάνη, χτισμένη με τα αρχιτεκτονικά πρότυπα της Κωνσταντινούπολης.
- Η εκκλησία του Αγ. Νικολάου και η μονή της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στην Κοζάνη.
- Οι βασιλικές εκκλησίες της Αγ. Κυριακής και των Αγ. Θεοδώρων στα Σέρβια.
- Οι ναοί της Αγ. Μαρίας και της Αγ. Παρασκευής στο Τσοτύλι.

1.2 Μουσεία

- Το Ιστορικό, Λαογραφικό και Φυσικής Ιστορίας Μουσείο Κοζάνης.
- Το Μουσείο Μακεδονικού Αγώνα στο βουνό Μπουρινό.
- Η Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη (μέσα 17^{ου} αι.), από τις σπανιότερες του είδους στην Ελλάδα, με χιλιάδες βιβλία, σπάνια χειρόγραφα και κώδικες.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Αιάνης.
- Η Αρχαιολογική Συλλογή Κοζάνης.
- Το μικρό μουσείο στο χωριό Περδίκκας.
- Το Παλαιοντολογικό Μουσείο Πτολεμαΐδας.
- Το Παλαιοντολογικό Μουσείο Σιάτιστας, με ευρήματα της περιοχής.
- Το Βοτανικό Μουσείο Σιάτιστας, με τη σπάνια ενδημική χλωρίδα του Μπουρινού.
- Αρχαιολογική συλλογή από ευρήματα της περιοχής η οποία στεγάζεται στο σχολείο της Σιάτιστας.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- Βελβενδός
- Πεντάλοφος
- Παλαιογράτσανο
- Καταφύγι
- Χώρα Σιάτιστας
- Βλαστή
- Τσοτύλι
- Αγ. Κυριακή
- Γεράνεια

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις - Έθιμα

- Πανηγύρι το Σάββατο του Λαζάρου στην Αιάνη, όπου υπάρχει το έθιμο να ντύνονται οι γυναίκες με παραδοσιακές στολές και να στήνουν χορό στην πλατεία του χωριού.
- Αποκριάτικες εκδηλώσεις στο Βελβενδό, όπου αναβιώνουν παλιά έθιμα.
- Οι εκδηλώσεις "Κλαδαριές" την τελευταία Κυριακή της Αποκριάς στη Βλαστή.
- Τα "Περδίκκεια", αρχές Σεπτεμβρίου, εκδηλώσεις που περιλαμβάνουν και επιδείξεις ελεύθερης πτώσης αλεξιπτωτιστών.
- Το Καρναβάλι της Σιάτιστας.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Χιονοδρομικά κέντρα - Καταφύγια

- Το χιονοδρομικό κέντρο στα Πιέρια, στην τοποθεσία Γιούρτα (υψ. 1435 μ.).
- Καταφύγιο στα Πιέρια, στην τοποθεσία Μπάρα Αβδέλα (υψ. 1950 μ.).
- Καταφύγιο στα Πιέρια, στην τοποθεσία Λαγομάννα (υψ. 1450 μ.).
- Καταφύγιο στο Άσκιο, στην τοποθεσία Τσιλιμίγκας Βλαστής (υψ. 1000 μ.).
- Καταφύγιο στο Μπουρινό, στην τοποθεσία Τσιαμιά (υψ. 1360 μ.).

2.2 Βιότοποι - Μνημεία της φύσης

- Η τεχνητή λίμνη του Πολυφύτου στην κοιλάδα του Αλιάκμονα.

2.3 Σπήλαια - Φαράγγια

- Το σπήλαιο Σκοτεινό με σταλακτίτες και σταλαγμίτες, κοντά στο χωριό Ακρινή.
- Το φαράγγι των Σερβίων το οποίο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον επειδή τα ασβεστολιθικά βράχια που το στολίζουν έχουν πάρει, λόγω της διάβρωσης, διάφορα ανθρωπόμορφα και ζωόμορφα σχήματα, μοναδικά στην Ελλάδα.

4. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ

Ταυτότητα της περιφέρειας

Η περιφέρεια Ηπείρου αποτελείται από τους νομούς: Άρτας, Ιωαννίνων, Θεσπρωτίας και Πρέβεζας. Έχει συνολική επιφάνεια 9.203 χλμ.² (6,9% της συνολικής έκτασης της χώρας) και πληθυσμό 339.200 κατοίκους, (ποσοστό 3,4% του συνολικού πληθυσμού της χώρας).

Κύρια έργα για την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιφέρεια

Ο προϋπολογισμός των ΠΕΠ για την περιφέρεια της Ηπείρου ανέρχεται στα 344,8 ECU ή 105,2 δις δρχ., με ποσοστό συμμετοχής 68% από την Ε.Ε. και 32% από την Ε.Δ.

- Έργα οδοποιίας μήκους 690 χλμ.: δρόμος Άρτας – Καρδίτσας (700 εκ.), Πρέβεζας – Ηγουμενίτσας (2 δις), επαρχιακός Ανατολής – Κατσικά – Κουτσελιό (600 εκ.), παραλιακή είσοδος πόλης Πρέβεζας (850 εκ.) και οδικά κυκλώματα ορεινών περιοχών (4 δις).
- Νέες προβλήτες στα λιμάνια Πρέβεζας (1 δις) και Άρτας (400 εκ.).
- Μαρίνα Πρέβεζας (800 εκ.).
- Αναστήλωση / συντήρηση και ένταξη νέων χρήσεων Μοναστηριακού Συγκροτήματος Ελεούσας και Μονών Νήσου Ιωαννίνων (800 εκ.).
- Εργασίες στα μουσεία Άρτας (800 εκ.), Ηγουμενίτσας (800 εκ.), Νικόπολης (600 εκ.).
- Παράκαμψη Αγρινίου – Άρτας και Φιλιππιάδας ως τμήματα του Δυτικού Άξονα (Ιωάννινα – Αντίρριο).
- Ανάπτυξη ορεινού / οικολογικού τουρισμού Γράμμου (231 εκ.)
- Βελτίωση επαρχιακής οδού Κόνιτσας – Ελευθέρο.
- Βελτίωση της κτιριακής υποδομής του εξοπλισμού του αεροδρομίου Ιωαννίνων.
- Το μεγάλο οδικό έργο Εγνατίας Οδού (Εθνικό Σκέλος, Interreg II, Ταμείο συνοχής).
- Εθνική οδός Ιωαννίνων – Κακαβιάς.
- Ζεύξη Ακτίου – Πρέβεζας.
- Λιμάνι Ηγουμενίτσας, σε συνδυασμό με την Εγνατία Οδό
- Διπλή σιδηροδρομική γραμμή Ευαγγελισμού – Λεπτοκαρυάς.
- Εμπλουτισμός, αποκατάσταση λίμνης Ιωαννίνων (500 εκ.).
- Έργα προστασίας του Αμβρακικού κόλπου.
- Προστασία των δασών και των μοναδικών υδροβιότοπων της Αμβρακίας, του Λούρου, του Δρυμού Βίκου – Αίνου, καθώς και ειδικό πρόγραμμα για την προστασία της απειλούμενης με εξαφάνιση φαιάς αρκούδας.
- Μελέτη νέας μονής γραμμής Ιωαννίνων – Ηγουμενίτσας (620 εκ.) (Ταμείο Υποδομής).
- Μελέτη νέας μονής γραμμής Καλαμπάκας – Ιωαννίνων (640 εκ.) (Ταμείο Υποδομής).
- Δασικά έργα Νομού Άρτας (1 δις).
- Ίδρυση μουσείου Άρτας (800 εκ.).
- Κατασκευή δρόμου Άρτας – Κορωνησίας (με παράκαμψη προς το ΤΕΙ) (715 εκ.).

- Οδικό δίκτυο: Κύκλωμα Αμβρακικού (610 εκ.).
- Οδικό δίκτυο: Κύκλωμα Τζουμέρκων Ν. Άρτας (518 εκ.).
- Κατασκευή δρόμου: Άρτα – Ροδαυγή Δαφνωτή (473 εκ.).
- Βελτίωση και ασφαλτόστρωση οδού: Γέφυρα Κουκουράβα – Χρυσομηλιά – Ε. Ο. Τρικάλων – Άρτας (1 δις). (Λιβαδειά Περτουλίου).
- Ε.Ο. Τρικάλων – Άρτας (900 εκ.).
- Οδός Καρδίτσας – Άρτας (1,6 δις.).
- Δασικά έργα Ν. Ιωαννίνων (2 δις.).
- Βελτίωση, ασφαλτόστρωση 36^{ης} Ε.Ο. Κόνιτσα – Ελεύθερο – Δίστρατο – Ορ. Νομού (1,4 δις.).
- Κύκλωμα Ζαγορίου Ν. Ιωαννίνων (805 εκ.).
- Κύκλωμα Τζουμέρκων Ν. Ιωαννίνων (791 εκ.).
- Βελτίωση, ασφαλτόστρωση 41^{ης} Ε.Ο. προς Γρεβενήτι – Φλαμπουράρι Βωβούσα – Όρια Νομού Ιωαννίνων (652 εκ.).
- Κύκλωμα Μουργκάνας (500 εκ.).
- Ίδρυση Τεχνικού Πάρκου Ιωαννίνων (500 εκ.).
- Βελτίωση ασφαλτόστρωσης 46^{ης} Ε.Ο. Μετσόβου – Μηλέας - όρια Νομού (486 εκ.).
- Ανάπλαση, διαμόρφωση παραλίας Κορωνησίας Αμβρακικού (122 εκ.).
- Διαμόρφωση αστικής ζώνης Ηγουμενίτσας (παραλιακός ποδηλατόδρομος) (2^ο ΚΠΣ) (200 εκ.).
- Διαμόρφωση παραλιακής ζώνης Πρέβεζας και άλλα έργα (2^ο ΚΠΣ) (219 εκ.).
- Κύκλωμα Λάκκας Σουλίου (1 δις).
- Παραλιακή οδός Πρέβεζα – Ηγουμενίτσα (Καρτέρι – Κόμβος Μεσοβουνίου) (1,9 δις).
- Δασικά έργα Νομού Θεσπρωτίας (550 εκ.).
- Μαρίνα Πρέβεζας (800 εκ.).
- Ανακατασκευή, βελτίωση 5^{ης} Επ. Οδ. Πάργας – Ανθούσας – Αγίας προς Πέρδικα (563 εκ.).
- Ανακαίνιση, βελτίωση, σήμανση, επαρχιακού οδικού δικτύου Νομού Πρέβεζας (508 εκ.).

I. ΝΟΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο νομός Ιωαννίνων καταλαμβάνει το Β.Α. τμήμα της Ηπείρου. Συνορεύει Β. με την Αλβανία, Β.Α. με το νομό Καστοριάς, Α. με τους νομούς Γρεβενών και Τρικάλων, Ν.Α. με το νομό Άρτας, Ν. με το νομό Πρέβεζας και Δ. με το νομό Θεσπρωτίας και με την Αλβανία. Έχει έκταση 4.944 τετ. χλμ. και πληθυσμό 173788 κατοίκους (1,6% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η ομώνυμη πόλη, η οποία συνδέεται οδικά και αεροπορικά με την υπόλοιπη χώρα. Τα Ιωάννινα κτίστηκαν πριν από τον 10ο αιώνα στην ψηλή λεκάνη της λίμνης Παμβώτιδας, περιοχή της αρχαίας Ελλοπίας, που είχε πρωτεύουσα την Ελλάν (στη θέση Καστρίτσι). Βέβαια, τα αρχαιολογικά ευρήματα της περιοχής χρονολογούνται από την 3^η χιλιετία π.Χ. όπου πιστεύεται ότι λατρευόταν εκεί η θεά Γη. Το όνομά της η πόλη πιθανόν το οφείλει στο μοναστήρι του Αγ. Ιωάννου του Προδρόμου.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία – Αξιοθέατα

- Η Δωδώνη, στη θέση της αρχαίας πόλης, με το περίφημο Μαντείο. Κτίστηκε ίσως την 3^η χιλιετία π.Χ. από τους Ελλούς ή Σελλούς, που αναφέρει ο Όμηρος. Το Μαντείο ήταν από τα αρχαιότερα και αφιερωμένο στον Πελασγικό Δία. Αποκαλύφθηκαν ερείπια του ιερού τείχους, της ακρόπολης, της ιερά οικίας, πολλοί “χάλκινοι λέβητες” και το αρχαίο θέατρο, το οποίο αναστηλώθηκε και χρησιμοποιείται σήμερα για την παρουσίαση αρχαίων τραγωδιών.
- Στο χωριό Βίτσα τοποθετείται ένας από τους αρχαιότερους οικισμούς της Ηπείρου (9^ο π.Χ. αιώνα) όπου βρέθηκαν 140 τάφοι.
- Το κάστρο των Ιωαννίνων με τα δύο τζαμιά και το παλάτι του Ασλάν Πασά.
- Το Μουσουλείο στην Κόνιτσα, δίπλα στο δασάκι, καθώς και το σπίτι της Χαμκώς, μητέρας του Αλή Πασά.
- Το μεγαλύτερο πέτρινο μονότοξο γεφύρι της Ελλάδας στο φαράγγι του Αώου, το οποίο έχτισε ο Ζιώγας Φρόντζος από την Πυρσόγιαννη το 1871.
- Το αρχοντικό Αβέρωφ – Τσοσίτσα στο Μέτσοβο, καθώς και ο Αβερώνβειος κήπος που έχει να παρουσιάσει όλα τα είδη δέντρων που υπάρχουν στην ευρύτερη περιοχή της Πίνδου.
- Τα Ζαγοροχώρια, τα 46 χωριά των γνωστών Ζαγοριανών, με την περίφημη αρχιτεκτονική τους και τη φυσική ομορφιά τους. “Ζαγόρι” στα σλάβικα σημαίνει τόπος πίσω από τα βουνά. Χωρίζονται στο κεντρικό ή κυρίως Ζαγόρι, στο Ανατολικό ή Βλαχοζαγορά και το Δυτικό ή Κατώμενη. Τα χωριά των περιοχών αυτών επικοινωνούν μεταξύ τους με λιθόστρωτους μουλαρόδρομους, τοξωτά γεφύρια και σκαλοπάτια.
- Το γεφύρι του “Μίσιου” μεταξύ των χωριών Βίτσα και Κουκούλι, καθώς και τα παλιά αρχοντικά της Βίτσας.
- Το μονότοξο γεφύρι του “Νάτσου” και το τρίτοξο του “Καλόγερου” στο χωριό Κήποι.
- Στο χωριό Καπέσοβο βρίσκεται αυτούσια η Χάρτα του Ρήγα Φεραίου.
- Η μονή του Αγ. Παντελεήμονα και του Αγ. Νικολάου, στου οποίου τον πρόναο εικονίζονται ολόσωμοι οι επτά αρχαίοι φιλόσοφοι, στο Νησί της λίμνης Παμβώτιδας.
- Η βυζαντινή μονή Στομίου, δύο ώρες περίπου με τα πόδια έξω από την Κόνιτσα.
- Το Μπουραζάνι, 12 χλμ. από την Κόνιτσα, όπου βρίσκεται το Πάρκο Άγριας Ζωής, ένας χώρος 1200 στρέμματα με 800 είδη άγριων ζώων, όπως ελάφια, αγριογούρουνα, ζαρκάδια, αγριοπρόβατα κ.α. Επίσης εκεί υπάρχει και Περίπτερο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και Ευαισθητοποίησης, ένας αναπαλαιωμένος νερόμυλος και εργαστήριο ξυλογλυπτικής.
- Η μονή Μολυβδοσκεπάστης, 18 χλμ. από την Κόνιτσα, η οποία χτίστηκε στα 668 – 685 μ. Χ. από τον Κωνσταντίνο Πωγωνάτο.
- Το Μολυβδοσκεπάστο, το ακριτικότερο χωριό της επαρχίας Κόνιτσας, με πολλά βυζαντινά μνημεία, καθώς και εργαστήριο – εκθετήριο παρασκευής τσίπουρου.
- Το μοναστήρι του Αγ. Νικολάου και η εκκλησία της Αγ. Παρασκευής στο Μέτσοβο.
- Το χωριό Ηλιοχώρι με την εκπληκτική θρυλική κορυφή της Γκαμήλας “Τσούκα Ρόσσα” (κόκκινη κορυφή).
- Το μοναστήρι της Αγ. Παρασκευής (1412), 2 χλμ. από το Μονοδένδρι.

- Από το χωριό Βραδετό, το οποίο είναι χτισμένο στο χείλος του φαραγγιού, μπορεί να δει κανείς τη χαράδρα του Βίκου από τη θέση “Μπελλόνι”, καθώς και να ανέβει με τα πόδια στη Δρακόλιμνη.
- Η μονή του Προφήτη Ηλία στη Ζίτσα, με αναμνηστική πλάκα από την επίσκεψη του Λόρδου Βύρωνα.

1.2 Μουσεία

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων.
- Το Βυζαντινό Μουσείο Ιωαννίνων.
- Στο τζαμί του Ασλάν Πασά φιλοξενείται το Δημοτικό Μουσείο Ιωαννίνων.
- Στα κελιά της μονής του Αγ. Παντελεήμονα του νησιού της λίμνης Παμβώτιδας στεγάζεται το Μουσείο Προεπαναστατικής Εποχής.
- Το Μουσείο Κέρινων Ομοιωμάτων του Παύλου Βρέλλη, το οποίο έχει πλέον μεταφερθεί σε ένα παραδοσιακό κτίριο στο Μπιζάνι.
- Το Λαογραφικό Μουσείο Κόνιτσας.
- Το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης Μετσόβου.
- Το Μουσείο Ηπειρωτικής Λαϊκής Τέχνης “Κώστας Φρόντζος” στα Ιωάννινα.
- Η Πινακοθήκη Αβέρωφ στο Μέτσοβο.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- Μέτσοβο
- Βίτσα
- Καπέσοβο
- Πωγώνι
- Ζαγόρι
- Κόνιτσα

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις – Έθιμα

- Τα “Ηπειρώτικα” από 26 Ιουλίου μέχρι 10 Αυγούστου στα Ιωάννινα, με θεατρικές παραστάσεις, συναυλίες με δημοτικά τραγούδια και διάφορες εκθέσεις.
- Στο θέατρο της Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών, το οποίο είναι απομίμηση αρχαίου θεάτρου, διοργανώνονται κάθε καλοκαίρι συναυλίες και παραστάσεις.
- Η “Συνάντηση των Βλάχων” τον Ιούλιο στο Μέτσοβο.
- Η “Βαλκανιάδα”, αγώνες κωπηλασίας στη λίμνη των Ιωαννίνων.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Καβασίλων, στις πλαγιές του βουνού Τύμφη, 63 χλμ. από τα Ιωάννινα.
- Αμάραντου Κόνιτσας.

2.2 Χιονοδρομικά κέντρα – Καταφύγια

- Χιονοδρομικό κέντρο Μετσόβου στην Πίνδο, στην τοποθεσία Καρακόλι (υψ. 1350 μ.)

- Καταφύγιο στο βουνό Γκαμήλα, στη θέση Ραδοβόλι (υψ. 1950 μ.)
- Καταφύγιο στο βουνό Μιτσικέλι, στη θέση Ασβός ή Γκρεμισμένα Λιθάρια (υψ. 1400 μ.)

2.3 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Ο Εθνικός Δρυμός Βίκου – Αώου δημιουργήθηκε το 1973 για να προστατευθούν η πλούσια βλάστηση αλλά και τα ζώα της περιοχής από το φαράγγι του Βίκου μέχρι τη χαράδρα του ποταμού Αώου και την ενδιάμεση ορεινή περιοχή του όρους Τύμφη (Γκαμήλα). Έχει συνολική έκταση 126.000 στρέμματα και ο κάθετος γεωλογικός διαμελισμός της περιοχής δημιούργησε έναν μοναδικό σε πλούτο βιότοπο. Πενήντα είδη δασικών δέντρων και χιλιάδες μικρών φυτών (μερικά από αυτά είναι σπάνια και μοναδικά) βρίσκονται στο οικολογικό αυτό σύμπλεγμα και συγκεντρώνουν το παγκόσμιο επιστημονικό ενδιαφέρον. Μεγάλα θηλαστικά όπως η αρκούδα (υπό εξαφάνιση), ο λύκος, το ζαρκάδι, το αγριοκάτσικο, το αγριογούρουνο και άλλα μικρότερα όπως ο ασβός, η αγριόγατα (υπό εξαφάνιση), ο λαγός, το κουνάβι και ο σκίουρος βρίσκουν καταφύγιο στα βράχια και τα δάση του δρυμού. Ακόμα αετοί, γεράκια, πέρδικες, αλλά και πέστροφες, τσιρόνια και οι σπάνιες βριίδες βρίσκονται εκεί. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι την εποχή που τα Ζαγόρια βρίσκονταν στην ακμή τους, πιο ξακουστοί και από τους τεχνίτες – μαστόρους της περιοχής, ήταν οι “Βικόγιατροι”, πρακτικοί γιατροί που μάζευαν τα βότανά τους από τον αστείρευτο πλούτο της πανίδας του Βίκου.
- Η τεχνητή λίμνη των πηγών του Αώου, 10 χλμ. από το Μέτσοβο σε υψόμετρο 1400 μ.
- Το οροπέδιο Πολιτσές, πάνω από το Μέτσοβο, σπάνιο τοπίο με δάση από οξιές, έλατα και πεύκα.
- Ο Βοϊδομάτης έχει χαρακτηριστεί το πιο καθαρό ποτάμι της Ευρώπης.

2.4 Σπήλαια – Φαράγγια

- Το σπήλαιο του Περάματος, 4 χλμ. έξω από τα Ιωάννινα, καλύπτει διαδρομή 2 χλμ. και έχει μοναδικούς σταλακτίτες και σταλαγμίτες. Εδώ βρέθηκαν και δόντια από αρκούδες των σπηλαίων.
- Τα σπήλαια στην περιοχή του χωριού Πράμαντα, με σπουδαιότερα των Κήπων και η Ανεμότρυπα, μήκους 120 μ., όπου, εκτός από θαλάμους με σταλακτίτες, υπάρχουν και δύο λιμνούλες, εκ των οποίων η μία με κόκκινα νερά.
- Το φαράγγι του Βίκου αρχίζει μόλις 600 μ. από το χωριό Μονοδένδρι. Έχει μήκος πάνω από 16 χλμ. και βάθος που σε ορισμένα σημεία φτάνει στα 1000 μ., με άνοιγμα περίπου 200 μ.

2.5 Κάμπινγκ – (Μονοπάτια)

- Κάμπινγκ “Λιμνοπούλα” στην ομώνυμη περιοχή των Ιωαννίνων.
- Το ευρωπαϊκό μονοπάτι Ε6 συνδέει Καστοριά – Μέτσοβο – Ηγουμενίτσα.
- Το εθνικό μονοπάτι 03 κατά μήκος των βουνών Γράμμος – Σμόλικας – Τύμφη.
- Τα εθνικά μονοπάτια από το Ζαγόρι (φαράγγι Βίκου), Πάπιγκο – Βραδέτο – Καπέσοβο προς τα άλλα Ζαγοροχώρια.

II. ΝΟΜΟΣ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ

Ο νομός Θεσπρωτίας καταλαμβάνει το Β.Δ. τμήμα της Ηπείρου. Συνορεύει Β. με την Αλβανία, Α. με το νομό Ιωαννίνων, Ν. με το νομό Πρέβεζας, ενώ Δ. βρέχεται από το Ιόνιο Πέλαγος. Έχει έκταση 1524 τετ.χλμ. και πληθυσμό 50.717 κατοίκους (0,5% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η Ηγουμενίτσα, η οποία συνδέεται οδικά και ακτοπλοϊκά με την υπόλοιπη χώρα. Η αρχαία Θεσπρωτία πήρε το όνομά της από τον ηγεμόνα Θεσπρωτό που έχτισε και την πρώτη Θεσπρωτική πόλη στην Εφύρα.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία – Αξιοθέατα

- Το δασύλλιο της Ηγουμενίτσας μέσα στο οποίο βρίσκονται τα ερείπια του τουρκικού κάστρου που κατέστρεψε το 1685 ο Ενετός Μοροζίνι.
- Το μοναστήρι των Παγανίων στην Ηγουμενίτσα.
- Ο πύργος του Ραγιού στη Λυγιά, 13 χλμ. από την Ηγουμενίτσα.
- Ο βυζαντινός τούρκικος πύργος “Κούλια”, το μεσαιωνικό κάστρο και το βενετσιάνικο ρολόι στην Παραμυθιά.
- Η αρχαία Ελαία, 6 χλμ. από την Παραμυθιά, στο χωριό Χρυσουγή.
- Η αρχαία πόλη Τιτάνη.
- Η μονή Καμίτσιανης, 20 χλμ. από τους Φιλιάτες. Στη θέση του χωριού αυτού πιθανόν βρισκόταν το αρχαίο Ίλιον της Ηπείρου.
- Σώζονται πολλά κτίσματα της περιόδου της ακμής του Σουλίου, όπως το φρούριο της Κιάφας, το σπίτι των Τζαβελαίων και του Μπότσαρη, το Κούγκι και άλλα παρόμοια κτίσματα στην Παραμυθιά.
- Το ηρωικό και ένδοξο χωριό Σούλι, 73 χλμ. από την Ηγουμενίτσα, γνωστό για την ιστορία του και την αντίστασή του εναντίον του Αλή Πασά. Το παλιότερο τετραχώρι Σούλι – Σαμονίβα – Αβαρικό – Κιάφα κείται σήμερα σε χαλάσματα, όμως από το 1750 ως το 1803, που έπεσε από προδοσία, ήταν ανεξάρτητο ανυπόταχτο κράτος. Ο καλόγερος Σαμουήλ, που τινάχτηκε στο Κούγκι, οι Τζαβελαίοι που δεν δίστασαν να θυσιάσουν γιους και θυγατέρες για την πατρίδα, οι Σουλιώτισσες που πολέμησαν σαν άντρες και προτίμησαν το χορό του Ζαλόγγου από την αιχμαλωσία των Τούρκων είναι μερικά μόνο από τα φωτεινά παραδείγματα της ιστορίας της πατρίδας μας. Στον ποταμό Αχέροντα, κοντά στη Γκυλή Ποταμιά βρίσκεται η Σκάλα της Τζαβέλαινας, της ξακουστής Σουλιώτισσας.

1.2 Μουσεία

- Το Λαογραφικό Μουσείο Σουλίου.
- Το Λαογραφικό Μουσείο στον Τσαμαντά Φιλιατών.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- Παραμυθιά

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις – Έθιμα

- Τα “Θεσπρωτικά”, αρχές Αυγούστου στην Ηγουμενίτσα, με τοπικούς χορούς, προβολές ταινιών και αθλητικούς αγώνες.
- Αναπαράσταση του ολοκαυτώματος στο Κούγκι, στο Σούλι.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Οι εκβολές του Δέλτα του ποταμού Καλαμά προστατεύονται ως καταφύγιο θηραμάτων.

2.2 Μαρίνες

- Ηγουμενίτσα
- Πλαταριά
- Συβότα
- Σκάλα Σαγιάδος

2.3 Κάμπινγκ

- “Καλάμι beach” στα Πλατάρια.
- “Ναυτίλος” στα Πλατάρια.
- “Συβότα” στην ομώνυμη περιοχή.
- “Σοφάς” στην Πέρδικα

III. ΝΟΜΟΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

Ο νομός Πρέβεζας καταλαμβάνει το ΝΔ τμήμα της Ηπείρου. Συνορεύει με τους νομούς Θεσπρωτίας στα Β.Δ., Ιωαννίνων στα Β.Α., Άρτας στα Α., ενώ στα Δ. βρέχεται από το Ιόνιο Πέλαγος. Έχει έκταση 1029 τετ. χλμ. και πληθυσμό 62882 κατοίκους (0,6% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η ομώνυμη πόλη η οποία συνδέεται οδικά, ακτοπλοϊκά και αεροπορικά (αεροδρόμιο Ακτίου) με την υπόλοιπη χώρα. Γύρω στα 290 π.Χ. ο βασιλιάς της Ηπείρου, ο Πύρρος, έχτισε στη θέση της Πρέβεζας την πόλη Βερενίκη, προς τιμή της πεθεράς του.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και βυζαντινά μνημεία – Αξιοθέατα

- Τα ερείπια της αρχαίας Νικόπολης, η οποία κτίστηκε από τον Οκτάβιο το 31 π.Χ., και είχε 3 λιμάνια, ναούς, θέατρα, αγορά, λουτρά, υδραγωγείο και τη φιλοσοφική σχολή του στωικού Επίκτητου.
- Το ρωμαϊκό θέατρο, το υδραγωγείο και το ωδείο της Πρέβεζας, καθώς και το βενετσιάνικο ρολόι στο κέντρο της πόλης.
- Τα τρία ενετικά κάστρα και οι έξι ναοί ρυθμού βασιλικής της βυζαντινής περιόδου στην Πρέβεζα, καθώς και η εκκλησία του Αγ. Χαραλάμπους.

- Το Νεκρομαντείο και η νεκρόπολη στο Μεσοπόταμο, δίπλα στην αποξηραμένη πλέον λίμνη της Αχερουσίας, όπου σύμφωνα με τη μυθολογία βρισκόταν η βάρκα που κατέβαζε τους νεκρούς στον Άδη. Πρόκειται για δαιδαλώδη κτίσματα.
- Ο βράχος από όπου έπεσαν οι Σουλιώτισσες με το υπερμέγεθες μαρμάρινο μνημείο με αναπαράσταση της θυσίας των γυναικών, έργο του Ζαγγολόπουλου.
- Τα ερείπια της αρχαίας Κασσώπης.
- Τα γυναικεία μοναστήρια του Αγ. Δημητρίου στο Ζάλογγο και της Αγ. Πελαγίας στην Καστροσυκιά.
- Ο μεσαιωνικός χώρος της Πάργας, στην πλακόστρωτη ανηφόρα που οδηγεί στο κάστρο.
- Το μοναστήρι της Παναγίας των Βλαχερνών (αρχές 12^{ου} αιώνα) χτισμένο από την Άννα την Κομνηνή.
- Το ρωμαϊκό υδραγωγείο της Φιλιππιάδος.
- Στην Πάργα, με φρούριο των Νορμανδών, σώζονται πολλά ιστορικά μνημεία, με μεγάλο φρούριο με Ενετικό Λέοντα στην Πύλη, και το ναό των Αγ. Αποστόλων με σπάνια ιερά κειμήλια και λάβαρα της πόλης.
- Το νησάκι της Παναγιάς.
- Το νησάκι του Αγ. Γιαννάκη, απέναντι από την Πάργα, όπου αναβλύζουν υποθαλάσσια νερά και σχηματίζουν μάτι.

1.2 Μουσεία

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Νικόπολης.
- Το Μουσείο Εκκλησιαστικής Τέχνης.
- Το Εκκλησιαστικό Μουσείο Πάργας.

1.3 Παραδοσιακοί Οικισμοί

- Ζάλογγο

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις – Έθιμα

- Τα “Νικοπόλεια”, καλοκαιρινές πολιτιστικές εκδηλώσεις στο θέατρο Νικοπόλεως.
- Γιορτή σαρδέλας τον Αύγουστο στην Πρέβεζα.
- Το Βαλκανικό Φεστιβάλ φολκλορικών χορών και μουσικής στην Πρέβεζα.
- Αναπαράσταση του χορού του Ζαλόγγου τον Οκτώβρη.
- Τα “Κανάρεια”, τον Αύγουστο στην Πάργα, αναπαράσταση της πυρπόλησης της τουρκικής ναυαρχίδας από τον Κανάρη.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Πρέβεζας, στο κέντρο της πόλης.

2.2 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Η λίμνη του Ζηρού, 5 χλμ. από την Φιλιππιάδα.

2.3 Σπήλαια

- Οι θαλάσσιες σπηλιές στον κόλπο του Λύχνου, όπου τα χρώματα που σχηματίζονται μέσα στις σπηλιές από τα ιριδίσματα των νερών είναι μοναδικά.
- Η σπηλιά της Αφροδίτης στην Πάργα.

2.4 Μαρίνες

- Πρέβεζα
- Πάργα

2.5 Κάμπινγκ

- “Ακρογιάλι” στα Ριζά.
- “Ελέα” στην Πάργα.
- “Ehjoy” στον Λύχνο.
- “Indian Village” στην Πρέβεζα.
- “Κανάλι” στην ομώνυμη περιοχή.
- “Καλαμίτσι beach” στο Καλαμίτσι.
- “Μονολίθι” στο Κανάλι.
- “Πανόραμα” στο Μονολίθι.
- “Πάργα” στο Κρουονέρι.
- “Βάλτος” στην Πάργα.

IV. ΝΟΜΟΣ ΑΡΤΑΣ

Ο νομός Άρτας καταλαμβάνει το Ν.Α. τμήμα της Ηπείρου. Συνορεύει Δ. με το νομό Πρέβεζας, Β. με το νομό Ιωαννίνων, Α. με τους νομούς Τρικάλων (βόρεια) και Καρδίτσας (νότια), Ν.Α. με το νομό Αιτωλοακαρνανίας, ενώ Ν.Δ. βρέχεται από τα νερά του Αμβρακικού Κόλπου. Έχει έκταση 1640 τετ. χλμ. και πληθυσμό 82284 κατοίκους (0,8% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η ομώνυμη πόλη, η οποία συνδέεται οδικά με την υπόλοιπη χώρα. Στη θέση της Άρτας ήταν χτισμένη η αρχαία Αμβρακία, που ιδρύθηκε το 7^ο αιώνα από τους Κορίνθιους. Το 295 π.Χ. την κατέλαβε ο βασιλιάς της Ηπείρου, Πύρρος, και την έκανε πρωτεύουσα του κράτους του. Το σύγχρονο όνομα της πόλης αναφέρεται για πρώτη φορά το 1081 από την Άννα την Κομνηνή.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία – Αξιοθέατα

- Το θρυλικό γεφύρι της Άρτας με την ιδιαίτερα αξιόλογη αρχιτεκτονική που, για να στεριώσει, η παράδοση θέλει τον πρωτομάστορα να χτίζει μέσα στις κολώνες του τη γυναίκα του.
- Το κάστρο της Άρτας, χτισμένο δίπλα στον ποταμό Άραχθο, μέσα σε δάσος, θεωρείται από τα πιο καλοδιατηρημένα της Ελλάδας. Μέσα σ' αυτό βρίσκεται και το Δημοτικό Θέατρο.

- Η βυζαντινή εκκλησία της Παρηγορήτισσας στην Άρτα, χτισμένη πάνω σε θεμέλια αρχαίου ναού και η εκκλησία της Αγ. Θεοδώρας (πολιούχος) σε ρυθμό βασιλικής.
- Η Ιερά Οδός και το Θέατρο της Αμβρακίας στην Άρτα.
- Η Παναγία Βλαχερνών (13^{ος} αι.) στο ομώνυμο χωριό.
- Το γυναικείο μοναστήρι της Παναγίας Ροβελιστής στο Βελεντζικό.
- Το μοναστήρι του Αϊ – Γιώργη και η εκκλησία της Παναγίας, γνωστής ως “κόκκινη εκκλησία” στην Δροσοπηγή.
- Το ιστορικό μοναστήρι του Σέλτσου στις Πηγές και το μοναστήρι της Αγ. Αικατερίνης στον Καταρράκτη.
- Η πλάκα που βρίσκεται στο χώρο όπου τραυματίστηκε ο αγωνιστής Μακρυγιάννης και το σπίτι του μέλους της Φιλικής Εταιρείας, Νικ. Σκουφά στο Κομπότι.
- Η εκκλησία του Αγ. Γεωργίου στο Κομπότι, ιδρυτής της οποίας υπήρξε ο γνωστός ευεργέτης Γεροστάθης.
- Το μικρό γραφικό νησί της Κορωνησίας χωρίζεται από τον κάμπο της Άρτας με τη λιμνοθάλασσα Λογαρού, συνδέεται όμως με αμμώδες “ράμμα” με τη γειτονική Σαλαώρα.
- Η βυζαντινή εκκλησία της Παναγίας Κορωνησίας.
- Το μοναστήρι της Κοίμησης της Θεοτόκου και το μοναστήρι όπου γεννήθηκε ο Γεώργιος Καραϊσκάκης στη Σκουληκαριά.
- Το μνημείο των πεσόντων από τη Μάχη του Πέτα το 1822.
- Τα βοσκοτόπια της Κωστελάτας στα Θεοδώρανα.

1.2 Μουσεία

- Το Λαογραφικό Μουσείο Μουσικοφιλολογικού Συλλόγου Άρτας.
- Το Μουσείο μέσα στην εκκλησία της Παρηγορίτισσας στην Άρτα, όπου φυλάσσονται αρχαϊκά και βυζαντινά γλυπτά.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- Καταρράκτης

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις – Έθιμα

- Τα “Σκουφαίικα”, μέσα Ιουλίου στο Κομπότι, με συμμετοχή φολκλορικών συγκροτημάτων.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Ιαματικά νερά Χανοπούλου.

2.2 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Το διπλό Δέλτα των ποταμών Λούρου και Αραχθου στον Αμβρακικό κόλπο, το οποίο προστατεύεται από τις Διεθνείς Συμβάσεις Βαρκελώνης και Ramsar, είναι ίσως ο μεγαλύτερος ελληνικός υγρότοπος που έχει διατηρηθεί στη φυσική του κατάσταση. Συναποτελείται από ένα οικοσύστημα

λιμνοθαλασσών, εκτεταμένων καλαμιώνων, παραποτάμιων δασών, υγρολίβαδων κλπ.

- Το χωριό Καταρράκτης οφείλει το όνομά τους στους δύο καταρράκτες που βρίσκονται πάνω στα Τζουμέρκα και έχουν ύψος 8 μ.
- Ο Ασπροπόταμος προστατεύεται ως καταφύγιο θηραμάτων.

5. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Ταυτότητα της περιφέρειας

Η περιφέρεια Θεσσαλίας κατέχει στρατηγική θέση πάνω στο βασικό αναπτυξιακό άξονα της χώρας. Είναι η πέμπτη σε έκταση και η τρίτη σε πληθυσμό περιφέρεια της Ελλάδας. Έχει συνολική επιφάνεια 14090 τετ. χλμ. (10,6% της συνολικής έκτασης της χώρας) και πληθυσμό 731000 κατοίκους (7,2% του συνόλου, απογραφή 1991). Αποτελείται από τέσσερις νομούς: Λαρίσης, Τρικάλων, Καρδίτσας και Μαγνησίας. Το έδαφός της είναι κατά 45% ορεινό, 17% ημιορεινό και 38% πεδινό.

Κύρια έργα για την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιφέρεια

Ο προϋπολογισμός των Π.Ε.Π. για τη Θεσσαλία ανέρχεται στο ποσό των 568 εκ. ECU ή 173,2 δις δρχ., με ποσοστό συμμετοχής στη χρηματοδότηση κατά 66% από την Ε.Ε. και 34% από την Ελληνική Δημοκρατία.

- Εθνική Οδός Λάρισας - Κοζάνης (2,5 δις), Κοζάνης - Λάρισας (3,8 δις), Καρδίτσας - Καρπενησίου (1,25 δις), Καρδίτσας - Άρτας (1,6 δις), Λάρισας - Τρικάλων (2,8 δις), Λάρισας - Καρδίτσας (1,75 δις), Λάρισας - Φαρσάλων (900 εκ.).
- Περιφερειακή Εθνική Οδός Βόλου - Λάρισας (1,35 δις), Περιφερειακός Δακτύλιος Τρικάλων (1,9 δις), παράκαμψη Βόλου και είσοδος από Μικροθήβες (2 δις), βελτίωση οδικού κυκλώματος Πηλίου (2,4 δις).
- Βελτιώσεις και κατασκευές 45 οδικών δικτύων ορεινών και νησιωτικών περιοχών (7,6 δις).
- Λιμάνι Σκοπέλου (700 εκ.).
- Ανάπλαση - αξιοποίηση ιστορικού κέντρου Λάρισας και περιοχής Φρουρίου (1 δις).
- Ανάπτυξη ορεινού - οικολογικού τουρισμού στο Πήλιο (278 εκ.).
- Τμήμα της Εθνικής Οδού Αθήνας - Θεσσαλονίκης.
- Διπλή σιδηροδρομική γραμμή Δομοκού - Λάρισας, Ευαγγελισμού, Παλαιοφαρσάλων - Καλαμπάκας.
- Τμήμα σιδηροδρομικής γραμμής Λάρισας - Πλαταιού.
- Ός προς τις οδικές μεταφορές, οι Εθνικοί Οδοί Λάρισας - Κοζάνης, Λάρισας - Τρικάλων, Λάρισας - Καρδίτσας, Τρικάλων - Άρτας με κατασκευή οδικής σήραγγας στη θέση Γκρόππα του νομού Τρικάλων (1,2 δις).
- Αεροδρόμιο Σκιάθου και Νέας Αγχιάλου.
- Εργασίες αποκατάστασης μνημείων στα Μετέωρα.
- Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας.
- Ανέγερση Αρχαιολογικού και Βυζαντινού Μουσείου Λάρισας (5,1 δις).
- Ανάπλαση παραλίας Σκοπέλου (400 εκ.) και Γλώσσας Σκοπέλου (80 εκ.).
- Κατασκευή οδού Φιλιππαιού - Σαμαρίνας (550 εκ.).
- Παραλιακή οδός νομού Λαρίσης - όρια νομού Μαγνησίας (600 εκ.).
- Αξιοποίηση δασικού πλούτου νομού Λαρίσης (960 εκ.), νομού Τρικάλων (880 εκ.).
- Βελτίωση και ασφαλτόστρωση οδού: Γέφυρα Κουκουράβα - Χρυσομηλιά - Εθνική Οδός Τρικάλων-Άρτας (Λειβαδιά Περτουλίου) (1 δις).
- Εθνική Οδός Ν. Μοναστηρίου - Καρδίτσας - Τρικάλων (900 εκ.).
- Οδικό κύκλωμα λίμνης Πλαστήρα (1 δις).
- Οδός Μητρόπολης - Μορφοβουνίου (950 εκ.).

I. ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΗΣ

Ο νομός Λαρίσης βρίσκεται στο ΒΑ τμήμα του γεωγραφικού διαμερίσματος της Θεσσαλίας και προς τα Α βρέχεται από το Αιγαίο Πέλαγος. Συνορεύει Β με τους νομούς Πιερίας (Α), Κοζάνης (Δ) και ΒΔ με το νομό Γρεβενών, Δ με τους νομούς Τρικάλων (Β) και Καρδίτσας (Ν), Ν με το νομό Φθιώτιδας και ΝΑ με το

νομό Μαγνησίας. Έχει έκταση 5412 τετ. χλμ. και πληθυσμό 272507 κατοίκους (2,6% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού και της Θεσσαλίας είναι η ομώνυμη πόλη, η οποία συνδέεται οδικά, σιδηροδρομικά και αεροπορικά με την υπόλοιπη χώρα. Πρωτοκατοικήθηκε κατά την Μέση Παλαιολιθική Εποχή και πήρε το όνομά της κατά τη διάρκεια της 2^{ης} χιλιετίας, ύστερα από την εισβολή των Πελασγών. Το όνομα Λάρισα είναι πελασγικό και σημαίνει οχυρό. Εδώ πέθανε και ο Ιπποκράτης.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία - Αξιοθέατα

- Η ακρόπολη στο λόφο του Μητροπολιτικού ναού του Αγίου Αχιλλείου, κάτω από την οποία σώζονται τα λείψανα ενός ναού και του θεάτρου.
- Στο Λυκόστομο, το πιο στενό σημείο των Τεμπών, πάνω σε ένα βράχο της Όσσας, είναι χτισμένο το μεσαιωνικό κάστρο της Ωριάς.
- Οι βυζαντινές εκκλησίες της Αγ. Τριάδος, Φανερωμένης, Αγ. Αθανασίου και το μοναστήρι της Αγ. Άννης στον Τύρναβο (που σημαίνει "τόπος με αγκάθια"), καθώς και τα ερείπια του παλατιού ενός από τους γιούς του Αλήπασα.
- Η βυζαντινή μονότοξη γέφυρα και η Μονή της Παναγίας Ολυμπιώτισσας (14^{ος} αι.) στην Ελασσόνα, πρωτεύουσα της Περραιβίας, στη θέση όπου βρισκόταν η ακρόπολη της ομηρικής πόλης.
- Τα στενά του Σαρανταπόρου, όπου κερδήθηκε η πρώτη νίκη κατά των Τούρκων το 1912.
- Τα ιστορικά μοναστήρια του Αγ. Αθανασίου, Αγ. Παρασκευής και Αγ. Δημητρίου (Βαλέτσικο), καθώς και τα αρχοντικά της Τσαριτσάνης (17^{ος}-18^{ος} αι.).
- Το αρχοντικό του Σβαρτς στα Αμπελάκια.
- Το αρχοντικό του Αλεξούλη, ο πύργος του Χατζηκώστα, το μοναστήρι του Αγ. Παντελεήμονα (16^{ος} αι.), καθώς και πολλές εκκλησίες του 14^{ου}-18^{ου} αι. στην Αγιά.
- Η Βίγλα, ανάμεσα στη Βελίκα και τη Μελιβοία, με απομεινάρια βυζαντινού φρουρίου.
- Τα ερείπια του αρχαίου λιμανιού στην άκρη της παραλίας της Βελίκας.
- Τα ερείπια βυζαντινού φρουρίου στη Σκήτη.
- Τα ερείπια της αρχαίας ακρόπολης του 4^{ου} π.Χ. αι. στο Δομένικο όπου διακρίνονται τα απομεινάρια του βυζαντινού τείχους του Ιουστινιανού.
- Τα μοναστήρια των Αγ. Θεοδώρων και της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα στη Ραψάνη.
- Ο τάφος του Χασάν Μπαμπά, μνημείο από τις μάχες κατά των Τούρκων.
- Η ακρόπολη, τα λείψανα αρχαίας αγοράς, καθώς και ένας προϊστορικός θολωτός τάφος στα Φάρσαλα (αρχαία Φθία), γεννέτηρα του Αχιλλέα.
- Οι " Κυνός Κεφαλαί " στο χωριό Θετίδειο, σημείο όπου έγιναν ιστορικές μάχες.
- Το άλσος του Αλκαζάρ και το πάρκο του Αγ. Αντωνίου στη Λάρισα.
- Η εκκλησία της Αγ. Παρασκευής στα Τέμπη.

1.2 Μουσεία

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Λάρισας, το οποίο στεγάζεται σε ένα παλιό τούρκικο τζαμί, περιέχει συλλογές οι οποίες μαρτυρούν πόσο παλιά είχε κατοικηθεί αυτή η περιοχή καθώς και τη σπουδαιότητα των πολιτισμών που άνθισαν.
- Το Ιατρικό Μουσείο Λάρισας κοντά στον τάφο του Ιπποκράτη.
- Το Λαογραφικό Μουσείο Λάρισας με συλλογή από εργαλεία που χρησιμοποιούσαν στο παρελθόν, ενδυμασίες, αντικείμενα καθημερινής ζωής.
- Η Πινακοθήκη της Λάρισας με έργα Ελλήνων ζωγράφων.
- Το αρχοντικό του Αλεξούλη στην Αγιά φιλοξενεί μία ενδιαφέρουσα αρχαιολογική συλλογή.
- Το αρχοντικό του Σβαρτς λειτουργεί και ως μουσείο.
- Μουσείο Φυσικής και Βυζαντινής Ιστορίας της Ελασσόνας στο μοναστήρι.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- Άνω Πόλη Αγιάς
- Αμπελάκια
- Ανατολή
- Μεγαλόβρυσο
- Μεταξοχώρι

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις - Έθιμα

- Το Μεσογειακό Φεστιβάλ Νέων Κινηματογράφου το Μάρτιο στη Λάρισα.
- Διεθνές Φεστιβάλ Χορωδιακής Μουσικής τον Οκτώβριο στη Λάρισα.
- Τα " Ιπποκράτεια ", τα οποία τιμούν τον πατέρα της Ιατρικής με θεατρικές και μουσικές παραστάσεις διακεκριμένων καλλιτεχνών, κάθε δύο χρόνια, τον Οκτώβριο στη Λάρισα.
- Το " Μπουρανί " στον Τύρναβο, παραδοσιακό έθιμο προς τιμή του θεού Διονύσου. Γίνεται την Καθαρά Δευτέρα και κατά το οποίο ντόπιες κοπέλες χορεύουν γύρω από το γαϊτανάκι, απαγγέλοντας σατυρικούς στίχους.
- Γιορτή κρασιού στον Αμπελώνα.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Κοινότητα Καρίτσας (Κόκκινο Νερό) 60χλμ. από τη Λάρισα, στην Α πλευρά του Κισσάβου.

2.2 Χιονοδρομικά κέντρα - Καταφύγια

- Στον Όλυμπο, στην τοποθεσία Βρυσοπούλες (υψ. 1800μ.), υπάρχει χιονοδρομικό κέντρο και καταφύγιο, 40χλμ. από την Ελασσόνα (ΧΟΣ Ελασσόνας).
- Στον Κίσαβο, στην τοποθεσία Κάναλος (1600μ.), υπάρχει καταφύγιο (ΕΟΣ Λάρισας).

2.3 Βιότοποι - Μνημεία της φύσης

- Ο Εθνικός Δρυμός Ολύμπου είναι ο πρώτος ο οποίος ιδρύθηκε στην Ελλάδα (1938) και από τους παλαιότερους του κόσμου. Στα ρέματα, τις ράχες, τα φαράγγια, τα οροπέδια, τις βαθιές σπηλιές και τα επιβλητικά βράχια του φιλοξενούνται πάνω από 1500 είδη φυτών, δεκάδες είδη άγριων ζώων καθώς και σπάνια πουλιά. Η περιοχή Κάτω Ολύμπου προστατεύεται ως Καταφύγιο Θηραμάτων. Η υψηλότερη κορυφή του Ολύμπου είναι η κορυφή Πάνθεον ή Μύτικας (2917μ.).
- Ανάμεσα στον Όλυμπο και τον Κίσσαβο κυλά ο ποταμός Πηνειός δημιουργώντας τη γραφική κοιλάδα των Τεμπών.
- Το Αισθητικό Δάσος στην κοιλάδα των Τεμπών.
- Το Αισθητικό Δάσος στο Δέλτα του Πηνειού στα Τέμπη.
- Το Αισθητικό Δάσος της Όσσας.
- Το "Αισθητικό Άλσος" στο χωριό Σπηλιά ένα από τα σπάνια εναπομείναντα πουρναροδάση της χώρας.
- Το δάσος Πολυδένδρι στη Βελίκα, το οποίο έχει χαρακτηριστεί Εθνικός Δρυμός.
- Η τεχνητή λίμνη στο Κεφαλόβρυσο, 14χλμ. Δ της Ελασσόνας.

2.4 Σπήλαια - Φαράγγια

- Το Νυμφαίο, εντυπωσιακό τεράστιο σπήλαιο, το οποίο κατά τη μυθολογία ήταν ιερό των Νυμφών και του θεού Πάνα.
- Η σπηλιά δίπλα στην Αγ. Παρασκευή στα Τέμπη.
- Τα φαράγγια στην κοιλάδα των Τεμπών.

2.5 Κάμπινγκ

- "Αιγέας" στον Αγιόκαμπο.
- "Παλιούρια" στα Παλιούρια Μελιβοίας.
- "Φιλοξενία" στον Αγιόκαμπο.

II. ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ

Ο νομός Τρικάλων καταλαμβάνει το ΒΔ τμήμα του γεωγραφικού διαμερίσματος της Θεσσαλίας και συνορεύει προς Β με το νομό Γρεβενών, προς Δ με τους νομούς Ιωαννίνων (Β) και Άρτας (Ν), προς Ν και Α με τους νομούς Καρδίτσας και Λάρισας. Έχει έκταση 3389 τετ. χλμ. και πληθυσμό 139364 κατοίκους (1,3% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα είναι η ομώνυμη πόλη, η οποία συνδέεται οδικά και σιδηροδρομικά με την υπόλοιπη χώρα. Η πόλη των Τρικάλων, όπου κατά την παράδοση γεννήθηκε ο Ασκληπιός, είναι η ομηρική Τρίκκη. Κατά τη μυθολογία η Τρίκκη ήταν κόρη του Ποσειδώνα, θεά της υγείας και της ομορφιάς.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία - Αξιοθέατα

- Ο χώρος ανασκαφών του περίφημου Ασκληπιείου της Τρίκκης, ανάμεσα στην κεντρική πλατεία και τον Αγ. Νικόλαο.

- Το βυζαντινό φρούριο, χτισμένο από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό, στη θέση της αρχαίας ακροπόλεως.
- Το Κουρσούμ Τζαμί, χτισμένο στα 1550 από τον Σινάν Πασά, ονομαστό αρχιτέκτονα της εποχής.
- Οι μεσαιωνικές εκκλησίες του Αγ. Ιωάννη του Προδρόμου, του Αγ. Στεφάνου και των Αγ. Αναργύρων.
- Η γέφυρα του Ληθαίου, της Λήθης των αρχαίων, στο κέντρο των Τρικάλων.
- Το Μνημείο των Πεσόντων κοντά στους Στρατώνες.
- Η βυζαντινή εκκλησία της Πόρτα Παναγιάς του 1283 στα Στενά Πόρτας, 19 χλμ. από τα Τρίκαλα. Εκεί βρίσκονται και οι τέσσερις γέφυρες πάνω στον Πορταϊκό ποταμό. Πάνω από την εκκλησία είναι η Μονή Ντουσίκου και η ακρόπολη των αρχαίων Γόμφων.
- Το μοναστήρι της Γκούρας.
- Τα φρούρια στο όρος Ιταμός από τους Ελληνιστικούς χρόνους. Στην περιοχή, όπου σήμερα σώζονται μόνο ερείπια, τοποθετείται η αρχαία ακρόπολη Αθήναιον.
- Ο Πύργος του Χατζή Γάκη στο Περτούλι.
- Τα μοναστήρια των Μετεώρων άρχισαν να χτίζονται από τον 14^ο αι. και τα σπουδαιότερα από αυτά είναι: το Μεγάλο Μετέωρο, οι μονές Βαρλαάμ, Αγ. Στεφάνου, Αγ. Νικολάου, Ρουσάνου, Αγ. Τριάδος.
- Ο βυζαντινός ναός της Κοίμησης της Θεοτόκου (10ος-11^{ος} αι.) και του Αγ. Ιωάννη του Προδρόμου (φτιαγμένος με υλικά από αρχαίο ναό) στην Καλαμπάκα. Η Καλαμπάκα είναι χτισμένη κοντά στο αρχαίο Αιγίνιο και είναι η βυζαντινή πόλη Σταγοί.

1.2 Μουσεία

- Το Λαογραφικό Μουσείο Τρικάλων.
- Η Δημοτική Πινακοθήκη Τρικάλων.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- | | |
|--|-----------------|
| • Βαρούσι | • Περτούλι |
| • Καστανιά | • Ασπροπόταμος |
| • Μηλότοπος | • Πόρτα Παναγιά |
| • Καστράκι | • Οιχαλία |
| • Βλάχια, Αγ. Γεώργιος, Ξυλοχώρι, Λιόπιστοι στην Ελάτη | |

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις - Έθιμα

- Το "Καζάνι", στο προαύλιο του Αγ. Γεωργίου στην Ελάτη, στις 23 Απριλίου, όπου προσφέρεται προβατίνα βραστή με πληγούρι ή κριθαράκι.
- Το καρναβάλι της Καλαμπάκας. Την Καθαρά Δευτέρα ο δήμος προσφέρει την πατροπαράδοτη φασολάδα στην τοποθεσία "Τζέρτσι", όπου γίνεται και διαγωνισμός χαρταετού.
- Οι νέοι του χωριού Καστράκι, ανήμερα του Αγ. Γεωργίου, κρεμούν πολύχρωμα μαντήλια και πραγματοποιούν αναρρίχηση στο εκκλησάκι του Αϊ-Γιώργη του Μαντηλά, που βρίσκεται σε σπηλιά των Μετεώρων, ακριβώς πάνω από το

χωριό. Εν συνεχεία ανάβουν λαμπάδες στη μονή, ενώ τα μαντήλια παραμένουν ως την επόμενη γιορτή του αγίου. Σύμφωνα με το έθιμο, τα μαντήλια θεωρούνται ευχές για υγεία. Επίσης στο Καστράκι γίνονται εκδηλώσεις Αποκριάς με γαϊτανάκι στην πλατεία, ενώ τέλη Αυγούστου πραγματοποιείται γιορτή κρασιού.

- Τη Δευτέρα του Πάσχα γίνεται περιφορά της εικόνας της Παναγίας στην Οιχαλία και στη συνέχεια την παραλαμβάνουν οι κάτοικοι στην άκρη του χωριού του Αχλαδοχωρίου, που την κρατούν ως τις 14 Αυγούστου, για να την παραδώσουν και πάλι στους Οιχαλιώτες.
- Πολιτιστικές εκδηλώσεις γίνονται όλο το χρόνο στα Τρίκαλα. Ονομαστή είναι η Χορωδία Τρικάλων.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Χιονοδρομικά κέντρα - Καταφύγια

- Στον Κόζιακα υπάρχει το καταφύγιο Κερκετίου και από γίνεται η πρόσβαση στο χιονοδρομικό κέντρο στο Περτούλι.
- Επίσης στον Κόζιακα, στην τοποθεσία Χατζηπέτρος (υψ. 1740 μ.) υπάρχει καταφύγιο (ΕΜΟ Τρικάλων).

2.2 Βιότοποι - Μνημεία της φύσης

- Οι βράχοι των Μετεώρων είναι αποτέλεσμα γεωλογικών αναστατώσεων από την εποχή που η Θεσσαλία ήταν λίμνη. Η περιοχή των Μετεώρων προστατεύεται ως Διεθνή Κληρονομιά, Καταφύγιο Θηραμάτων και Ελεγχόμενη Κυνηγετική Περιοχή.
- Επίσης το όρος Κόζιακας προστατεύεται ως Καταφύγιο Θηραμάτων και Ελεγχόμενη Κυνηγετική Περιοχή.
- Το άλσος στο λόφο του Προφήτη Ηλία και της Ντάπιας.
- Το δάσος στο βουνό Κυνηγός.
- Οι πηγές Κανάλια, Καλογερομάντρι, Γούβες, Ίταμος, Αρβανίτες, Μπέης και Γκούρας.

2.3 Σπήλαια

- Το σπήλαιο της Αρκουδότρυπας και η τοποθεσία με τους σταλακτίτες στα όρια της Πιαλείας (Ελάτη).
- Ο επιβλητικός βράχος της Θεόπετρας. Στην κορυφή του λόφου υπάρχει σπηλιά, στην οποία βρέθηκαν εργαλεία από την Παλαιολιθική και Νεολιθική Εποχή.
- Η τοποθεσία Καζάνια με τους σταλακτίτες και σταλαγμίτες, αλλά και τον υπόγειο καταρράκτη.
- Το σπήλαιο Σαρμανίτσα στο Νεραϊδοχώρι.

2.4 Κάμπινγκ

- "Σπηλιά" στο Καστράκι.
- "Κήπος Μετεώρων" στο Καστράκι.
- "Διεθνές" στα Μετέωρα.
- "Θεόπετρα" στην ομώνυμη τοποθεσία.
- "Καλαμπάκα" στην Αγ. Τριάδα.

- "Βράχος Καστράκι" στο Καστράκι.
- "Φιλοξενία" στην Καλαμπάκα

III. ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ

Ο νομός Καρδίτσας καταλαμβάνει το ΝΔ τμήμα του γεωγραφικού διαμερίσματος της Θεσσαλίας. Συνορεύει Δ με το νομό Άρτας, Ν και από Δ προς Α με τους νομούς Αιτωλοακαρνανίας, Ευρυτανίας και Φθιώτιδας, Α και Β με τους νομούς Λαρίσης και Τρικάλων. Έχει έκταση 2643 τετ. χλμ. και πληθυσμό 129410 κατοίκους (1,2% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα είναι η ομώνυμη πόλη, η οποία συνδέεται οδικά και σιδηροδρομικά με την υπόλοιπη χώρα. Η Καρδίτσα είναι η αρχαία Πάμισος, αλλά ως Καρδίτσα πρωτοεμφανίζεται στην ιστορία την εποχή της Τουρκοκρατίας.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία - Αξιοθέατα

- Η Μητρόπολη, 11 χλμ. Δ της Καρδίτσας, διατηρεί ακόμα ίχνη της ακρόπολης της και τις δύο οχυρώσεις, στη Βούνεση και στην Πορτίτσα.
- Ο Μητροπολιτικός ναός του Αγ. Κωνσταντίνου, η μονή Κορώνας και η Δημοτική Αγορά στην Καρδίτσα.
- Σε υψόμετρο 850 μ. και μόλις 25 χλμ. από την Καρδίτσα, σχηματίστηκε στο τέλος της δεκαετίας του '50 μια λίμνη, μετά την κατασκευή του φράγματος που ανέκοψε την αρχαία πορεία του Ταυρωπού ή Μέγδοβα. Εμπνευστής του έργου ήταν ο στρατηγός Πλαστήρας.
- Οι Τάφοι στη θέση Ελληνικά στην Αργιθέα.
- Αρχαιολογικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα χωριά Πετρωτό, Καλή Κώμη και Ελληνικά.
- Το μοναστήρι της Σπηλιάς στα Κουμπουριανά.
- Οι τρεις παλιές εκκλησίες στο χωριό Κερασιά.
- Το αρχαίο τείχος της Λουτροπηγής, όπου σώζεται ένα κομμάτι στη θέση Προφήτης Ηλίας.
- Λείψανα από τείχη της Μυκηναϊκής Εποχής σώζονται στην Κτημένη, η οποία θεωρείται ότι ήταν πρωτεύουσα της αρχαίας Δολοπίας.
- Στο χωριό Μαυρομάτι βρίσκεται ο ανδριάντας και το μοναστήρι του Γ. Καραϊσκάκη, καθώς και το σπήλαιο όπου λέγεται ότι γεννήθηκε.
- Τα ερείπια της αρχαίας πόλης Γόμφος, στη θέση της οποίας ιδρύθηκε το Μουζάκι, 2 χλμ. περίπου από το χωριό, στην τοποθεσία Επισκοπή.
- Ο μονόχωρος ναός του Αγ. Νικολάου στο Νεοχώρι.
- Το μοναστήρι της Παναγίας της Πελεκητής, λαξευμένο μέσα σε βράχο (σε υψ. 1400 μ.), κοντά στο χωριό Καρίτσα.
- Στο χωριό Καταφύγι σώζονται ερείπια αρχαίου κάστρου, καθώς και το μοναστήρι της Πέτρας.
- Το μοναστήρι της Κορώνας, χτισμένο σαν κάστρο, στο χωριό Λαμπερό.
- Η ιερά μονή Ρεντίνας του 9^{ου} αι.
- Ο αρχαιολογικός χώρος του Κιερίου μέσα και έξω από το χωριό.
- Τα ερείπια της παλαιοχριστιανικής βασιλικής του 5^{ου} αι., 10 χλμ. έξω από τους Σοφάδες.

- Το κάστρο του Σμοκόβου και του Θραψιμιού δείχνουν οχυρώσεις με υποδειγματική τεχνική.
- Η κυκλική διαδρομή μετά το φράγμα της λίμνης του Ταυρωπού οδηγεί στη μονή Κορκίνης, χτισμένη σε καταπράσινη πλαγιά, η οποία υπήρξε βυζαντινό κάστρο, μοναστήρι και κρυφό σχολειό στα χρόνια της Τουρκοκρατίας.
- Ο γραφικός ανεμόμυλος της Πεζούλας.
- Το Πausίλυπο, το μεγάλο πάρκο μέσα στην πόλη της Καρδίτσας.

1.2 Μουσεία

- Το Λαογραφικό Μουσείο Καρδίτσας, στο οποίο στεγάζεται συλλογή του λαογραφικού ομίλου "Καραγκούνα".
- Το Λαογραφικό Μουσείο στο χωριό Κανάλια, με παραδοσιακά αντικείμενα και φορεσιές.
- Το Λαογραφικό Μουσείο Σοφάδων.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- | | | |
|-------------|----------------|---------------|
| • Θερινό | • Αργιθέα | • Βατσούνια |
| • Ανθηρό | • Κουμπουριανά | • Πευκόφυτο |
| • Μουζάκι | • Στεφανιάδα | • Καρίτσα |
| • Πετρωτό | • Βραγκιανά | • Μολόχα |
| • Καλή Κώμη | • Νοεχώρια | • Κραβασαράς |
| • Ελληνικά | • Καταφύλλι | • Μαυρομάτι |
| • Μεσοβούνι | • Αργύρι | • Μεσενικόλας |
| • Καρυά | • Κανάλια | • Μορφοβούνι |
| • Βλάσι | • Λαμπερό | • Δρακότρυπα |
| • Πετρίλο | • Κρυονέρι | • Πεζούλα |
| • Δροσάτο | • Κέρδος | • Μοσχάτο |
| • Λεοντίνο | • Αηδονοχώρι | • Ρεντίνα |

1.5 Λαογραφικές εκδηλώσεις - Έθιμα

- Την Κυριακή των Μυροφόρων γίνεται πάνδημη λιτανεία στην Καρίτσα με την κάρρα του Αγ. Σεραφείμ.
- Τα "Μπαϊράκια" στη Ρεντίνα, πανηγύρι του Αγ. Γεωργίου την Τρίτη του Πάσχα. Έθιμο με το οποίο οι ντόπιοι τιμούν τα λάβαρα του Αϊ-Γιώργη.
- Η πολιτιστική επιτροπή του Παλαμά διοργανώνει τα "Τιτάνια".
- Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι εκδηλώσεις του Αρχαιολογικού Λαογραφικού Πολιτιστικού Συλλόγου "Οι Γόμφοι" Μουζακίου, στο χορευτικό τμήμα των οποίων συμμετέχουν 150 παιδιά με εμφανίσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό.
- Τα "Πλαστήρεια" στο Μεσενικόλα προς τιμή του Ν. Πλαστήρα, με πολιτιστικές και αθλητικές εκδηλώσεις. Επίσης το Πάσχα αναβιώνουν τα έθιμα του κάψιμου του αφανού και ο διπλός χορός, ενώ το Δεκαπενταύγουστο γίνεται γιορτή κρασιού.
- Τα "Καραϊσκάκεια" στο Μαυρομάτι και την Καρδίτσα, το δεύτερο 15ήμερο του Μαΐου, προς τιμή του Γ. Καραϊσκάκη, με δοξολογία, κατάθεση στεφάνου και πανηγύρι με παραδοσιακά τραγούδια και χορούς. Ανάμεσα στις εκδηλώσεις ξεχωρίζει η παρουσία παραδοσιακών χορευτικών συγκροτημάτων από το εξωτερικό. Επίσης στο Μαυρομάτι γίνεται αναπαράσταση караγκούνικου γάμου.

- Το Πανελλήνιο Φεστιβάλ Ερασιτεχνικού Θεάτρου και Λαϊκού Τραγουδιού το Μάρτιο στην Καρδίτσα.
- Το καλοκαίρι σε όλα τα χωριά των Αγράφων γίνονται πανηγύρια με παραδοσιακούς χορούς, ενώ αναβιώνουν παλιά ήθη και έθιμα.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Ιαματικά νερά Σμοκόβου, 25 χλμ. ΝΑ της Καρδίτσας.
- Ιαματικές πηγές Καΐτσας, κοινότητας Κτημένης.

2.2 Βιότοποι - Μνημεία της φύσης

- Το δάσος της Μιρμιτζάλας, ένα από τα πιο όμορφα της χώρας.
- Η λίμνη Κούλια και το Πετράλωνο με τις αγριόπαπιες στο Μεσενικόλα.
- Η λίμνη Ταυρωπού κοντά στην Πεζούλα έχει πλούσια χλωρίδα και πανίδα.

2.3 Σπήλαια - Φαράγγια

- Η σπηλιά Τσανάκα, κάτω από την πλατεία του χωριού Κανάλια, η οποία μέχρι και σήμερα δεν έχει εξερευνηθεί.
- Το σπήλαιο του Μαυροματίου, όπου γεννήθηκε ο Γ. Καραϊσκάκης στα 1782.
- Η σπηλιά του Γάκη, στα όρια Μπελεκομήτη - Καρίτσας (υψ. 1000μ.) με σταλακτίτες και σταλαγμίτες.
- Το Μέγα Ρέμα, ένα βαθύ φαράγγι κάτω από τη μονή του Αγ. Γεωργίου Μουζακίου.
- Το φαράγγι του Κερεντάν, μια ρεματιά απέναντι από το χωριό Μπελεκομήτης.

IV. ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

Ο νομός Μαγνησίας καταλαμβάνει το ΝΑ τμήμα του γεωγραφικού διαμερίσματος της Θεσσαλίας και προς τα Α και ΝΑ βρέχεται από το Αιγαίο Πέλαγος. Συνορεύει προς ΝΔ με το νομό Φθιώτιδας και προς Δ και Β με το νομό Λαρίσης. Έχει έκταση 2646 τετ. χλμ. και πληθυσμό 200973 κατοίκους (1,9% του πληθυσμού της χώρας). Στο νομό περιλαμβάνονται επίσης και οι Β. Σποράδες (Σκιάθος, Σκόπελος, Αλόνησος).

Πρωτεύουσα του νομού είναι ο Βόλος ο οποίος συνδέεται οδικά, σιδηροδρομικά και ακτοπλοϊκά με την υπόλοιπη χώρα. Στην είσοδο της πόλης βρίσκεται το λιμανάκι και τα ερείπια της αρχαίας Ιωλκού, όπου πανάρχαιοι μύθοι τοποθετούν το ξεκίνημα της Αργοναυτικής Εκστρατείας. Ο νομός συνδέεται και αεροπορικά μέσω του αεροδρομίου της Σκιάθου.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία - Αξιοθέατα

- Ο οικισμός Σέσκλο, 14 χλμ. ΝΔ της πόλης του Βόλου, ο οποίος είναι ο αρχαιότερος θεσσαλικός χώρος με ερείπια αρχαίας ακροπόλεως (7^η χιλιετία π.Χ.).
- Στο Δίμηνη βρίσκονται ερείπια οικισμού της Νεολιθικής Εποχής (4^η χιλιετία π.Χ.)
- Τα ερείπια των αρχαίων Παγασών, πόλη η οποία κατοικήθηκε κατά τη Νεολιθική Εποχή και από την οποία πήρε το όνομά του ο Παγασητικός κόλπος.
- Τα ερείπια της Δημητριάδος στις Νέες Παγασές, 6 χλμ. Ν της πόλης που ίδρυσε το 293 π.Χ. ο Δημήτριος Πολιορκητής, το αρχαίο θέατρο, υπολείμματα τείχους και ίχνη αρχαίου ναού.
- Στην περιοχή του λιμανιού υπάρχουν δύο θολωτοί τάφοι της 2^{ης} Νεολιθικής Περιόδου καθώς και τα ερείπια της ακρόπολης του αρχαίου οικισμού που υπήρχε σε εκείνο το χώρο.
- Στις Αλυκές, τις αρχαίες Αφανές, στο ύψωμα Σωρός, σώζονται λείψανα από την αρχαία πόλη και το ιερό του Απόλλωνα.
- Η αρχαία πόλη Φερές (Βελεστίνο), όπου σώζονται τα τείχη, τα ερείπια του ναού του Θαυλείου Διός, η ελληνιστική στοά, σπίτια και κεραμικοί κλίβανοι Ελληνιστικών Χρόνων, καθώς και νεκροταφεία Κλασσικής και Ελληνιστικής Εποχής.
- Ερείπια και ευρήματα στο Παλαιόκαστρο Ζαγοράς μαρτυρούν την ύπαρξη πανάρχαιων οικισμών.
- Ο αρχαιολογικός χώρος της Νέας Αγχιάλου με τα παλαιοχριστιανικά ερείπια, τις Φθιώτιδες Θήβες του 4^{ου}-5^{ου}-6^{ου} αι. Πάνω στο λόφο οι ανασκαφές έφεραν στο φως ερείπια της αρχαίας πόλης.
- Στο χωριό Πλατανιά υπάρχουν ίχνη προχριστιανικού και μεταχριστιανικού οικισμού, ενώ οι ανασκαφές έχουν φέρει στο φως ίχνη από το ναό της Αρτέμιδος.
- Υπολείμματα αρχαίων και βυζαντινών κτισμάτων στην περιοχή της Αργαλαστής.
- Στην Ανακασιά, στο αρχοντικό του Γιάννη Κοντού, έχουν διασωθεί τοιχογραφίες του μεγάλου λαϊκού ζωγράφου Θεόφιλου.
- Τα μνημεία από τη μάχη του Βελεστίνο (1897) και την Εθνική Αντίσταση (1941 - 1944), καθώς και η προτομή του Ρήγα στο Βελεστίνο.
- Τα αρχοντικά φημισμένων οικογενειών, όπως του Τοπάζη, του Ξηραδάκη κ.ά., στη Μακρυνίτσα. Στον τοίχο καφενείου της πλατείας υπάρχει τοιχογραφία του Θεόφιλου με τίτλο "Μάχη στην Κρύα Βρύση".
- Η εκκλησία των Παμμεγίστων Ταξιαρχών στις Μηλιές, όπου κηρύχθηκε και ξεκίνησε η εξέγερση των Πηλιορείτων.
- Τα μνημεία των πεσόντων του 1943 στις Μηλιές, όπου εκτελέστηκαν 30 ντόπιοι από τους Γερμανούς.
- Η σιδερένια γέφυρα στις Μηλιές, έργο του μηχανικού Εβαρέστο ντε Κίρικο.
- Το ξωκκλήσι της Παναγίας της Μεγαλομάτας στην τοποθεσία Φακίστρα στην Τσαγκαράδα.
- Το μοναστήρι του Αγ. Ευσταθίου στο χωριό Κισσός.
- Το εκκλησάκι της Παναγίας της Τρύπας, χτισμένο μέσα σε βράχο πάνω από τη θάλασσα, στην Αγριά.
- Το κτίριο του σταθμού και το παραδοσιακό τρενάκι, το "Μουτζούρη" ή "Αράπη", που παλιά εκτελούσε το δρομολόγιο Βόλος - Μηλιές με ενδιάμεσους σταθμούς στα πηλιορείτικα χωριά.
- Στην πλατεία της Αφησσού αναβλύζει το νερό της πηγής από την οποία υδρεύτηκαν, κατά την παράδοση, οι Αργοναύτες λίγο πριν ξεκινήσουν για το ταξίδι τους στη μακρινή Κολχίδα.

- Το "Ελληνομουσείον" στη Ζαγορά, σχολείο, γνωστό σήμερα ως "Η Σχολή του Ρήγα", στο οποίο φοίτησαν ο Άνθιμος Γαζής, ο Γρηγόριος Κωνσταντάς αλλά και ο ίδιος ο Ρήγας Φεραίος. Χτίστηκε το 1776, καταστράφηκε το 1942 και αναστηλώθηκε αργότερα.
- Τα μοναστήρια των Ταξιαρχών και της Παναγίας της Ράσοβας στη Ζαγορά.
- Ενδιαφέρον παρουσιάζει το νησάκι Τρίκερι και ιδιαίτερα οι παραδοσιακές ενδυμασίες του.
- Στην είσοδο του λιμανιού της Σκιάθου υπάρχει το Μπούρτζι, ερείπια Βενετσιάνικου φρουρίου πάνω στη χαρακτηριστική πευκόφυτη νησίδα.
- Το Κάστρο, πρωτεύουσα της Σκιάθου το 1538, υπήρξε καταφύγιο των κατοίκων κατά την Τουρκοκρατία. Είναι χτισμένο σε απρόσιτη αλλά οχυρωμένη τοποθεσία και πρόκειται για ένα γιγαντιαίο βράχο "φυτρωμένο" στο πέλαγος. Εκεί βρίσκεται και η εκκλησία του Χριστού.
- Η μονή της Ευαγγελίστριας (1797) στη Σκιάθο. Εδώ καυασκευάστηκε και ευλογήθηκε η πρώτη Ελληνική Σημαία με το λευκό σταυρό σε γαλάζιο φόντο.
- Οι μονές Αγ. Χαράλαμπος, Παναγίας Κουνίστρας (πολιούχος της Σκιάθου), Αγ. Ιωάννη, οι εκκλησίες των Τριών Ιεραρχών, του Αγ. Νικολάου (που σήμερα είναι εστιατόριο) και της Παναγίας της Λιμνίας η οποία είναι χτισμένη στην αρχαιότερη κατοικημένη θέση της πόλης και στην πλατεία της υπάρχει η προτομή του διηγηματογράφου Αλ. Μωραϊτίδη.
- Το Καρνάγιο, στην περιοχή Σίφερη Σκιάθου, όπου ναυπηγούνται μικρά σκάφη.
- Το σπίτι του Αλ. Μωραϊτίδη στη Σκιάθο.
- Στη Σκόπελο, η οποία οφείλει το όνομά της στους σκόπελους που βρίσκονται σε όλο σχεδόν το μήκος των ακτών της, υπάρχουν 380 εκκλησίες εκ των οποίων 123 στην πόλη και 25 στο Κάστρο.
- Τα ερείπια του μεσαιωνικού φρουρίου στη Σκόπελο, το οποίο χτίστηκε πάνω στα ερείπια της αρχαίας πόλης Πεπάρηθου το 340 π.Χ. από τον Φίλιππο Β' της Μακεδονίας και επισκευάστηκε από τους Γκίζι τον 13^ο αι.
- Το Ασκληπιείο, στη θέση Αμπελική στη Σκόπελο, όπου σώζονται λείψανα από το ιερό του θεού και συγκρότημα κτιρίων που χρονολογούνται από τις αρχές του 4^{ου} αι.
- Τα παραδοσιακά εργαστήρια του κεραμίστα Βασίλη Ρόδιου και του μαχαιροποιού Γιάννη Λεμονή στη Σκόπελο.
- Οι εκκλησίες της Επισκοπής, του Αγ. Ρηγίνου (πολιούχος της Σκοπέλου), το γυναικείο μοναστήρι της Ευαγγελίστριας και του Τιμίου Προδρόμου.
- Το μοναστήρι του Αγ. Ταξιάρχη στη Γλώσσα.
- Ο βασιλικός τάφος του Στάφυλου (μέσα 15^{ου} αι. π.Χ.).
- Τα ερείπια της ακρόπολης της αρχαίας πόλης Σελινούντος. Σώζονται τμήματα τείχους του 4^{ου} π.Χ. αι. και βυζαντινά συμπληρώματα από το ναό της θεάς Αθηνάς του 5^{ου} π.Χ. αι. στο Λουτράκι.
- Τα λείψανα των ρωμαϊκών λουτρών όπου σώζεται η πηγή, στο Λουτράκι.
- Στη θέση Σεντούκια στο βουνό Δέλφη υπάρχουν αρχαίοι λαξευτοί τάφοι.
- Το κτίριο "Καζάρμα" στην Αλόνησο το οποίο ήταν διοικητήριο κατά την Ενετοκρατία και Τουρκοκρατία.
- Το ενετικό φρούριο Κοκκινόκαστρο στην Αλόνησο, το οποίο πήρε το όνομά του από το λόφο με το κοκκινόχωμα.
- Στο Κοκκινόνησι ή Βράχο (απέναντι από το Κοκκινόκαστρο) βρέθηκαν από ανασκαφές του Δ. Θεοχάρη εργαλεία και απολιθώματα της Παλαιολιθικής Εποχής, τα αρχαιότερα ίχνη ζωής στο Αιγαίο.

- Κοντά στην παραλία του Αγ. Δημητρίου Αλοννήσου υπάρχουν τα ίχνη από ερείπια άγνωστης αρχαίας πόλης.
- Στην Ψαθούρα Αλοννήσου σώζονται τα ερείπια αρχαίας πόλης στο βυθό του λιμανιού.
- Τα μοναστήρια της Ανάληψης και των Αγ. Αναργύρων στην περιοχή Γέρακα Αλοννήσου.
- Στην Κυρά - Παναγιά, η οποία είναι η αρχαία Αλόνησος, υπάρχει το ομώνυμο μοναστήρι.
- Το μοναστήρι της Ευαγγελίστριας στη Σκαντζούρα Αλοννήσου.

1.2 Μουσεία

- Το Αθανασάκειο Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου με τις διάσημες "Επιτάφιας Στήλης της Δημητριάδος", άθικτες ζωγραφικές παραστάσεις από την αρχαιότητα και σπάνια συλλογή προϊστορικών ευρημάτων.
- Στο κτίριο του Δημαρχείου του Βόλου, το οποίο αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα πηλιορείτικης αρχιτεκτονικής, στεγάζονται δύο Δημοτικές Πινακοθήκες.
- Μουσείο Λαϊκής Τέχνης και Ιστορίας Πηλίου, το οποίο στεγάζεται στο αρχοντικό του Τοπάζη στη Μακρυνίτσα.
- Το Λαϊκό Μουσείο στο χωριό Χόρτο, το οποίο στεγάζεται στο ίδρυμα Γ. Αγγελίνη, φιλοξενεί τοπικές φορεσιές, αντικείμενα, εργαλεία και φωτογραφίες από την προβιομηχανική αγροτική ζωή, καθώς και μόνιμη έκθεση ζωγραφικής.
- Αρχαιολογικό Μουσείο Αλμυρού.
- Λαογραφικό Μουσείο Αγ. Δημητρίου.
- Το Μουσείο Γεωργικών Εργαλείων στο Βελεστίνο.
- Η Ιστορική Βιβλιοθήκη στις Μηλιές καθώς και η Σχολή Μηλέων την οποία ίδρυσαν οι Μηλιώτες το 1814.
- Η βιβλιοθήκη της Ζαγοράς, η οποία ιδρύθηκε στα 1760, είναι από τις σημαντικότερες της περιόδου και φιλοξενεί και χειρόγραφα βιβλία.
- Το σπίτι όπου έζησε και πέθανε ο μεγάλος Έλληνας συγγραφέας Αλ. Παπαδιαμάντης, στη Σκιάθο, λειτουργεί και ως μουσείο.
- Το Λαογραφικό Μουσείο Σκοπέλου, το οποίο στεγάζεται σε ένα τριώροφο κτίριο, είναι αναπαράσταση σπιτιού. Περιλαμβάνει υφαντά, εργαλεία, έπιπλα, φορεσιές, προσωπικά είδη του Γιάννη Λεμονή, αντικείμενα που βρίσκονται στα δωμάτια στη φυσική τους θέση.
- Κέντρο Περίθαλψης της Εταιρείας Αλοννήσου για τη μελέτη και προστασία της Μεσογειακής φώκιας στη Στενή Βάλα.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- | | |
|-------------------|-----------------|
| • Άναυρος | • Ζαγορά |
| • Μαλάκι | • Μηλιές |
| • Αλυκές | • Παλιό Τρίκερι |
| • Πευκάκια | • Μακρυνίτσα |
| • Άνω Βόλος | • Πορταριά |
| • Ανακασιά | • Χώρα Σκιάθου |
| • Άγιος Δημήτριος | • Χώρα Σκοπέλου |
| • Βυζίτσα | |
| • Χώρα Αλοννήσου | |

1.5 Λαογραφικές εκδηλώσεις - Έθιμα

- Τα "Πήλεια" στον Άϊ - Γιάννη, όπου αναβιώνει και το έθιμο του Κλήδωνα.
- Τα "Λεχωνίτικα", αρχές Ιουλίου στην κοινότητα Άνω Λεχωνίων.
- Αναπαράσταση πηλιορείτικου γάμου, Πάσχα ή Πρωτομαγιά στην Πορταριά.
- Η γιορτή κρασιού που διοργανώνεται από την κοινοτική αρχή Ν. Αγχιάλου και το Συνεταιρισμό "Δήμητρα", τέλη Αυγούστου.
- Η "Μηλιώτικη Βραδιά" και η "Βραδιά Αχλαδιού" τον Αύγουστο.
- Η αναβίωση του εθίμου των "Μάηδων" το πρώτο 15ήμερο του Αυγούστου στη Μακρυνίτσα.
- Η Ναυτική Εβδομάδα τον Ιούλιο στην Αγριά.
- Η γιορτή του μήλου αρχές Σεπτεμβρίου στη Ζαγορά.
- Τα "Ρήγια" το δεύτερο 10ήμερο του Αυγούστου στο Βελεσίνο.
- Μουσικές εκδηλώσεις οργανώνει ο Καλλιτεχνικός Οργανισμός Βόλου όλο το χρόνο στο Δημοτικό Θέατρο καθώς και η Λέσχη με διάφορα ρεσιτάλ και συναυλίες από όλα τα είδη μουσικής.
- Πολιτιστικές εκδηλώσεις διοργανώνει η μικτή χορωδία του δήμου και ο χορευτικός όμιλος Αλμυρού και Βλάχων.
- Κάθε Σεπτέμβριο γίνεται ένα "αποχαιρετιστήριο πάρτυ" στο καλοκαίρι με εκδηλώσεις που διοργανώνει η κοινοτική αρχή της Αφήσσου με τον πολιτιστικό σύλλογο "Αργώ".
- Η Ναυτική Εβδομάδα τον Ιούλιο και η λαογραφική έκθεση κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού στη Σκιάθο.
- Το Σεπτέμβριο, στη Σκιάθο, γίνονται τα "Κατσώνεια", με επιμνημόσυνη δέηση στη θέση όπου βυθίστηκε το υποβρύχιο "Λάμπρος Κατσώνης".
- Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις "Όνειρο πάνω στο κύμα" στο Μπούρτζι γίνονται κάθε δύο χρόνια από τον Αναπτυξιακό Σύνδεσμο Σκιάθου και η διάρκειά τους καλύπτει και τους τρεις μήνες του καλοκαιριού.
- Παραμονή του Άϊ - Γιάννη στη Σκιάθο αναβιώνει το έθιμο του κλήδωνα, ενώ ανήμερα της γιορτής πραγματοποιούνται λαϊκοί ιππικοί αγώνες.
- Εβδομαδιαίες πολιτιστικές εκδηλώσεις γίνονται στα τέλη Αυγούστου στη Σκόπελο, όπου την τελευταία μέρα προσφέρονται ψημένα δαμάσκηνα και κρασί, στα πλαίσια της γιορτής δαμασκηνιού.
- Τα "Λοϊζεια" στη Γλώσσα, τα οποία διαρκούν μια εβδομάδα, είναι αφιερωμένα στο συνθέτη Μάνο Λοϊζο, ο οποίος έζησε εδώ για δέκα καλοκαίρια.
- Τα "Καλογιάννεια", μαθητικές εκδηλώσεις με τοπικές ενδυμασίες, γίνονται το πρώτο 15ήμερο του Μαΐου στην Αλόνησο και είναι αφιερωμένα στον ευεργέτη του νησιού που ζει στην Αμερική, Αναστάσιο Καλογιάννη.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Χιονοδρομικά κέντρα - Καταφύγια

- Στο Πήλιο υπάρχει χιονοδρομικό κέντρο στην τοποθεσία Αγριολεύκες (υψ. 1550 μ.), 12 χλμ. από την Πορταριά (ΕΟΣ Βόλου).
- Καταφύγιο στην τοποθεσία Αγριολεύκες (υψ. 1350 μ.).
- Καταφύγιο στην τοποθεσία Αγ. Γεώργιος Ζαγοράς (480 μ.).
- Καταφύγιο στην τοποθεσία Χάνια (Πηλεύς) (1200 μ.).
- Καταφύγιο στην τοποθεσία Χάνια (1250 μ.).

2.2 Βιότοποι - Μνημεία της φύσης

- Το 1986 ιδρύθηκε το πρώτο θαλάσσιο πάρκο της Ελλάδας στην Αλόνησο. Το 1922, με Προεδρικό Διάταγμα, επεβλήθη η προστασία της ζωής της χλωρίδας και της πανίδας που υπάρχουν σε αυτό και κυρίως της φώκιας Μονάχους Μονάχους. Απαγορεύεται η προσέγγιση με σκάφη αναψυχής, ενώ άδεια μπορεί να προμηθευτεί κανείς από τα νησάκια Σκαντζούρα, Πελαγοννήσι, Γιούρα και Ψαθούρα.
- Το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου (το οποίο προστατεύεται και με τη Σύμβαση Βαρκελώνης), η Ανατολική Σκόπελος, το όρος Πήλιο, το Κεφαλόβρυσο Βελεστίου, το φαράγγι και ο υγρότοπος του Αλμυρού, γενικότερα οι Β. Σποράδες προστατεύονται και ως περιοχές καταφυγίων θηραμάτων.
- Το αισθητικό δάσος Κουρί Αλμυρού είναι πεδινό, με θεόρατες βελανιδιές, και βρίσκεται 2 χλμ. έξω από τον Αλμυρό.
- Στην τοποθεσία Κάραβος, στην Πορταριά, υπάρχουν καταρράκτες που αναβλύζουν από την πηγή Μάνα.
- Το αισθητικό δάσος στις Κουκουναριές Σκιάθου, το οποίο προστατεύεται από τη Σύμβαση της Βαρκελώνης. Επίσης εκεί βρίσκεται και η λίμνη Στροφυλιά.
- Το πευκόφυτο δάσος στη Γλώσσα.
- Στις 5 Ιουλίου 1997 η Σκόπελος ανακηρύχθηκε επίσημα από τη Διεθνή Οργάνωση Βιοπολιτικής ως το Πράσινο και Γαλάζιο Νησί.

2.3 Σπήλαια - Φαράγγια

- Στο Μαλάκι 13 χλμ. από το Βόλο, υπάρχει ένα φαντασμαγορικό σπήλαιο με λίμνες, υπόγειο ποτάμι και ογκόλιθους στο δάπεδο, με διαδρόμους μήκους 250 μ.
- Η σπηλιά που θεωρείται η κατοικία του Κενταύρου Χείρωνα, στο χωριό Αγ. Λαυρέντιος.
- Η σπηλιά Τρυπητή στη Σκόπελο με δύο εισόδους - εξόδους.
- Στο νησάκι Γιούρα υπάρχουν πολλές σπηλιές. Η μεγαλύτερη από αυτές, με τις πολλές διακλαδώσεις, είναι ακόμα ανεξερεύνητη, ενώ στη Σπηλιά του Κύκλωπα υπάρχουν σταλακτίτες και σταλαγμίτες. Στην περιοχή ζουν και αγριοκάτσικα κρι - κρι.
- Το φαράγγι του Αλμυρού.

2.4 Μαρίνες

- Στο λιμάνι του Βόλου, όπου υπάρχει και σταθμός ανεφοδιασμού, όπως και στα περισσότερα απάνεμα λιμανάκια του Παγασητικού.
- Στο λιμάνι της Σκιάθου.
- Μικρή μαρίνα στις Κουκουναριές Σκιάθου.
- Στο λιμάνι της Σκοπέλου.
- Σταθμοί ανεφοδιασμού στο Λουτράκι και στον Αγνώντα Σκοπέλου.
- Στο Πατητήρι Αλοννήσου και με σταθμό ανεφοδιασμού, όπως και στον όρμο του Βότση.

2.5 Κάμπινγκ

- "Κουκουναριές" στις Κουκουναριές.
- "Αργώ" στο Χόρτο Αργαλαστής.
- "Ελλάς" στην Κάτω Γατζέα.
- "Καστρί" στην ομώνυμη περιοχή.
- "Κοινοτικό" στο Ανήλιο.
- "Λουϊζα" στα Πλατάνια.
- "Μαρίνα" στην Κάτω Γατζέα.
- "Ολίζων" στη Μήλινα.
- "Συκιά" στην Κάτω Γατζέα.

6. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ

Ταυτότητα της περιφέρειας

Η περιφέρεια Ιονίων Νησιών είναι η μικρότερη σε έκταση και πληθυσμό περιφέρεια της χώρας. Η συνολική της έκταση είναι 2.309 χλμ.² (ποσοστό 1,8% της συνολικής επιφάνειας της χώρας) και ο πληθυσμός της 193.000 κάτοικοι (1,9% του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας). Περιλαμβάνει 32 νησιά από τα οποία κατοικούνται μόνιμα τα 17. Αποτελείται από τους νομούς: Κέρκυρας, Λευκάδας, Κεφαλλονιάς και Ζακύνθου.

Κύρια έργα για την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιφέρεια

Ο προϋπολογισμός των ΠΕΠ. για την ανάπτυξη της περιφέρειας Ιονίων Νησιών ανέρχεται στο ποσό των 273,9 εκ. ECU ή 83,5 δις. δρχ., με ποσοστό συμμετοχής στην χρηματοδότηση 62% από την Ε.Ε. και 38% από την Ε.Δ.

- Οδοποιία μήκους 200 χλμ. (Δρόμος Αγ. Λαζάρου – Νοσοκομείου Ζακύνθου (900 εκ.), παράκαμψη Λευκίμμης (600 εκ.), οδικό δίκτυο Παξών (340 εκ.), εθνική οδός Κέρκυρας – Παλαιοκαστρίτσας (1,7 δις).
- Λιμάνια Ζακύνθου (1 δις), Σάμης (736 δις), Αγίου Νικολάου Βολιμών (700 εκ.)
- Κατασκευή 10 αλιευτικών καταφυγίων
- Αξιοποίηση λιμνοθάλασσας Λευκάδος (251 εκ.) και Κορισσίων (260 εκ.).
- Αποπεράτωση Χειροτεχνικού Κέντρου Αργοστολίου (260 εκ.)
- Βυζαντινό Μουσείο Αγ. Πατέρων Κέρκυρας (300 εκ.) και Μουσείο Σολωμού Ζακύνθου (150 εκ.).
- Ανάδειξη και αξιοποίηση βυζαντινού φρουρίου Αγγελόκαστρου Κέρκυρας (60 εκ.) και κάστρου Αγ. Μαύρας Λευκάδος (100 εκ.).
- Βελτίωση αεροδρομίου Κέρκυρας και Ζακύνθου (επιβατικού σταθμού).
- Βελτίωση λιμανιού Κέρκυρας.
- Κατασκευή ή βελτίωση σε μια σειρά μικρών λιμανιών π.χ. λιμάνι Αιγιάς, Σύβοτα, Νικιάτα στη Λευκάδα κλπ.
- Η βελτίωση του βασικού άξονα Λευκάδας – Βασιλική.
- Βασικός άξονας από βορρά προς νότο της Ζακύνθου.
- Από το εθνικό σκέλος χρηματοδοτείται η εκβάθυνση του λιμανιού της Κέρκυρας.
- Το κτίριο Καστελέτο της Κέρκυρας έχει μετατραπεί σε παράρτημα της Εθνικής Πινακοθήκης.
- Μετασκευή σε Αρχαιολογικό Μουσείο του Κτιρίου Μον Ρεπό στην Κέρκυρα.
- Χρηματοδότηση από τα κοινοτικά προγράμματα για την διατήρηση των απειλούμενων με εξαφάνιση ειδών, όπως είναι η μεσογειακή φώκια (monachus – monachus) και η θαλάσσια χελώνα (careta – careta).
- Δρόμος Σάμη – Πυργί – Τζανάτα (270 εκ.) (Κεφαλλονιά).
- Δρόμος Αργοστόλι Αεροδρόμιο – Τραυλιάτα (264,8 εκ.) (Κεφαλλονιά).
- Δρόμος Ανώγης – Κατώγης Κεφαλλονιάς (260 εκ.).
- Λιμάνι Πόρου (Ν. Λευκάδας) (350 εκ.).
- Εθνική οδός Κέρκυρας – Παλαιοκαστρίτσας (3.103 χιλ. ECU).
- Δασικά έργα νομού Κέρκυρας (341 εκ. δρχ.).
- Οδικό δίκτυο Παξών (340 εκ. δρχ.).

- Δρόμος Αγ. Λαζάρου – Πάστρα – Καμάρα – Γ.Ν.Ν.Ζ. (534 εκ. δρχ.)
- Δασικά έργα Νομού Ζακύνθου (261 εκ. δρχ.).
- Ανάπλαση παραλιακής πλατείας Δήμου Ιθάκης (2^ο ΚΠΣ) (118 εκ. δρχ.).
- Ανάπλαση παραλίας Ληξουρίου Κεφαλλονιάς (2^ο ΚΠΣ) (219 εκ. δρχ.).

I. ΝΟΜΟΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

Ο νομός Κέρκυρας καταλαμβάνει το Β. τμήμα της περιφέρειας των Ιονίων Νήσων. Αποτελείται από το ομώνυμο νησί και τις νησίδες Παξοί, Αντίπαξοι, Οθωνοί, Ερεικούσα, Μαθράκι, Πτυχία κ.α. Έχει έκταση 640 τετραγωνικά χιλιόμετρα και πληθυσμό 111696 κατοίκους (1% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η ομώνυμη πόλη, η οποία συνδέεται ακτοπλοϊκά και αεροπορικά με την υπόλοιπη χώρα. Πιστεύεται ότι η Κέρκυρα υπήρξε η νήσος των Φαίακων. Από τότε έχει αλλάξει πολλά ονόματα. Υπήρξε η αρχαία Κόρκυρα (από την ομώνυμη νύμφη, την κόρη του Αισώπου από την οποία γέννησε ο Ποσειδώνας τον Φαίακα), η βυζαντινή Κορυφώ (από τα δύο υψώματα στην ακρόπολή της), η ενετική Corfu.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία – Αξιοθέατα.

- Το Παλιό φρούριο, το πιο γνωστό της Κέρκυρας, ταυτόσημο με την ιστορία της, συνδέεται με την πόλη με γέφυρα.
- Το Νέο φρούριο, που χτίστηκε από τους Ενετούς, στο λόφο του Αγ. Μάρκου.
- Το επιβλητικό Δημοτικό βενετσιάνικο κτίριο, γνωστό και με το όνομα “Σαν Τζιάκομο”, στο οποίο, από το 1903, στεγάζεται το Δημαρχείο.
- Το βενετσιάνικο κτίριο της Ιονίου Ακαδημίας όπου λειτούργησε το πρώτο Ελληνικό Πανεπιστήμιο.
- Το Μον Ρεπό, θερινή κατοικία του Άγγλου αρμοστή Άνταμ, με μεγάλο πάρκο και αρχαιολογικό χώρο. Εκεί υπάρχουν ερείπια μικρού ναού του Απόλλωνα όπως και άλλων ιερών.
- Ο Λόφος της Ανάληψης, με θέα έως την Ήπειρο.
- Η Βασιλική της Παλαιόπολης (5^{ος} αι.), γνωστή ως Αγ. Κέρκυρα, το οποίο αποτελεί το παλαιότερο χριστιανικό μνημείο του νησιού.
- Η Βυζαντινή εκκλησία των Αγ. Ιάσονος και Σωσιπάτρου (11^{ος} αι.) στην περιοχή των ανεμόμυλων.
- Η Μητρόπολη Παναγία η Σπηλιώτισσα (16^{ος} αι.) και η εκκλησία του πολιούχου Αγ. Σπυριδώνα (1589) με το ψηλότερο καμπαναριό.
- Η μονή της Πλατυτέρας στο Μαντούκι, όπου βρίσκονται και οι τάφοι του Φώτη Τζαβέλλα και του Ιωάννη Καποδίστρια.
- Το πάρκο Σπανιάδα, με την πλατεία και τα ανάκτορα.
- Το κανόνι, στα νότια, είναι ένα από τα δημοφιλέστερα σημεία της Κέρκυρας. Ένα στενό κομμάτι ξηράς οδηγεί στο μοναστήρι της Βλαχέρνας. Από εκεί, με βάρκα, μπορεί κανείς να πάει στο Ποντικονήσι.
- Τα μοναστήρια της Παναγίας “Κυράς των Αγγέλων” και της “Παναγιάς του Αρκουδήλα” στη Λευκίμμη.

- Κοντά στην ακτή της Παλαιοκαστρίτσας, μέσα στην θάλασσα, υπάρχει ο βράχος “Κολόβρι” και σύμφωνα με την παράδοση είναι το πετρωμένο καράβι του Οδυσσέα. Υπάρχει όμως και δεύτερη εκδοχή που αναφέρει ότι πρόκειται για το καράβι ενός Αλγερινού κουρσάρου που πέτρωσε γιατί πήγε να λεηλατήσει. Στην κορυφή του λόφου δεσπόζει το ομώνυμο βυζαντινό κάστρο – μοναστήρι, ενώ λέγεται ότι εδώ κάπου ήταν τα ανάκτορα του Αλκίνοου, βασιλιά των Φαιάκων.
- Το βυζαντινό μοναστήρι της Παναγίας της Παλαιοκαστρίτσας (1228).
- Το βυζαντινό φρούριο Αγγελόκαστρο (13^{ος} αι.) που έχτισαν οι Άγγελοι Κομνηνοί στην περιοχή του χωριού Κρήνη.
- Στο χωριό Άνω Κορακιάνα λειτουργεί το μεγαλύτερο εργοστάσιο κεραμικών της Κέρκυρας το οποίο διαθέτει συλλογή κεραμικών από τους Αρχαϊκούς χρόνους έως και σήμερα.
- Το παραδοσιακό Σπίτι του Συνεταιρισμού και το Σπίτι όπου έμεναν οι αδερφοί Παβιέρα και οργάνωσαν την ιταλική επανάσταση στην Άνω Κορακιάνα.
- Το Άγαλμα του Λιθοξόου και το Καμπαναριό του Αγ. Νικολάου στο χωριό Άνω Γαρούνα.
- Το Αχίλλειο (1890 – 1891), το ανάκτορο που έχτισε η Αυτοκράτειρα Ελισάβετ, μετά από μία επίσκεψή της στην Κέρκυρα στο χωριό Γαστούρι.
- Το χωριό Γουβιά λέγεται “ναύσταθμος των Ενετών”, καθώς εδώ υπάρχουν ανάλογα ερείπια.
- Η Βίλα Μιμπέλι, χτισμένη σε γοτθικό ρυθμό, λίγο έξω από το χωριό Δασιά.
- Στο χωριό Ερμόνες σώζονται ίχνη από κατοικίες της Νεολιθικής και Εποχής του Χαλκού.
- Το μοναστήρι της Μυρτιώτισσας (14^{ος} αι.) στο ομώνυμο χωριό.
- Τα ερείπια του Αρχαίου φρουρίου στο βόρειο ύψωμα του λιμανιού της Κασσιόπης, χωριό το οποίο κατοικείται συνεχώς από την αρχαιότητα. Επίσης η εκκλησία της Παναγίας της Κασσιόπης, χτισμένη στη θέση του ναού του Δία.
- Έξω από το χωριό Πέλεκας, σε ένα ύψωμα, ερχόταν ο Κάιζερ Γουλιέλμος II και απολάμβανε το ηλιοβασίλεμα. Η τοποθεσία μάλιστα ονομάζεται “ο θρόνος του Κάιζερ”.
- Οι εκκλησίες του Παντοκράτορα και του Αγ. Μερκουρίου στο χωριό Αγ. Μάρκος.
- Το αρχαίο νεκροταφείο, με τα πολλά σημαντικά ευρήματα, όπως το χρυσό αγαλματίδιο του Πάρη στο χωριό Αχαράβη.
- Το μοναστήρι του Παντοκράτορα στην ψηλότερη κορυφή του ομώνυμου όρου, Ιστώνη (υψ. 914 μ.).
- Τα ίχνη οικισμού Νεολιθικής Εποχής, που θεωρείται ο πρώτος στο νησί και χρονολογείται από το 3000 π.Χ., στο Σιδάρι.
- Τα ερείπια του βενετσιάνικου κάστρου στο Σιδάρι.
- Το νησάκι Βίδος, μπροστά στο λιμάνι της Κέρκυρας, πρόκειται για την αρχαία Πτυχία. Εδώ βρίσκεται το μαυσωλείο που ανήγειρε το 1940 η Γιουγκοσλαβία, τιμώντας τους Σέρβους στρατιώτες που έχασαν τη ζωή τους στην Κέρκυρα κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.
- Το Βενετσιάνικο φρούριο στο νησάκι του Αϊ – Νικόλα, στην είσοδο του λιμανιού των Παξών, καθώς και το μοναστήρι της Παναγίας στο ομώνυμο νησάκι.

- Η εκκλησία των Αγ. Αποστόλων στο Γάιο των Παξών.
- Οι εκκλησίες της Ζωοδόχου Πηγής και του Αγ. Νικολάου στο Λογγό Παξών.
- Τα ερείπια του ναού του Αγ. Στεφάνου στον Οζιά Παξών.
- Το καζίνο της Κέρκυρας που βρίσκεται στο κανόνι.

1.2 Μουσεία

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Κέρκυρας.
- Το Μουσείο Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Τέχνης στο Μουράγιο, το οποίο στεγάζεται στην εκκλησία της Παναγιάς Αντιβουινιώτισσας.
- Το Μουσείο των Αγωνιστών.
- Το Μουσείο Διονυσίου Σολωμού, το οποίο στεγάζεται στο σπίτι που έζησε τα τελευταία του χρόνια.
- Το Μουσείο Θαλάσσης, στο κτίριο της Ιονικής Τράπεζας.
- Το Μουσείο Χαρτονομισμάτων στον πρώτο και δεύτερο όροφο της Ιονικής Τράπεζας.
- Το Μουσείο Ασιατικής Τέχνης, το οποίο στεγάζεται στο ανάκτορο των Αγίων Μιχαήλ και Γεωργίου.
- Το κτίριο της Αναγνωστικής Εταιρείας Κέρκυρας με την περίφημη βιβλιοθήκη 30.000 τόμων, αποτελεί το αρχαιότερο πνευματικό ίδρυμα της Ελλάδας.
- Το Μουσείο του Καποδίστρια στους Εβροπούλους.
- Η Δημοτική Πινακοθήκη Κέρκυρας.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- | | |
|-------------------|------------|
| • Άνω Περίθεια | • Πέλεκας |
| • Παλαιοκαστρίτσα | • Καλάμι |
| • Άνω Κορακιάνα | • Σκριπερό |
| • Αργυδάδες | |

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις – Έθιμα

- Η μεγαλύτερη θρησκευτική γιορτή είναι του Πολιούχου, Αγ. Σπυρίδωνα, που λατρεύεται στην Κέρκυρα εδώ και 500 χρόνια. Το σκήνωμα του αγίου περιφέρεται 4 φορές το χρόνο στους δρόμους της πόλης, την Κυριακή των Βαΐων, το Μεγάλο Σάββατο, στις 11 Αυγούστου και την 1^η Νοεμβρίου. Ειδικά το Μεγάλο Σάββατο υπάρχει και το έθιμο να πετούν οι κάτοικοι, στις 11 το πρωί, κανάτια από τα παράθυρα.
- Η “Βαρκαρόλα”, ένα είδος “Ήχου και Φωτός” μέσα στη θάλασσα, είναι μια εκδήλωση στις 10 Αυγούστου που γιορτάζεται με φωτιά – φως και τραγούδια μέσα στη θάλασσα, στον κόλπο της Γαρίτσας.
- Από τον ΟΚΕ (Οργανισμό Κερκυραϊκών Εκδηλώσεων) διοργανώνεται από το 1990 το Εικαστικό Φθινόπωρο.
- Επίσης, από τον ΟΚΕ οργανώνεται το Κερκυραϊκό καρναβάλι, με παραδοσιακό και βενετσιάνικο χαρακτήρα.
- Το Φεστιβάλ Κέρκυρας αρχίζει τον Αύγουστο και τελειώνει το Σεπτέμβριο.
- Το Σεπτέμβριο επίσης γίνεται το Φεστιβάλ Κρίκετ στη μεγάλη πλατεία της Κέρκυρας.

- Στις 4 Δεκεμβρίου γίνεται το λαϊκό πανηγύρι της Αγ. Βαρβάρας στην Άνω Κορακιάνα, όπου προσφέρεται μπακαλιάρος με κρεμμύδια.
- Οι τριήμερες εκδηλώσεις που οργανώνει ο Πολιτιστικός Σύλλογος των εν Αθήναις Γαρουσιωτών με τους τοπικούς φορείς, το πρώτο Σαββατοκύριακο μετά τον Δεκαπενταύγουστο, στην Άνω Γαρούνα.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Η λίμνη Αντινιώνη, κοντά στην Αχαράβη, η οποία παρουσιάζει οικολογικό ενδιαφέρον.
- Η λιμνοθάλασσα Κορισσίων έχει χαρακτηριστεί βιότοπος και καταφύγιο θηραμάτων. Είναι μια περιοχή γεμάτη από αμμόλοφους, κατάφυτη από κέδρους και ιτιές και άλλα φυτά που ευδοκιμούν στην άμμο και αποτελούν παράδεισο για τα πουλιά που ζουν στην περιοχή.
- Το “Κανάλι του Έρωτα” είναι ένα σύνολο κόλπων, ακρωτηρίων, ισθμών και πορθμών που έχει δημιουργήσει η θάλασσα.

2.2 Σπηλαιο

- Η σπηλιά της Καλυψούς στο νησάκι Οθωνοί.
- Η θαλάσσια σπηλιά της Υπαπαντής στη Λάκκα Παξών. Οι Παξοί είναι γεμάτοι από θαλάσσιες σπηλιές.
- Μετά το λιμάνι της Οζιάς στους Παξούς μπορεί να δει κανείς τους βράχους με τις ανεμότρυπες.

2.3 Μαρίνες

- | | |
|-------------------|---------------|
| • Γουβιά | • Γάιος Παξών |
| • Διασιά | • Λάκκα Παξών |
| • Κέρκυρα | • Σιδάρι |
| • Παλαιοκαστρίτσα | • Κασσιόπη |

2.4 Κάμπινγκ

- | | |
|--------------------------------------|--|
| • “Αγ. Ματθαίος” στον Χαλικούντα. | • “Kontokali Beach International” στο Κοντοκάλι. |
| • “Κέρκυρα” στον Ύψο. | • “Κορμάρι” στην ομώνυμη περιοχή. |
| • “Διόνυσος” στην Κάτω Κορακιάνα. | • “Παλαιοκαστρίτσα” στην ομώνυμη περιοχή. |
| • “Δελφίни” στον Αγ. Ιωάννη. | • “Παράδεισος” στο Πυργί. |
| • “Ιππόκαμπος” στη Μεσογγή. | • “Ακτή Ρόδα” στην ομώνυμη περιοχή. |
| • “Ipsos ideal” στον Ύψο. | • “Αγ. Γεώργιος” στους Καβαδάδες. |
| • “Ακτή Κάρντα” στη Δασιά. | |
| • “Καρουσάδες” στην ομώνυμη περιοχή. | |
| • “Βάτος” στην ομώνυμη περιοχή. | |

II. ΝΟΜΟΣ ΛΕΥΚΑΔΟΣ

Ο νομός Λευκάδος, ο οποίος έχει όπως και όλοι οι νομοί των Ιονίων Νήσων το όνομα του μεγαλύτερου νησιού, εκτείνεται προς Ν. του νομού Κέρκυρας και προς Β. του νομού Κεφαλλονιάς και βρίσκεται απέναντι από τις Ακαρνανικές ακτές της Δυτικής Ελλάδος. Στο νομό ανήκουν και τα νησιά Σκορπιός, Κάλαμος, Κάστος, Μαδουρή, Μεγαννήσι και άλλα μικρότερα. Έχει έκταση 358 τετ. χλμ. και πληθυσμό 21354 κατοίκους (0,2% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η ομώνυμη πόλη η οποία συνδέεται ακτοπλοϊκά και οδικά (μέσω της γέφυρας – πλατφόρμας που συνδέει το νησί με την Δυτική Ελλάδα), με την υπόλοιπη χώρα. Η Λευκάδα πιθανόν χρωστάει το όνομά της στον Λευκάδιο, τον αδελφό της Πηνελόπης. Στην αρχή ονομαζόταν Λευκαδία, έπειτα Λευκάς και γενικά άλλαξε πολλά ονόματα κατά τη διάρκεια της μακραίωνης ζωής της. Από τη Λευκάδα κατάγονται και οι μεγάλοι ποιητές Αριστοτέλης Βαλαωρίτης και Άγγελος Σικελιανός.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία – Αξιοθέατα

- Τα ερείπια της αρχαίας Λευκάδας, όπου σώζονται λείψανα του θεάτρου και του τείχους.
- Ο προϊστορικός οικισμός του Νυδρίου. Από τις ανασκαφές βρέθηκαν λείψανα ζωής Μεσοελλαδικής Περιόδου (1900 – 1550), υδραγωγείο, διάφορα αγγεία, αντικείμενα της Μυκηναϊκής Εποχής, καθώς και ρωμαϊκοί τάφοι.
- Το μοναστήρι της Παναγίας Φανερωμένης, που αποτελεί το μεγαλύτερο θρησκευτικό κέντρο όλου του νησιού.
- Το Πάρκο Μπροσκέτο, όπου βρίσκονται προτομές ποιητών και μεγάλων ανδρών της Λευκάδας.
- Το Φρούριο της Αγ. Μαύρας (1300), 1 χλμ. έξω από την πόλη, χτισμένο σε νησίδα μέσα στην λιμνοθάλασσα.
- Τα ερείπια της αρχαία Νηρίκου στο χωριό Καλλιγόνι.
- Στο οροπέδιο της Εγκλουβής, σε υψόμετρο 950 μ., διατηρούνται λείψανα μεγάλου πύργου Προρωμαϊκών Χρόνων.
- Η εκκλησία της Παναγίας και τα μοναστήρια του Αγ. Γεωργίου και των Αγ. Πατέρων στο βουνό Σκάρφι, στη Νικιάνα.
- Το μοναστήρι του Αγ. Ιωάννη στο Λιβιάδι.
- Το Νυδρί στους κόλπους του φιλοξενεί τα Πριγκιπονησία, τη Μαδουρή του Αρ. Βαλαωρίτη, τη Χελώνη, το Σκορπιό του Αρ. Ωνάση και το Σκορπίδι του Λιβανού.
- Το εκκλησάκι της Αγ. Κυριακής στο ομώνυμο ακρωτήριο.
- Το σπίτι του Αρ. Βαλαωρίτη, παλιό αρχοντικό, στην είσοδο της Μαδουράς.
- Τα λείψανα του Μεσαιωνικού Πύργου στο Πυργί, πάνω από τον Πόρο. Μέσα στον Πύργο υπάρχουν λείψανα αρχαίου ελαιοτριβείου που πιθανολογείται ότι χτίστηκε τον 4^ο αιώνα π.Χ.
- Στη Χοιροσπηλιά του χωριού Εύγηρος ανακαλύφθηκαν λείψανα νεολιθικού πολιτισμού, καθώς και λείψανα ζωής που φτάνουν ως τα ιστορικά χρόνια.
- Στο ακρωτήριο της Λευκάδας ή Δουκάτο, σύμφωνα με την παράδοση, αυτοκτόνησε η ποιήτρια Σαπφώ πέφτοντας στη θάλασσα ύστερα από την άρνηση του Φάωνα να της χαρίσει την αγάπη του.

1.2 Μουσεία

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Λευκάδας.
- Το Λαογραφικό Μουσείο Λευκάδας.
- Το Λαογραφικό Μουσείο Καρυάς “Μαρία Κουτσοχέρω”, με συλλογή από γεωργικά εργαλεία και παραδοσιακά κεντήματα.
- Η Λαογραφική Συλλογή Μουσικοφιλολογικού και Αθλητικού Ομίλου “Ορφεύς”.

1.3 Παραδοσιακοί Οικισμοί

- Αγ. Νικήτας.
- Καρυά

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις – Έθιμα

- Οι “Γιορτές Λόγου και Τέχνης” διάρκειας 16 ημερών, αφιερωμένες στο έργο των κορυφαίων ανθρώπων των γραμμάτων. Αξίζει να σημειωθεί ότι η μουσική έπαιξε σπουδαίο ρόλο στη ζωή των Λευκαδιτών από παλιά. Άλλωστε, πρώτη σ’ όλη την Ελλάδα η Λευκάδα απέκτησε δική της Φιλαρμονική το 1850.
- Η αναπαράσταση Καρσάνικου Γάμου, στις 11 Αυγούστου, στην Καρυά.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Η λιμνοθάλασσα της Λευκάδας είναι ο μεγαλύτερος υγροβιότοπος του νησιού και συνορεύει με τον μεγάλο υγροβιότοπο του Αμβρακικού κόλπου, που προστατεύεται από τη Συνθήκη Ramsar. Υπάρχουν πολλοί ερωδιοί, καλημάνες, κύκνοι, αγριόπαπιες και αγριόχηνες. Παρουσιάζει επίσης σημαντική χλωρίδα.
- Η “Κοιλιάδα του Έρωτα” στη Λυγιά, καθώς και η περιοχή Παράδεισος, όπου η γη παρουσιάζει μια πολύ σπάνια καμπυλότητα.
- Στη Γύρα κάθε χρόνο φιλοξενούνται μεγάλοι πληθυσμοί πτηνοπανίδας από σπάνια είδη που έρχονται να βρουν τροφή και καταφύγιο.
- Οι καταρράκτες, 2 χλμ. από το Νυδρί.
- Η περιοχή Χορτάτων προστατεύεται ως καταφύγιο θηραμάτων.
- Τα φιορδ στα Σύβοτα.

2.2 Σπήλαια – Φαράγγια

- Η Χοιροσπηλιά στο χωριό Εύγηρος.
- Κοντά στο φρούριο βρίσκεται το σπήλαιο “Ασβότρυπα”, που όπως συμπεραίνεται από τα ευρήματα ήταν ιερό των Νυμφών.
- Στο Δήμο Σφακιωτών, στην περιοχή Καβάλου, βρίσκεται το Φαράγγι της Μέλισσας.

2.3 Μαρίνες

- Λευκάδα
- Νυδρί
- Πόρος
- Σύβοτα

2.4 Κάμπινγκ

- “Desimi Beach” στο Βλυχό.
- “Επισκοπος Beach” στην ομώνυμη τοποθεσία.
- “Kariotes Beach” στη Σπασμένη Βρύση.
- “Poros Beach” στον Πόρο.
- “Σάντα Μαύρα” στο Βλυχό.
- “Βασιλική Ακτή” στην ομώνυμη περιοχή.

III. ΝΟΜΟΣ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ

Ο νομός Κεφαλληνίας βρίσκεται Ν. του νομού Λευκάδας και Β. του νομού Ζακύνθου απέναντι από το στόμιο του Πατραϊκού Κόλπου. Στο νομό ανήκουν και τα νησιά Ιθάκη, Δίας, Αρκούδι, Άτοκος, Μάκρη κ.α. Έχει έκταση 902 τετ. χλμ. και πληθυσμό 33364 κατοίκους (0,3% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι το Αργοστόλι, το οποίο συνδέεται ακτοπλοϊκά και αεροπορικά με την υπόλοιπη χώρα. Η Κεφαλλονιά πήρε το όνομά της από τους Κεφαλλάνες, λαό της Δυτικής Ελλάδας και πρωτοκατοικήθηκε την Προϊστορική Εποχή. Η Ιθάκη, ιδιαίτερη πατρίδα του Οδυσσέα κατοικήθηκε στο τέλος της 3^{ης} χιλιετίας π.Χ., όπως αποδεικνύουν αρχαιολογικά ευρήματα.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία – Αξιοθέατα

- Η Κεφαλλονιά στην αρχαιότητα, ήταν ένας πλούσιος τόπος με σημαντικές πόλεις όπως η Κράνη, η Πάλη και η Σάμη, οι οποίες αποτελούσαν η κάθε μία πρωτεύουσα ιδιαίτερου διαμερίσματος του νησιού. Στη Μυκηναϊκή Εποχή υπήρξε κέντρο δυνάμεως και πλούτου. Απόδειξη αποτελούν τα μυκηναϊκά ευρήματα που βρέθηκαν στην νεκρή πόλη κοντά στο χωριό Μαζαρακάτα. Πρόκειται για 83 τάφους με εκατοντάδες σαρκοφάγους. Τάφοι κλασικής εποχής και τρεις μυκηναϊκής με εκατοντάδες χρυσά αντικείμενα, στολίδια κ.α. βρέθηκαν στη Λακήθρα και στα Μεταξάτα.
- Η γέφυρα του Δράπανου που χτίστηκε από τους Άγγλους το 1813 για να ενώσει το Αργοστόλι με την απέναντι ακτή.
- Η λιμνοθάλασσα του Κούταβου, όπου βρισκόταν η αρχαία Κράνη με το υδραγωγείο νερομάνα.
- Το μοναστήρι του Αγ. Ανδρέου της Μηλαπιδιάς στα Περατάτα.
- Το μοναστήρι του Αγ. Γεράσιμου στον Ομαλό.
- Η αρχαία πόλη της Σάμης και το ρωμαϊκό λουτρό, όπου βρέθηκε χάλκινη κεφαλή του 300 π.Χ.
- Το μοναστήρι της Παναγίας των Αγριλιών (5^{ος} αι.) και η εκκλησία του Αγ. Σπυρίδωνα, βυζαντινή μπαρόκ, η μοναδική στην Κεφαλλονιά, στη Σάμη.
- Το Παλαιόκαστρο, όπου σώζονται λείψανα της αρχαίας πόλης Πάλη.
- Τα μοναστήρια της Παναγίας Κορωνάτου, Αγ. Παρασκευής, Παναγίας Κεχρίωνος και των Ταφίων στο Ληξούρι.
- Η ιερά μονή των Θεμάτων, 10 χλμ. από την Αγ. Ευφημία.
- Το βενετσιάνικο κάστρο και τείχος που περιβάλλει το χωριό Άσος.
- Το μοναστήρι της Παναγίας Σισίων στη Βλαχάτα.
- Ο μεγάλος θολωτός τάφος Μυκηναϊκής Περιόδου που βρέθηκε στη θέση Μπρουτζι στο χωριό Τζανάτα. Ο τάφος είναι ο μεγαλύτερος και ο καλύτερα διατηρημένος από όσους έχουν βρεθεί στο νησί και δείχνει ότι η περιοχή είχε κατοικηθεί πολύ παλιότερα από τα προϊστορικά χρόνια.
- Το μοναστήρι της Παναγίας Άρτου, που βρίσκεται στην κορυφή ενός εντυπωσιακού τριγωνικού λόφου, ύψους 500 μ., στο βουνό Άρτος.

- Το βενετσιάνικο φρούριο του Αγ. Γεωργίου (13^{ος} αι.) που βρίσκεται στη θέση της μεσαιωνικής πρωτεύουσας του νησιού, στα Τραυλιάτα.
- Η εκκλησία της Παναγίας στο χωριό Ντομάτα, όπου υπάρχει και το φέρετρο του Πατριάρχη Γρηγορίου Ε'.
- Τα ερείπια του ναού του Απόλλωνα (7^{ος} αι.) στη Σκάλα. Σώζεται ένα από τα δύο κιονόκρανα του ναού αυτού, εξαιρετικής τεχνοτροπίας. Δίπλα βρίσκεται ένα εκκλησάκι αφιερωμένο στον Αγ. Γεώργιο, που πάνω στους τείχους του μπορεί να δει κανείς υλικά αρχαίου κτιρίου που βρισκόταν στην ίδια θέση. Λέγεται ότι κάτω από τον αρχαιολογικό χώρο υπάρχει ένα ολόκληρο ψαράδικο λιμανάκι.
- Η Ρωμαϊκή Βίλα με ψηφιδωτά και πολύ καλά διατηρημένο μωσαϊκό δάπεδο του 3^{ου} αιώνα μ.Χ. στη Σκάλα.
- Το σπήλαιο Σάκος στη Σκάλα, στο οποίο βρέθηκαν σημαντικά ευρήματα, όπως προϊστορικά λίθινα εργαλεία, που αποδεικνύουν ανθρώπινη εγκατάσταση αυτής της εποχής.
- Στην περιοχή Χτούρα υπάρχουν ερείπια βασιλικής κατοικίας του 6^{ου} αιώνα. Αξιόλογοι είναι και οι αρχαίοι πέτρινοι λουτήρες, λαξευμένοι σε βράχο.
- Το νησάκι Δίας παρουσιάζει αρχαιολογικό ενδιαφέρον καθώς, σύμφωνα με την παράδοση, εδώ υπήρχε ιερό του Δία.
- Τα ερείπια της αρχαίας πόλης των Αλακκομενών στην περιοχή του Αετού Ιθάκης.
- Τα λείψανα των δύο φρουρίων, το "Κάστρο" και η "Λούτσα", στην είσοδο του λιμανιού της Ιθάκης.
- Η Μητρόπολη Ιθάκης.
- Η εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου και το μοναστήρι της Παναγίας των Καθαρών στην Ανωγή Ιθάκης.
- Οι τάφοι – πυραμίδες στην Εξωγή Ιθάκης.
- Οι εκκλησίες του Αγ. Νικολάου, της Ευαγγελίστριας και του Αγ. Ιωάννη του Λουμπαρδιάρη στην Κιόνη Ιθάκης.
- Τα ερείπια της παλιάς πρωτεύουσας της Ιθάκης και τα προελληνικά ερείπια στο οροπέδιο του Μαραθιά στην Ιθάκη.
- Τα μυκηναϊκά ερείπια στην περιοχή του Αγ. Αθανασίου Πλατειθριάς Ιθάκης.
- Η σπηλιά του Λοΐζου στον Σταυρό, όπου βρέθηκαν ίχνη ιερού τον 9^ο αιώνα π.Χ. και αρχαιολογικά ευρήματα τα οποία θεωρούνται δείγματα της ύπαρξης σ' αυτήν την περιοχή της θέσης της αρχαίας Ιθάκης.
- Ο αρχαίος οικισμός της 3^{ης} χιλιετίας στην περιοχή Πηλικάτα Ιθάκης.

1.2 Μουσεία

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Κεφαλλονιάς.
- Η Κοργιαλένειος Βιβλιοθήκη Κεφαλλονιάς, όπου στεγάζεται το Ιστορικό Αρχείο.
- Το Λαογραφικό Μουσείο Κεφαλλονιάς.
- Το Εκκλησιαστικό Μουσείο που στεγάζεται στο μοναστήρι του Αγ. Ανδρέου Μηλαπιδιάς στα Περατάτα Κεφαλλονιάς.
- Η Αρχαιολογική Συλλογή Ληξουρίου Κεφαλλονιάς.
- Η Δημόσια Βιβλιοθήκη Ληξουρίου που στεγάζεται στο αρχοντικό των Ιακωβάτων.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιθάκης.
- Η Βιβλιοθήκη του μορφωτικού κέντρου Ιθάκης με σπάνια συλλογή βιβλίων, όπως της "Οδύσσειας" και "Ιλιάδας" στην Ιαπωνική γλώσσα.
- Το Λαογραφικό Μουσείο Πλατειθριάς Ιθάκης και η "Σχολή Ομήρου".
- Η Αρχαιολογική Συλλογή Σταυρού Ιθάκης.

1.3 Παραδοσιακοί Οικισμοί

- Φισκάρδο
- Σκάλα
- Κιόνη Ιθάκης

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις – Έθιμα

- Το Θεατρικό Φεστιβάλ στις 15 Ιουλίου και το Διεθνές Χορωδιακό Φεστιβάλ τον Αύγουστο στο Αργοστόλι.
- Στις 21 Μάιου γιορτάζεται η ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα στο Αργοστόλι.
- Το χορωδιακό Φεστιβάλ το πρώτο 10ήμερο του Σεπτεμβρίου στο Ληξούρι.
- Στο χωριό Μαρκόπουλο, κάθε χρόνο στις 6 Αυγούστου εμφανίζονται στον ολόγυρο της εκκλησίας της Παναγιάς τα ακίνδυνα φιδάκια με το σημάδι σαν μαύρος σταυρός στο κεφάλι, που λέγονται και “φιδάκια της Παναγιάς”. Κυκλοφορούν μέχρι και το Δεκαπενταύγουστο, θεωρείται ιεροσυλία να τα πατήσει κανείς, οπότε και εξαφανίζονται για να εμφανιστούν πάλι στη γιορτή του Σωτήρος.
- Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις και παραστάσεις τοπικών θιάσων το καλοκαίρι στο Κοινοτικό Κατάστημα και Θέατρο του Πόρου, που αποτελεί εξαίσιο δείγμα Κεφαλλονίτικης αρχιτεκτονικής.
- Στην Ιθάκη οργανώνονται συμπόσια και εκδηλώσεις από τις 25 Αυγούστου ως τις 5 Σεπτεμβρίου αφιερωμένα στην “Οδύσσεια” και τον “Όμηρο”, ενώ το Μάιο γίνεται θεατρικό φεστιβάλ, στο οποίο διαγωνίζονται έργα που παίζονται για πρώτη φορά.
- Γιορτή κρασιού τον Αύγουστο στο Περαχώρι Ιθάκης.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Οι Καταβόθρες στην περιοχή Φανάρι. Πρόκειται για ένα σπάνιο γεωλογικό φαινόμενο, όπου τα νερά της θάλασσας εισχωρούν σε σχισμές και χάνονται στο βάθος της γης, σε διάφορες κατευθύνσεις.
- Η “Κουνόπετρα” στο χωριό Μαντζαβινάτα, ένα σπάνιο γεωλογικό φαινόμενο. Πρόκειται για βράχο ο οποίος προεξέχει από τη θάλασσα και επί πολλά χρόνια κουνιόταν συνεχώς με χαρακτηριστικό ρυθμό. Το παράδοξο αυτό φαινόμενο σταμάτησε με τους σεισμούς του 1953.
- Η κοιλάδα των Τζανάτων με φόντο τον Αίνο (υψ. 1628 μ.), βουνό καλυμμένο με τη χαρακτηριστική, μοναδική στον κόσμο Κεφαλλονίτικη ελάτη. Εδώ ζουν και άγρια άλογα. Η περιοχή έχει χαρακτηριστεί Εθνικός Δρυμός.
- Στην παραλία των Λεύκων, γεννάει η χελώνα Καρέτα – Καρέτα. Επίσης στην παραλία του Πόρου έχει παρατηρηθεί προσέλευση της φώκιας Μονάχους – Μονάχους στις θαλάσσιες σπηλιές και της χελώνας Καρέτα – Καρέτα. Επιπλέον το Φισκάρδο είναι κέντρο προστασίας της μεσογειακής φώκιας, ενώ η Σκάλα τόπος αναπαραγωγής της θαλάσσιας χελώνας.
- Η λιμνοθάλασσα του Κούταβου.
- Η πηγή του Καραβόμυλου, όπου καταλήγει ένα μέρος από τα θαλασσινά νερά που πέφτουν στις καταβόθρες του Αργοστολίου ενώ στη διαδρομή αναμιγνύονται με γλυκά νερά. Το φαινόμενο εξηγήθηκε από τους επιστήμονες με τη χρήση χρωστικής ουσίας.

2.2 Σπήλαια – Φαράγγια

- Το σπήλαιο του Αγ. Γεράσιμου, στο Αργοστόλι, όπου ασκήτησε επί 6 χρόνια ο πολιούχος του νησιού.
- Το λιμνοσπήλαιο της Μελισσάνης, μήκους 3,5 χλμ. πλάτους 40 μ. και ύψους 36 μ. Ένα μέρος της οροφής του έχει καταρρεύσει και έτσι όταν εισχωρούν οι ακτίνες του ήλιου δημιουργείται πανδαισία χρωμάτων.
- Τα σπήλαια Δογκαράτης που βρίσκονται σε υψόμετρο 120 μ., βάθους 21 μ., μήκους 9μ. και πλάτους 45 μ. Χωρίζονται σε δύο μέρη. Στο πρώτο υπάρχουν σταλακτίτες και σταλαγμίτες, ενώ το δεύτερο είναι διαμορφωμένο κατάλληλα λόγω της ακουστικής του για συναυλίες.
- Το σπήλαιο Αγγαλάκι στην Πουλάτα. Γύρω του υπάρχουν άλλα 14 και το σπήλαιο Ζερβάτη στον Καραβόμυλο με τα σπάνια υδρόβια φυτά στις όχθες των δύο μικρών λιμνών που έχουν σχηματιστεί.
- Το σπήλαιο Σάκος στη Σκάλα.
- Το σπήλαιο των Νυμφών, 2 χλμ. από την Ιθάκη, όπου ο μύθος θέλει να έχει κρύψει ο Οδυσσέας τα δώρα των Φαιάκων, γυρίζοντας από την Τροία.
- Η σπηλιά του Λοϊζου στο Σταυρό Ιθάκης.
- Το φαράγγι του Πόρου, βάθους 80 μ., το οποίο είναι συνδεδεμένο με έναν παράξενο μύθο που θέλει τα κοιλώματα στους βράχους ως ίχνη των υπερφυσικά τεράστιων ποδιών του ημίθεου ήρωα, Ηρακλή.

- Στο ύψωμα Σπηλιόβουνο στο Φισκάρδο, κοντά στα κυκλώπεια τείχη, υπάρχουν σπηλιές όπου έκρυβαν σπουδαία ευρήματα.

2.3 Μαρίνες

- Αργοστόλι
- Σάμη
- Πόρος
- Αγ. Ευφημία
- Φισκάρδο
- Ληξούρι
- Κιόνι Ιθάκης
- Ιθάκη (Βαθύ)

2.4 Κάμπινγκ

- “Αργοστόλι” στο Φανάρι.
- “Καραβόμυλος Beach” στη Σάμη.

IV. ΝΟΜΟΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

Ο νομός Ζακύνθου καταλαμβάνει το Ν. τμήμα της περιφέρειας των Ιονίων Νήσων και εκτείνεται απέναντι από τις Ν.Δ. ακτές της Δυτικής Ελλάδας. Στο νομό ανήκουν και διάφορες νησίδες, όπως το σύμπλεγμα Στροφάδες, το Μαραθονήσι, το Πελούζο και ο Αγ. Σώστης. Έχει έκταση 407 τετ. χλμ. και πληθυσμό 33929 κατοίκους (0,3% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η ομώνυμη πόλη, η οποία συνδέεται οδικά και αεροπορικά με την υπόλοιπη χώρα. Το όνομά της αναφέρεται από τον Όμηρο και κατά την παράδοση οφείλεται στον Ζάκυνθο, γιο του βασιλιά της Τροίας, Δάρδανο, που έκτισε και την ομώνυμη πόλη. Η Ζάκυνθος, το “Φιόρο του Λεβάντε” και το νησί της σπάνιας χελώνας Καρέτα – Καρέτα, είναι η πατρίδα του Σολωμού, του Κάλβου και του Ξενόπουλου.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία – Αξιοθέατα

- Το βενετσιάνικο κάστρο με τον λέοντα πάνω από την είσοδο στη Ζάκυνθο.
- Οι εκκλησίες του Αγ. Νικολάου του Μώλου, της Παναγίας των Αγγέλων, της Παναγίας Φανερωμένης και το μοναστήρι του Αγ. Διονυσίου στην Ζάκυνθο.
- Ο Αϊ – Γιώργης των Φιλικών στην Μπόχαλη, στην εικόνα του οποίου ορκίστηκαν οι οπλαρχηγοί Κολοκοτρώνης, Νικηταράς και άλλοι αγωνιστές της Ελληνικής Επανάστασης.
- Ο λόφος του Στράνη, 2 χλμ. από τη Ζάκυνθο, που σ’ αυτόν λέγεται ότι ο Διονύσιος Σολωμός εμπνεύστηκε τον “Ύμνο στην Ελευθερία” και τους “Ελεύθερους Πολιορκημένους”.
- Η Παναγία η Σκωπιώτισσα, βυζαντινή εκκλησία χτισμένη στη θέση του ναού της Αρτέμιδος στην κορυφή Σκόλος (ύψος 500 μ.).
- Η Μπόχαλη, το πιο ψηλό σημείο της Ζακύνθου, με θέα απέναντι στο κάστρο και το λόφο του Στράνη.
- Στο χωριό Αλικανά εικάζεται ότι βρισκόταν η αρχαία Αρκαδία, όπως φαίνεται από τα μυκηναϊκά αγγεία που βρέθηκαν στην περιοχή.
- Η μονή του Αγ. Ιωάννου του Προδρόμου στις Αλυκές.
- Το ερειπωμένο μοναστήρι του Αγ. Ιωάννη του Προδρόμου στο Καταστάρι.
- Τα ερείπια μεσαιωνικού πύργου στο Αργάσι.
- Οι εκκλησίες του Αγ. Τιμόθεου και Μαύρας και της Υπαπαντής στο Μαχειράδο.
- Το μοναστήρι της Μεταμόρφωσης στη μεγαλύτερη νησίδα των Στροφάδων, που ίδρυσε το 1241 η αυτοκράτειρα του Βυζαντίου, Ειρήνη. Σε αυτό είχε ζήσει και ο Άγιος Διονύσιος, ο άγιος της Ζακύνθου.
- Η μονή της Παναγίας Αναφωνήτριας στο ομώνυμο χωριό.
- Η “Πηγή του Ηρόδοτου”, στη γνωστή από την αρχαιότητα λίμνη για τα θειούχα νερά και την πίσσα που βγάζει.
- Η πλατεία Σολωμού με τα νεοκλασικά κτίρια, η ιστορική πλατεία του Αγ. Μάρκου, η ιστορική συνοικία Παλιά Βρύση, οι πλατείες Αγ. Σαράντα, Αγ. Λουκά, Αγ. Παύλου, η παραλιακή οδός Στράντα Μαρίνα.

1.2 Μουσεία

- Το Βυζαντινό Μουσείο Ζακύνθου.
- Το Μουσείο του Διονύσιου Σολωμού και επιφανών Ζακυνθίων που περιλαμβάνει χειρόγραφα επτανήσιων ποιητών και συγγραφέων. Εδώ μπορεί να δει κανείς το φτερωτό λιοντάρι της Βενετίας, το μαυσωλείο του Σολωμού και του Κάλβου, με κειμήλια και προσωπικά τους αντικείμενα.
- Η Δημόσια Βιβλιοθήκη Ζακύνθου. Εδώ στεγάζεται η Πινακοθήκη με εικόνες της Ζακύνθου πριν από το σεισμό και στο ισόγειο στεγάζεται το Μουσείο Κατοχής και Εθνικής Αντίστασης.
- Το Ναυτικό Μουσείο Ζακύνθου.

1.3 Παραδοσιακοί Οικισμοί

- Άγιος Λέων
- Κερί
- Άνω και Κάτω Βολίμες

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις – Έθιμα

- Η Διεθνή Συνάντηση Μεσαιωνικού Θεάτρου τον Αύγουστο στη Ζάκυνθο.
- Το Ζακυνθινό καρναβάλι με φανερές επιρροές από το βενετσιάνικο.
- Το μεγαλοπρεπές Ορθόδοξο Ζακυνθινό Μεγαλοβδόμαδο.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Κοινότητα Ορθονιών, στην περιοχή Ξύγκια, με θειούχα νερά χρώματος άσπρου (Δεν λειτουργεί).

2.2 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Ο κόλπος του Λαγανά έχει χαρακτηριστεί “βιογενετικό απόθεμα”. Στην 8 χλμ. παραλία του προτιμά η χελώνα Καρέτα – Καρέτα να γεννήσει τα αυτά της. Επίσης στις παραλίες του Βασιλικού και στο Μαραθονήσι.
- Το φιορδ του Πόρτο – Βρώμη

2.3 Σπήλαια

- Οι Γαλάζιες Σπηλιές στην ακτή του ακρωτηρίου Σκινάρι. Το σπήλαιο έχει δύο μεγάλες αίθουσες και ανακαλύφθηκε το 1897.
- Το σπήλαιο Ξύγκια, όπου στο βάθος υπάρχει πηγή με θειούχα νερά χρώματος άσπρου. Γι' αυτό η θάλασσα σε απόσταση 500 μ. από το σπήλαιο έχει ασπριδερό χρώμα.

2.4 Μαρίνες

- Ζάκυνθος

2.5 Κάμπινγκ

- “Αλυκές” στο Καταστάρι.
- “Λαγανάς” στον Αγ. Σώστη.
- “Παράδεισος” στο Μεσο-Γερακάρι.
- “Ταρταρούγα” στα Λιθάκια.
- “Ζάντε” στην παραλία Αμππούλα.

7. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Ταυτότητα της περιφέρειας

Η περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας έχει συνολική επιφάνεια 11.35χλμ² (είκτη σε έκταση περιφέρεια της χώρας, με ποσοστό 8,6% του συνόλου) και πληθυσμό 702.000 κατοίκους (απογραφή 1991), κατατάσσεται στην 4^η θέση από άποψη πληθυσμού, με ποσοστό 6,9% του συνόλου). Αποτελείται από τους νομούς: Αιτωλοακαρνανίας, Αχαΐας και Ηλείας.

Κύρια έργα για την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιφέρεια

Ο προϋπολογισμός του ΠΕΠ για την περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας ανέρχεται στο ποσό των 514,2 ECU ή 157 δις δρχ., με ποσοστό συμμετοχής στη χρηματοδότηση 61% από την Ε.Ε. και 39% από την Ελληνική Δημοκρατία.

- Λιμάνια Αιγίου (3,4δισ), Κατακόλου (1δισ), Κυλλήνης (1,2 δις)
- Βελτίωση εθνικών οδών Πάτρας – Τρίπολης (2,22δισ) και Αρχαίας Ολυμπίας – Βυτίνας (3δισ)- Αστρος.
- Παράκαμψη Αγρινίου (2 δις)
- 1013 χλμ. επαρχιακής οδοποιίας.
- 2 αλιευτικά καταφύγια
- 3 έργα προστασίας και υποδομών σε λιμνοθάλασσες Μεσολογγίου Αιτωλικού στην Αιτωλοακαρνανία, Προκόπου στην Αρχαία και Κοτύχι στην Ηλεία.
- Μουσείο Αρχαίας Ολυμπίας (1,3δισ)
- Μελέτη χάραξης νέας διπλής σιδηροδρομικής γραμμής Κορίνθου – Πατρών (620 εκατ.) (Ταμείο Υποδομής).

- Ο κύριος οδικός άξονας (ΠΑΘΕ) που έχει προγραμματισθεί ξεκινάει από την Πάτρα και περνώντας από Αθήνα και Θεσσαλονίκη, καταλήγει στα Βόρεια σύνορα της χώρας.
- Ολοκλήρωση παρακαμπτήτρων οδών στις μεγάλες πόλεις (Βόρεια – Νότια είσοδο (1,36 δις) και παράκαμψη Πατρών) (Παράκαμψη Ναυπάκτου).
- Ζεύξη Ρίου – Αντίρριου
- Λιμάνι Πάτρας
- Βελτιώσεις στα λιμάνια Αστακού, Μύτικα, Μεσολογγίου.
- Δασικά μέτρα Ν. Αχαΐας (550 δις).
- Μαρίνα Κατάκολου
- Μαρίνα Μεσολογγίου (1,05 δις)
- Βελτίωση υποδομών εξυπηρέτησης επιβατών και εμπορευμάτων με το έργο του Μεθοριακού Σταθμού Πατρών.
- Αξιοποίηση και προστασία περιοχών ιδιαίτερου φυσικού κάλους.
- Αναστήλωση ιστορικού φρουρίου Πατρών.
- Βελτίωση Εγκαταστάσεων Αρχαία Ηλίδα
- Αναπλάσεις Ιστορικών Κέντρων
- Χρηματοδότηση του Υδροθεραπευτηρίου της Κυλλήνης και των πηγών του Καϊάφα ενισχύουν την ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού ως εναλλακτικής μορφής τουρισμού.
- Βελτίωση Οδοντωτού σιδηροδρόμου Διακοφτού – Καβρύτων.
- Έργα επαρχιακής οδοποιίας (Αμαλιάδα – Σιμόπουλο – Αγ. Τριάδα και Πύργος – Κατάκολο) (560 δις).
- Προωθούνται μέτρα προστασίας των δασών και αναδάσωσης καθώς και αγροτουρισμού από το LEADER II.
- Ανάπτυξη ορεινού / οικολογικού τουρισμού. Σπήλαια λιμνών Καστριών Αχαΐας (480 εκατ.)
- Ανάπτυξη ορεινού / οικολογικού τουρισμού Χελμού (258 εκατ.)
- Δασικά μέτρα Ν. Αιτωλοακαρνανίας (700 εκ.)
- Κατασκευή κόμβου Αμαλιάδος (Ν. Ηλείας) (1,650 δις)
- Οδός: Θόλο – Ν. Φυγάλεια – Επ. Απόλλων – Φανάρι – Αμυγδαλιές – Ζαχάρω (1,610 δις) Ν. Ηλείας.
- Ε.Ο. Τρίπολης – Καλαμάτας (Τμήμα Παραδείσια – Τσάκωνα) (1,6δις).
- Δρόμος Πύργου - Κατακόλου (650 εκ.)
- Αξιοποίηση ακτών και προστασία τουριστικών και παραλιακών περιοχών ιδιαίτερου φυσικού κάλους (600 εκ.)
- Οδός Λεχαινών _ Νεοχωρού _ Κυλλήνης (770 εκ.)
- Οδός Λεχαινών – Αετοράχης Βάρδας (530 εκ.)
- Δασικά μέτρα Ν. Ηλείας (550εκ)
- Οδός από γέφυρα Πηγειού Βαρθολομιό – Λ. Κυλλήνης – Κάοκρο και προς Νεοχώρι και ΕΟ προς Κέντρο (1,2 δις).
- Οδός Μίρακα – Λάβα – Λάμπετα – Χανιά Πανόπουλου – Μουζάκι Καρατούβα – Καρούτες & Συνδ. Οδοί (Ν. Ηλείας) (550 εκ).

I. ΝΟΜΟΣ ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ

Ο νομός Αιτωλοακαρνανίας καταλαμβάνει το Β. τμήμα της Δυτικής Ελλάδας. Προς Β συνορεύει δια του Αμβρακικού κόλπου με το νόμο Αρτας, Δ. βρέχεται από το Ιόνιο Πέλαγος, Ν. από το Ιόνιο και τα νερά του Πατραϊκού κόλπου και Α. με τους νομούς Ευρυτανίας (Β) και Φωκίδος (Ν). Έχει έκταση 5433 τετ. χλμ. και πληθυσμό 234.745 κατοίκους (3% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι το Μεσολόγγι το συνδέεται οδικώς με την υπόλοιπη χώρα. Το Μεσολόγγι πρωτοαναφέρθηκε ως οικισμός μόλις στα 1545 μ.Χ. Εγινε γνωστό στα 1571 με τη Ναυμαχία της Ναυπάκτου. Η ηρωική έξοδος των “Ελεύθερων, πολιορκημένων” αποτελούσε σταθμό στη νεώτερη ιστορία των Ελλήνων. Κτίστηκε τον 16^ο αι. πάνω σε τρεις νησίδες, που αργότερα ενώθηκαν από τις προσωρήσεις των ποταμών Αχελώου και Εύηνου, δημιουργώντας έτσι τρεις λιμνοθάλασσες.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία – Αξιοθέατα

- Η Πύλη της Εξόδου και δεξιότερα ο “Κήπος των Ηρώων” στην είσοδο του Μεσολογγίου. Στον Κήπτο των Ηρώων βρίσκονται οι τάφοι του Μ. Μπότσαρη, του Στουρνάρα, του Βλαχοπούλου και Δ. Τσέλιου. Εδώ βρίσκεται και τείχος όπως ονομάζεται ο χωμάτινος φράχτης του Μεσολογγίου, καθώς και η ντάπια του Φραγκλίνου με τις πολεμίστρες.
- Το αγαλμα του Λόρδου Βύρωνα, στη μέση του πάρκου, που πέθανε εκεί το 1824 και αριστερά του τον Τύμβο των Ηρώων.
- Η ιστορική τοποθεσία Ανεμόμυλος, όπου ανατινάχθηκε εκεί μέρος του άμαχου πληθυσμού του Μεσολογγίου μαζί με τον Χρήστο Καψάλη.
- Το ιστορικό μοναστήρι του Αγ. Συμεών (17^{ος} αι.), 6 χλμ. από το Μεσολόγγι, όπου κατέφυγαν και σώθηκαν 1.800 πολιορκημένοι.
- Η αρχαία Πλέρωνα, που οι ντόπιοι ονομάζουν “Κάστρο της Κυρά – Ρήνης”. Από την αρχαία πόλη σώζονται ερείπια και τείχη με τετράγωνους πύργους, καθώς και τμήματα από την αγορά και το θέατρο.
- Η αρχαία Καλυδώνα, όπου σώζονται ερείπια του ναού της θεάς Αρτέμιδος του θεάτρου και της αγοράς της Πόλης.
- Το δασύλλιο του Αγ. Χριστόφορου στο Αγρίνιο.
- Η αρχαία πόλη Βουκάτιο, 10 χλμ., από το Αγρίνιο, της οποίας σώζονται ερείπια και κάστρο του 4^{ου} αι. κοντά βρίσκονται και ερείπια τουρκικού οχυρού.
- Στη Μεγάλη Χώρα, η εκκλησία της Παναγίας και ο μιναρές του παλιού τζαμιού.
- Στο χωριό Αγγελόκαστρο, τα ερείπια βυζαντινού κάστρου του 12^{ου} αι. και το βυζαντινό μοναστήρι του Παντοκράτορα.
- Στη Μακρυνεία, το μοναστήρι της Κατερινούς (12^{ος} αι.)
- Κοντά στο Αγρίνιο βρίσκεται το αρδευτικό φράγμα του Αχελώου, 10 χλμ. και πάνω από αυτό υπάρχει μια γέφυρα μήκους 1.600 μ. που ενώνει την Αιτωλία με την Ακαρνανία.
- Η αρχαία πόλη Στράτος, όπου σώζονται τα τείχη, οι πύλες, τα ερείπια ενός μεγάλου θεάτρου Μακεδονικής Εποχής, καθώς, και τα ερείπια από το ναό του Δία.
- 15 χλμ. από το Αγρίνιο, το Υδροηλεκτρικό φράγμα του Καστρακίου και η Τεχνητή λίμνη και το εργοστάσιο παρασκευής ρεύματος της ΔΕΗ.

- Το μοναστήρι της Αγ. Ελεούσας, στην είσοδο του μεγάλου φαραγγιού της Κλεισούρας. Εδώ μόνασε και πέθανε ο Γιάννης Γούναρης, ο οποίος έσωσε τους Μεσολογγίτες από την πρώτη πολιορκία.
- Το νησάκι Αιτωλικό συνδέεται με την ξηρά με μία πέτρινη πολύτοξη γέφυρα, μήκους 300μ. και πλάτους 8μ., που χρονολογείται από τα 1898.
- Οι ιστορικές εκκλησίες της Κοίμησης της Θεοτόκου και των Ταξιαρχών στο νησάκι Αιτωλικό.
- Η Αμφιλοχία ιδρύθηκε στα τέλη του 18^{ου} αι. με αρχές του 19^{ου} αι. από τον Αλή Πασά. Στην αρχή ονομαζόταν Κραβασαράς και μετονομάστηκε σε Αμφιλοχία στα 1907, από το αρχαίο Αμφιλοχικό Αργος, μια αποικία των Αργείων, που τα ερείπιά της βρίσκονται στη θέση καινούριο.
- Το φρούριο της Αμφιλοχίας, στην κορυφή του λόφου, όπου σώζονται ερείπια από την αρχαία πόλη Λιμναία.
- Η βυζαντινή εκκλησία του Αγ. Αθανασίου και το μοναστήρι του Αγ. Νικολάου στην περιοχή Μπούκα Αμφιλοχίας 150 μ. από την ακτή και σε βάθος 104 μ. υπάρχει ένα υποθαλάσσιο ηφαίστειο, που ενεργοποιήθηκε για τελευταία φορά στα 1847 και στα 1865.
- Το κάστρο του Αντίρριου, χτισμένο από το σουλτάνο Βαγιαζήτ και επισκευασμένο από τους Ενετούς. Σήμερα σώζονται ερείπια.
- Η αρχαία πόλη του Αστακού, όπου σώζονται ερείπια από το υδραγωγείο, το βενετσιάνικο κάστρο, το ναό του Διός κ.α.
- Το μοναστήρι του Προφήτη Ηλία (15^{ος} αι.) κοντά στο χωριό Καραϊσκάκη, όπου είχε το στρατηγείο ο οπλαρχηγός της Επανάστασης.
- Η Βόνιτσα είναι χτισμένη πάνω στα θεμέλια του αρχαίου Ανακτορίου. Στην τοποθεσία Άγιος Πέτρος σώζονται ερείπια από αρχαίους ναούς και τείχη.
- Τα ερείπια του μεσαιωνικού κάστρου στην κορυφή του λόφου στη Βόνιτσα. Εκεί βρίσκεται και το εκκλησάκι του θεού Σοφίας (12^{ου} αι). Ενα ακόμη βενετσιάνικο κάστρο υπάρχει έξω από τη Βόνιτσα, στο δρόμο προς Λευκάδα.
- Οι εκκλησίες της Παναγίας, του Αγ. Αντωνίου και του Αγ. Σπυρίδωνα στη Βόνιτσα.
- Κοντά στο χωριό Αγ. Νικόλαος βρίσκεται η λίμνη Βαλκάνια, στο Βυθό της οποίας υπάρχει μια ολόκληρη πόλη. Στην περιοχή της λίμνης βρίσκεται και Αυλάκι της Κλεοπάτρας, απ' όπου λέγεται ότι πέρασε ο στόλος της βασίλισσας της Αιγύπτου για την ξακουστή ναυμαχία του Ακτίου (31π.Χ.)
- Το αρχαίο Θέρμο, κοντά στη σημερινή κωμόπολη, που ήταν μεγάλο κέντρο της Αιτωλικής Συμπολιτείας. Σώζονται ερείπια από το ναό Θερμίου Απόλλωνα και από το "Κοινό των Αιτωλών", μεγάλη στοά μήκους 170μ., βάσεις σπιτιών και αδριάντων.
- Στο χωριό Αγ. Σοφία, ο ναός του Αγ. Νικολάου, που δυστυχώς είναι χτισμένος στις βάσεις του ναού Αρτέμιδος.
- Το μοναστήρι της Μυρτιάς (1491) στο ομώνυμο χωριό.
- Το χωριό Μέγα Δέντρος είναι η πατρίδα του Κοσμά του Αιτωλού. Κοντά βρίσκεται και το χωριουδάκι Μάνδρα με το μοναστήρι της Αγ. Παρασκευής.
- Το μοναστήρι του Λογγοβίτσου, 12 χλμ. από την Κατούνα.
- Η αρχαία πόλη Οινιάδες στην τοποθεσία Τρίκαρδος, όπου σώζονται ίχνη σπιτιών κατάλοιπα του λιμανιού, ερείπια του θεάτρου, κομμάτια από τα τείχη και η ακρόπολη.
- Η εκκλησία του Εισοδίων της Θεοτόκου (12^{ου} αι.) στο χωριό Λεσίνι και το Μοναστήρι της Παναγίας της Λεσινιώτισσας (16^{ου} αι.)

- Το μοναστήρι Ρέθα (1742) 12 χλμ. έξω από το Μενίδι.
- Η αρχαία πόλη Αλύζια ανάμεσα στα χωριά Μύτικας και Κανδήλια, πρόκειται για μια από τις πιο σημαντικές πόλεις της αρχαίας Ακαρνανίας. Στα νερά της στα 375 π.Χ. έγινε στην ομώνυμη ναυμαχία μεταξύ Αθηναίων και Σπαρτιατών.
- Τα ερείπια του ναού της Αγ. Σοφίας (6^{ου} αι.) έξω από το Μύτικα.
- Η Ναύπακτος είναι μια πόλη με μακραίωνη ιστορία 3.500 χρόνων. Εδώ βρίσκονται τα ερείπια του ναού του Ασκληπιού στη συνοικία Κεφαλόβρυσο, το Βενετσιάνικο κάστρο στην κορυφή του λόφου, τα σπίτια των Μπότσαρη και Τζαβέλα και το εκκλησάκι του προφήτη Ηλία.
- Η μονή του Αγ. Ιωάννη του Προδρόμου και το μοναστήρι της Βαρνάκοβας έξω από τη Ναύπακτο.
- Τα τείχη της αρχαίας πόλης Πάλαιρου και το κάστρο της περιοχής, που ονομάζεται Κεχροπούλα.
- Τα χωριά της Ορεινής Ναυπακτίας φημίζονται για τη φυσική ομορφιά τους. Πρόκειται για τα χωριά Πλάτανος, Περίστα, Πέρκος, Σίμου, Ανω Χώρα, Τερψιθέα, Καταφύγιο, Αμπελακιώτισσα, Χρύσονο, Ελατού και Δορβιτσιά.
- Ο Ανδριάντας του Καραϊσκάκη στον Πλάτανο, αφού εδώ είχε στήσει ο αρχηγός της Ελληνικής Επανάστασης το αρχηγείο του. Εκεί βρίσκεται και η εκκλησία του Αγ. Νικολάου.
- Ο ναός του Αγ. Νικολάου και το μοναστήρι της Αμπελακιώτισσας στο ομώνυμο χωριό.

1.2 Μουσεία

- Το Μουσείο Τρικούπη στο Μεσολόγγι.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Αγρινίου.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Θέρμου
- Η βιβλιοθήκη του Απόκουρου Θέρμου
- Η Παπαχαραλάμπειος Βιβλιοθήκη Ναυπάκτου
- Η Παπαστράτειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Μεσολογγίου

1.3 Λαογραφικές εκδηλώσεις – Έθιμα

- Το Σάββατο του Λαζάρου και την Κυριακή των Βαΐων γίνονται οι εορταστικές εκδηλώσεις για την ιστορική έξοδο του Μεσολογγίου. Επίσης, τον Αύγουστο διοργανώνονται πολιτιστικές εκδηλώσεις, ενώ παραδοσιακό τριήμερο πανηγύρι πραγματοποιείται του Αγ. Συμών στο ομώνυμο μοναστήρι.
- Η γεωργική έκθεση Αγρινίου το 1^ο 15ήμερο του Σεπτεμβρίου στο Παπαστράτειο Δημοτικό Πάρκο. Επίσης, οι θεατρικές παραστάσεις που δίνονται από το Περιφερειακό Θέατρο Αγρινίου.
- Τα “Φέστεια” στο χωριό Καινούριο.
- Στο Αιτωλικό, στις 23 Αυγούστου, γίνεται μεγάλη γιορτή με εθνικό και θρησκευτικό χαρακτήρα, που τιμά τη συνάντηση των οπλαρχηγών στα 1826.
- Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις “Πανακρανάρια” στην Αμφιλογία.
- Τον Αύγουστο στα Θέρμα γίνονται εορταστικές εκδηλώσεις στη μνήμη του Κοσμά του Αιτωλού και της Ευγενίας Γιαννούλη.
- Από 3-7 Αυγούστου οργανώνονται τα “Αλύζια” στο Μύτικα, ενώ παράλληλα, κάθε χρόνο, πραγματοποιείται και η “Η Γιορτή της σαρδέλας”
- Στη Ναύπακτο υπάρχει πλούσια πολιτιστική δραστηριότητα, όπως τα “Παραλάμπεια” το καλοκαίρι, το πανηγύρι της 5^{ης} Οκτωβρίου, ημέρα της

ιστορικής ναυμαχίας και το Πάσχα, όπου τη Μεγάλη Παρασκευή όλοι οι επιτάφιοι συναντώνται στο λιμάνι, ενώ ταυτόχρονα σβήνουν τα φώτα της πόλης και ανάβουν μεγάλες φωτιές στις ντάπιες.

- Πανηγύρια γίνονται τον Δεκαπενταύγουστο στην Αράχοβα και τον Πλάτανο, διάρκειας 15 ημερών και περιλαμβάνουν πολιτιστικές εκδηλώσεις με αναβίωση τοπικών εθίμων.
- Παράλληλα διάφορα πανηγύρια πραγματοποιούνται σε διάφορες περιοχές του νομού.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Κορπή στο χωριό Μοναστηράκι
- Στην περιοχή Βούλκου, κοντά στον Μύτικα
- Αγ. Βαρβάρου Κοινότητας Τρύφου.
- Αγροπιδάκαμπου, κοινότητα Μαμάκως
- Κόκκινο στεφάνι κοινότητας Μυρτιάς
- Κρεμαστά Βάλτου, κοινότητας Αλευράδες
- Λιτσέκι, κοινότητας Πιστινείκων
- Μουσιάνου, εκμετάλλευσης Β. Σιώκου.
- Στάχτης Ποριάρι, δήμου Πυλλήνης.
- Χέλοβα Μπανιώτη, εκμετάλλευσης Ν. Ζωγόπουλου

2.2 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Το δέλτα του Αχελώου και οι λιμνοθάλασσες του Μεσολογγίου είναι η μεγαλύτερη λιμνοθάλασσα από όλους τους ελληνικούς υγρότοπους, με εκτεταμένους αλμυρούς βάλτους και αλμυρές στέπες. Οι λιμνοθάλασσες, όπως και ο Αμβρακικός κόλπος, προστατεύονται από τη Σύμβαση Ραμσάρ.
- Οι περιοχές κοιλάδα και δέλτα Αχελώου, λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου, Αιτωλικού και εκβολές Ευήνου προστατεύονται ως καταφύγια θηραμάτων.

2.3 Φαράγγια

- Το φαράγγι στην περιοχή “Δύο ρέματα”, στο λόφο πάνω από το Αγρίνιο.
- Το μεγάλο φαράγγι της Κλεισούρας, 20 χλμ. από το Αγρίνιο.

2.4 Μαρίνες

- Αμφιλοχία
- Ναύπακτος
- Αστακός

2.5 Κάμπινγκ

- “Ντούνης beach” στο Αντίρριο.
- “Πλατανίτης” στο κάτω Πλατάκι Ναυπάκτου.
- “Πάρκο Ακτή Στρατή” στο Κατάφουρκο Αμφιλοχίας

II. ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΑΣ

Ο νομός Αχαΐας καταλαμβάνει το κεντρικό τμήμα της Δυτικής Ελλάδας κατά μήκος των Δ ορίων του συνορεύει με το νομό Ηλείας στο Ν συνορεύει με το νομό Αρκαδίας και στα Α με το νομό Κορινθίας. Τα Β όρια του νομού αποτελούν οι ακτές που βρέχονται από τα νερά των κόλπων Πατραϊκού και Κορινθιακού. Έχει έκταση 3262 τετ. χλμ. και πληθυσμό 317135 κατοίκους (3% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η Πάτρα, η οποία συνδέεται οδικώς σιδηροδρομικώς και ακτοπλοϊκώς με την υπόλοιπη χώρα. Σύμφωνα με την παράδοση, η Πάτρα είναι πανάρχαιη πόλη του μυθικού Πατρέα. Κοντά στην κάτω Αχαΐα βρίσκεται το αεροδρόμιο του Αράξου, το μοναδικό σημείο προσέγγισης τους εδάφους της Αχαΐας με αεροπλάνο.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία – Αξιοθέατα

- Το Ρωμαϊκό Ωδείο της Πάτρας, που χρονολογείται από τα 160 μ.Χ. στην πλατεία του Αγ. Γεωργίου.
- Τα ερείπια του Μεσαιωνικού Κάστρου, χτισμένο στο πιο ψηλό σημείο της Πάτρας, και κατέχει τη θέση προϊστορικής ακρόπολης.
- Οι πλατείες της Πάτρας όπως τα ψηλά Αλώνια, και το ηλιακό ρολόι φτιαγμένο από πρασινάδα και λουλούδια. Η πλατεία του Αγ. Γεωργίου.
- Το Δημοτικό Θέατρο Απόλλων, που είναι αντίγραφο της Σκάλας του Μιλάνου, και το κτίριο του Εμπορικού Συλλόγου Ερμής, που είναι σχεδιασμένο από τον Τσίλλερ.
- Η εκκλησία του Αγ. Ανδρέα, πολιούχου της Πάτρας, η μονή Γηροκομείου, η μονή Ομήλου (14^{ος} αι.) και το Παλαιομοναστήρι.
- Οι εγκαταστάσεις της ποτοποιίας Αχαΐα – Κλάους.
- Τα ερείπια της αρχαίας πόλης του Αιγαίου, όπου οι ανασκαφές έφεραν στο φως δύο τετράπλευρα οικοδομήματα του 4^{ου} – 5^{ου} αι., νεκροταφείο από τους κλασικούς χρόνους, τάφους Μυκηναϊκής Εποχής και το ελληνιστικό και ρωμαϊκό νεκροταφείο.
- Η Μητρόπολη, στο κέντρο του Αιγίου, σε σχέδια του Ερνέστου Τσίλλερ και η παλιά Αγορά.
- Η αρχαία Ελίκη, ανατολικά του Αιγαίου, ένα από τα πιο σπουδαία θρησκευτικά και πολιτικά κέντρα της αρχαιότητας, που βυθίστηκε το 373 π.Χ. στον Κορινθιακό κόλπο μετά από σεισμό.
- Η εκκλησία της Παναγίας της Τρυπητής, χτισμένη μέσα σ' ένα βράχο, το αντρικό μοναστήρι των Ταξιαρχών, πάνω στον ποταμό Σελινούντα, έξω από το Αίγιο και το γυναικείο μοναστήρι της Πεπελινίτσας.
- Τα ερείπια της αρχαίας Αιγείρας, ΝΑ της Ακράτας, με το φημισμένο θέατρο καθώς και τα ίχνη της αρχαίας πόλης Αίγες, που καταστράφηκε γύρω στο 281π.Χ.
- Η μεταβυζαντινή ιερά μονή της Αγ. Τριάδος στα περικόχωρα της Ακράτας.
- Οι βυζαντινές εκκλησίες στην περιοχή της Δάφνης

- Το παραθαλάσσιο γραφικό χωριό Διακοφτό, πασίγνωστο για τον μοναδικό στη χώρα οδοντωτό σιδηρόδρομο που οδηγεί στα Καλάβρυτα.
- Ο Πύργος τους Ασημάκη Φωτήλα και οι εκκλησίες της Παναγίας και της Αγ. Τριάδος στο χωριό Ζαρούχλα.
- Τα ύδατα της Στυγός τα μυθικά “Αθάνατα Νερά” στα οποία σύμφωνα με τη μυθολογία λούζονταν οι θεοί του Ολύμπου. Εκεί έλουσε η Θέτις τον γιο της Αχιλλέα κάνοντας των άτρωτο.
- Στην πλαγιά του Χελμού, σε ύψος 750μ., βρίσκονται τα Καλάβρυτα, η πόλη – παγκόσμιο σύμβολο Ελευθερίας. Από εδώ ξεκίνησε το 1821 η Επανάσταση των Ελλήνων κατά του τουρκικού ζυγού. Κατά τη διάρκεια του 2^{ου} παγκοσμίου πολέμου έγινε στόχος των γερμανικών δυνάμεων κατοχής. Στις 13/12/1943 οι Γερμανοί εκτέλεσαν όλους τους άντρες άνω των 13 ετών και έκαψαν τα σπίτια. Ένας μεγάλος σταυρός πάνω από την πόλη θυμίζει το Ολοκαύτωμα των Καλαβρύτων.
- Η ιστορική μονή της Αγ. Λαύρας 6 χλμ. από τα Καλάβρυτα, πρωτοχτίστηκε το 961 μ.Χ. Στο σημερινό μοναστήρι, που χτίστηκε το 1689, έγινε η ορκωμοσία των οπλαρχηγών της Επανάστασης. Απέναντι από τη μονή σε λόφο, δεσπόζει το ηρώο των αγωνιστών του 1821.
- Το μοναστήρι του Μεγάλου Σπηλαίου σε υψόμετρο 1000 μ. χτισμένο το 362μ.Χ.
- Το ενετικό κάστρο, που ονομάζεται “Κάστρο της Ωριάς”, λίγο έξω από τα Καλάβρυτα, χτισμένο σ’ ένα βράχο.
- Το μοναστήρι της Μακελλαριάς στο χωριό Φλάμπουρα.
- Το σπίτι, όπου γεννήθηκε ο Γεώργιος Παπανδρέου στο Καλέντζι και το μοναστήρι των Αγ. Πάντων, λίγο έξω από το χωριό.
- Το τείχος Δυμαίων, ερείπιο του οχυρού της αρχαίας πόλης Δύμης, κοντά στον Αραξο. Σήμερα το κάστρο ονομάζεται κάστρο της Καλογριάς και χρονολογείται από τα μυκηναϊκά χρόνια.
- Τα φράγκικα κάστρα στην τοποθεσία Αρλα και το Σανταμέρι.
- Το μοναστήρι της Μαρίζης στο χωριό Πηγάδια.
- Η αρχαία πόλη Κλείτωρ, όπου σώζονται ερείπια θεάτρου, ελληνοιστικά και ρωμαϊκά κτίσματα, καθώς και τμήματα τείχους.
- Ο Υδρομύλος που λειτουργεί και σήμερα στην Κλειτορία. Υδρομύλοι λειτουργούν επίσης στο Παγκράτι και στο Πλανητέρο.
- Το “Κλήμα του Πausανία” κοντά στο χωριό Παγκράτι. Πρόκειται για ένα μεγάλο κλήμα με τεράστια κλαδιά και ηλικία χιλιάδων χρόνων.
- Το μοναστήρι του Αγ. Αθανασίου, 10 χλμ. από την Κλειτορία.
- Το βενετσιάνικο κάστρο “Καστέλι του Μωριά”, πάνω στο ακρωτήριο του Ρίου
- Οι παλιές εκκλησίες του Αγ. Γεωργίου και του Ευαγγελισμού και τα μοναστήρια των Αγ. Θεοδώρων και της Φανερωμένης στο Σοποτό.
- Η μονή Τριποτάμων στο χωριό Ψωφίδα. Στη θέση αυτή ήταν χτισμένη και η αρχαία πόλη Ψωφίδα, της οποίας σήμερα σώζονται ελάχιστα ερείπια, όπως σπόνδυλοι κιόνων του ναού της Αφροδίτης.
- Στην περιοχή της Χαλανδρίτσας ανασκαφές του 1928 έφεραν στο φως τάφους Μυκηναϊκής Εποχής.
- Τα ερείπια του φράγκικου κάστρου και του μεγάλου τετράγωνου πύργου στη Χαλανδρίτσα.

- Οι εκκλησίες Αγ. Θεόδωρος, Κοίμηση της Θεοτόκου, Αγ. Ιωάννης και Αγ. Αθανάσιος στη Χαλανδρίτσα με καμπαναριά από την εποχή της φραγκοκρατίας.

1.2 Μουσεία

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Πάτρας
- Το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης Πάτρας
- Το Κέντρο Λόγου και τέχνης Πάτρας
- Το Μουσείο της μονής του Μεγάλου Σπηλαίου.
- Το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης στην Κλειτορία

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- | | |
|---------------------|------------------------|
| • Παλιά πόλη Πάτρας | • Περιστέρα |
| • Κλουκινοχώρια | • Σόλος |
| • Αγρίδι | • Ζαρούχλα |
| • Μεσορύγγι | • Ανω και Κάτω Βλασσία |

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις – Έθιμα

- Η Πάτρα φημίζεται για το Αποκριάτικο καρναβάλι της, όπου την τελευταία Κυριακή των Απόκρεων γίνονται παρελάσεις αρμάτων. Επίσης πραγματοποιείται και το παιχνίδι του “χαμένου θησαυρού”.
- Το Διεθνές φεστιβάλ της Πάτρας κάθε καλοκαίρι στο Ρωμαϊκό Ωδείο .
- Η πιο μεγάλη θρησκευτική εορτή γίνεται στις 30 Νοεμβρίου, όπου γιορτάζει ο πολιούχος Αγ. Ανδρέας, ενώ ένα ακόμη έθιμο που αναβιώνει στην Πάτρα είναι και η “δίκη του Βαραββά” την Μ. Παρασκευή στα Ψηλά Αλώνια.
- Τα Ανθεστήρια – Ελίχεια από την τελευταία Κυριακή του Ιουνίου έως την πρώτη Κυριακή του Ιουλίου στο Αίγιο.
- Στις 13 Δεκεμβρίου στα Καλάβρυτα, γίνεται μνημόσυνο στη μνήμη των εκτελεσθέντων από τους Γερμανούς.
- Στην Κλειτορία, την τελευταία Κυριακή των Απόκρεων γίνεται παρέλαση αρμάτων και αναβιώνει ο παραδοσιακός γαϊδουρόγαμος.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Αραχωβίτικων, της ομώνυμης κοινότητας
- Σελιανίτικων (Αιγίου), ιδιωτικής εκμετάλλευσης.

2.2 Χιονοδρομικά κέντρα – Καταφύγια

- Καταφύγιο στο Χελμό, στην τοποθεσία Πουλιού Βρύση, (υψ. 2.100μ.)
- Καταφύγιο το Παναχαϊκό, στην τοποθεσία Ψαρθί (υψ. 1.500μ).
- Καταφύγιο στο Παναχαϊκό, στην τοποθεσία Πρασούδι (υψ. 1.880μ.)
- Καταφύγιο στα Ζήρια, στην τοποθεσία Οροπέδιο (Α) (υψ. 1550 μ.)
- Χιονοδρομικό κέντρο Καλαβρύτων στο Χελμό, στην τοποθεσία Βαθιά Λάκκα. (υψ. 1650 – 2100μ.)

2.3 Βιότοποι – Μνημεία της Φύσης

- Η λίμνη του Λάτπα και ο υδροβιότοπος του Προκόπου στην περιοχή του Μετοχίου αποτελούν ένα σπάνιο οικοσύστημα.
- Η ακτή της Καλογριάς σε συνδυασμό με το πευκοδάσος της Στροφυλιάς συνθέτουν ένα ειδυλλιακό τοπίο φημισμένο σε όλη την Ευρώπη.
- Οι πηγές του Αοράνιου ποταμού, 7 χλμ. έξω από την Κλειτορία και οι πηγές του Λάδωνα.
- Η λίμνη Τσιβλού στην Ακράτα.
- Το αισθητικό δάσος Καλαβρύτων.
- Το όρος Χελμός, τα Ύδατα Στυγός, το φαράγγι του Βουραϊκού, η Αλυκή Αιγίου, τα όρη Παναχαϊκό και Ερύμανθος προστατεύονται ως καταφύγια θηραμάτων.

2.4 Σπήλαια – Φαράγγια

- Το φαράγγι του Βουρναϊκού ποταμού, στις πλαγιές του Χελμού. Από το φαράγγι ξεκινάει το Ευρωπαϊκό Μονοπάτι Μεγάλων Διαδρομών E4.
- Από την κορυφή της Νεραϊδοράχης του Χελμού, πηγάζουν τα νερά που χύνονται σε ένα φαράγγι βάθους 200μ. σχηματίζοντας δύο καταρράκτες.
- Το φαράγγι Πόρος στο Καλέντζι.
- Η Χελωνοσπηλιά 8 χλμ. από την Κλειτορία, όπου έγινε η πρώτη επαναστατική πράξη εναντίον των Τούρκων, στις 16 Μαρτίου του 1821.
- Το Σπήλαιο των Λιμνών στο χωριό Καστριά. Εκτός από τους Λαβυρινθώδεις διαδρόμους τους, τις στοές, τους σταλακτικούς σχηματισμούς παρουσιάζει και κάτι μοναδικό στο είδος του στον κόσμο. Είναι οι αλλεπάλληλες κλιμακωτές και μάλιστα σε 3 ορόφους λίμνες του. Είναι παλαιά κοίτη υπόγειου ποταμού με εξερευνημένο μήκος 1.980 μ. Επιπλέον, παρουσιάζει και ιδιαίτερο παλαιοντολογικό ενδιαφέρον, αφού στον κάτω όροφο του σπηλαιίου βρέθηκαν απολιθωμένα οστά ανθρώπου και διάφορων ζώων μεταξύ των οποίων και ιπποπόταμου.

2.5 Μαρίνες

- | | |
|------------|---------|
| • Πάτρα | • Αφάτα |
| • Αίγιο | • Ρίο |
| • Διακοφτό | |

2.6 Κάμπινγκ

- “Acoli beach” στην ομώνυμη παραλία της Ροδοδάφνης Αιγίου.
- “Ακτή Ακράτα” στην Πορρωβίτσα
- “Αλυκές” στα Νιφωρέικα.
- “Eleon beach” στον Ελαιώνα Διακοφτού
- “Golden sunset” στην Ανω Αλισσό.
- “Κάτω Αλισσός” στην ομώνυμη περιοχή.
- “Κρυονέρι” στην ομώνυμη περιοχή.
- “Lemon beach” στα Σιλιβενιώτικα.
- “Rio” στην παραλία Ρίου.
- “Rio mare” στο Ρίο.
- “Τσώλης” στο Λαμπίρη.

III. ΝΟΜΟΣ ΗΛΕΙΑΣ

Ο νόμος Ηλείας καταλαμβάνει το Ν τμήμα της Δυτικής Ελλάδας και συνορεύει Α με τους νομούς Αχαΐας (Β) και Αρκαδίας (Ν), Ν με το νομό Μεσσηνίας και προς Δ και Β βρέχεται από το Ιόνιο Πέλαγος. Έχει έκταση 2601 τετ. χλμ. και πληθυσμό 182751 κατοίκους (1,7% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νόμου είναι ο Πύργος, ο οποίος συνδέεται οδικώς και σιδηροδρομικώς με την υπόλοιπη χώρα. Σύμφωνα με την παράδοση ο Πύργος πήρε το όνομά του από τον Ιωάννη Τσερυστά, ο οποίος είχε κτίσει έναν μεγάλο πύργο, ως οχυρό, στη θέση της σημερινής πλατείας.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΘΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία – Αξιοθέατα

- Δημοτική Αγορά του Πύργου και το Δημοτικό Θέατρο Απόλλων, Νεοκλασικά κτίρια, σχεδιασμένα από τον Τσίλλερ.
- Το αρχαίο Επιτάλλι, 7 χλμ. από τον Πύργο, με ερείπια από την αρχαία πόλη, που χρονολογούνται από την Ελληνιστική και Ρωμαϊκή Εποχή. Επίσης, στο λόφο βρέθηκαν και λείψανα Προϊστορικών Χρόνων.
- Η εκκλησία του Αγ. Αθανασίου στην Αμαλιάδα και τα μοναστήρια της Φραγκοβίλλας και του Αγ. Νικολάου το Φραγκοπηδήματος.
- Στην περιοχή της Ανδραβίδας σώζονται τα ερείπια τριών φράγκικων ναών, στους οποίους έχουν ταφεί ο Βιλλαρδουίνος, Γοδεφρείδος, οι Γουλιέλμος Α και Β ηγεμόνες της Αχαΐας. Επίσης, τα ερείπια της φράγκικης εκκλησίας της Αγ. Σοφίας, όπου γίνονταν οι στέψεις των διαδόχων του Πριγκιπάτου.
- Οι εκκλησίες – μνημεία της Ανδρίτσαινας, όπως του Αγ. Θεράποντα, του Αγ. Αθανασίου, της Αγ. Βαρβάρας, του Αγ. Νικολάου. Επίσης, το μοναστήρι της Παναγίας Σεπετιώτισσας, τα ερείπια της μονής της Ισοβας και το Κάστρο Ιακούκας.
- Οι αρχαίες Βάσσειες (Φιγαλεία) 15 χλμ. από την Ανδρίτσαινα, όπου βρίσκονται τα ερείπια του δωρικού περίπτερου ναού του Επικούρειου Απόλλωνα (420-410 π.Χ.). Ο ναός ανακαλύφθηκε στα 1765 και είναι ένας από τους πιο διατηρημένους ναούς της Πελοποννήσου.
- Η αρχαία Αλίφειρα στην τοποθεσία Κάστρο της Νεροβίτσας. Οι Ανασκαφές έφεραν στο φως τον δωρικό ναό της Αθηνάς και του Ασκληπιού.
- Το μοναστήρι της Αγ. Ελεούσας, έξω από το Βαρθολομιά.
- Οι εκκλησίες του 1^{ου} και 12^{ου} αι. στην περιοχή της Γαστούνης, όπως αυτή της Κοίμησης της Θεοτόκου.
- Η αρχαία Ηλιδα, όπου προπονούσαν οι αθλητές πριν από τη συμμετοχή τους στους Ολυμπιακούς αγώνες. Οι ανασκαφές έφεραν στο φως θέατρο, ερείπια από το Γυμνάσιο και δύο ιερά της Αφροδίτης.
- Το Σαμικό, με τα ερείπια προελληνικών – πελασγικών τειχών.
- Τα ερείπια του τουρκικού πύργου που έχτισε ο Ιμπραήμ Πασάς στα 1826 στην περιοχή Ζαχάρως – Καΐφα.
- Το νησάκι της Αγ. Αικατερίνης με το τη ρετρό αρχιτεκτονική των λουτρών.

- Το κάστρο Χελμούτσι (1220) στο χωριό Κάστρο, που χρησίμευε για την παρατήρηση των θαλάσσιων στενών μεταξύ Πελοποννήσου και Ζακύνθου, Κεφαλλονιάς και Ιθάκης.
- Τα λείψανα από το Ποντικόκαστρο, στον Αγ. Ανδρέα, που παλιά ήταν ισχυρό φρούριο των Βιλλαρδουϊνών. Είναι χτισμένο πάνω στην ακρόπολη της αρχαίας Φειάς, επίγειου της Ηλιδας, της οποίας τα λείψανα, μετά από ισχυρό σεισμό, βυθίστηκαν στη θάλασσα.
- Το γυναικείο βυζαντινό μοναστήρι της Παναγίας της Βλαχέρνας (12^ο αι.) στην Κυλλήνη.
- Το Κουνουπέλι είναι χτισμένο στη θέση της αρχαίας Υρμίνης, πόλης που αναφέρεται στα Ομηρικά Έπη. Σώζονται τα θεμέλια πελασγικών τειχών καθώς και ερείπια μυκηναϊκά και φράγκικα.
- Τα ερείπια του ναού αφιερωμένου στη Σκιλλούντια Αθηνά, στο χωριό Σκιλλούντια.
- Το σπίτι και η προτομή του Ανδρέα Καρκαβίτσα στα Λεχαινά.
- Η βυζαντινή εκκλησία της Παλαιοπαναγιάς στη Μανωλάδα.
- Στην αρχαία Ολυμπία λατρευόταν ο Ολύμπιος Ζεός και τελούνταν οι Ολυμπιακοί αγώνες. Η συστηματική ανασκαφή του χώρου έγινε από τα 1875 – 1881, η οποία έφερε στο φως το μεγαλύτερο μέρος των κτιρίων, αλλά και πολυάριθμος σπουδαία ευρήματα, όπως ο Ερμής του Πραξιτέλους, ο Ηνίοχος των Δελφών, τα αετώματα του ναού του Δία κ.ά. Το μεγαλύτερο και κεντρικότερο μέρος καταλάμβανε το Ιερό Άλσος της Αλτεως. Μέσα στο άλσος και γύρω από αυτό είχαν αναγερθεί τα κυριότερα κτίσματα, όπως: ο Ναός του Ολυμπίου Διός, το Πελόπειο, το Ηραϊόν, το Μητρώον, το Πρυτάνειον των Ηλείων, το Φιλίππειον, ο Ναός της Μητέρας των θεών, Ρέας Κυβέλης, το Στάδιο, το βουλευτήριο, το Μέγα Γυμνάσιο. Επίσης το εργαστήριο του Φειδία και το κτίριο του Λεωνίδαίου.
- Το μοναστήρι της Κοίμησης της Θεοτόκου (10ος αι.) στα Σκαφίδια, στον περίβολο τον οποίο υπάρχει βενετσιάνικος πύργος του 1686.
- Τα ερείπια του ναού της Λεπρέας Δήμητρας στο χωριό Λέπρεο.
- Η τρίκλιτη βυζαντινή βασιλική στο χωριό κάτω Φιγαλία.

1.2 Μουσεία

- Η βιβλιοθήκη του Πύργου
- Η βιβλιοθήκη της Ανδρίτσαινας.
- Το Νέο Αρχαιολογικό Μουσείο της Αρχαίας Ολυμπίας.
- Το Παλιό Αρχαιολογικό Μουσείο της Αρχαίας Ολυμπίας, που είναι και το πρώτο αρχαιολογικό μουσείο της Ελλάδας.
- Το Μουσείο των Ολυμπιακών Αγώνων στην Ολυμπία, όπου εδρεύει και η Διεθνής Ολυμπιακή Ακαδημία.

1.3 Λαογραφικές εκδηλώσεις – Έθιμα

- Τα Κοροίβια, προς τιμήν του Κοροίβου, του πρώτου ολυμπιονίκη από την Ηλιδα, κάθε Μάιο, στην Αμαλιάδα.
- Τα Βαρθολομιώτικα τον Αύγουστο στον Βαρθολομιό.
- Τα Ανθεστήρια, το 2^ο 15ήμερο του Μαΐου στη Γαστούνη. Περιλαμβάνουν πολιτιστικές εκδηλώσεις και παρέλαση ανθοστόλιστων αρμάτων.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Λουτρά Καϊάφα, ΕΟΤ
- Πηγές Ανιγριδών και πηγές Γερανίου.
- Κουνουπελίου, εκτός λειτουργίας
- Βρωμονερίου στα Λεχαινά.
- Λουτρά Κυλλήνης, φημισμένα από την αρχαιότητα.
- Ξυλοκέρας, ιδιωτικής εκμετάλλευσης
- Πουρνάρι Πελοπίου, ιδιωτικής εκμετάλλευσης, εκτός λειτουργίας
- Φρασιιάς, κοινότητας Κατσαρού.

2.2 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Το παραλιακό δάσος Ζαχάρως και η λίμνη Καϊάφα προστατεύονται ως καταφύγια θηραμάτων.
- Οι λίμνες της Μουριάς, της Κάστας και η πρώτη αποξηραμένη λίμνη της Ελλάδας, η Αγουλινίτσα.
- Το δρυοδάσος της Φολόης.

2.3 Σπήλαια

- Το σπήλαιο των Ανιγριδών νυμφών και το Γεράναιο άντρο, κατοικίες των νυμφών κατά την αρχαιότητα.

2.4 Μαρίνες

- Κατάκολο
- Κυλλήνη

2.5 Κάμπινγκ

- “Ακτή Αγκινάρα” στη Λυγιά.
- “Αλφειός” στην Ολυμπία.
- “Αpollo village” στο Γιαννιτσοχώρι.
- “Δημοτικό Κουρούτας” στην Κουρούτα.
- “Κουρούτα” στην ομώνυμη περιοχή.
- “Diana” στην Αρχαία Ολυμπία.
- “Ίόνιον ακτή” στα Γλυφά Κυλλήνης.
- “Κυλλήνης” στην ομώνυμη περιοχή.
- “Μέλισσα” στο Κάστρο Κυλλήνης.
- “Ολυμπία” στην Αρχαία Ολυμπία.
- “Πανόραμα” στο Καταράχι Λεχαινών.
- “Paradise Car” στο Παλούκι Αμαλιάδας.
- “Θολό Ακτή” στο Θολό.

8. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Ταυτότητα της περιφέρειας

Η περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, δεύτερη σε έκταση περιφέρεια της χώρας, έχει συνολική επιφάνεια 15.549χλμ² (ποσοστό11,8% της συνολικής έκτασης της χώρας). Ο πληθυσμός της, βάσει της απογραφής 1991, ανέρχεται σε 578.900 κατοίκους, που αντιστοιχεί στο 5,7% του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας. Οι πέντε νομοί που απαρτίζουν την περιφέρεια είναι Βοιωτίας, Εύβοιας, Ευρυτανίας, Φθιώτιδας και Φωκίδας.

Κύρια έργα για την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιφέρεια

Ο προϋπολογισμός του ΠΕΠ για την ανάπτυξη της περιφέρειας της Στερεάς Ελλάδας ανέρχεται στο ποσό των 632εκ. ECU ή 190 δις δρχ. με συμμετοχή στη χρηματοδότηση 60% από την ΕΕ και 40% από την Ε.Δ.

- 90 χλμ. εθνικού, 412 χλμ. επαρχιακού και 733 χλμ. αγροτικού οδικού δικτύου. Οδός Καρύστου- Πέπουρα (5,5 δις), παλαιοί Ε.Ο. Λαμίας – Δομοίου (5,3 δις), Ε.Ο. Λαμίας – Καρπενησίου 10 δις, σύραγγα Τυμφρηστού 1.560 μ. (5,3δις), Αταλάντης –ορίων Ν. Βοιωτίας (2δις), παραλία Κύμης –Στόμιο – Πλοτάνα (1δις και Αμφισσας – Λυδωρικού (2,5 δις).
- Παράκαμψη Αμφισσας (1,5 δις), Αιδηψού (3,5 δις) και ανατολικά η παράκαμψη Θηβών στην ΕΟ Θηβών – Λιβαδειάς (1,7 δις)
- Λιμάνι Μαστοδίου (1 δις)
- Μουσείο Θηβών
- Αναστήλωση και συντήρηση Οσίου Λουκά Βοιωτίας.
- Ζεύξη Μαλιακού Κόλπου
- Ανάπτυξη οικολογικού/ορεινού τουρισμού Χιονοδρομικό κέντρο Παρνασού (1,5 δις).
- Έργα αναστήλωσης και ανάδειξης μνημείων, αρχαίων θεάτρων αρχαιολογικών χώρων (πχ. Δελφοί, Θήβα)
- Εθνικός οδικός άξονας Αθήνα-Θεσσαλονίκη (ως επί το πλείστον στο Ν. Φθιώτιδας αλλά και στο Ν. Βοιωτίας, όπως και στην περιοχή της λίμνης Υλίκης).
- Εθνικός οδικός άξονας Λαμίας- Θερμοπυλών- Αμφισσας- Ναυπάκτου (παράκαμψη Αμφισσας). Λαμία-Λάρισα (παλαιά ΕΟ) και στο οδικό δίκτυο Βόρειας (παράκαμψη Αιδηψού) και Νότιας Εύβοιας.
- Παρεμβάσεις στο δίκτυο Αθήνα-Χαλκίδα (υψηλή γέφυρα Χαλκίδας) και Αθήνα-Λειβαδιά-Αράχωβα-Δελφοί (παράκαμψη Λιβαδειάς)
- Ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού
- Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού (βελτίωση σταθμών Χειμερινού τουρισμού, Ιαματικού τουρισμού, Ιστορικού Τουρισμού).
- Δημιουργία τουριστικών λιμένων (Σκύρος).
- Βελτίωση τουριστικής υποδομής.
- Κατασκευή σήραγγας Καλλιδρόμου (7,5 δις) 2^ο ΚΠΣ
- Κατασκευή ανισόπεδων διαβάσεων (2^ο ΚΠΣ) διαδρομής Πειραιώς-Πλατεός.
- Κατασκευή ανισόπεδης διάβασης της σιδηροδρομικής γραμμής ΠΕΟ Αθηνών-Λαμίας (417 εκ.) 2^ο ΚΠΣ

- Μελέτη νέας διπλής γραμμής μεταξύ Σ.Σ. Τιθορέας και Σ.Σ. Λιανοκλάδιου (ΚΠΣ)
- Μελέτη νέας διπλής γραμμής μεταξύ Λιανοκλαδιού – Δομοκού 343εκ. Ταμείο Υποδομής.
- Δημοτικό Πολιτιστικό Κέντρο Δήμου Θήβας (500 εκ.)
- Οδός Καρύστου – Λεπούρων (3 δις).
- Δασικά μέτρα Ν. Εύβοιας (500εκ.)
- Βελτίωση οδού Λ. Αιδηψού – Λίμνης Στροφιλιάς, Λ. Αιδηψού –Ιστιαίας Ροβίων – Διακλάδωση προς Δρυμώνα (566εκ.)
- Βελτίωση και ασφαλτόστρωση δρόμου από γέφυρα Καρπενησίου μέχρι Καρύτσα (Ευρυτανία)
- Καρπενήσι – Λαμία (βελτίωση κατά τμήματα (1^η φάση ,10 δις)
- Καρπενήσι – Αμφιλοχία (613 εκ)
- Διαπλατύνσεις -τεχνικά και ασφαλτόστρωση δρόμου Μπαγασάκι – Σέλλα – Φιδάκια (Β΄ φάση) 574εκ.
- Βελτίωση και ασφαλτόστρωση οδού Προυσός – Τόρνος –Καστανιά (Α φάση) 558 εκ (Ευρυτανία)
- Διαπλατύνσεις –τεχνικά η ασφ/ση τουριστικού δρόμου (Μονής Προυσού – Προυσός – όρια νομού (Αραποκέφαλα) 496εκ.
- ΕΟ Καρδίτσας – Καρπενησίου (1,2 δις)
- Δασικά μέτρα Ν.Φθιώτιδας
- Δρόμος Παλαμά –Μακρολίβαδο – Μελιταία –Φιλαδώνα – Νεοχώρι (612εκ.)
- Ανάπλαση Παραλιακής λεωφόρου και κοινοχρήστων χώρων δήμου Ιτέας (2^ο ΚΠΣ) (120 εκ.)
- Διαμόρφωση παραλίας Δήλεσι στην περιοχή “Πλάκα” κοινότητα Σχηματαρίου (ΕΤΕΡΠΣ, 124 εκ)
- Διαμόρφωση – ανάπλαση παραλίας στο “Πευκί” Κοινότητα Αρτεμισίου Εύβοιας (ΕΤΕΡΠΣ) 100εκ.
- Πλακόστρωση – Πεζοδρόμηση –Διαμόρφωση Παραλιακού δρόμου στην κοινότητα Αντίκυρος Ν. Βοιωτίας (ΕΤΕΡΠΣ) (40εκ.).

I. ΝΟΜΟΣ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ

Ο νομός Ευρυτανίας βρίσκεται στο ΒΔ τμήμα της Στερεάς Ελλάδας. Προς Β και ΒΑ συνορεύει με το νομό Καρδίτσας, Α με το νομό Φθιώτιδας και Ν και Δ με το νομό Αιτωλοακαρνανίας. Έχει έκταση 1870 τετ. χλμ. και πληθυσμό 31.759 κατοίκους.

Πρωτεύουσα του νομού είναι το Καρπενήσι, το οποίο συνδέεται οδικώς με την υπόλοιπη χώρα. Η Ευρυτανία θεωρείται μία από τις πέντε πρώτες περιοχές του κόσμου σε καθαριότητα, με μηδενική μόλυνση, σύμφωνα με παγκόσμια έρευνα της ΟΥΝΕΣΚΟ, διαθέτοντας ηπειρωτικό και υγιεινό κλίμα.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία – Αξιοθέατα

- Ο ανδριάντας του Μάρκου Μπότσαρη που στήθηκε το 1925 και η εκκλησία της Αγ. Τριάδας στο Καρπενήσι.
- Η εκκλησία της Αγ. Τριάδας (1850) στο ομώνυμο χωριό.
- Στην περιοχή των Αγράφων βρίσκεται και το ομώνυμο πολυτραγουδισμένο χωριό σε υψ. 880μ. με πλήθος από τουριστικά αξιοθέατα.
- Το εκκλησάκι του Σωτήρα στην Ανατολική Φραγκίστα.
- Στην τοποθεσία “Πόλεμος” του Ασπρόπυργου υπάρχουν απομεινάρια παλιού οικισμού και μια παλιά εκκλησία του 1771.
- Η εκκλησία του Αγ. Παντελεήμονα στη Γρανίτσα, πατρίδα του Ζαχαρία Παπαντωνίου και Στέφανου Γρανίτσα.
- Τα ερείπια της αρχαίας Φάντινος στην περιοχή της Δομνίστας.
- Το ιστορικό χωριό Κλαυσί, πιθανότατα στη θέση του Κάλλιου που καταστράφηκε από τους Γαλάτες το 279π.Χ. Στην περιοχή υπάρχει πλήθος αρχαιολογικών και μεταχριστιανικών ευρημάτων.
- Ο παλαιοχριστιανικός ναός του Αγ. Λεωνίδα (5^{ος} αι.) στο χωριό Κλαυσί, βράχο σε υψ. 800μ. στον Προυσό. Στη μονή φυλάσσεται η εικόνα της Παναγίας, που είναι έργο του Ευαγγελιστή Λουκά. Απέναντι από το μοναστήρι βρίσκεται το εκκλησάκι των Αγ. Πάντων (1754).
- Οι δυο πύργοι χτισμένοι σε υψώματα, τα “καραούλια” του Καραϊσκάκη στον Προυσό. Στο χωριό Σταύλοι λέγεται ότι βρίσκονταν οι στάβλοι της αυτοκράτειρας Δομνίκης το 378μ.Χ.
- Τα απομεινάρια αρχαίου οικισμού στη θέση “Παλιόκαστρο” του Τριπόταμου, ενώ πιθανολογείται ότι εδώ είχε την έδρα της η αρχαία πρωτεύουσα των Απεραντών. Κοντά στο χωριό βρίσκεται και το μοναστήρι της Τατάρνας (1555).
- Στο χωριό Χοχλία και στη θέση “Γλα” βρίσκεται αρχαίος οικισμός, όπου οι ανασκαφές έφεραν στο φως πλήθος αρχαίων αντικειμένων, κτερισμάτων και τάφων.

1.2 Μουσεία

- Το Λαογραφικό Μουσείο Γρανίτσας.
- Το Μουσείο της Εθνικής Αντίστασης στις Κορυσχάδες.
- Το μικρό μουσείο της μονής της Παναγίας της Προυσιώτισσας, με προσωπικά αντικείμενα του Γεωργίου Καραϊσκάκη.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- Κορυσχάδες
- Βούτυρο
- Μεγάλο χωριό

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις – Έθιμα

- Το καλοκαίρι πραγματοποιούνται στο Καρπενήσι πολιτιστικές εκδηλώσεις και οι “Γιορτές του Δάσους και της Λαϊκής Παράδοσης”.

- Στις 23 Αυγούστου, στη γιορτή της Παναγίας της Προυσιώτισσας γίνεται πανηγύρι στο συνοικισμό Γαύρος του Μεγάλου Χωριού και ψήνονται στη σειρά 200-300 αρνιά.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Χιονοδρομικά κέντρα – Καταφύγια

- Χιονοδρομικό κέντρο στο Βελούχι, στην τοποθεσία “Διαβολότοπος” (υψ.1840μ.).Στην ίδια τοποθεσία υπάρχει και καταφύγιο.
- Καταφύγιο στην Καλιακούδα, στην τοποθεσία Λακκώματα (υψ. 1400μ.)

2.2 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Το όρος Τυμφρηστού (Βελούχι) προστατεύεται ως καταφύγιο θηραμάτων.
- Η λίμνη Κρεμαστών σχηματίστηκε από τα νερά του Αχελώου και των παραποτάμων του, Αγραφιώτη, Μέγδοβα και Κρικελοπόταμου. Το τοπίο προσφέρει σπάνια ομορφιά.

2.3 Σπήλαια – Φαράγγια

- Το φαράγγι Κλειδί στο Μεγάλο χωριό
- Η Μαύρη Σπηλιά ή Σπηλιά της Αποκλείστρας με δύο εισόδους, η μία μέσα στο χωριό Προυσός και η άλλη σε απόσταση μισής ώρας με τα πόδια.

II. ΝΟΜΟΣ ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ

Ο νομός Φθιώτιδας βρίσκεται στο Β τμήμα της Στερεάς Ελλάδας. Συνορεύει προς Β, από τα Δ προς τα Α, με τους νομούς Καρδίτσας, Λαρίσης και Μαγνησίας, Δ με τους νομούς Ευρυτανίας και Αιτωλοακαρνανίας (ΝΔ), Ν με τους νομούς Φωκίδας (Δ) και Βοιωτίας (Α) και Α βρέχεται από τους κόλπους Μαλιακό και Β. Ευβοϊκό. Έχει έκταση 4392 τετ. χλμ. και πληθυσμό 187.502 κατοίκους.

Πρωτεύουσα του νομού είναι η Λαμία, η οποία συνδέεται οδικώς και σιδηροδρομικώς με την υπόλοιπη χώρα. Σύμφωνα με τη μυθολογία, η πόλη πήρε το όνομά της από την κόρη του Ποσειδώνα και βασίλισσα των Τραχινών, Λαμία. Μια άλλη εκδοχή λέει ότι οφείλει το όνομά της στο γιο του Ηρακλή και της Αμφιάλης, Λάμο ή Λάμιο.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία –Αξιοθέατα

- Το Κάστρο της Λαμίας, που δεσπόζει στην κορυφή του ενός λόφου.
- Η μεταβυζαντινή εκκλησία της Παναγίας της Αρχοντικής (1760) και η Μητρόπολη του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου (1861) στη Λαμία.
- Στην πλατεία του ιστορικού χωριού Κομποτάδες στις 18 Απριλίου του 1821 (υπάρχει και σχετική πλακέτα), είχαν συσχεφτεί οι οπλαρχηγοί της Αν. Στερεάς, Διάκος, Πανουργιάς και Δυοβουνιώτης για να αντιμετωπίσουν τον Ομέρ Βρυώνη και τον Κιοσέ Μεχμέτ.

- Το μοναστήρι της Αντινίσσας κοντά στο χωριό Δίρβη.
- Η Κωμόπολη Αγ. Κωνσταντίνος είναι χτισμένη στη θέση της αρχαίας πόλης Δαφνούντος. Εκεί υπάρχει και η ομώνυμη εκκλησία του Αγ. Κωνσταντίνου.
- Τα ερείπια του βυζαντινού ναού του Αγ. Ταξιάρχη (13^{ος}αι.) στο χωριό Αγνατη.
- Η ακρόπολη της αρχαίας Αμφίκλειας, όπου βρίσκεται και ο μεσαιωνικός πύργος με τα δύο πατώματα. Χαρακτηριστικό είναι ότι ο πύργος επικοινωνεί υπογείως με πηγάδι που βρίσκεται έξω από αυτόν.
- Η εκκλησία της Αγ. Τριάδος και του Αϊ-Γιάννη του Ρηγανά στην τοποθεσία Περδικόβρυση.
- Το ιστορικό μοναστήρι της Παναγίας του Δαδιού ή Γαυριώτισσας. Κατά τη διάρκεια του 1821 το μοναστήρι ήταν σημαντικό κέντρο και ορμητήριο των αγωνιστών της Ρούμελης.
- Η εκκλησία του Αγ. Γεωργίου στην Αρκίτσα και τα ερείπια της παλαιοχριστιανικής βασιλικής των Δαφνουσίων ή Αγ. Αικατερίνης στην περιοχή Μελιδόνη.
- Η εκκλησία των Αγ. Θεοδώρων και το εκκλησάκι του Αγ. Σεραφείμ στην Αταλάντη. Επίσης, η κατακόμβη του Αγ. Αθανασίου, στην είσοδο σχεδόν της πόλης. Πρόκειται για μια κρύπτη των Ρωμαϊκών χρόνων, με 23 σκαλοπάτια που οδηγούν 4μ. κάτω από το έδαφος.
- Το μοναστήρι των Αγ. Αναργύρων (17^{ος}αι) έξω από την Αταλάντη.
- Στην παραλία της Πελασγίας υπάρχουν ερείπια από την ακρόπολη της Κρεμαστής του 5^{ου}αι.
- Το ιστορικό χωριό Γοργοπόταμος, με την ιστορική γέφυρα που ενώνει τις δυο πλαγιές της Οίτης.
- Το ξωκλήσι της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στη θέση Μοναστήρι.
- Στο χωριό Λόφος υπάρχουν τα λείψανα της αρχαίας πόλης Ηράκλειας.
- Το μεταβυζαντινό γυναικείο μοναστήρι της Παναγίας της Δαμάστας στο ομώνυμο χωριό, το οποίο έπαιξε σημαντικό ρόλο στον Αγώνα του 1821.
- Το μικρό Μνημείο προς τιμήν το Επισκόπου του Σαλώνων, Ησαΐα, στην περιοχή Χαλκομάτα.
- Το μεσαιωνικό κάστρο του Δομοκού, χτισμένο στη θέση αρχαίας ακρόπολης.
- Το κουνιστό πηγάδι του Δομοκού, που ακόμη και σήμερα είναι ανεξερεύνητο
- Κοντά στο χωριό Νέο Μοναστήρι τοποθετείται η αρχαία πόλη Πρόερνα, από την οποία σώζονται τείχη του 3^{ου} αι. π.Χ.
- Το άγαλμα του Λεωνίδα και το Κενοτάφιο των Πεσόντων στις Θερμοπύλες, όπου έδωσαν την τελευταία μάχη τους οι Σπαρτιάτες με τους Πέρσες.
- Η ιστορική Γέφυρα της Αλαμάνας (Σπερχειού), 3χλμ. από τις Θερμοπύλες, όπου πολέμησε ηρωικά ο Αθανάσιος Διάκος.
- Το φραγκικό κάστρο της Βοδόνισσας (1204) στο χωριό Μενδενίστας.
- Η βυζαντινή μονή της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος (11^{ος} αι.) στα Καμμένα Βούρλα.
- Η ορεινή Τιθορέα είναι χτισμένη στη θέση της αρχαίας Τιθορέας.
- Το Κάστρο της Λάρυμνας, όπου σώζονται ερείπια και μία σήραγγα μήκους 2χλμ. Επίσης οι Νερόμυλοι και η βυζαντινή εκκλησία στη θέση Μεσαίος Μύλος.
- Ο αρχαιολογικός χώρος με τα ερείπια της Κύνου. Η Κύνος ήταν το επίνειο της Οπούντας, η οποία υπήρξε πρωτεύουσα της Λοκρίδος.
- Η εκκλησία των Αγ. Θεοδώρων (11^{ος}-12^{ος}αι.) στο χωριό Λιβανάτες, όπου λέγεται ότι λειτουργούσε Κρυφό σχολειό.

- Τα ερείπια της ακρόπολης της αρχαίας πόλης Αινιανών, στο λόφο του Προφήτη Ηλία, ΒΔ της Μακρακώμης.
- Το βυζαντινό μοναστήρι του Αγ. Γεωργίου, 1χλμ. από τη Μαλεσίνα και ο Κερατόπυργος, ένα ερειπωμένο κάστρο κοντά στον οικισμό του Θεολόγου, στη θέση όπου άλλοτε ήταν η αρχαία πόλη των Αλών.
- Τα ερείπια αρχαίου ναού αφιερωμένου στον Ηρακλή, σε υψ.1800μ. στην τοποθεσία Τσάμη Παυλιανής.
- Η εκκλησία του Αγ. Αθανασίου (1860) στην Παυλιανή.
- Ο ιερός ναός της Αγ. Παρασκευής στο Πλατύστομο.
- Κοντά στη Στυλίδα υπήρχε η αρχαία Φθιωτική Αχαϊκή πόλη, Φάλαρα.
- Τα μοναστήρια του Αγ. Βλασίου και Αγ. Γεωργίου, καθώς και ο τάφος του αγωνιστή και ιστορικού του 1821, Κασομούρη στη Στυλίδα.
- Η ακρόπολη της Υπάτης, όπου υπάρχουν ερείπια μεσαιωνικού κάστρου.
- Το μοναστήρι του Οσίου Αγάθωνα στην Υπάτη.

1.2 Μουσεία

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Λαμίας
- Το Λαογραφικό Μουσείο Λαμίας.
- Οι ιδιωτικές Συλλογές των Α. Πλατή και Α. Κουνούπη.
- Το Λαογραφικό Μουσείο Αμφίκλειας.
- Η Ιδιωτική Συλλογή του Γ. Καρανάσου στα Καμμένα Βούρλα.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- Παλιά πόλη Αμφίκλειας

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις – Έθιμα

- Η Πανελλήνια Αγροτική Εκθεση της Λαμίας τον Μάιο.
- Τα Φθιωτικά, στις αρχές Νοεμβρίου στη Λαμία.
- Το χορωδιακό φεστιβάλ της Αταλάντης, το Μάιο.
- Η αναπαράσταση του ρουμελιώτικου γάμου τις Απόκριες στα Καμμένα Βούρλα.
- Η Ναυτική Εβδομάδα στη Στυλίδα.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Θερμοπυλών (ΕΟΤ), πηγές γνωστές από την αρχαιότητα.
- 4 χλμ. από τις Θερμοπύλες βρίσκονται και οι πηγές Καλλίδρομου, επίσης γνωστές από την αρχαιότητα.
- Κομμένων Βούρλων (ΕΟΤ)
- Πλατυστόμου (ΕΟΤ)
- Υπάτης, η μοναδική υδροθειοχλωριονατριούχος και αλκαλική θερμοπηγή, που λέγεται ότι αναβλύζει από τα 472π.Χ.
- Παλαιοβράχος (ΕΟΤ).

2.2 Χιονοδρομικά κέντρα – Καταφύγια

- Καταφύγιο στην Οίτη, στη θέση Τράπεζα (υψ.1850μ.)
- Καταφύγιο στη Γραμμένη Οξυά, στη θέση Καρβουνόλακα (υψ. 1700μ.)
- Καταφύγιο στον Παρνασσό, στη θέση Σαραντάρι (υψ. 1900μ.)
- Καταφύγιο στο Καλλιδρομο (υψ.1000μ.)
- Καταφύγιο στην Οίτη, στη θέση Παυλιανή (υψ. 1030μ.)
- Χιονοδρομικό κέντρο στον Παρνασσό στη θέση Κελλάρια (υψ. 1750μ.)
- Χιονοδρομικό κέντρο στον Παρνασσό στη θέση Φτερόλακκα (υψ. 1950μ.)

2.3 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Ο Εθνικός Δρυμός Οίτης ιδρύθηκε το 1966 νότια του Σπερχειού ποταμού. Ενα μεγάλο μέρος του δρυμού καλύπτεται από δάση με έλατα και δάση από μαύρη πεύκη. Στα ενδιάμεσα λιβάδια συναντάμε τα αλπικά κρίνα *lilium chalcedonicum*. Στα χαμηλότερα υψώματα υπάρχουν πουρνάρια, κουμαριές, κέδρα και πικροδάφνες. Η πανίδα της Οίτης είναι ιδιαίτερα πλούσια σε ζαρκάδια, αγριοκάτσικα, αγριογούρουνα και ελάφια. Πλούσια είναι και η ποικιλία των πτηνών, ερπετών και εντόμων.
- Ως πυρήνες Εθνικών Δρυμών προστατεύονται ο Εθνικός Δρυμός Οίτης, ο ΝΑ Παρνασσός και το Δάσος της Τιθορέας, το οποίο χαρακτηρίστηκε ως αισθητικό δάσος.
- Ο Εθνικός Δρυμός Οίτης και το Φαράγγι το Γοργοπόταμου αποτελούν περιφερειακές ζώνες Εθνικών Δρυμών.
- Οι περιοχές: Κοιλιάδα και εκβολές Σπερχειού – Μαλιακός Κόλπος, ΝΑ Παρνασσός – Δάσος Τιθορέας προστατεύονται ως καταφύγια θηραμάτων.
- Ο υγρότοπος και τα νησιά του κόλπου Αταλάντης προστατεύονται ως ελεγχόμενες κυνηγετικές περιοχές.

2.4 Σπήλαια – Φαράγγια

- Στην απότομη πλαγιά του Καχάλη μια σπηλιά όπου λέγεται ότι βρήκε καταφύγιο ο Οδυσσέας Ανδρούτσος όταν τον κυνηγούσαν οι Τούρκοι.
- Το φαράγγι του Γοργοπόταμου.

2.5 Μαρίνες

- Αρκίτσα, , Αταλάντη, Γλύφα
- Καραβόμυλος, Αγ. Κωνσταντίνος, Καμμένα Βούρλα

2.6 Κάμπινγκ

- “Blue bay” στον Αγ. Κωνσταντίνο
- “Κοπέλια” στα Καμμένα Βούρλα
- “Interstation” στη Στυλίδα.
- “Καμμένα Βούρλα” στην ομώνυμη περιοχή.
- “Λεωνίδας” στον Αγ. Κωνσταντίνο
- “Παράς” στις Πλάκες Στυλίδας.
- “Τέννις” στις Λιβανάτες
- “Βενεζουέλα” στον Αγ. Σεραφείμ.

III. ΝΟΜΟΣ ΦΩΚΙΔΑΣ

Ο νομός Φωκίδας βρίσκεται στο ΝΔ τμήμα της Στερεάς Ελλάδας. Συνορεύει Β με το νομό Φθιώτιδας, Δ. με το νομό Αιτωλοακαρνανίας, Α με το νομό Βοιωτίας και Ν βρέχεται από τα νερά του Κορινθιακού κόλπου. Έχει έκταση 2104 τετ. χλμ. και πληθυσμό 56.289 κατοίκους.

Πρωτεύουσα του νομού είναι η Αμφισσα, η οποία συνδέεται οδικώς με την υπόλοιπη χώρα. Σύμφωνα με τη μυθολογία, η πόλη πήρε το όνομά της από την εγγονή του Αιόλου, Αμφισσα. Στην αρχαιότητα υπήρξε πρωτεύουσα του μικρού έθνους των Οζολών Λοκρών.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία - Αξιοθέατα

- Το φράγκικο Κάστρο της Αμφισσας που, σύμφωνα με τη μυθολογία, χτίστηκε από τους Κύκλωπες και κατόπιν δέχτηκε προσθήκες από Ρωμαίους, Βυζαντινούς και Φράγκους.
- Το συγκρότημα της οικίας Φρεντζαλά στη συνοικία Μάνδρα Αμφισσας. Πρόκειται για ένα χώρο που τον αποτελούν ένα κτίριο, η ομώνυμη βρύση, η πρώτη δημοτική βρύση που κατασκευάστηκε στα χρόνια της Τουρκοκρατίας και η πλατεία, που έχει χαρακτηριστεί διατηρητέα ιστορικό μνημείο,
- Η Λυκότρυπα, αρχαίο μνημείο λαξευμένο σε βράχο με πρωτόγονα πέτρινα εργαλεία στην Αμφισσα.
- Το σπίτι του οπλαρχηγού Πανουργιά στην Αμφισσα.
- Η βυζαντινή εκκλησία του Σωτήρος (11^{ος} αι.) και η Μητρόπολη του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, δίπλα στην οποία σώζεται ρωμαϊκό λουτρό, στην Αμφισσα.
- Η εκκλησία της Αγ. Τριάδος στην Αγοριανή
- Η μονή του Αι – Γιάννη του Προδρόμου, 4 χλμ. από το χωριό Αρτοτινά. Στη μονή υπάρχει και πέτρινο κελί όπου μόνασε ο Αθανάσιος Διάκος.
- Οι εκκλησίες του Αγ. Νικολάου και της Αγ. Παρασκευής στο Γαλαξίδι, λιμάνι με παλιά ιστορία και παράδοση στη ναυπήγηση σκαφών.
- Το ιστορικό μοναστήρι του Προφήτη Ηλία Παρνασίδος 2 χλμ. από το Γαλαξίδι.
- Το Μνημείο στο Χάνι της Γραβιάς, όπου ο Οδυσσέας Ανδρούτσος με τους συντρόφους του σταμάτησαν την προέλαση 9.000 Τούρκων του Ομέρ Βρυώνη στις 8 Μαΐου 1821.
- Ο αρχαιολογικός χώρος των Δελφών, ο οποίος βρίσκεται σε αμφιθεατρική θέση, περιβάλλεται από ψηλούς κατακόρυφους βράχους, τις Φαιδριάδες Πέτρες και παρουσιάζει μια υψομετρική διαφορά 200μ. Σώζονται ερείπια του Ναού του Απόλλωνα και της Αθηνάς ίχνη της Ιεράς Οδού και ερείπια των θησαυρών. Επίσης το Γυμνάσιο, το θέατρο, το Στάδιο. Σύμφωνα με τη μυθολογία, οι Δελφοί πήραν το όνομά τους τον 7 π.Χ. αι. πιθανώς από τη λέξη δελφός που σημαίνει κοιλιά, μήτρα, κοίλον. Τους Δελφούς εξάλλου τους αποκαλούσαν Ομφαλό της Γης, αφού οι αρχαίοι Έλληνες διάλεξαν ένα υπέροχο τοπίο στην πλαγιά του Παρνασσού για να χτίσουν το Ιερό και το Μαντείο του θεού Απόλλωνα.
- Η αρχαία Κίρρα με ερείπια από τα τείχη και τον μόλο της αρχαίας πόλης. Στην περιοχή, επίσης, υπήρχαν ναοί του Απόλλωνα, της Αρτεμις και της Λητούς.

- Το φράγμα του Μόρνου, 28 χλμ. από το Λιδόρικι, το οποίο κατασκευάστηκε για να καλύψει τις ανάγκες ύδρευσης του νομού Αττικής. Μετά την κατασκευή του φράγματος δημιουργήθηκε τεχνητή λίμνη, στο βυθό της οποίας υπάρχει το χωριό Κάλλιο, στη θέση που ήταν χτισμένη η αρχαία πόλη Καλλίπολη. Η καταστροφή της πόλης χαρακτηρίστηκε από τον Θουκυδίδη σαν ένα από τα μεγαλύτερα εγκλήματα της αρχαιότητας.
- Το χωριό Αθανάσιος Διάκος όπου γεννήθηκε ο ομώνυμο οπλαρχηγός του 21.
- Το μοναστήρι του Αγ. Παντελεήμονα στο χωριό Πενταγιόι, πατρίδα της θρυλικής Μαρίας Πενταγιώτισσας.
- Τα ερείπια της αρχαίας πόλης Λίλαια και των ναών του Απόλλωνα και τη Αρτεμης, 2 χιλμ. από τον Πολύδροσο.
- Το ιστορικό μοναστήρι της Παναγίας της Βαρνάκοβας, 10 χλμ. από το Τείχιο.
- Η αρχαία πόλη Κρίσσα, όπου φαίνονται μόνο ίχνη που μαρτυρούν ότι εδώ υπήρχε πόλη που είχε κατοικηθεί από τους Προϊστορικούς Χρόνους.

1.2 Μουσεία

- Το Λαογραφικό Μουσείο Αμφισσας
- Το Λαογραφικό Μουσείο Αρτοτινών
- Το Αρχαιολογικό και Ναυτικό Μουσείο Γαλαξιδιού
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- Γραβιά
- Αρτοτινά
- Γαλαξίδι

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις – Έθιμα

- Τα “Φωκικά” στην Αμφισσα, καλλιτεχνικές και αθλητικές εκδηλώσεις που διαρκούν μια βδομάδα, τον Αύγουστο.
- Μεγάλο πανηγύρι με παραδοσιακό γλέντι και τοπικές ενδυμασίες γίνεται τέλη Αυγούστου στα Αρτοτινά.
- Το παραδοσιακό αλευρομουντζούρωμα την Καθαρά Δευτέρα στο Γαλαξίδι. Πρόκειται για ένα έθιμο με έντονο διονυσιακό ύφος.
- Οι εκδηλώσεις για την επέτειο της μάχης στο Χάνι της Γραβιάς στις 8 Μαΐου.
- Το φεστιβάλ Μουσικής και Αρχαίου Θεάτρου, το καλοκαίρι στο αρχαίο στάδιο των Δελφών, υπό την αιγίδα του Ευρωπαϊκού Πολιτιστικού κέντρου.
- Τα “δελφίνια” κολυμβητικοί αγώνες που οργανώνονται τον Δεκαπενταύγουστο στην Ιτέα.
- Τα “Μακρυγιάννεια”, μέσα Αυγούστου στο Κροκύλειο, εκδηλώσεις που οργανώνονται κάθε 4 χρόνια στη μνήμη του στρατηγού Μακρυγιάννη.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Πηγές Κίρρας, εκτός λειτουργίας

2.2 Χιονοδρομικά κέντρα – Καταφύγια

- Στα Βαρδούσια υπάρχουν καταφύγια στις τοποθεσίες Πιτιμάλικο (υψ. 1750μ.) και Πιτιμάλικο – Μετρίζια (1900μ.)
- Καταφύγιο στην Γκιώνα, στη θέση Λάκκα Καρβούνη (υψ. 1850μ.)
- Χιονοδρομικό κέντρο στον Παρνασσό, στην τοποθεσία Γεροντόβραχος (υψ. 1800μ), 34 χλμ. από τους Δελφούς.

2.3 Βιότοποι - Μνημεία της φύσης

- Ο εθνικός Δρυμός Παρνασσού ιδρύθηκε το 1998 και έχει έκταση 36.000 στρεμ. Στη βλάστηση του Δρυμού κυριαρχεί το έλατο και μια σημαντική ποικιλία από σπάνια φυτά. Η πανίδα αποτελείται από τα κοινά στον Ελλαδικό χώρο ζώα όπως αλεπού, τσακάλι, λαγός κ.α. Η πανίδα των πτηνών αποτελείται από σπάνια είδη όπως γεράκια και γύπες. Ο δρυμός προστατεύεται ως καταφύγιο θηραμάτων.
- Το όρος Γκιώνα, ο ποταμός Μόρνος, και η τεχνητή λίμνη Μόρνου προστατεύονται ως καταφύγια θηραμάτων.

2.4 Μαρίνες

- Γαλαξίδι
- Ιτέα
- Αγ. Νικόλαος

2.5 Κάμπινγκ

- “Απόλλων” στους Δελφούς.
- “Αγιάννης στην Κίρρα
- “Beack Camp” στην Ιτέα.
- “Χρυσά” στο Χρυσό
- “Δελφοί” στο Χρυσό
- “Δωρικό” στον Αγ. Νικόλαο
- “Καπαρέλης” στην Κίρρα.

IV. ΝΟΜΟΣ ΒΟΙΩΤΙΑΣ

Ο νομός Βοιωτίας βρίσκεται στο κέντρο του Α τμήματος της Στερεάς Ελλάδας. Συνορεύει Β με το νομό Φθιώτιδας, ΒΔ με το νομό Φωκίδας, Ν και ΝΑ με το νομό Αττικής και Α με το νομό Ευβοίας δια μέσου του Ευβοϊκού κόλπου.

Στο Ν. Τμήμα του βρέχεται από τα νερά του Κορινθιακού κόλπου. Έχει έκταση 2980 τετ. χλμ. και πληθυσμό 155880 κατοίκους.

Πρωτεύουσα του νομού είναι η Λιβαδειά, η οποία συνδέεται οδικώς και σιδηροδρομικώς με την υπόλοιπη χώρα. Το όνομά της, σύμφωνα με τη μυθολογία, οφείλεται στον Αθηναίο ήρωα Λέβεδο.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία – Αξιοθέατα

- Το Ιερό και το Μαντείο του Τροφωνίου Διός, που εντοπίζονται σήμερα στο λόφο του Προφήτη Ηλία Λιβαδειάς. Επίσης, στην κορυφή του λόφου υπάρχει ένα Μεσαιωνικό Κάστρο (14^{ος} αι.) που χτίστηκε κατά την περίοδο της φραγκοκρατίας από τους Καταλανούς.
- Οι πηγές, στη θέση Καρυά, γνωστές από την αρχαιότητα με τις ονομασίες Λήθη και Μνημοσύνη.
- Η αρχαία πόλη της Αλιάρτου, από την οποία σώζονται ερείπια από την ακρόπολη, τμήμα από το πολυγωνικό τείχος και ίχνη του θεάτρου.
- Το μοναστήρι της Ευαγγελιστρίας (12^{ος} – 13^{ος} αι), 12 χλμ. από την Αλιάρτο.
- Η προτομή του Καραϊσκάκη και η βυζαντινή εκκλησία του Αγ. Γεωργίου στην Αράχοβα.
- Οι αρχαίες Θεσπιές, με ερείπια του βυζαντινού πύργου Ερημόκαστρου. Σε απόσταση 3χλμ. σώζονται ερείπια από το αρχαίο θέατρο. Στις Θεσπιές υπήρχε και ναός του Ηρακλή.
- Το μοναστήρι του Αγ. Ιωάννη του Θεολόγου, 6χλμ. από τη Βάγια.
- Το μοναστήρι της Μακαριώτισσας στην Κορύνη.
- Η αρχαία Αυλίδα, 2χλμ. από το Βαθύ. Εδώ συγκεντρώθηκε ο στρατός και ο στόλος των Ελλήνων, υπό τον Αγαμέμνονα, για την εκστρατεία κατά της Τροίας. Στο χώρο έχουν ανακαλυφθεί υπολείμματα του ναού της Αρτέμιδος (5^{ος} αι.)
- Τα ερείπια της αρχαίας Δαύλειας και τα ερείπια μεσαιωνικής εποχής.
- Το μοναστήρι της Κοίμησης της Θεοτόκου Ιερουσαλήμ, η περιοχή του Κάστρου και οι εκκλησιές του Προφήτη Ηλία και των Αγ. Θεοδώρων στην περιοχή της Δαύλειας.
- Το βυζαντινό μοναστήρι του Οσίου Λουκά (1^{ος} αι.), 10 χλμ από το Δίστομο, ένα από τα τελευταία βυζαντινά μοναστήρια της Ελλάδας. Στον ίδιο χώρο βρίσκονται οι εκκλησιές της Κοίμησης της Θεοτόκου και της Αγ. Βαρβάρας.
- Τα ερείπια του ναού του Ισμηνίου Απόλλωνα, οι Μυκηναϊκοί τάφοι και η Πηγή των Αγ. Θεοδώρων, όπου λέγεται ότι ξέπλυσε ο Οιδίποδας τα ίχνη μετά από το φόνο του πατέρα του, Λαίου, στη Θήβα. Τα πιο παλιά αρχαιολογικά ευρήματα της πόλης είναι από την Εποχή του χαλκού (2.500π.Χ.).
- Οι εκκλησιές του Ευαγγελιστή Λουκά της Αγ. Φωτεινής, η υπόγεια πρωτοχριστιανική της Αγ. Αικατερίνης, του Αγ. Νικολάου στη Θήβα.
- Το μοναστήρι της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος (12^{ου} αι.) στο Ύπατο.
- Το όρος Πτών, όπου βρισκόταν το Ιερό του Πτώου Απόλλωνα.
- Η αρχαία πόλη του Ορχομενού, όπου σώζονται ερείπια από ναούς, του θεάτρου και άλλων κτισμάτων. Ο Θολωτός τάφος Μυκηναϊκής εποχής.
- Το βενετσιάνικο κάστρο στο λόφο Ακόντιο και οι εκκλησιές της Σκριπούς (874), του Ευαγγελιστή Λουκά, του Αγ. Νικολάου και του Αγ. Σώζοντα (9^{ος} αι.) στον Ορχομενό.
- Η αρχαία πόλη των Πλαταιών, 1χλμ. από το ομώνυμο χωριό, όπου στα 479 π.Χ. οι ενωμένες δυνάμεις των Ελλήνων νίκησαν τους Πέρσες.
- Η εκκλησία της Παναγίας της Ελεούσας στις Πλαταιές, χτισμένη από πέτρες της αρχαίας πόλης.
- Ο Λέοντας της Χαιρώνειας στην είσοδο του χωριού, που συμβολίζει την ανδρεία και τη γενναιότητα.
- Τα ερείπια της ακρόπολης και του αρχαίου θεάτρου της αρχαιότατης πόλης Χαιρώνειας, γενέτειρας του Πλούταρχου και σημείου όπου στα 338 π.Χ. ο Φίλιππος νίκησε τις συμμαχικές δυνάμεις των άλλων ελληνικών πόλεων.

- Η εκκλησία της Παναγίας και το μοναστήρι Λύκουρες στην περιοχή της Χαιρώνειας.

1.2 Μουσεία

- Η Αρχαιολογική Συλλογή στις Θεσπιές
- Το μουσείο στο μοναστήρι του Οσίου Λουκά, 10χλμ. από το Δίστομο
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Θήβας
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Χαιρώνειας.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- Αράχοβα

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις – Έθιμα

- Το πανηγύρι στις 23 Απριλίου στην Αράχοβα. Οι εκδηλώσεις διαρκούν 3 ημέρες και σ' αυτές περιλαμβάνεται ο αγώνας δρόμου των γερόντων, ντυμένων με τοπικές φορεσιές. Την ίδια μέρα γιορτάζεται και η νίκη του Καραϊσκάκη που κατέστρεψε τη στρατιά του Μουσταφά μπέη.
- Η Βάγια φημίζεται για το Βλάχικο γάμο που αναπαρίσταται την τελευταία Κυριακή των Απόκριων.
- Κάθε χρόνο πραγματοποιείται επίσημο μνημόσυνο στο Δίστομο για την εκτέλεση 223 κατοίκων από τους Γερμανούς κατά τη διάρκεια του 2^{ου} Παγκοσμίου Πολέμου (10/7/1944).
- Η αναπαράσταση Βλάχικου γάμου την Καθαρά Δευτέρα στη Θήβα.
- Τα "Πινδάρεια", το Σεπτέμβριο στη Θήβα, με παραστάσεις αρχαίου δράματος και συναυλίες.
- Η γιορτή της "φασολάδας" την Καθαρά Δευτέρα στις Πλαταιές.
- Τα "Πλουτάρχεια" τον Ιούνιο στη Χαιρώνεια με παραστάσεις αρχαίου δράματος.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Χιονοδρομικά κέντρα – Καταφύγια

- Χιονοδρομικά κέντρα στον Παρνασσό στις τοποθεσίες Κελλάρια (υψ. 1750μ.), Φτερόλακκα (υψ.1950μ.) και Γεροντόβραχος (υψ. 1800μ.)
- Καταφύγιο στον Παρνασσό στη θέση Σαραντάρι (υψ.1900μ.).

2.2 Σπήλαια

- Το Κηρύνειο Αντρο ή Σατανταύλι, το σπήλαιο με τους σταλακτίτες και σταλαγμίτες, 10χλμ. από την Αράχοβα. Ήταν αφιερωμένο στον Πάνα και τις Νύμφες.

V. ΝΟΜΟΣ ΕΥΒΟΙΑΣ

Ο νομός Εύβοιας περιλαμβάνει τα νησιά Εύβοια και Σκύρο και ένα μικρό κομμάτι γης από την Α Στερεά Ελλάδα. Απλώνεται με κατεύθυνση ΒΔ-ΝΑ απέναντι από τις Α ακτές της Στερεάς Ελλάδας, στην οποία στο πιο κοντινό του σημείο (στενό Ευρίπου) την πλησιάζει σε απόσταση 40μ. Έχει έκταση 4168 τετ. χλμ. και πληθυσμό 231218 κατοίκους.

Πρωτεύουσα του νομού είναι η Χαλκίδα, η οποία συνδέεται οδικώς, σιδηροδρομικώς και ακτοπλοϊκώς με την υπόλοιπη χώρα. Η πόλη πήρε το όνομά της από τα πλούσια κοιτάσματα χαλκού. Ο νομός συνδέεται αεροπορικώς μέσω του αεροδρομίου της Σκύρου.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ –ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία –Αξιοθέατα

- Το ρωμαϊκό υδραγωγείο, το τουρκικό τζαμί και ο παλαιοχριστιανικός ναός της Αγ. Παρασκευής στη Χαλκίδα. Στη βοιωτική ακτή δεσπόζει ο λόφος με το ενετικό κάστρο του Καρα-μπαμπά.
- Τμήματα των λουτρών του Σύλλα, που σώζονται έως και σήμερα στην Αιδηψό.
- Ο βυζαντινός ναός Κοίμησης της Θεοτόκου (1393) στο Αλιβέρι, με εντοιχισμένα αρχαία μαρμάρινα γλυπτά, αρχαία επιτύμβια στήλη και τοιχογραφίες.
- Εξω από το Αλιβέρι βρίσκεται μια λίμνη, όπου υπάρχουν τα ερείπια της αρχαίας πόλης Δυστός (5^{ος} αι. π.Χ.)
- Τα ερείπια ενός μεσαιωνικού πύργου στον Κάραβο
- Ο ναός αφιερωμένος στο Διόνυσο και τον Απόλλωνα, το αρχαίο θέατρο και η ακρόπολη στην Ερέτρια.
- Το σπίτι του πυρπολητή Κων. Κανάρη στην Ερέτρια .
- Τα παλιά αρχοντικά, το ενετικό φρούριο και ο ναός του Αγ. Νικολάου στην Ιστιαία, κωμόπολη με αρχαιότατη ιστορία.
- Ο ναός της Ηρας στην κορυφή του Προφήτη Ηλία και το Μπούρτζι, οχυρό των Ενετών, στην Κάρυστο. Το βενετσιάνικο κάστρο Ρόσσο στο λόφο Ματοφόλι.
- Στα ερείπια της αρχαίας πόλης της Κύμης υπάρχει η βυζαντινή μονή του Σωτήρος και σώζεται ένα βυζαντινό φρούριο. Στο λόφο του Προφήτη Ηλία βρίσκεται το άγαλμα του Κυμαίου ήρωα Γ. Βελισσαρίου.
- Η Παναγία η Λαουτσάνισσα της Κύμης.
- Η εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου (1890), τα ερείπια της μισοβυθισμένης παλαιοχριστιανικής βασιλικής χτισμένης πάνω σε ρωμαϊκά λουτρά και η Σκήτη του Αγ. Χριστόδουλου (12^{ος} αι.) στη Λίμνη.
- Το γυναικείο μοναστήρι του Αγ. Νικολάου ή μονή Γαλατάκη, 10 χλμ. από τη Λίμνη. Χτίστηκε τον 7^ο ή 8^ο αι. πάνω στα ερείπια του ναού του Ποσειδώνα.
- Στον Οξύλιθο οι βυζαντινές εκκλησιές του 13^{ου} αι. και το σβησμένο ηφαίστειο στην κορυφή ενός λόφου, ύψους 414μ.
- Ο φράγκικος πύργος και η παλαιά μονή της Παναγίας της Περιβλέητου στο χωριό Πολιτικά.
- Η μονή του Αγ. Ιωάννη του Ρώσου στο Προκόπι
- Το μοναστήρι του Οσίου Δαβίδ του Γέροντα, έξω από τις Ροβιές.
- Τα λείψανα του βενετσιάνικου κάστρου, τα παλιά παραδοσιακά κτίρια αλίπαστων και πάγου και το εκκλησάκι του Αγ. Βασιλείου στο χωριό Ωραίοι, επίνειο της Ιστιαίας από αρχαιότατων χρόνων.

- Το βυζαντινό φρούριο στη Σκύρο, στην κορυφή του λόφου , στη θέση αρχαίας ακρόπολης. Σώζονται τμήματα από τα τείχη των ιστορικών χρόνων (370-356 πχ).
- η Επισκοπή, ερείπια του ναού της παναγίας (895 μχ) στη θέση του ναού της θεάς Αθηνάς, στη Σκύρο.
- το κάστρο-μοναστήρι του Αγ. Γεωργίου (962μχ), οι εκκλησίες της Αρχοντοπαναγιάς στην οποία εκκλησιάζονται οι οικονομικά εύποροι, της Παναγίας της Ελεημονήτριας για τους τσοπάνους, των Ταξιαρχών, του Αϊ - Γιάννη, της Παναγίας του Θοδωρή στη Σκύρο.
- το Αγαλμα της Αιώνιας Ποίησης, αφιερωμένο στον Αγγλο ποιητή Ρόμπερτ Μπρούκ και το νεόχτιστο θέατρο 600 θέσεων στη Σκύρο.
- Ο τάφος του ποιητή Ρόμπερτ Μπρούκ στα Λινάρια Σκύρου.
- Οι Πρωτογεωμετρικοί και Γεωμετρικοί τάφοι του 9^{ου} -10ου αι. στα Μαγαζιά.

1.2 Μουσεία

- Το αρχαιολογικό Μουσείο Χαλκίδας.
- Το λαογραφικό Μουσείο Χαλκίδας.
- Η Δημοτική Πινακοθήκη και η Δημόσια βιβλιοθήκη Χαλκίδας.
- Το λαογραφικό Μουσείο Ιστιαίας.
- Το μικρό μουσείο Ερέτριας.
- Η αρχαιολογική συλλογή Καρύστου.
- Το Λαογραφικό μουσείο Κύμης.
- Το Ιστορικό Αρχείο του Δήμου Λίμνης.
- Το Λαογραφικό και Ιστορικό μουσείο Λίμνης.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Σκύρου.
- Το Λαογραφικό Μουσείο Σκύρου.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- Λίμνη
- Σκύρος

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις-Εθιμα.

- Τα “Ευρίπια “ κάθε καλοκαίρι στη Χαλκίδα.
- Η γιορτή κρασιού στην Κάρυστο , καθώς και οι θεατρικές παραστάσεις που δίνονται από το Γιοκάλειο Ίδρυμα κάθε καλοκαίρι.
- Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις “ Ελύμνεια” τον Αύγουστο στη λίμνη. Σημαντικό είναι και το πανηγύρι της Παναγίας, 7-8 Σεπτέμβρη.
- Στη Σκύρο ονομαστό είναι το Καρναβάλι και οι παραδοσιακοί γάμοι.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Οι πηγές της Αιδηψού είναι γνωστές από την αρχαιότητα και συγκεκριμένα τον καιρό του Αριστοτέλη και τα λουτρά της φημίζονταν για τις θεραπευτικές τους ιδιότητες. Η Αιδηψός σήμερα αποτελεί ένα λουτροθεραπευτικό κέντρο διεθνούς κλίμακας.

- Πηγές Γιάλτρων, ιδιωτικής εκμετάλλευσης.

2.2 Χιονοδρομικά κέντρα – Καταφύγια

- Στο όρος Δίρφυς λειτουργεί χιονοδρομικό κέντρο και καταφύγιο στην τοποθεσία Λειρί (υψ. 1.150μ.).

2.3 Σπήλαια – Φαράγγια

- Τα σπήλαια της Αγ. Τριάδας, με σταλακτίτες, στην Κάρυστο.
- Το φαράγγι του Χάρακα (2 χλμ.) στα Νέα Στυρά.
- Οι 6 Σπηλιές της Σκύρου, στις απόκρημνες ακτές του βουνού Κόχυλα (795μ.). Δύο από αυτές είναι η Πεντεκάλη και Διατρυπτή

2.4 Μαρίνες

- | | | |
|------------|------------|------------|
| • Χαλκίδα | • Λίμνη | • Σκύρος |
| • Ερέτρια | • Αιδηψός | • Λιναριά. |
| • Κάρυστος | • Μαρμάρι | |
| • Κύμη | • Ν. Στυρά | |

2.5 Κάμπινγκ

- “Αγ. Αννα” στην ομώνυμη περιοχή.
- “Εύα” στην Ερέτρια
- “Μύλος” στην Ερέτρια
- “Πευκί” στην κοινότητα Αρτεμισίου
- “Ροβιές” στην ομώνυμη περιοχή

9. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ

Ταυτότητα της περιφέρειας

Η περιφέρεια Αττικής έχει έκταση 3.808χλμ² (ποσοστό 2.9% της συνολικής επιφάνειας της Ελλάδας) και συγκεντρώνει το 35% του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Ο πληθυσμός της ανέρχεται σε 3.522.769 άτομα. Η περιφέρεια μπορεί να χωριστεί σε δύο γεωγραφικές περιοχές στη Δυτική Αττική

και στην Ανατολική Αττική. Περιλαμβάνει την ευρύτερη περιοχή της Αθήνας, το υπόλοιπο ηπειρωτικό τμήμα, έξι μικρά νησιά και στην επαρχία Τροιζινίας.

Κύρια έργα για την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιφέρεια

Ο προϋπολογισμός του ΠΕΠ για την ανάπτυξη της περιφέρειας Αττικής ανέρχεται στο ποσό των 975,1 ECU ή 297δισ δρχ. με ποσοστό στη χρηματοδότηση 70% από την ΕΕ και 30% από την ΕΔ.

- Σύνθεση Δυτικής περιφέρειας Αιγάλεω με τα εκατέρωθεν οδικά δίκτυα (8δισ)
- Ανισόπεδοι κόμβοι Συγγρού-Λαγουμτζή (3,3δισ), Μαγούλας (5,5δισ)
- Εθνική οδός Ασπροπύργου (1,7δισ) και Αχαρνών (1,6δισ).
- Ανισόπεδος κόμβος Νέα Ελευθέρη, Λεωφόρος με μετατόπιση γραμμών ΗΣΑΠ από το Ν. Φάληρο μέχρι τον Κόμβο Σταυριανού (9,1δισ).
- Επέκταση οδού Βυζαντίου δια της καλύψεως του ρεύματος Ποδονόφη (2δισ)
- Κατασκευή δρόμου σύνδεσης Τ.Επιδαύρου –Δρυσπης-Γαλατά (33,3δισ)
- Garage Μεγάρου Μουσικής (4,7δισ)
- Διευθέτηση ρέματος Ευριπείδων (5,5δισ)
- Δασικά έργα (προστασία σε 15.000 στρ., αναδάσωση σε 1.700 στρ.)
- Μουσείο Μπενάκη (επεκτάσεις-βελτιώσεις) (1,7δισ)
- Νέος Αερολιμένας Αθηνών “Ελευθέριος Βενιζέλος” (658δισ). Αριθμός επιβατών έως 16.000.000 το χρόνο σε πρώτο στάδιο. Ολοκλήρωση έργου 2001.
- Οδικός Άξονας Πατρών-Αθηνών –Θεσσαλονίκης –Ευζώνων (ΠΑΘΕ).
- Αττικό Μετρό
- Αττική Οδός (Λεωφόρος Ελευσίνας – Σταυρού – Σπάτων -Υμηττού).(450δισ).
- Εκσυγχρονισμός Αστικών συγκοινωνιών στην Αττική .
- Ανάπλαση λίμνης Κουμουνδούρου και ακτών Αττικής .
- Περιφερειακή Λεωφόρος Πειραιά-Σχιστού.
- Ανισόπεδοι κόμβοι Κύμης, Κηφισού και Καβάλας.
- Επέκταση λιμανιών όπως του Λαυρίου, των Κυθήρων, της Ραφήνας και της Αίγινας.
- Επέκταση αεροδρομίου Κυθήρων (1,3δισ) και κατασκευή ελικοδρομίου στα Αντικύθηρα.
- Ενοποίηση ιστορικού κέντρου της Αθήνας .
- Συμπλήρωση υποδομών στο Μέγαρο Μουσικής
- Προστασία μνημείων.
- Νέο Μουσείο Ακρόπολης.
- Ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων Αθήνα.
- Ανάδειξη άλλων αρχαιολογικών χώρων (π.χ. Ελευσίνας).
- Επισκευή και επέκταση του Βυζαντινού μουσείου της Αθήνας
- Έργο που χρηματοδοτείται από το Ταμείο Συνοχής αποτελεί το Κέντρο Περιβαλλοντικής Έρευνας και Εκπαίδευσης του Μουσείου Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας.
- Νέα διπλή σιδηροδρομική γραμμή Ελευσίνας-Κορίνθου (Ταμείο Συνοχής 7,07δισ).
- Δημιουργία του Εθνικού Δικτύου Παρακολούθησης Περιβάλλοντος όπου θα στεγασθεί στη Βίλα Καζούλη στην Κηφισιά, η οποία ήδη αποκαθίσταται (4, 2δισ).
- Ανακαίνιση γραμμής μεταξύ Αθηνών-Οινόης (433εκ.)(2^ο ΚΠΣ)

- Κατασκευή δύο παράλληλων σηράγγων μήκους 9χλμ. στο τμήμα Τιθορέα-Λιανοκλαδίου και 48 ανισόπεδων διαβάσεων σε όλο το δίκτυο.
- Τουριστικό καταφύγιο σκαφών Κυθήρων.
- Υποδομές θεραπευτικού τουρισμού (Υδροθεραπευτήρια Λουτρών Κυλλήνης 2,3 δις)
- Κτίρια συνεδριακής και πολιτιστικής χρήσης και ολοκλήρωση συνεδριακών πολιτιστικών κέντρων Αθήνα .(10.000τετ.μ.).
- Ανάπτυξη οικολογικού τουρισμού στην Κιθαιρώνα Αττικής.
- Κατασκευή χωματοургικών και τεχνικών έργων για τη νέα διπλή σιδηροδρομική γραμμή Ελευσίνας-Κορίνθου (Ταμείο Συνοχής 328 εκ.) και Αθηνών-Κορίνθου (1,9 δις).
- Τεχνολογικό πάρκο Λαυρίου (900εκ.).
- Ανισόπεδος κόμβος Εθνικής οδού-Ασπροπύργου (2,5δις).
- Κόμβος Αχαρνών (1,6δις).
- Κόμβος :Σύνδεση Λ. Θηβών με τρεις γέφυρες (1,5δις).
- Κατασκευή παρακαμπτηρίου Ερυθρών (1,17δις).
- Ανισόπεδος κόμβος Συγγρού-Αμφιθέας (1,42δις).
- Εκθεσιακό κέντρο Αργυρούπολης (300εκ).
- Κατασκευή γεφυρών Σαρανταποτάμου ΠΕΟ 1 ΟΣΕ και συναφή έργα διευθέτησης της κοίτης της περιοχής (1,4δις).
- Διάνοιξη Λεωφόρου Θηβών από τη λεωφόρο Καβάλας εως τη λεωφόρο Φυλής (2,4δις).
- Ανάπλαση παραλίας Δήμου Μαραθώνα Αττικής (2^ο ΚΠΣ)(70εκ.).
- Διαμόρφωση παραλιακής ζώνης του Δήμου Πόρου (2^ο ΚΠΣ) (531,4εκ.).
- Ανάπλαση και αξιοποίηση ακτών Πόρτο - Γερμενού του Δήμου Βιλίων (ΕΤΕΡΠΣ) (60 εκ.).
- Ανοικτό κολυμβητήριο στην πλάζ Βοτσαλάκια Πειραιά (ΕΤΕΡΠΣ) (650εκ.).
- Ανάπλαση παραλίας “Λουτρόπολη” Μεθάνων (ΕΤΕΡΠΣ) (50 εκ.).
- Διαμόρφωση ακτής Παλουκιών Σαλαμίνας (2^ο ΚΠΣ) (Υλοποιείται από Ν.Δ Πειραιά) (215εκ.).
- Διαμόρφωση παραλίας Αγ. Αποστόλων Καλάμου (2^ο ΚΠΣ)(631εκ.).
- Ανάπλαση παραλίας νήσου Σαλαμίνας (2^ο ΚΠΣ) (115εκ.)

I. ΝΟΜΟΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

Ο νομός Αττικής συνορεύει Β με το νομό Βοιωτίας, Α με το νομό Εύβοιας διαμέσου του Ευβοϊκού κόλπου και ΝΔ με το νομό Κορίνθου. Οι Ν ακτές του ηπειρωτικού τμήματος του νομού βρέχονται από το Αιγαίο Πέλαγος διαμέσου του Σαρωνικού κόλπου , καθώς και οι Α δια του Ευβοϊκού. Στο νομό ανήκουν τα νησιά Σαλαμίνα, Αίγινα, Μέθανα, Πόρος, Ύδρα, Σπέτσες, Κύθηρα, Αντικύθηρα.

Πρωτεύουσα του νομού και της Ελλάδος (από τις 18/9/1834) είναι η Αθήνα, η οποία συνδέεται οδικώς, σιδηροδρομικώς, ακτοπλοϊκώς (λιμάνι Πειραιά) και αεροπορικώς (αεροδρόμιο Ελληνικού) με την υπόλοιπη χώρα. Τα αρχαιολογικά ευρήματα δείχνουν ότι κατοικείται από την 6^η π.Χ. χιλιετία με κέντρο την Ακρόπολη, στην αρχή με το όνομα Κεκρωπία και αργότερα ως Συνοικισμός του Θησέα.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ –ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία – Αξιοθέατα

Αθήνα

- Ο Βράχος της Ακρόπολης είναι ο σπουδαιότερος αρχαιολογικός χώρος στην Ελλάδα. Οι πρώτες ενδείξεις ότι κατοικήθηκε είναι στη Νεολιθική Εποχή. Σημαντικό ρόλο έπαιξε στους Μυκηναϊκούς χρόνους και στην πρώιμη ιστορική εποχή. Η σημερινή, ωστόσο, διαμόρφωση οφείλεται στον Περικλή και την φωτεινή αρχιτεκτονική σύλληψη του Ικτίνου, στη μεγαλοφυΐα του οποίου οφείλεται η αριστουργηματική στατική, κατασκευαστική και καλλιτεχνική του υπόσταση και η δυνατότητα αν στέκεται ακόμα-ύστερα από 2.500 χιλιάδες χρόνια- ο σκελετός του Παρθενώνα, παρά τις κακουχίες, φυσικές κυρίως (σεισμούς και σκληρές κλιματολογικές επιδράσεις) και ανθρώπινες που υπέστη. Τον Παρθενώνα φιλοτέχνησε μια ακόμα μεγαλοφυΐα της εποχής, ο γλύπτης Φειδίας. Οικοδομήθηκε μεταξύ του 447 και 432 π.Χ., ενώ σοβαρές ζημιές υπέστη το 1687 όταν οι Ενετοί ανατίναξαν την πυριτιδαποθήκη που είχαν εγκαταστήσει οι Τούρκοι μέσα στον Ναό. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί η υψηλή ηρωική και αισθητική αντίληψη που μόνοι οι Έλληνες επέδειξαν, όταν στην διάρκεια της σκληρής πολιορκίας και των μαχών με τους Τούρκους, προτίμησαν να προμηθεύσουν τον εχθρό με πολεμοφόδια-εναντίον τους, βεβαίως –προκειμένου να σταματήσουν τους πολιορκημένους Τούρκους από την καταστροφή των κίωνων του Ναού, από τους οποίους κίνες έπαιρναν το μέταλλο για την παρασκευή πολεμοφοδίων. Μέσα στον αρχαιολογικό χώρο βρίσκονται τα Προπύλαια, το Ερεχθείο και ο Ναός της Απτέρου Νίκης. Δυτικά η Χαλκοθήκη, Ιερό της Αρτέμιδος, νότια το Ωδείο του Περικλέους.
- Στη νότια πλευρά της Ακρόπολης απλώνεται το θέατρο του Διονύσου, ενώ δυτικά της το Ωδείο Ηρώδου του Αττικού, που χρησιμοποιείται και σήμερα για τις ανάγκες του Φεστιβάλ Αθηνών, χωρητικότητας 5.000 θέσεων.
- Ο Άρειος Πάγος βρίσκεται Β.Δ. της Ακρόπολης, ανοιχτός αρχαιολογικός χώρος λόφος, λίγο χαμηλότερος. Η ισοπεδωμένη κορυφή του χρησίμευε στην Αρχαία Ελλάδα στις συνεδριάσεις της Βουλής του Αρείου Πάγου.
- Η Αρχαία Αγορά ήταν το κέντρο της καθημερινής ζωής των αρχαίων Αθηναίων. Σήμερα είναι αρχαιολογικός χώρος. Κοντά στην Αρχαία Ρωμαϊκή Αγορά χτίστηκε η Βιβλιοθήκη Αδριανού.
- Ο λόφος του Φιλοπάππου, ή των Μουσών, είναι ανοιχτός αρχαιολογικός χώρος απέναντι από την Ακρόπολη.
- Ο μικρός λόφος απέναντι από τον Άρειο Πάγο έμεινε γνωστός ως Πνύκα. Εδώ συνεδρίαζε η Εκκλησία του Δήμου.
- Η Πύλη του Αδριανού χτίστηκε στις αρχές του 2^{ου} αιώνα από τον αυτοκράτορα Αδριανό και βρίσκεται στη συμβολή των λεωφόρων Όλγας και Αμαλίας.
- Ανατολικότερα από την αρχή της οδού Αιόλου είναι η Ρωμαϊκή Αγορά που άρχισε να χτίζεται από τον Ιούλιο Καίσαρα, αλλά ολοκληρώθηκε από τους Ρωμαίους αυτοκράτορες Αδριανό και Τραϊανό. Έξω από τον δυτικό πρότυλο της Ρωμαϊκής Αγοράς χτίστηκε από τον αστρονόμο Ανδρόνικο, τον 1^ο αιώνα π.Χ., ένας οκταγωνικός πύργος από πεντελικό μάρμαρο που υψώνεται μέχρι σήμερα με την ονομασία το Ωρολόγιο του Ανδρόνικου του Κυρρήστου. Ήταν ένα είδος μετεωρολογικού σταθμού. Ίσως γι' αυτό η

περιοχή αργότερα ονομάστηκε “Αέρηδες” , ονομασία με την οποία είναι γνωστή μέχρι τις μέρες μας.

- Η Βουλή των Ελλήνων. Ένας νεοκλασικό κτίριο, που οικοδομήθηκε ως ανάκτορο του Βαυαρού βασιλιά Όθωνα, αλλά από το 1933 στεγάζει την ελληνική Βουλή.
- Το μνημείο του Αγνώστου στρατιώτη κάτω από την Βουλή, με τους τσολιάδες φρουρούς και δίπλα τον Εθνικό Κήπο.
- Το Ζάππειο Μέγαρο, συνέχεια του Εθνικού Κήπου, όπου στεγάζεται η Ελληνική Προεδρία και οι άλλες διοικητικές υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Η Ηρώδου Αττικού, οδός εφραπτόμενη στην πίσω πλευρά του Κήπου, όπου ευρίσκεται το Μέγαρο Μαξίμου (η πρωθυπουργική στέγη και πιο κάτω, το Προεδρικό Μέγαρο, ενώ ο δρόμος καταλήγει στο Καλλιμάρμαρο Παναθηναϊκό Στάδιο, όπου έγιναν οι πρώτοι Ολυμπιακοί Αγώνες το 1896.
- Ο Λυκαβηττός, ο μεγαλύτερος λόφος της πόλης, στο κέντρο της. Στην κορυφή του λόφου δεσπόζει το εκκλησάκι του Άι Γιώργη .
- Το Ηλίου Μέλαθρον, στην οδό Πανεπιστημίου, έργο του Τσίλλερ που για πολλά χρόνια στέγαζε τις υπηρεσίες του Αρείου Πάγου ενώ σήμερα είναι Μουσείο.
- Η Σιναιά Ακαδημία, το Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, το Πνευματικό Κέντρο, το Μέγαρο Μουσικής.
- Οι χώροι της νέας Αθήνας: Πλάκα, Ομόνοια, Μοναστηράκι, Θησείο.
- Οι εκκλησίες: Αγ. Απόστολοι (11^{ος}) στην Αρχαία Αγορά, Αγ. Ελευθέριος (12^{ος}) δίπλα στη Μητρόπολη, Αγ. Θεόδωροι (11^{ος}) στην πλατεία Κλαυθμώνος, η Καπνικαρέα, σταυροειδής με τρούλο στηριγμένη σε 4 κολώνες, Μονή Δαφνίου, 10χλμ. έξω από την Αθήνα, Μονή Καισαριανής, στους πρόποδες του Υμηττού.

Πειραιάς

- Η πόλη είναι κτισμένη στην Πειραιϊκή κυρίως χερσόνησο που στο ανατολικό της τμήμα κατεβαίνει απότομα (Καστέλλα) και από τις δυο πλευρές έχουν κτισθεί δύο κλειστά λιμάνια : Το Μικρολίμανο και το Πασαλιμάνι. Το κυρίως λιμάνι αρχίζει από τον όρμο της Δραπετσώνας και καταλήγει στο λιμάνι των Αλών. Στην είσοδό του οι Ενετοί έστησαν δύο μεγαλοπρεπή λιοντάρια (Πόρτο Λεόνε), αλλά αποχωρώντας ο Μοροζίνι τα πήρε μαζί του.
- Στα αξιοθέατα της πόλης είναι τα ίχνη των αρχαίων οχυρώσεων στη Ζέα, την Φρεατύδα και κατά μήκος των ακτών της Πειραιϊκής και ακόμα, ο τάφος του Θεμιστοκλή στη Φρεατύδα, το Δημοτικό Θέατρο, ένα νεοκλασικό κτίριο στην κεντρική πλατεία Κοραή, τα ερείπια του Θεάτρου, έργο του 2^{ου} αιώνα κοντά στο Πασαλιμάνι, ο Τιτάνιος Κήπος κοντά στην εκκλησία της Αγίας Τριάδος και την Καστέλλα.

Υπόλοιπη Αττική

- Το Αμφιαράειο Ιερό στους Αγ. Αποστόλους.
- Στην ιστορική περιοχή του Μαραθώνα βρίσκεται ο αρχαιολογικός χώρος του Τύμβου που στήθηκε στην μνήμη των πεσόντων το 490 π.Χ. στη μάχη του Μαραθώνα.

- Ο χώρος του τάφου των Πλαταιών, τα ερείπια Ναού στον Ριμνούντα, η εκκλησία των Αγ. Σαράντα Μαρτύρων στον δρόμο για τη λίμνη , το μοναστήρι του Αγ. Γεωργίου, το φράγμα της Λίμνης του Μαραθώνα.
- Το Πικέρμι, με σημαντικά παλαιοντολογικά ευρήματα.
- Ο αρχαιολογικός χώρος της Βραυρώνας με τα ερείπια του ναού της Βραυρώνας Αρτέμιδος.
- Η Νεκρόπολη της περιόδου 1400-1100 π.Χ. στο Πόρτο Ράφτη
- Τα ερείπια του Ναού του Ποσειδώνα στο Σούνιο, ο οποίος οικοδομήθηκε τον 5^ο αι. π.Χ. Είναι ένας από τους ωραιότερους ναούς της κλασικής αρχαιότητας, συνδεδεμένος με το μύθο της επιστροφής του Θησέα από την Κρήτη.
- Τα αρχαία ορυχεία στην Καμάριζα, απ ' όπου οι αρχαίοι Αθηναίοι έπαιρναν το ασήμι για τα νομίσματά τους, το Αρχαίο Θέατρο του Θορικού και οι ναοί του Διονύσου και της Δήμητρας κοντά στο Αρχαίο Θέατρο.
- Η Παιανία ή Λιόπεσι είναι η πατρίδα του μεγάλου πολιτικού και αρχαίου ρήτορα, Δημοσθένη. Η εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής.
- Η εκκλησία του Χριστού Σωτήρα στα Σπάτα.
- Οι βυζαντινές εκκλησίες της Αγ. Τριάδος, του Οσίου Λουκά και των Αγ. Ασωμάτων στο Κορωπί.
- Τα ερείπια του ναού της Δήμητρας, το μεγάλο Τελεστήριο, το Πλουτώνιο, τα ερείπια του Βουλευτηρίου στην Ελευσίνα. Εδώ γεννήθηκε το 515 π.Χ. ο αρχαίος θεατρικός συγγραφέας Αισχύλος και εδώ γινόταν τα Ελευσίνια Μυστήρια.
- Τα ερείπια της αρχαίας πόλης των Μεγάρων, πόλη όπου ο Ευκλείδης ίδρυσε τη Φιλοσοφική Σχολή ανάμεσα στον 7^ο και 6^ο αι. π.Χ.
- Οι Σκειρωνίδες Πέτρες (Κακιά Σκάλα), όπου σύμφωνα με τη μυθολογία στεκόταν ο ληστής Σκείρων, τον οποίο σκότωσε ο Θησέας, ερχόμενος από την Τροιζηνία στην Αθήνα.
- Το Κριεκούκι ή Ερυθραία είναι χτισμένο πάνω στα ερείπια της αρχαίας πόλης των Πλαταιών. Η εκκλησία του Ευαγγελισμού και η ταβέρνα της "Μαύρου Γάτου" χαρακτηριστικά δείγματα κατασκευής του 19^{ου} αι.
- Το μοναστήρι της Παναγίας στη Βαρυμπόμπη.
- Η Κηφισιά είναι χτισμένη στη θέση του αρχαίου δήμου της Ερεχθιδας, πατρίδας του αρχαίου συγγραφέα Μενάνδρου.
- Το σπίτι του ζωγράφου Γιάννη Τσαρούχη και οι εκκλησίες της Παναγίας Νερατζιώτισσας, Αγ. Ελεούσας, Αγ. Αποστόλων και Αγ. Ιωάννη στο Μαρούσι, το οποίο είναι χτισμένο στη θέση του αρχαίου δήμου Αμαρυσίας.
- Το Ολυμπιακό Στάδιο στην Καλογρέζα.
- Το Καζίνο του Μον – Παρνές στην Πάρνηθα.
- Ο Πύργος της Δούκισσας της Πλακεντίας και η Μονή της Πεντέλης, περιοχής γνωστής για τα μάρμαρά της.
- Η Φυλή είναι ένα αρχαίο χωριό στους πρόποδες της Πάρνηθας. Αξιοθέατα της περιοχής είναι το Οχυρό και η Μονή Κλειστών.
- Τα ίχνη προϊστορικού οικισμού και οι τάφοι της πρωτοελλαδικής εποχής στον Αγ. Κοσμά.
- Η Γλυφάδα είναι οικοδομημένη στη θέση του αρχαίου δήμου της Αιξωνής.
- Στη Βάρκιζα, σε ανασκαφές που έγιναν, ανακαλύφθηκαν επιγραφές που αναφέρουν ότι εδώ λατρευόταν οι θεοί Ήφαιστος.

- Η Σαρωνίδα, το Σούνιο, τα Λέγραινα είναι περιοχές φυσικού και αρχαιολογικού ενδιαφέροντος.
- Στην περιοχή των Αχαρνών (Μενίδι) βρίσκονται τα βασιλικά ανάκτορα της Δεκέλειας και ο θολωτός μυκηναϊκός τάφος (Λυκόπετρα).
- Αρχαιολογικά ευρήματα υπάρχουν κυρίως στους τόπους λατρείας, όπως του Πανός και των Νυμφών στον Μαραθώνα, στην Πάρνηθα και στον Υμηττό, της Αθήνας και του Ποσειδώνα στο Σούνιο, της Αφροδίτης στην Ιερά Οδό, του Απόλλωνα στο Δαφνί, κ.α.
- Τα ερείπια της αρχαίας Οινόης στο Μαραθώνα.

Νησιά Αργοσαρωνικού

- Αίγινα: Τα ερείπια του Ελλάνιου Δία, στο ψηλότερο σημείο του νησιού ενώ δίπλα στο λιμάνι υπάρχει η Κολώνα, το μοναδικό κατάλοιπο από το δωρικό ναό του Απόλλωνα. Το Κυβερνείο του Καποδίστρια, με βιβλιοθήκη 7.000 ατόμων, το Ορφανοτροφείο χτισμένο από τον πρώτο Κυβερνήτη της Ελλάδας και η Μητρόπολη, όπου ορκίστηκε η πρώτη Ελληνική Κυβέρνηση. Το σπίτι που φιλοξένησε για δύο χρόνια τον Νίκο Καζαντζάκη και τα σπίτια του Χαριλάου και Σπυρίδωνος Τρικούπη. Το εκκλησάκι του Αι-Νικόλα στην είσοδο του λιμανιού. Ο δωρικός ναός της Αθηνάς Αφαιάς, χτισμένος με ντόπιο ασβεστόλιθο, έξω από το χωριό Αγ. Μαρίνα. Το Μοναστήρι του Αγ. Νεκταρίου και τα ερείπια του μεσαιωνικού κάστρου στην Παλαιοχώρα. Το μοναστήρι της Παναγίας της Χρυσολεόντισσας στο χωριό Ψαχνή. Το σπίτι του Ροδάκη, δείγμα της λαϊκής αρχιτεκτονικής του 1880 στο Μεσαγρό.
- Μέθανα: Ο κρατήρας του ηφαιστείου, με περίμετρο 150 μ. και βάθος 60μ. Τα Μέθανα είναι γνωστά από την αρχαιότητα εξαιτίας των ηφαιστειακών φαινομένων και των Ιαματικών της πηγών.
- Πόρος : Τα ερείπια από το ιερό του Ποσειδώνα. Ο Ναύσταθμος, όπου στεγάζεται το Κέντρο Εκπαίδευσης Ναυτόπαιδων. Η αρχαία Τροιζήνα, γενέτειρα του Θησέα, όπου σώζονται μόνο τμήματα από το τείχος της πόλης. Η ιερά μονή Κεχαριτωμένης Θεοτόκου και η Γέφυρα του Διαβόλου, εγώ από την Τροιζήνα. Το μοναστήρι της Ζωοδόχου Πηγής στο Ασκέλι.
- Σαλαμίνα: Η μονή Φανερωμένης. Η Ακρόπολη της αρχαίας Σαλαμίνας στα Αμπελάκια. Λίγο νοτιότερα βρίσκεται ο τόπος όπου συγκεντρώθηκε ο Ελληνικός στόλος το 480 π.Χ. που πήρε μέρος στην ηρωική Ναυμαχία της Σαλαμίνας. Τα Αμπελάκια, τα οποία ονομάζουν και “νεκροταφείο πλοίων”, κρύβουν στο βυθό τους αρχαιολογικά ευρήματα. Η τοποθεσία Κολώνες, όπου, σύμφωνα με το μύθο, είναι τα ερείπια της πόλης του Αίαντα του Τελαμώνιου και το μοναστήρι του Αγ. Νικολάου στο Αιάντειο.
- Σπέτσες: Η ιστορική Πλατεία της Ντάπιας με τα κανόνια της, όπου ήταν τόπος συγκέντρωσης των ηγετών του 1821. Το Σπίτι της Μπουμπουλίνας και οι εκκλησίες της Παναγίας της Αρμάτας, της Αγ. Τριάδας και του Αγ. Νικολάου.
- Ύδρα: Τα αρχοντικά των Τσαμαδού, όπου στεγάζεται η Σχολή Εμπορικού Ναυτικού, Τομπάζη, Μιαούλη, Βούλγαρη, Κριεζή. Τα μοναστήρια της Κοίμησης της Θεοτόκου, τα Δίδυμα της Αγ. Ευπραξίας και του Προφήτη Ηλία, της Αγ. Βαρβάρας, της Βάβρας και της Αγ. Ματρώνας. Οι εκκλησίες της Υπαπαντής και του Αϊ-Γιάννη του Νηστευτή.
- Κύθηρα: Θεωρείται το νησί της Αφροδίτης. Το Μεσαιωνικό κάστρο μέσα στο οποίο βρίσκονται οι εκκλησίες της Μυρτιδιώτισσας, της Ορφανής, του

Παντοκράτορα και του Αγ. Ιωάννη. Στο λιμάνι του Αβλέμονα ναυάγησε το 1802 το πλοίο “Μέντωρ”, που μετέφερε γλυπτά του Παρθενώνα που είχε κλέψει ο λόρδος Έλγιν. Στην είσοδο του λιμανιού βρίσκεται το μικρό βενετσιάνικο κάστρο με το σκαλισμένο λέοντα του Αγ. Κοσμά στο Παλαιόκαστρο, χτισμένη από υλικά του ναού της Αφροδίτης. Η εκκλησία του Αγ. Νικολάου του Κρασά στην Αγ. Πελαγία. Το μοναστήρι του Αγ. Ιωάννη του Θεολόγου στο Καψάλι. Η Παναγία της Ιλαριώτισσας στον Ποταμό. Η Αγία Μονή στο Διακόφτι. Η πέτρινη γέφυρα του 1822 και η εκκλησία του Αγ. Ανδρέα στο Λιβιάδι. Το μοναστήρι της Παναγίας της Ορφανής, το ενετικό κάστρο στον Μυλοπόταμο. Το νησί διαθέτει και αεροδρόμιο.

- Αντικύθηρα: Τα ερείπια της αρχαίας πόλης Αίγιλα, όπου υπήρχε τείχος και ένας ναός του Αιγίλεα Απόλλωνα.
- Μακροκύθηρα: Αποκαλείται νησί των Λογοτεχνών, γιατί έχει παραχωρηθεί στην Εταιρία Ελλήνων Λογοτεχνών.

1.2 Μουσεία

Αθήνα

- Το Μουσείο Ακροπόλεως.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο της Αρχαίας Αγοράς Αθηνών (Ανδριανού 24, Πλατεία Θησείου).
- Το Ανθρωπολογικό – Εθνολογικό Μουσείο (Μικράς Ασίας 47, Γουδί).
- Το Μουσείο Ατλαντίδος (Πραξαγόρα 27, Ν. Κόσμος).
- Το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο (Βασ. Σοφίας 22)
- Το Μουσείο Βυζαντινής Τέχνης (Ακαδημίας 58).
- Το Μουσείο Γουλανδρή (Λεβίδη 13, Κηφισιά).
- Το Βοτανολογικό Μουσείο του Εθνικού Κήπου.
- Το Μουσείο Δελφικών Εορτών Αγγέλου και Εύας Σικελιανού (Καρνεάδου 13, Κολωνάκι.)
- Το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (Τοσίτσα 1 και Πατησίων).
- Η Εθνική Πινακοθήκη (Λεωφ. Βασιλέως Κων/νου 50).
- Τα Μουσεία Ελευθερίου Βενιζέλου (Χρ. Λαδά 2, Ευζώνων 10)
- Το Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης (Κυδαθηναίων 17).
- Το Μουσείο Ελληνικών Λαϊκών Μουσικών Οργάνων (Διογένους 1-3, Πλάκα).
- Το Ζωολογικό Μουσείο στην Πανεπιστημιούπολη.
- Το Θεατρικό Μουσείο (Ακαδημίας 50).
- Το Ίδρυμα Γουλανδρή (Νεοφύτου Δούκα 4).
- Το Μουσείο Ιερών Εικόνων (Αγ. Φιλοθέης 21).
- Το Μουσείο της Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αθηνών (Αγ. Φιλοθέης 21).
- Το Ιστορικό και Εθνολογικό Μουσείο (Παλιά Βουλή, οδός Σταδίου στο Σύνταγμα).
- Το Μουσείο Κανελλοπούλου (Θεωρίας και Πανός, Πλάκα).
- Το Μουσείο Κεραμεικού (Ερμού 148).
- Το Μουσείο Κοσμήματος (Καρυάτιδων 4^Α).
- Η Λαογραφική Συλλογή Κέντρου Έρευνας της Ελληνικής Λαογραφίας (Λεωφ. Συγγρού 129).
- Το Μουσείο Νεώτερης Αθήνας (Αγ. Ανδρέα 5).
- Το Μουσείο Μπενάκη (Βασ. Σοφίας και Κουμπάρη 1).
- Το Νομισματικό Μουσείο Αθηνών (Τοσίτσα 1).

- Το Μουσείο Οστράκων (Πίνδου 14, Μοσχάτο).
- Το Μουσείο Παλαμά (Ασκληπιού 3).
- Η Πινακοθήκη του Δήμου Αθηναίων (Πειραιώς 51).
- Το Πολεμικό Μουσείο (Ριζάρη 2).
- Το Μουσείο της πόλης της Αθήνας (Παπαρρηγοπούλου 7, Πλατεία Κλαυθμώνος).
- Το Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων στεγάζει τη Δημοτική Πινακοθήκη και την Αθηναϊκή Βιβλιοθήκη (Ακαδημίας 50).
- Το Σιδηροδρομικό Μουσείο (Σιώκου 4).
- Η Συλλογή Φυσικής του Ιδρύματος Ευγενίδου (Λεωφ. Συγγρού 387, Αμφιθέα).
- Το Τηλεπικοινωνιακό Μουσείο (Πρωτέως 25, Ν. Κηφισιά).
- Το Ταχυδρομικό Μουσείο.

Πειραιάς

- Η Δημοτική Βιβλιοθήκη (Δημαρχείο, πλατεία Κοραή).
- Η Δημοτική Πινακοθήκη (Δημοτικό Θέατρο).
- Το Ιστορικό Αρχείο (Δημοτικό Θέατρο).
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο (Χαρ. Τρικούπη).
- Το Μουσείο Εμπορικής Ναυτιλίας (Χατζηκυριάκειο).
- Το Μουσείο Ναυτικής Παράδοσης (Ακτή Τζελέπη 4).
- Το Ναυτικό Μουσείο (Ακτή Θεμιστοκλέους).
- Το Μουσείο του Πάνου Αραβαντινού (Πλ. Κοραή).

Υπόλοιπη Αττική

- Το Μουσείο του αρχαιολογικού χώρου του Αμφιαράειου στους Αγ. Αποστόλους.
- Το Μουσείο στο χώρο του τάφου των Πλαταιών.
- Το Μουσείο Ελευσίνας.
- Το Ορυκτολογικό Μουσείο Λαυρίου.
- Το Μουσείο Βραυρώνας.
- Το Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης του Ι. Βορρέ και η Δημοσθένειος Βιβλιοθήκη στην Παιανία.
- Το Σκειρώνειο Μουσείο στην Κινέττα.
- Το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας του Δήμου Αμαρουσίου.
- Η Πινακοθήκη Πιερίδη στη Γλυφάδα.

Νησιά Αργολοσαρωνικού

- Η Βιβλιοθήκη του Κυβερνείου του Καποδίστρια στην Αίγινα.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο και η Δημοτική Βιβλιοθήκη Πόρου.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Σαλαμίνας.
- Το Μουσείο που στεγάζεται στο Σπίτι του Χατζή – Γιάννη Μέζη στις Σπέτσες.
- Η Βιβλιοθήκη της Καποδιστριακής Πνευματικής Λέσχης Σπετσών.
- Το Ιστορικό Μουσείο Ύδρας.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Κυθήρων.
- Το Ιστορικό Αρχείο που στεγάζεται στο Κάστρο Κυθήρων.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- Πλάκα, Κριεκούκι (Αττική)
- Πέρδικα Αίγινας
- Ύδρα
- Σπέτσες
- Κύθηρα, Αβλέμονας, Ποταμός, Λιβάδι, Μυλοπόταμος.

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις – έθιμα

- Οι εκδηλώσεις “Ήχος και φως” κάθε καλοκαίρι στο θέατρο του Ηρώδου του Αττικού.
- Οι συναυλίες στο υπαίθριο θέατρο του Λυκαβηττού και στο γήπεδο Βράχων “Μελίνα Μερκούρη”.
- Τα “Κρυστάλλια” στην Πεντέλη.
- Στον Πειραιά πολλές πολιτιστικές εκδηλώσεις πραγματοποιούνται στο Δημοτικό Θέατρο και το Βεάκειο, καθώς και συναυλίες στην Ακτή Βοτσαλάκια. Στο Εκθεσιακό Κέντρο του ΟΛΠ πραγματοποιούνται ετήσιες εκθέσεις, ενώ αρχές Ιουλίου γίνονται οι εκδηλώσεις εορτασμού της Ναυτικής Εβδομάδας.
- Τα “Ποσειδώνια Λαυρεωτικά” με πολλές εκδηλώσεις και με συναυλία στο Ναό του Ποσειδώνα στο Σούνιο, τον Αύγουστο.
- Τα “Αισχύλεια”, από 20/8 – 10/9 στην Ελευσίνα.
- Η Γιορτή Κρασιού, αφιερωμένη στο θεό Διόνυσο, στο Δαφνί.
- Οι κολυμβητικοί αγώνες το καλοκαίρι του δήμου Πόρτο Γερμανού.
- Στην αρχαιότητα, στον Άλιμο, τελούνταν κάθε χρόνο στα Θεσμοφόρια, γιορτή αφιερωμένη στη γονιμότητα, αποκλειστικά από γυναίκες. Στην ακτή του Αλίμου, χωρητικότητας 10.000 ατόμων διοργανώνονται διάφορες εκδηλώσεις κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού.
- Η Γιορτή Ψαριού το Καλοκαίρι στην Αίγινα, καθώς και η Γιορτή της Φυστικιάς.
- Η Ναυτική Εβδομάδα τον Ιούλιο στον Πόρο.
- Τα Ανθεστήρια τον Μάιο στο Γαλατά Πόρου.
- Η αναπαράσταση της ναυμαχίας της Αρμάτας την πρώτη Κυριακή μετά τις 8 Σεπτεμβρίου με ποικίλες εκδηλώσεις, που ολοκληρώνονται με την πυρπόληση ψεύτικου караβιού και τα “Αναργύρεια” τον Αύγουστο στις Σπέτσες.
- Τα “Μιαούλεια”, τέλη Ιουνίου στην Ύδρα.
- Το Πάσχα, η περιφορά του Επιταφίου στην Ύδρα, γίνεται μέσα στη θάλασσα.
- Οι Ιστιοπλοϊκοί Αγώνες τον Μάρτιο και τον Οκτώβριο στην Ύδρα.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Ευρυάλης – Γλυφάδας, εκτός λειτουργίας
- Σουβάλας, Αίγινας, κοινότητας Βαθέως.
- Βουλιαγμένης Αττικής

- Μεθάνων.

2.2 Καταφύγια

- Καταφύγιο στον Κιθαιρώνα, στη θέση Πέταλο (υψ. 1100μ.)
- Καταφύγιο στην Πάρνηθα, στη θέση Φλαμπούρι (υψ. 1158μ.)
- Καταφύγιο στην Πάρνηθα, στη θέση Μπαφί (υψ. 1160μ.)

2.3 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Ο Εθνικός Δρυμός Πάρνηθας ιδρύθηκε το 1961 και έχει έκταση 38.000 στρεμ. Υπάρχουν δάση από έλατα και πεύκα, καθώς και θάμνοι της τυπικής μεσογειακής βλάστησης. Η πανίδα είναι ιδιαίτερα πλούσια σε είδη αλλά, φτωχική σε πληθυσμούς. Στην εντομοπανίδα του δρυμού περιλαμβάνονται και φλοιοφάγα που απειλούν το ελατοδάσος.
- Το Σούνιο και η νησίδα Πατρόκλου είναι πυρήνες Εθνικών Δρυμών
- Αισθητικά δάση: Υμηττός, Δάσος Καισαριανής, Λίμνη Βουλιαγμένης (και καταφύγια θηραμάτων)
- Εκτροφείο θηραμάτων: Όρος Πάρνηθα.
- Ο Εθνικός Δρυμός Σουνίου προστατεύεται με τη Σύμβαση Βαρκελώνης
- Καταφύγια θηραμάτων στα Κύθηρα: Κάραβας έως Μυλοπόταμο, Παλαιόπολη – Αβλέμονας.

2.4 Σπήλαια – Φαράγγια

- Το σπήλαιο «Κουτούκι» στην Παιανία.
- Η σπηλιά του ξακουστού λήσταρχου Νταβέλη στην Πεντέλη.
- Η σπηλιά του Μπεκίρη, παλιό καταφύγιο των αγωνιστών του '21 στους Αγ. Αναργύρους Σπετσών.
- Το φαράγγι της Λαγγάδας στην Αγ. Πελαγία Κυθήρων.
- Το σπήλαιο της Αγ. Σοφίας και ο καταρράκτης στη Φόνισσα Κυθήρων.

2.5 Μαρίνες

- | | |
|----------------------------------|-------------------|
| • Άλιμος | • Βουλιαγμένη |
| • Ζέα (Πασαλιμάνι) | • Σκάλα Ωρωπού |
| • Φλοίσβος | • Αγ. Μαρίνα |
| • Γλυφάδα | • Ραφήνα |
| • Μέθανα | • Αίγινα, Σουβάλα |
| • Olympic Marine (Λαύριο) | • Ύδρα |
| • Αγ. Πελαγία και Καψάλι Κυθήρων | |

2.6 Κάμπινγκ

- «Αθήναι» στο 7 χλμ. Αθηνών – Κορίνθου.
- «Διονυσιώτης» στο 18 χλμ. Ε.Ο. Αθηνών – Λαμίας.
- «Γλάρος» στην Κινέτα.
- «Κυραγγέλω» στο Γαλατά Πόρου Τροιζηνίας.
- «Κόκκινο λιμανάκι» στη Ραφήνα.

- «Νέα Κηφισιά» στην ομώνυμη περιοχή.
- «Νέα Μάκρη» στην ομώνυμη περιοχή.
- «Ποσειδών» στο Αλεποχώρι.
- «Πούντα Ζέζα» στην ομώνυμη περιοχή.
- «Kineta Coast» στην Κινέτα.
- «Ράμνους» στο Μαραθώνα.
- «Βάκχος» στο Σούνιο.
- «Βάρκιζα» στην ομώνυμη περιοχή.

10. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Ταυτότητα της περιφέρειας

Η περιφέρεια της Πελοποννήσου είναι η τρίτη σε έκταση περιφέρεια της χώρας, με συνολική επιφάνεια 15.490 χλμ² (ποσοστό 11,7% του συνόλου) και η πέμπτη σε πληθυσμό, με 605.700 κατοίκους (απογραφή 1991), ποσοστό 6% του συνόλου. Αποτελείται από τους νομούς: Αργολίδας, Αρκαδίας, Κορινθίας, Λακωνίας και Μεσσηνίας.

Κύρια έργα για την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιφέρεια

Ο προϋπολογισμός του ΠΕΠ για την περιφέρεια Πελοποννήσου ανέρχεται στο ποσό των 440 ecu ή 134δισ δρχ., με ποσοστό συμμετοχής στην χρηματοδότηση 65% από την Ευρωπαϊκή Ένωση και 35% από την Ελληνική Δημοκρατία.

- Μαρίνα Μονεμβασιάς (400 εκατ.)
- Μαρίνα Πύλου (β φάση 800 εκατ.)
- Δημιουργία καταφυγίων τουριστικών σκαφών.
- Σε παραλιακές περιοχές (πχ. Καράθωνα Αργολίδας) έργα για την ανάπτυξη παραλίων, προστασίας αυτών.
- Ολοκλήρωση Μαρίνας Καλαμάτας.
- Ανάδειξη χώρων που παρουσιάζουν ιστορικό ενδιαφέρον, όπως οι αρχαιότητες της Επιδαύρου, της Ιθώμης (500 εκατ.) και της Τίρυνθας και ο βυζαντινός οικισμός του Μυστρά (1 δισ). Ανασκαφές έρευνες και αναστήλωση αρχαίας Ιθάκης (500 εκατ.) και Επιδαύρου (1 δισ)
- Αποπεράτωση Μουσείου Καλαμάτας
- Ολοκλήρωση λιμανιών Γυθείου και Παλαιοκάστρου Λακωνίας.
- Δημιουργία ανοικτού μουσείου Μάνης, που σχετίζεται με την ανάδειξη και προστασία παραδοσιακών οικισμών αγροτικών περιοχών.
- Προγράμματα αξιοποίησης φαραγγίων (Βιρός, Ρύσωμο, Κορδάρι).
- Τμήματα οδικών αξόνων Τρίπολης – Καλαμάτας (7 δισ) και Τρίπολη – Σπάρτης – Σκάλας – Μονεμβασιάς (3 δισ)
- Οριζόντιος άξονας Αστρους -Τρίπολης – Βυτίνας – Αρχαίας Ολυμπίας (2δισ) και εθνική οδός Κυππαρισίας – Φυλιατρών – Πύλου.
- 230 χλμ. ορεινού επαρχιακού δικτύου (2,7 δισ)
- Οικιστική ανασυγκρότηση και ανάδειξη 17 παραδοσιακών οικισμών (1,4 δισ).
- 15 έργα χωροταξικών και πολεοδομικών ανασυγκροτήσεων.
- Ανάπλασης πόλεως (2,7 δισ).
- 103 έργα αξιοποίησης τουριστικών πόρων και δημιουργία κοινωνικών και πολιτιστικών υποδομών.
- Ολοκλήρωση αυτοκινητοδρόμου Κορίνθου -Τρίπολης- Καλαμάτας ως κατακόρυφος άξονας. Η οδός Κορίνθου- Τρίπολης έχει μειώσει την απόσταση κατά 50 χλμ και τον χρόνο μετάβασης κατά μία ώρα.(17 δισ).
- Έργο παράκαμψης μεγάλων πόλεων και δημιουργία εισόδων (Τρίπολη, Αργος, Καλαμάτα, Πύλος).
- Υλοποίηση έργων βελτίωσης των οδών Τρίπολης- Σπάρτης -Γυθείου, Ξυλόκαστρου- Τρικάλων Κορινθίας και Δαφνί- Σκάλα - Μονεμβασιά
- Επέκταση τουριστικών εγκαταστάσεων, Αρχαίου θεάτρου Επιδαύρου (964 εκ).

- Δημιουργία περιοχής ολοκληρωμένης τουριστικής ανάπτυξης (ΠΟΤΑ) στη Μεσσηνία συνολικής έκτασης 5.595 στρ.
- Νέα διπλή σιδηροδρομική γραμμή Ελευσίνας- Κορίνθου, τμήμα Καλαμάκι- Ισθμός και Κυράς Βρύση- Αρχαία Κόρινθο (5.933,0 εκ δρχ) και τμήμα Ισθμός- Κυράς Βρύση (3.568,0 εκ δρχ).
- Ανάπλαση αστικής Παραλίας Κιάτου (2^ο ΚΠΣ 150 εκ).
- Διαμόρφωση παραλίας Κορίνθου (2^ο ΚΠΣ 300εκ).
- Ανάπλαση -διαμόρφωση παραλιακής ζώνης Ερμιόνης Ν. Αργολίδας(ΕΤΕΡΠΣ 80 εκ).
- Προστασία και ανάπλαση της ακτής της κοινότητας Καλού Λουτρού Ν. Κορινθίας (ΕΤΕΡΠΣ 80 εκ)
- Ανάπλαση χώρου και αποκατάσταση φυσικού περιβάλλοντος ακτής Τολού, κοινότητας Τολού Ν. Αργολίδας (ΕΤΕΡΠΣ 60 εκ).
- Αξιοποίηση ανατολικής παραλίας Ναυπλίου (Α φάση 758 εκ).
- Οδική σύνδεση αρχαιολογικών χώρων προς Μυκήνες- Ηραίο- Δένδρο- Τίρυνθα(1,3 δις).
- Βελτίωση ΕΟ Ναύπλιο- Λυγούριο (1 δις).
- Βελτίωση κατά τμήματα της ΕΟ Κοιλάδα- Κρανίδι- Ερμιόνη- Θερμήςια- όρια νομού Αργολίδας(530 εκ δρχ).
- Βελτίωση- ανακαίνιση οδού Θερμήςια- Ηλίοκαστρο- Λουκαΐτη- Δίδυμα - Τραχεία- Κολιάκι- παλαιά Επίδαυρος (τμήμα θερμήςια- Τρίπολη, 500 εκ Ν. Αργολίδας).
- ΕΟ Αστρος- Τρίπολη (4 δις Ν Αρκαδίας).
- ΕΟ Πατρών- Τρίπολης 92,3 δις).
- Δρόμος: Κιβέρι- Λεωνίδιο- όρια νομού (500 εκ ,Ν Αρκαδίας).
- Δρόμος: Κιάτο- Σούλι- Γκούρα- Δερβέني (2,5 δις Ν Κορινθίας).
- Δρόμος :Νεμέα -Κιάτο (500 εκ Ν. Κορινθίας).
- Βελτίωση ΕΟ Σούλι- Νεμέα- Βραχάτι (420 εκ Ν Κορινθίας).
- ΕΟ Δημηνίο- Πάσιο- Μεγάλος. Βάλτος- Σούλι και Μικρός Βάλτος- Γεληνιάτικα 400 εκ Ν Κορινθίας).
- Βελτίωση ΕΟ Σπάρτης- Μεγαλόπολης (τμήμα Σπάρτης- Καστόρι- Λαγονικό 500εκ).
- Νέα είσοδο Καλαμάτας (1,5 δις).
- Βελτίωση ΕΟ Γαργαλιάνοι- Πύλος και παράκαμψη Πύλου (1,5 δις Ν Μεσσηνίας).
- Περιφερειακός δακτύλιος Ν Μεσσηνίας(τμήμα Φοινικούντα- Ακριτοχώρι, 550 εκ).

I. ΝΟΜΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ

Ο νομός Κορινθίας βρίσκεται στο ΒΔ άκρο της Πελοποννήσου. Συνορεύει Δ με το νομό Αχαΐας, ΝΔ με το νομό Αρκαδίας, Ν με το νομό Αργολίδας και Β με το νομό Αττικής με τον Ισθμό της Κορίνθου. Τα Β παράλια του νομού Δ του Ισθμού βρέχονται από τα νερά του Κορινθιακού κόλπου και Α από τα νερά του Σαρωνικού. Έχει έκταση 2287 τετ. χλμ. και πληθυσμό 168.511 κατοίκους (1,6% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η Κόρινθος, η οποία συνδέεται οδικώς, σιδηροδρομικώς και ακτοπλοϊκώς με την υπόλοιπη χώρα. Η Κορινθία κατοικείται

από τη νεολιθική εποχή και η αρχαία Κόρινθος γνώρισε ευημερία και ακμή, ιδιαίτερα από τον 9^ο μέχρι τον 5^ο αι. π.Χ.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και βυζαντινά μνημεία – Αξιοθέατα

- Ο αρχαιολογικός χώρος της αρχαίας Κορίνθου, 7χλμ από τη νέα Κόρινθο. Σημαντικότερα μνημεία είναι η μυθική Κρήνη της Γλαύκης, ο ναός του Απόλλωνα, η οδός Λεχαίου, που συνέδεε την πόλη με το λιμάνι του Λεχαίου στον Κορινθιακό, η Κρήνη Πειρήνη και κοντά η Ιουλία Βασιλική, που ονομάστηκε έτσι επειδή περιείχε αγάλματα της οικογένειας του Ιουλίου Καίσαρα, η Νότια Στοά, ένα από τα μεγαλύτερα κτίρια στην αρχαία Ελλάδα.
- Ο λόφος της Ακροκορίνθου (υψ. 575μ.), όπου βρίσκεται η Ακρόπολη της Κορίνθου, ένα από τα παλιότερα και μεγαλύτερα κάστρα της Πελοποννήσου.
- Το Αρχαίο Θέατρο και το μοναστήρι του Προφήτη Ηλία έξω από τα Δερβενάκια.
- Το μεσαιωνικό κάστρο στο Αγιονόρι.
- Στο χωριό Κυραβρύση βρίσκονται τα κατάλοιπα από το Ιερό του Ποσειδώνα (7^ο αι, π.Χ.), ο οποίος αποτελείται από τα εξής μέρη: το Ναό, το Μέγα Βωμό, το Παλαιμόνειον, το Στάδιο και το Θέατρο.
- Σε απόσταση 5χλμ. στα Ν. της Ισθμίας, υπάρχουν τα ερείπια των αρχαίων Κεγχρεών, που ήταν το επίγειο της Κορίνθου στο Σαρωνικό. Τμήμα του λιμανιού βρίσκεται μέσα στη θάλασσα.
- Η Διώρυγα αποτελεί έναν από τους σπουδαιότερους συγκοινωνιακούς κόμβους της χώρας, που διευκολύνει εξαιρετικά τη ναυσιπλοΐα περιορίζοντας κατά 185 μίλια τα δρομολόγια. Στον Ισθμό υπάρχει ειδικό μονοπάτι για τους πεζούς.
- Τα Ισθμια πήραν το όνομά τους από τις γιορτές που γίνονταν στην αρχαιότητα στην τοποθεσία αυτή και ήταν η τρίτη από τις τέσσερις πιο μεγάλες Πανελλήνιες γιορτές (Ολύμπια, Πύθια, Νέμεια).
- Τα ερείπια της αρχαίας Φενεού, όπου βρέθηκε ο ναός του Ασκληπιού στην Καστανιά.
- Το μοναστήρι του Αγ. Γεωργίου στην Καστανιά.
- Η αρχαία Σικυώνα κοντά στο Κνάτο, με ερείπια από το Βουλευτήριο, τη Μακρά Στοά, το Ρωμαϊκό Λουτρό.
- Το Λέχαιο αποτελούσε μαζί με τις κεγχρεές στο Σαρωνικό ένα από τα δύο λιμάνια της Κορίνθου. Στην παραλία βρίσκονται ερείπια της Βασιλικής του 5^{ου} αι.
- Η αρχαία πόλη Θέρμαι (Λουτράκι), όπου ανασκαφές έφεραν στο φως μια στοά του λιμανιού, καθώς και θεμέλια του ιερού της Ηρας Ακράϊας του 6^{ου} αι. π.Χ.
- Το μοναστήρι του Οσίου Πατάππου 6χλμ. έξω από το Λουτράκι.
- Το Καζίνο Λουτρακίου, το πρώτο καζίνο της Ελλάδας, που ξαναλειτούργησε εδώ το 1995, μετά από 60 χρόνια.
- Ο μυκηναϊκός τάφος έξω από το Μελίσσι.
- Η Νεμέα είναι φημισμένη για το καλό κρασί που παράγει. Κατά την αρχαιότητα ήταν ξακουστή λόγω του άθλου του Ηρακλή που σκότωσε το λιοντάρι της Νεμέας. Στον αρχαιολογικό της χώρο το σημαντικότερο κτίριο είναι το ιερό του Δία (4^{ου} αι. π.Χ.) Εδώ τελούνταν τα Νέμεια.
- Ο προϊστορικός οικισμός στο λόφο Τσούγγιζα, έξω από τη Νεμέα.

- Τα ερείπια του αρχαίου Φιλούντα, 4χλμ. έξω από τη Νεμέα, με την ακρόπολη και το Ιερό της Ηβης, της Δήμητρας, της Περσεφόνης και το ναό του Ασκληπιού, πάνω στον οποίο –δυστυχώς- χτίστηκε η εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής.
- Τα βυζαντινά και μεταβυζαντινά εκκλησάκια στη Νερατζά.
- Οι εκκλησίες του Αγ. Βλασίου και Αγ. Γερασίμου στο Ξυλόκαστρο.
- Τα ερείπια της αρχαίας πόλης Στυμφαλία, όπου ο μύθος αναφέρει ότι ο Ηρακλής σκότωσε στις όχθες της λίμνης τις Στυμφαλίδες, Ορνιθες. Σώζονται τμήματα του υδραγωγείου, λείψανα του ναού της Αρτέμιδος, του τείχους. Εκεί επίσης υπάρχουν ερείπια φράγκικου κάστρου και μια φράγκικη εκκλησία του 13^{ου} αι.
- Η μονή του Αγ. Βλασίου στα Τρίκαλα.

1.2 Μουσεία

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Κορίνθου
- Το Εκκλησιαστικό Μουσείο Κορίνθου
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο στον αρχαιολογικό χώρο των Ισθμίων.
- Το Μουσείο της Αρχαίας Σικυώνας (Κιάτο).
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο στην Περαχώρα Λουτρακίου
- Το Μουσείο στον αρχαιολογικό χώρο της Νεμέας

1.3 Λαογραφικές εκδηλώσεις – Εθιμα

- Το Βαλκανικό φεστιβάλ Θεάτρου (Σεπτέμβριος – Οκτώβριος) και το Πανελλήνιο φεστιβάλ ερασιτεχνικών θιάσων στην Κόρινθο.
- Τα “Αριώνεια” το Νοέμβριο στην Κόρινθο.
- Η θρησκευτική εκδήλωση στις 30 Ιουνίου στην αρχαία Κόρινθο, στο βήμα όπου δίδαξε ο Απόστολος Παύλος.
- Τα “Σικυώνια”, τον Αύγουστο στο Κιάτο.
- Το πανηγύρι της δεύτερης μέρας του Πάσχα στο Λουτράκι, με το διαγωνισμό τσουγκρίσματος αυγών.
- Στην Περαχώρα στις 6-7 Σεπτεμβρίου γίνεται η αναπαράσταση της ομώνυμης μάχης, ενώ την Καθαρά Δευτέρα γίνεται αναπαράσταση του βλάχικου γάμου.
- Η γιορτή κρασιού, τέλη Αυγούστου, στη Νεμέα.
- Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις τον Ιούλιο στη Συκιά.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Πηγές Λουτρακίου, γνωστή λουτρόπολη από την αρχαιότητα
- Λουτρά Ωραίας Ελένης, ιδιωτικής εκμετάλλευσης, εκτός λειτουργίας

2.2 Καταφύγια

- Στο όρος Κυλλήνη (Ζήρεια) στην τοποθεσία Οροπέδιο (υψ.1520μ.)
- Στο όρος Κυλλήνη στη θέση Πόρτες (υψ. 1680μ.)

2.3 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Οι κορυφές του όρους Κυλλήνη (Ζήρεια) και η λίμνη Στυμφαλία προστατεύονται ως καταφύγια θηραμάτων.

2.4 Σπήλαια

- Η θαλάσσια σπηλιά στο νησάκι Οβρίος, απέναντι από το χωριό Αλμυρή.
- Το σπήλαιο Ερμής, με σταλακτίτες και σταλαγμίτες, κοντά στο καταφύγιο της Ζήρειας, στα Τρίκαλα.

2.5 Μαρίνες

- Κόρινθος
- Κιάτο

2.6 Κάμπινγκ

- “Αλκυόνη” στο Σχοινό.
- “Biarritz” στη Λάκα Αλμυρής.
- “ΜΠΛΕ δελφίνι” στο Λεχαιό.
- “Isthmia beach” στα Ίσθμια.
- “Λίμνη Ηραίου” στην Περαχώρα.
- “Ποσειδών” στην Αλμυρή.
- “Soussaki beach” στο Καλαμάκι.

II. ΝΟΜΟΣ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ

Ο νομός Αργολίδας βρίσκεται στο Α τμήμα της Πελοποννήσου επάνω στην ομώνυμη χερσόνησο. Συνορεύει Β με το νομό Κορινθίας, Δ και ΝΔ με τον το νομό Αρκαδίας και Ν και Α βρέχεται από τα νερά του Αιγαίου Πελάγους διαμέσου των κόλπων Αργολικού και Σαρωνικού αντιστοιχώς. Έχει έκταση 2170 τετ. χλμ. και πληθυσμός 104.160 κατοίκους (1% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι το Ναύπλιο, το οποίο συνδέεται οδικώς, ακτοπλοϊκώς και σιδηροδρομικώς με την υπόλοιπη χώρα. Το Ναύπλιο υπήρξε η πρώτη πρωτεύουσα της νεώτερης Ελλάδας.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία – Αξιοθέατα

- Το Παλαμήδι στο Ναύπλιο, με τα θρυλικά 999 σκαλοπάτια, τα ερείπια επτά οχυρών, τα κελιά – φυλακές (όπου φυλακίστηκε και ο Θ. Κολοκοτρώνης) και το εκκλησάκι του Αγ. Ανδρέα.
- Η χερσόνησος του Ναυπλίου, η Ακροναυπλία (η Ακρόπολη του Ναυπλίου), με το κάστρο των Ελλήνων στη νότια πλευρά και το κάστρο των Φράγκων στη δυτική, συγκοινωνούσε με το Παλαμήδι με μυστικό πέρασμα. Στο Μπούρτζι, που αποτελούσε στρατηγικό σημείο, υπάρχει μικρό φρούριο που έχτισαν οι Ενετοί.
- Στο Ναύπλιο, οι εκκλησίες του Αγ. Σπυριδώνα, μπροστά στην οποία δολοφονήθηκε ο Ι. Καποδίστριας, του Αγ. Γεωργίου, η καθολική της

Μεταμόρφωσης, του Αγ. Νικολάου και της Γέννησης του Θεοτόκου, πρώην βασιλιά ανάκτορα.

- Το Λιοντάρι λίγο πιο κάτω από την πλατεία της Πρόνοιας όπου συνήλθε η Εθνοσυνέλευση το 1832.
- Τα νεοκλασικά κτίρια της πλατείας Συντάγματος όπως: η Οικία του Αντιβασιλέα Μάουερ, το Υπουργείο Στρατιωτικών, το πρώτο Ελληνικό Γυμνάσιο και η Σχολή των Ευελπίδων. Το παλιό Δημαρχείο, η πρώτη Βουλή του Ελληνικού Κράτους στεγασμένη σε τζαμί, το Μνημείο των τριών Ναυάρχων στην προκουμαία, του Κ. Κανάρη, της Λ. Μπουμπουλίνας. Η Πύλη της Ξηράς, όπου υπάρχει και το άγαλμα του οπλαρχηγού Σ. Σταϊκόπουλου.
- Το ορειχάλκινο άγαλμα του αρχιστράτηγου της Ελληνικής Επανάστασης Θ. Κολοκοτρώνη στο Δημοτική Πάρκο.
- Οι Στρατώνες που ίδρυσε ο Καποδίστριας στην περιοχή του Σιδηροδρομικού Σταθμού, στο Αργος.
- Η αρχαία πόλη του Αργους, με ερείπια από τους ναούς, την αγορά, της Μακράς Ελληνικής Στοάς κ.α. Στη θέση όπου υπάρχει η Παναγία του Βράχου πιστεύεται ότι υπήρχε ο ναός της Ακραιάς Ηρας.
- Το Κάστρο, στην κορυφή του λόφου Λάρισα, όπου υπήρχε η Ακρόπολη. Όταν το αντίκρισε ο Κολοκοτρώνης είπε έκθαμβος με την προφορά του “Λάρ’σα ,σ’ είδα και λαχτάρ’σα!”
- Το θέατρο του Αργους (4^{ος} αι. π.Χ.) χωρητικότητας 20.000 θέσεων. Το ωδείο Ρωμαϊκής περιόδου. Τα ερείπια του Ιερού της Αφροδίτης και το Ηραίό, 9 χλμ. από το Αργος.
- Τα ερείπια της Πυραμίδας, στο Ελληνικό.
- Η αρχαία Ασίνη – Μυκηναϊκό Βασίλειο με την Ακρόπολη.
- Στα Λευκάκια, υπάρχει ο μαρμαρινός τάφος μικρού παιδιού πλούσιας οικογένειας της Μυκηναϊκής Εποχής. Στην ίδια περιοχή οι εκκλησίες της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος και του Προφήτη Ηλία.
- Τα ερείπια βενετσιάνικου Κάστρου στην τοποθεσία Βιβάρι.
- Η Κάντια είναι γνωστή τοποθεσία από την αρχαιότητα για την εξόρυξη μαρμάρου.
- Η Επίδαυρος είναι από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους της Ελλάδας με το θέατρο με την περίφημη αρχιτεκτονική και ακουστική του. Το θέατρο χτίστηκε, σύμφωνα με τον Πausανία τον 4^ο αι. π.Χ. από τον αρχιτέκτονα και γλύπτη Πολύκλειτο τον νεότερο. Η Επίδαυρος ήταν τόπος λατρείας του Ασκληπιού, οργάνωσης αθλητικών αγώνων, εορτών και θεατρικών παραστάσεων. Ερείπια του σημαντικότερου ιερού του Ασκληπιού αποκαλύφθηκαν πάνω από το αρχαίο λιμάνι. Στον αρχαιολογικό χώρο, τα κυριότερα οικοδομήματα είναι ο ναός του Απόλλωνα Μαλεάτη (4^{ος} αι. π.Χ.), το γυμνάσιο, το στάδιο, τα λουτρά, ένας μεγάλος ξενώνας, το άβατο ή εγκοιμητήριο, το πολυτελές κυκλικό οικοδόμημα της Θόλου, ο ναός της Θέμιδας και τα θεμέλια του ναού της Αρτεμης κ.α.
- Στην περιοχή της Νέας Επιδαύρου, τα ερείπια μεσαιωνικού πύργου και οι μονές Καλαμίου, Ταξιαρχών Επιδαύρου και Αγνούτσος. Εκεί έγινε και η Α Εθνοσυνέλευση το 1822.
- Τα ερείπια της αρχαίας Ερμιόνης στο λόφο Μπίτσι, στο Δημοτικό Σχολείο, στο ναό των Ταξιαρχών, στην παλιά κοινότητα του Αγ. Ανδρέα. Πρόσφατες υποβρύχιες έρευνες έφεραν στο φως αρχαιολογικά ευρήματα από το αρχαιότερο ναυάγιο στον κόσμο, στη νήσο Δοκό.

- Τα μοναστήρια της Αγ. Αννας και των Αγ. Αναργύρων στο Κρανίδι.
- Τα ερείπια της μυκηναϊκής ακρόπολης της πόλης Μήδεα, όπου βρέθηκαν μυκηναϊκοί τάφοι και κυκλώπεια τείχη.
- Η βυζαντινή εκκλησία της Παναγίας στη Μήδεα.
- Η αρχαία πόλη των Μυκηνών, όπου σώζονται ερείπια από τα απομεινάρια του ένδοξου Μυκηναϊκού πολιτισμού. Η είσοδος στην ακρόπολη γίνεται από την Πύλη των Λεόντων. Την ακρόπολη περιέλαβαν Κυκλώπεια Τείχη, τα οποία αποκαλούσαν Πελασγικά. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα κτίσματα που βρέθηκαν μέσα στην ακρόπολη και οι Μυκηναϊκοί τάφοι. Τα κυριότερα είναι το Ανάκτορο, ίχνη από την οικία της Ανωφείρας, τα θεμέλια Μυκηναϊκών Οικιών, η Σιταποθήκη και έξι βασιλικοί τάφοι. Στον ταφικό κύκλο Β, έξω από την ακρόπολη, βρέθηκαν 14 βασιλικοί και 12 ιδιωτικοί τάφοι, μεταξύ των οποίων ο τάφος του Αιγίσθου, του Αγαμέμνονα και ο θησαυρός του Ατρέα.
- Ο αρχαιολογικός χώρος της αρχαίας Λέρνης όπου, σύμφωνα με την παράδοση, ο Ηρακλής σκότωσε τη Λερναία Ύδρα.
- Τα ερείπια της μυκηναϊκής ακρόπολης της Τίρυνθας με τα κυκλώπεια τείχη, που κάθε ογκόλιθος ζύγιζε πάνω από 10 τόνους. Επίσης, το Μέγαρο του Ανακτόρου και η Αίθουσα του Θρόνου.
- Το κτίριο της πρώτης Γεωργικής Σχολής στην Τίρυνθα, που ιδρύθηκε από τον Καποδίστρια το 1830.
- Το ξωκλήσι της Ζωοδόχου Πηγής στο Τολό.
- Το δημοτικό πάρκο Ναυπλίου λειτουργεί σαν μουσείο τρένων, όπου υπάρχουν πραγματικές ράγες και παλιά διατηρημένα βαγόνια τρένων.

1.2 Μουσεία

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Ναυπλίου
- Το Πολεμικό Μουσείο Ναυπλίου.
- Το Λαογραφικό Μουσείο Ναυπλίου.
- Η Δημοτική Πινακοθήκη Ναυπλίου.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Αργούς.
- Το Μουσείο της Επιδαύρου στην είσοδο του αρχαιολογικού χώρου του Ασκληπιείου.
- Το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Ασκληπιείου Επιδαύρου στο Λυγουριό.
- Το Λαογραφικό Μουσείο Νέα Κίου.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- Δρέπανο
- Κρανίδι
- Παλιά Πόλη Ναυπλίου

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις – Έθιμα

- Το ετήσιο Φεστιβάλ Επιδαύρου στο Αρχαίο Θέατρο, ένας θεσμός που λειτουργεί τα τελευταία 42 χρόνια.

- Στο Ναύπλιο η Μουσική Συνάντηση του Σεπτεμβρίου, το Αναπλιώτικο Καρναβάλι και ο Πολιτιστικός και Μουσικός Αύγουστος.
- Ο Πολιτιστικός Σεπτέμβρης στο Δήμο Ασκληπιείου (Λυγουριό). Εδώ ξαναζεί ο θεσμός των Ασκληπιείων, όπως γίνονταν κατά την αρχαιότητα.
- Στην Ερμιόνη πραγματοποιούνται πλούσιες πολιτισμικές εκδηλώσεις που ξεκινούν με το Γιαλά-Γιαλά των Θεοφανίων, το καρναβάλι, τη γιορτή των ψαράδων την Καθαρά Δευτέρα, το κάψιμο του Ιούδα την Κυριακή του Πάσχα. Επίσης το χορωδιακό φεστιβάλ τον Αύγουστο και οι ιστιοπλοϊκοί αγώνες ανοιχτής θαλάσσης το Νοέμβριο.
- Στο Πόρτο Χέλι οργανώνονται τον Ιούνιο τα “Πόρτο Χέλια” και τον Ιούλιο – κάθε δύο χρόνια- η Ναυτική εβδομάδα.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Το όρος Αραχναίο προστατεύεται ως καταφύγιο θηραμάτων.
- Στο χωριό Δίδυμα, στους πρόποδες των βουνών έγινε μια μεγάλη καθίζηση του εδάφους, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα γεωλογικό φαινόμενο, ένα χάσμα.

2.2 Σπήλαια

- Οι Δολίνες, δύο σπήλαια στην είσοδο του χωριού Δίδυμα. Το μεγαλύτερο έχει διάμετρο 150μ. και βάθος 80μ.
- Οι Τσακαλότρυπες, δύο κατακόρυφα σπήλαια στο βουνό της Αγ. Μαρίνας στα Λευκάκια.

2.3 Μαρίνες

- Ναύπλιο
- Πόρτο Χέλι

2.4 Κάμπινγκ

- “Αργολική Ακτή” στην Πλάκα Δρεπάνου.
- “Ατρεύς” στις Μυκήνες.
- “Μπέκας” στην Παλαιά Επίδαυρο.
- “Κόστα” στην ομώνυμη περιοχή.
- “Διαμαντής” στη Νέα Επίδαυρο.
- “Κύμα της Ύδρας” στην Ερμιόνη.
- “Iria beach” στην Παραλία Ιρίων.
- “Καστράκι” στο Καστράκι.
- “Λέρνα” στους Μύλους.
- “Lefka beach” στο Δρέπανο.
- “Lido II” στο Τολό.
- “Μυκήναι” στις Μυκήνες.
- “Νέα Επίδαυρος” στην ομώνυμη παραλία.
- “Νικόλας” στην Π.Επίδαυρο.
- “Νικόλας 2” στην Π.Επίδαυρο.
- “Palea Assini beach” στο Δρέπανο.
- “Plaka beach” στην Πλάκα Δρεπάνου.
- “Ποσειδών” στον Κατσαμπά.
- “Relax” στην Κοιλιάδα Ερμιονίδος.
- “Σκάλα” στην Κάντια.
- “Τολό πλαζ” στο Τολό.
- “Τρίτον” στην Πλάκα Δρεπάνου.
- “Βερδέλης” στο Γιαλάσι.
- “Ξένη” στην Παλαιά Ασσίνη.

III. ΝΟΜΟΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ

Ο νομός Αρκαδίας βρίσκεται στο κέντρο της Πελοποννήσου. Συνορεύει με τους νομούς Αχαΐας στα Β, Ηλείας στα ΒΔ, Μεσσηνίας στα ΝΔ, Λακωνίας στα Ν, Κορινθίας και Αργολίδας στα ΒΑ. Οι Α ακτές του νομού βρέχονται από τα νερά του Αργολικού κόλπου. Έχει έκταση 2170 τετ. χλμ. και πληθυσμό 104160 κατοίκους (1% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η Τρίπολη, η οποία συνδέεται οδικώς και σιδηροδρομικώς με την υπόλοιπη χώρα. Η Τρίπολη ιδρύθηκε στις αρχές του 4^{ου} αι. Τότε λεγόταν Υδροπολίτισσα ή Δρομπογλιτσία.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία – Αξιοθέατα

- Τα ερείπια της αρχαίας Μαντινείας, 12χλμ. από την Τρίπολη. Σώζονται ερείπια από τον οχυρωματικό περίβολο, μήκους 3.942μ., από το θέατρο και τους ναούς και θεμέλια δημοσίων κτιρίων.
- Τα ερείπια της αρχαίας Ασπας στο χωριό Ασέα.
- Η αρχαία Τεγέα, μια από τις σημαντικότερες πόλεις της Αρκαδίας στην αρχαιότητα. Σώζονται ίχνη των τειχών της, ο ναός της Αλέας Αθηνάς.
- Η εκκλησία του Αγ.Βασιλείου, το μοναστήρι της Παναγίας της Επάνω Χρέπας (11^{ος} αι.) και το νεοκλασικό κτίριο που στεγάζει το Μαλλιαροπούλειο Ίδρυμα και το Δικαστικό Κέντρο στην Τρίπολη.
- Το μοναστήρι της Γοργοεπήκοου (10^{ος} αι.) στη Νεστάνη.
- Το μοναστήρι της Παλαιοπαναγίας, τα ερείπια του πολύ τραγουδισμένου μεσαιωνικού κάστρου της Ωριάς, ο Πύργος του Τρικαλίτη (17^ο αι.) και το μοναστήρι της Παναγίας της Μαλεβής στην περιοχή του Αγ. Πέτρου.
- Το κτίριο στο οποίο έλαβε χώρα η Β Εθνοσυνέλευση στο Αστρος, οι εκκλησίες του Αγ. Γεωργίου και του Αγ. Ιωάννου του Προδρόμου και το μοναστήρι της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα Λούκου.
- Στο Αστρος Παράλιο διακρίνονται τμήματα από τείχος κλασικών χρόνων και κατάλοιπα μεσαιωνικού φρουρίου.
- Η εκκλησία των Αγ. Αποστόλων και οι μονές της Παναγίας της Σφυρίδας και της Παναγίας της Κερνίτσας στην περιοχή της Βυτίνας.
- Οι εκκλησίες των Αγ. Θεοδώρων, του Αγ. Γεωργίου και της Κοίμησης της Θεοτόκου στην περιοχή του Βαλτεσίνικου.
- Το βυζαντινό κάστρο των Μαγουλιανών με την εκκλησία της Παναγίας.
- Τα σπίτια των Πατριάρχη Γρηγορίου Ε και Παλαιών Πατρών Γερμανού και οι Μπαρουτόμυλοι στη Δημητσάνα.
- Κοντά στη Δημητσάνα βρίσκεται η μονή Φιλοσόφου (Παλιά και Νέα) και η μονή της Παναγίας, όπου λίγο πιο κάτω βρίσκεται το λιοστάσι των Κολοκοτρωναίων.
- Η αρχαία Γόρτυνα με λείψανα από το ναό του Ασκληπιού, θεμέλια σπιτιών, λουτρών και ιερών.
- Η ιστορική μονή της Παναγίας της Ρέκίτσας, έξω από το Δυρράχιο, η οποία ήταν ορμητήριο του Παπαφλέσσα κατά τη διάρκεια της Επανάστασης.

- Η εκκλησία της Αγ. Θεοδώρας έξω από το χωριό Βάστας. Εδώ υπάρχει ένα παράξενο φαινόμενο, καθώς πάνω στη σκεπή από πλάκες της πολύ μικρής εκκλησίας έχουν φυτρώσει 17 θεόρατα δέντρα –το ένα μάλιστα ξεπερνάει τα 30μ. ύψος.
- Το Μεσαιωνικό Κάστρο της Καρύταινας, χτισμένο από τον Ούγκο ντε Μπυγιέρ στις αρχές του 13^{ου} αι. Στην περιοχή του κάστρου υπάρχουν διάφορες εκκλησίες.
- Η ιστορική γέφυρα του Αλφειού, με στοιχεία από τη φράγκικη αρχιτεκτονική στην περιοχή της Καρύταινας.
- Το μοναστήρι του Αγ. Ιωάννη του Προδρόμου (12^{ος}αι.) στο Καστρί.
- Το Σπίτι των Δεληγιανναίων στα Λαγκάδια, χαρακτηριστικό της Λαγκαδιανής αρχιτεκτονικής. Οι εκκλησίες των Ταξιαρχών, του Αγ. Ιωάννη, της Παναγίας του Γούναρη.
- Η βυζαντινή εκκλησία του Τιμίου Προδρόμου στο Λεβίδι.
- Η Αρχαία Πόλη του 4^{ου} στην Επάνω Πόλη του Ορχομενού, με τμήματα από το οχυρωματικό περίβολο, θεμέλια της αγοράς, του βουλευτηρίου, του ναού της Αρτέμιδος, ερείπια του θεάτρου κ.α.
- Η αρχαία πόλη Πολίχνη, στο λόφο Βίγλα, στο Λεωνίδιο. Εδώ οι παλιότεροι μιλούν την τσακωνική διάλεκτο, παραφθορά της αρχαίας δωρικής διαλέκτου.
- Τα μοναστήρια του Αγ.Νικολάου και της Παναγίας της Ελωνας, έξω από το Λεωνίδιο.
- Η αρχαία Ηραία με απομεινάρια λουτρών, ναών και οικιών.
- Η αρχαία Μεγάλη Πόλη με λείψανα της αγοράς, του θεάτρου, το βουλευτήριο, στοές, το Γυμνάσιο, τα θεμέλια του Θερσιλείου, κ.α.
- Η Λυκοσούρα, η αρχαιότερη πόλη του κόσμου, σύμφωνα με τον Πausανία. Οι ανασκαφές έφεραν στο φως κατάλοιπα του ιερού ναού της Δέσποινας.
- Τα ερείπια φραγκικού κάστρου στο Λεοντάρι.
- Το κάστρο στην Παραλία Τυρού, με ίχνη από κυκλώπεια τείχη. Οι ανασκαφές έφεραν στο φως και κατάλοιπα δυο ναών, αφιερωμένων στον Απόλλωνα. Ο Προφήτης Ηλίας είναι χτισμένος στη θέση του ιερού του Απόλλωνα Τυρίτη.
- Η Στεμνίτσα βρίσκεται στη θέση του αρχαίου Υψούντος. Εκεί υπάρχουν 15 βυζαντινές εκκλησίες και το Μνημείο των Πεσόντων στην περιοχή Κάστρο. Εξω από το χωριό, το μοναστήρι του Αγ. Ιωάννη του Προδρόμου και οι Πηγές των Αθανάτων, όπου σύμφωνα με τον Pausanία, εδώ λούστηκε μικρός ο Δίας.
- Τα ερείπια της αρχαίας πόλης Θέλπουσα, τα ερείπια του φράγκικου κάστρου της Ακοβας (13^{ος}) και η εκκλησία της Ευαγγελίστριας στο χωριό Τρόπαια.

1.2 Μουσεία

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Τρίπολης
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Αλέας.
- Η Αρχαιολογική Συλλογή Αστρους.
- Η Βιβλιοθήκη Δημητσάνας που λειτουργεί και ως μουσείο.
- Το Μουσείο του Αλ. Παπαναστασίου στο Λεβίδι.
- Το Μουσείο της Μεγαλόπολης.
- Το Μουσείο της Λυκοσούρας.
- Το Λαογραφικό Μουσείο Στεμνίτσας.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- Καρύταινα
- Στεμνίτσα
- Λαγκάδια
- Νεστάνη
- Δημητσάνα
- Λεωνίδιο

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις – Έθιμα

- Η απελευθέρωση της Τρίπολης από τους Τούρκους στις 23 Σεπτεμβρίου γιορτάζεται με επίσημη δοξολογία, παρέλαση και παραδοσιακό γλέντι.
- Στο Βαλτέτσι γιορτάζεται η ομώνυμη μάχη στις 24 Απριλίου.
- Το φεστιβάλ δημοτικών τραγουδιών, τέλη Ιουνίου στην Αγ. Παρασκευή.
- Ο παραδοσιακός εορτασμός του Πάσχα στο Λεωνίδιο.
- Το διήμερο φεστιβάλ της Μεγαλόπολης, 15-17 Αυγούστου.
- Την πρώτη Κυριακή του Ιουνίου, στη Στεμνίτσα, γίνεται γιορτή προς τιμήν του χωριού που υπήρξε για 3 μέρες πρωτεύουσα της Ελλάδας.
- Το Θεατρικό Φεστιβάλ, το καλοκαίρι, στο φρούριο της Ακοβας στο χωριό Τρόπαια.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Ηραίας, ιδιωτικής εκμετάλλευσης.

2.2 Χιονοδρομικά κέντρα – Καταφύγια

- Χιονοδρομικό κέντρο και καταφύγιο στο όρος Μαίναλο, στο Οροπέδιο Οστρακίνας (υψ.1.600μ.)
- Καταφύγιο στον Πάρνωνα, στη θέση Αρνόμουσσα (υψ.1.400μ.)

2.3 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Το όρος Μαίναλο, η περιοχή του Παράλιο Αστρους και λιμνοθάλασσας Μούστου, το όρος Πάρνωνα (και περιοχή Μαλέβης), το όρος Ολίγυρτος προστατεύονται ως καταφύγια θηραμάτων.
- Το όρος Πάρνωνα (και περιοχή Μαλέβης) προστατεύονται επίσης ως διατηρητέα μνημεία της φύσης.

2.4 Σπήλαια – Φαράγγια

- Το φαράγγι και η σπηλιά του Κουβαρά στο χωριό Κάτω Γιανναίος. Στους Ανω Γιανναίους βρίσκεται μια καταβόθρα που ονομάζεται η Τρύπα του Κουβαρά.
- Το φαράγγι του Λουσίου, έξω από τη Στεμνίτσα.

2.5 Μαρίνες

- Παράλιο Αστρος
- Παραλία Τυρού
- Λεωνίδιο

2.6 Κάμπινγκ

- “Αστρος” στο Παράλιο Αστρος,

- “Δ Μητρόπουλος” στα Λαγκάδια, “Ζαρίτσι” στον Τυρό Κυνουρίας.
- “Ρεποντίνα” στην Κυνουρία, “Θηρέα” στην Κυνουρία.

IV. ΝΟΜΟΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

Ο νομός Μεσσηνίας καταλαμβάνει το ΝΔ τμήμα της Πελοποννήσου και αποτελείται στο μεγαλύτερο μέρος της από τη χερσόνησο της Πυλίας. Συνορεύει Β με το νομό Ηλείας και Α με τους νομούς Αρκαδίας (Β) και Λακωνίας (Ν), ενώ Δ και Ν βρέχεται από το Ιόνιο Πέλαγος. Έχει έκταση 2981 τετ. χλμ. και πληθυσμό 177.597 κατοίκους (1,7% του πληθυσμού της χώρας.)

Πρωτεύουσα του νόμου είναι η Καλαμάτα, η οποία συνδέεται οδικώς, αεροπορικώς, ακτοπλοϊκώς και σιδηροδρομικώς με την υπόλοιπη χώρα. Το όνομά της οφείλεται σε μία εικόνα της Παναγίας με πολύ όμορφα μάτια – Καλαμάτα – που βρέθηκε στο βυζαντινό ναό βορείως του Κάστρου.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία-Αξιοθέατα

- Το Κάστρο της Καλαμάτας, που χτίστηκε το 1203 από τον Γουλιέλμο Βιλλαρδουίνο. Οι εκκλησίες των Αγ. Αποστόλων (1150), της Υπαπαντής του Χριστού (19^{ος}), τα μοναστήρια των Καλογραιών, όπου οι καλόγριες υφαίνουν τα φημισμένα μεταξωτά καλαματιανά μαντίλια και της Δημιόβας (8^{ος}) στην Καλαμάτα.
- Τα αρχοντικά του Πνευματικού Κέντρου, της Πινακοθήκης, της Δημοτικής Βιβλιοθήκης, του Δημαρχείου και του Ωδείου στην Καλαμάτα.
- Το χωριό Κάμπος, όπου έχουν βρεθεί θολωτός τάφος και ερείπια αρχαίου ναού.
- Τα ερείπια του κάστρου της Ζαρνάτας. Ο Πύργος του Κουμουντουράκη ή Κουμουνδούρου. Η Μάντρα της Βέργας, ένα τείχος μήκους 1.500μ. χτισμένο το 1826 για να εμποδίσει την προώθηση των στρατευμάτων του Ιμπραήμ στη Μάνη.
- Κοντά στην όχθη του ποταμού Πάμισσου βρίσκεται η Μεσσήνη, η οποία πήρε το όνομά της από την αρχαία Μεσσήνη, κοντά στο χωριό Μαυρομάτι. Ιδρύθηκε το 369π.Χ. στους πρόποδες της Ιθώμης από τον Επαμεινώνδα. Σώζονται ερείπια του τείχους με τους 30 διώροφους πύργους και τις 4 πύλες του, με κυριότερη την Αρκαδική, ερείπια από το στάδιο, το θέατρο, το Ασκληπιείο, το ναό της Αρτεμης κ.α. Στην κορυφή του όρους Ιθώμη είναι το μοναστήρι Βουρκάνου, δίπλα στο ιερό του Ιθωμάτα Διός.
- Τα ερείπια από τον αρχαίο ναό του Απόλλωνα Κορύθου ή Κορύνθου στον Αγ. Ανδρέα.
- Τα ερείπια Ακρόπολης, Μυκηναϊκής ή Προκλασσικής Εποχής, στη Μαραθόπολη.
- Η εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου στους Γαργαλιάνους.
- Η Ακρόπολη της αρχαίας Θουρίας, που σήμερα είναι γνωστή σαν Παλαιόκαστρο.
- Οι τάφοι των Διόσκουρων, τα ερείπια από αρχαίες οχυρώσεις, τα ερείπια μεσαιωνικού κάστρου και οι Μανιάτικοι Πύργοι στην Καρδαμύλη.

- Τα βάθρα ρωμαϊκών χρόνων στις Θαλάμες.
- Το κάστρο της Κορώνης, χτισμένο από τους Ενετούς τον 13^ο αι. στη θέση της αρχαίας ακρόπολης. Μέσα στο Κάστρο βρίσκεται το παλαιοημερολογίτικο μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου. Η βυζαντινή εκκλησία της Αγ. Σοφίας. (12^{ος})
- Ο Ανδριάντας του Επισκόπου Γρηγορίου στην Κορώνη.
- Τα Ερείπια ενετικών τειχών στο νησί Μερόπη.
- Το Μεσαιωνικό κάστρο της Κυπαρισσίας και τα ερείπια αρχαίων λιμενικών έργων.
- Ο Μυκηναϊκός Οικισμός Περιστεριάς κοντά στο χωριό Μύρον. Ονομάζεται, δε, Μικρές Μυκήνες και εδώ ήρθαν στο φως πλούσια αρχαιολογικά ευρήματα.
- Το Βενετσιάνικο Κάστρο με τον ακρόπυργο του Μπούρτζι στη Μεθώνη, ένα από τα γνωστά λιμάνια της αρχαιότητας. Το Κάστρο χτίστηκε από τους Ενετούς και αρχές του 13^{ου} αι.
- Το οχυρωμένο νησάκι Μπούρτζι και το νησάκι Σαπιέντζα, απέναντι από το Μπούρτζι.
- Το Πεταλίδι είναι χτισμένο στη θέση της Ομηρικής Πόλης Αίπειας.
- Το Νεόκαστρο της Πύλου (1572), με περίμετρο 1566μ. Μέσα στο κάστρο βρίσκεται ο ναός της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος.
- Το Ναυαρίνο, μνημείο των Τριών Ναυάρχων που βύθισαν τον τούρκο – αιγυπτιακό στόλο στις 20/10/1827, στην πλατεία της Πύλου.
- Το Παλαιόκαστρο της Πύλου (1278), χτισμένο πάνω σε αρχαίο κτίσμα του 4^{ου} αι. π.Χ.
- Στο νησί Σφακτηρία υπάρχουν κατάλοιπα αρχαίου τείχους καθώς και το μνημείο του φιλέλληνα Σανταρόζα, το κενοτάφιο του Τσαμαδού Σαχίνη και Αναγνωσταρά, ο τάφος του πρίγκιπα Παύλου Βοναπάρτη, που σκοτώθηκε στη φρεγάτα Ελλη το 1827 και ο τάφος του Γάλλου αξιωματικού Μέγιε.
- Η μονή του Αγ. Χριστόφορου και ο ναός της Βλαχερνάς στα Φιλιατρά σώζεται η βυζαντινή εκκλησία της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα, πάνω στα ερείπια του αρχαίου Ιερού του Διός Σωτήρος.
- Η εκκλησία της Παναγίας και ο Πύργος των Θαυμάτων στο Αγρίλι.
- Τα ερείπια της αρχαίας πόλης Φοινικούντας στη θέση Ανεμόμυλος.
- Στην περιοχή της χώρας Τριφυλλίας βρίσκεται ένα από τα σημαντικότερα μνημεία των μυκηναϊκών χρόνων, το Ανάκτορο του Νέστορα, χτισμένο τον 13^ο αι. π.Χ.

1.2 Μουσεία

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Καλαμάτας
- Το Λαογραφικό Μουσείο Καλαμάτας
- Το Μυκηναϊκό Μουσείο της Χώρας Τριφυλλίας.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- Παλιά Πόλη Καλαμάτας
- Γαργαλιανοί
- Ανω Πόλη Κυπαρισσίας
- Μεσσηνιακή Μάνη.

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις – Έθιμα

- Οι θεατρικές παραστάσεις που δίνονται από το Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο Καλαμάτας και οι συναυλίες από την Ένωση φίλων Μουσικής, τον Ορφέα, την Αρμονία. Επίσης το καλοκαίρι διοργανώνονται πολιτιστικές εκδηλώσεις στο αμφιθέατρο του Κάστρου της Καλαμάτας.
- Στο Μαυρομμάτι – Μεσσήνη τηρείται το έθιμο του σαϊτοπόλεμου τη Δευτέρα του Πάσχα. Από 20-29 Σεπτεμβρίου γίνεται η ετήσια θρησκευτική εμποροπανήγυρις πανελλαδικής εμβέλειας, η οποία συνδυάζεται επί 20χλμ. με την εορτή της Παναγίας της Βουρκανιώτισσας της Αρχαίας Μεσσήνης.
- Τα “Αγαπήνεια” το Μάιο στους Γαργαλιάνους, εκδηλώσεις αφιερωμένες στη μνήμη του Μακεδονομάχου Τέλλου Αγρα (Αγαπηνού).
- Την Καθαρά Δευτέρα στην Μεθώνη γίνεται η αναβίωση ενός παλιού εθίμου, του Κουτρούλη ο Γάμος.
- Τα “Ναυαρίνεια” τον Αύγουστο στην Πύλο, ενώ στις 20 Οκτωβρίου γιορτάζεται η επέτειος της ιστορικής ναυμαχίας του Ναβαρίνου.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Βρωμονερίου, δήμου Γαργαλιάνων (ΕΟΤ)

2.2 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Η λιμνοθάλασσα Κοτύχι είναι ο μικρότερος από όλους τους υγρότοπους που προστατεύονται με τη Σύμβαση Ραμσάρ. Πρόκειται για μια λιμνοθάλασσα, και μια λίμνη με γλυκά νερά και μια παράκτια λωρίδα με δάσος κουκουναριάς.
- Οι νήσοι Σαπιέντζα και Σχίζα και το Ακρωτήριο Ακρίτας προστατεύονται ως διατηρητέα μνημεία της φύσης. Το φυσικό μνημείο του δάσους αείφυλλων πλατάνων της νήσου Σαπιέντζας έχει χαρακτηριστεί ως βιογενετικό απόθεμα. Επίσης αποτελούν ελεγχόμενες κυνηγετικές περιοχές.
- Ο Κυπαρισσιακός Κόλπος φιλοξενεί το σπάνιο είδος της θαλάσσιας χελώνας Careta-Careta που αναπαράγεται στα παράλια του κόλπου.

2.3 Σπήλαια – Φαράγγια

- Το φαράγγι του Βυρού, μήκους 20χλμ.
- Το σπήλαιο Καταφύγι, με σταλακτίτες και σταλαγμίτες, κοντά στο χωριό Αγ. Νικόλαος.

2.4 Μαρίνες

- Καλαμάτα
- Πύλος
- Μεθώνη-Κορώνη

2.5 Κάμπινγκ

- “Αγ.Ανδρέας” στην Καλαμάτα.
- “Αμμος” στη Φοινικούντα.
- “Αβια” στο Ακρογιάλι Αβιας.
- “Χρυσή Αμμος” στην Ανάληψη.
- “Καλογριά” στη Στούπα.
- “Κορώνη” στην ομώνυμη περιοχή.

- “Κυπαρισσία” στον Κάμπο Κυπαρισσίας.
- “Λούτσα” στη Φοινικούντα.
- “Θάλασσα και Ηλιος” στον Αγ. Σιων.
- “Μελιτσίνα” στο Καρδαμύλη.
- “Memi beach” στην Κορώνη.
- “Μεθώνη” στην ομώνυμη περιοχή.
- “Ναβαρίνο” στην Πύλο.
- “Ναβαρίνο II” στη Μεσσηνία.
- “Petalidi beach” στο Πεταλίδι.
- “Πατίστα” στην Καλαμάτα.
- “Πρώτη” στη Μαραθούπολη.
- “Sun beach” στο Πεταλίδι.
- “Τα Δελφίνια” στο Ν.Προάστειο.
- “Τσαπί” στα Χρυσοκελάρια.

V. ΝΟΜΟΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ

Ο νομός Λακωνίας καταλαμβάνει το ΝΑ τμήμα της Πελοποννήσου. Συνορεύει Δ με το νόμο Μεσσηνίας, Β με το νομό Αρκαδίας και βρέχεται προς Α και Ν από το Μυρτώο Πέλαγος. Έχει έκταση 3681 τετ. χλμ. και πληθυσμό 105126 κατοίκους (1% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η Σπάρτη, η οποία συνδέεται οδικώς με την υπόλοιπη χώρα. Η Σπάρτη είναι χτισμένη στη μέση του εύφορου κάμπου πλάι στον ποταμό Ευρώτα, στην ίδια θέση που ήταν η αρχαία Σπάρτη.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1. Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία – Αξιοθέατα

- Στη Σπάρτη: Το Λεωνίδαίο, όπου ταφήκαν τα οστά του Λεωνίδα, ηγέτη των Τριακοσίων. Η Ακρόπολη της αρχαίας Σπάρτης, με τμήματα από το τείχος, του ιερού της Χαλκιοίκου Αθηνάς, λείψανα θεάτρου και ρωμαϊκής στοάς, θεμέλια της εκκλησίας του Σωτήρος Χριστού. Το ιερό της Ορθίας Αρτέμιδος, όπου σώζονται δύο βωμοί και τα θεμέλια ρωμαϊκού αμφιθεάτρου. Το Μενελάειο, ιερό στο οποίο λατρεύονταν ο Μενέλαος και η Ωραία Ελένη ως θεοί. Το ιερό του Αμυκλαίου Απόλλωνος, όπου βρέθηκε ένας θολωτός τάφος Μυκηναϊκής εποχής, Εδώ γιορτάζονταν τα Υακίνθια.
- Η εκκλησία της Χρυσαφιώτισσας και των Αγ. Πάντων στο χωριό Χρύσαφας.
- Στο χωριό Πέλλα ανασκαφές έφεραν στο φως τμήματα της αρχαίας ομώνυμης πόλης.
- Τα ερείπια της αρχαίας πόλης Αιγίδος στο χωριό Λογκανίκος.
- Στα χωριά της Μάνης υπάρχουν συνολικά 800 πύργοι και 6 κάστρα.
- Η εκκλησία των Ταξιαρχών (18^{ος}) στην Αρεόπολη, η οποία πήρε το όνομά της από τον Θεό του πολέμου, τον Αρη (Αρεος Πόλη). Το Λιμένι, επίνειο της Αρεόπολης, απ' όπου εξορμούσαν οι Μαυρομιχαλαίοι.
- Οι Πύργοι, καθώς και οι εκκλησίες του χωριού Βαθειά, για τις οποίες χρησιμοποιήθηκε αρχαίο οικοδομικό υλικό από την αρχαία πόλη της Καινήπολης, κοντά στη θάλασσα βρέθηκαν ερείπια ρωμαϊκών χρόνων της πόλης. Η Αγ. Παρασκευή, μάλιστα λέγεται ότι έχει χτιστεί στη θέση του ναού της Αφροδίτης και η Παναγία στη θέση του ιερού της Δήμητρας.

- Το χωριό Καρυές, φημισμένο από την αρχαιότητα για μια παράξενη λατρεία που απεδίδετο στην Αρτεμη, στην οποία το ιερό βρίσκεται τώρα η εκκλησία της Παναγίας.
- Το κάστρο του Γερακιού (13^{ος}) και οι εκκλησίες του χωριού, χτισμένες από αρχαίο οικοδομικό υλικό.
- Τα βυζαντινά μνημεία του χωριού Βρονταμάς.
- Στο Γερολιμένα, πιθανόν χτισμένος στη θέση της αρχαίας Ιππόλας, βρίσκεται το Πόρτο Στέρνες, όπου υπήρχε το Ιερό του Ταινάριου Ποσειδώνα και το Πόρτο Κάγιο, όπου βρέθηκαν λείψανα ταφών και επιγραφές. Εκεί υπάρχουν και τα λείψανα του κάστρου της μεγάλης Μαίνης.
- Το χωριό της Μάνης, Μέζαπος, χτισμένο στην άκρη του βράχου του ομώνυμου όρμου.
- Το αρχαίο Γύθειο, στη θέση Παλαιόπολη, όπου σώζονται ερείπια οικοδομημάτων, υδραγωγείο, ναοί, λουτρά και θέατρο.
- Το νησάκι Κρανάη ή της Ωραίας Ελένης, απ' όπου, σύμφωνα με τη μυθολογία έφυγε με τον Πάρη για την Τροία και ξεκίνησε ο Τρωικός Πόλεμος. Εδώ βρίσκεται ο πέτρινος Πύργος του Τζανετάκη Γρηγοράκη, 3^{ος} μπύ της Μάνης, Ο φάρος του νησιού (1837) ύψους 23μ.
- Μέσα στο Γύθειο, το Παρθεναγωγείο (1886), το Δημαρχείο(1891) και το Αρχαίο Θέατρο.
- Το εκκλησάκι των Αγ. Πάντων και το Μεσαιωνικό κάστρο, 10χλμ. έξω από το Γύθειο.
- Τα Ερείπια του Πύργου των Μαυρομιχαλαίων κοντά στο χωριό Δαφνί.
- Στο νησί Ελαφόνησος βρίσκονται τρία ιερά, της Αθήνας, του Ποσειδώνα και του Απόλλωνα. Κατοικήθηκε από τη 3^η-2^η χιλιετία π.Χ. και λεγόταν Ονου Γνάθος.
- Στο νησί Σκοπά υπάρχουν αμυδρά ίχνη προϊστορικού οικισμού.
- Τα ερείπια της αρχαίας πόλης Κροκεές, φημισμένη για τα λατομεία της που παρήγαγαν τον περιζήτητο κροκεάτη λίθο.
- Στο χωριό Μολάοι, τα ερείπια Μεσαιωνικού Φρουρίου, οι τρεις κατεστημένοι ναοί και η εκκλησία του Αγ. Γεωργίου.
- Η Καστροπολιτεία της Μονεμβασιάς, ο ερυθρωπός βράχος που υψώνεται 300μ. πάνω από τη θάλασσα, συνδέεται με την ακτή με μία στενή γέφυρα. Ο οικισμός χωρίζεται σε δύο μέρη: στην Επάνω Πόλη, όπου σώζεται ο ναός της Αγ. Σοφίας, και στην Κάτω Πόλη, με την εκκλησία του Ελκομένου Χριστού. Υπάρχουν συνολικά γύρω στις 40 βυζαντινές εκκλησίες. Επίσης, κάστρα και τείχη, παλιά αρχοντικά, δρομάκια και καμάρες που θυμίζουν το Βυζάντιο και τους Ενετούς. Η Μονεμβασιά ονομάστηκε Γιβραλτάρ της Ανατολής.
- Στην περιοχή Ζάρακα υπάρχουν μεσαιωνικά χωριά, όπου σώζονται ερείπια από κάστρα, εκκλησίες και σπίτια.
- Το Κάστρο του Μυστρά, που χτίστηκε από τους Φράγκους στα 1249, στην προσπάθειά τους να κυριαρχήσουν στην Πελοπόννησο. Ολόκληρος ο Μυστράς είναι ένα υπαίθριο μουσείο βυζαντινής ιστορίας με τα κάστρα, τις οχυρώσεις, τις πύλες, τις εκκλησίες, τα παλάτια, τις κρήνες και τους δρόμους. Οι πιο μεγάλες και σημαντικότερες εκκλησίες του είναι επτά: η Μητρόπολη, ο Αγ. Δημήτριος, η Παναγία Οδηγήτρια- Αφεντικό, η Αγ. Σοφία, οι Αγ. Θεόδωροι, η Περιβλεπτος και η Παντάνασσα.
- Τα κτίρια και οι Ναοί των αρχαίων Βοιών, στη Νεάπολη, τα οικοδομικά λείψανα, τα αγάλματα και τις επιγραφές των ρωμαϊκών χρόνων.

- Το ακρωτήριο Κάβο – Μαλιά, με την εκκλησία που ονομάζεται Μικρό Άγιον Όρος.
- Το Οίτυλο είναι χτισμένο στη θέση της αρχαίας πόλης που αναφέρει ο Όμηρος. Οι εκκλησίες του Αϊ-Γιώργη, της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος και το μοναστήρι των Δεκούλων.

1.2 Μουσεία

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Σπάρτης
- Το μουσείο που λειτουργεί στο αρχοντικό των Μαυρομιχαλαίων στο Λιμένι.
- Το Ιστορικό Εθνολογικό Μουσείο Μάνης στο Γύθειο.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Γυθείου.
- Η Μουσειακή Συλλογή της Μονεμβασιάς.
- Το Βυζαντινό Μουσείο Μυστρά.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- | | |
|------------|-----------------|
| • Αρεόπολη | • Αϊ-Δημήτρης |
| • Βάθεια | • Κυπαρίσσι |
| • Γεράκι | • Βατικοχώρια |
| • Κοτρώνας | • Πύργος Δυρού. |
| • Ρηχιά | |

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις – Έθιμα

- Η εκδήλωση του Σπάρταθλου το Σεπτέμβριο και η γιορτή πορτοκαλιού το Νοέμβριο στη Σπάρτη.
- Τα Μανιάτικα μοιρολόγια είναι μια μοναδική μορφή λαϊκής ποίησης. Πρόκειται για ολόκληρα ποιήματα που τραγουδιούνται δίπλα στον τάφο και θυμίζουν το θρήνο της Ανδρομάχης για τον Έκτορα ή το θρήνο της Εκάβης για τα χαμένα παιδιά της, αλλά και βυζαντινή θρηνωδία.
- Το καλοκαίρι πραγματοποιείται το φεστιβάλ Γυθείου.
- Την Καθαρά Δευτέρα αναβιώνει το έθιμο του βλάχικου γάμου στο χωριό Δαφνί.
- Τα “Παλαιολόγια”, μνημόσυνο των Παλαιολόγων, στις 29 Μαΐου στο Μυστρά.
- Η γιορτή της μαρίδας το Σεπτέμβριο στην Ελαφόνησο.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Καταφύγια

- Καταφύγιο στον Ταΰγετο, στην τοποθεσία Βαρβάρη-Ντερέκι (1.600μ.)

2.2 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Τα όρη Γιδοβούνι, Χιονοβούνι, Γαϊδουροβούνι, Κοράκια, Καλοί Εροβούνι, Κουλοχέρα και περιοχή Μονεμβασιάς, η περιοχή Νεάπολης (Βοίων) και η νήσος Ελαφόνησος και το όρος Ταΰγετος προστατεύονται ως καταφύγια θηραμάτων.

2.3 Σπήλαια – Φαράγγια

- Στον Πύργο Δυρού βρίσκεται το γνωστό Σπήλαιο του Δυρού, σε έναν υπόγειο ποταμό μήκους 1.600μ. Πρόκειται για τα σπήλαια Αλεπότρυπα, καταφύγι και Γλυφάδα, στα οποία βρέθηκαν ανθρώπινα οστά και απολιθώματα νεολιθικής εποχής. Στην Αλεπότρυπα βρέθηκαν όπλα λίθινα και οστέινα εργαλεία, αγγεία, σχέδια στους τείχους καθώς και ανθρώπινοι σκελετοί της προϊστορικής εποχής. Στο σπήλαιο Γλυφάδα έκπληξη προκαλούν τα περίεργα σχέδια και χρώματα που δημιουργούν οι σταλακτίτες και σταλαγμίτες.
- Το φαράγγι του Καιάδα, όπου οι Σπαρτιάτες πετούσαν τα μη αρτιμελή παιδιά τους.
- Η Σπηλιά του Αδη στο ακρωτήριο Ταίναρο, απ' όπου, κατά τη μυθολογία, ο ψυχοπομπός Ερμής περνούσε τις ψυχές των νεκρών στο κάτω κόσμο.

2.4 Μαρίνες

- | | |
|---------------|----------------|
| • Γύθειο | • Κοτρώνα |
| • Μονεμβασιά, | • Πλύτρα |
| • Ελιά | • Πόρτο Κάγιο. |

2.5 Κάμπινγκ

- | | |
|--------------------------------|-------------------------------|
| • “Castel view” στο Μυστρά | • “Μελτέμι” στο Μαυροβούνι. |
| • “Κόλπος Γυθείου” στο Γύθειο. | • “Μυστράς” στο Παλαιολόγιον |
| • “Κρόνος” στο Βαθύ | • “Παράδεισος” στη Μονεμβασιά |
| • “Λυκούργος” στη Γλυκοβρύση. | • “Πόρτο Αγέρανος” στο Βαθύ. |
| • “Mani beach” στο Μαυροβούνι | |

11. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Ταυτότητα της περιφέρειας

Η περιφέρεια Βορείου Αιγαίου έχει έκταση 3.835 τετ. χλμ. (ποσοστό 9,2% της συνολικής επιφάνειας της χώρας) και πληθυσμό 189.500 κατοίκους (ποσοστό 1,9% του συνολικού πληθυσμού της χώρας). Αποτελείται από τρεις νομούς – νησιά: Λέσβου, Χίου και Σάμου.

Κύρια έργα για την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιφέρεια

Ο προϋπολογισμός του ΠΕΠ για το Βόρειο Αιγαίο ανέρχεται στο ποσό των 344,5 εκ. ECU ή 105 δις δρχ., με ποσοστό συμμετοχής στην χρηματοδότηση 64% από την Ευρωπαϊκή Ένωση και 36% από την Ελληνική Δημοκρατία.

- Μαρίνα Πυθαγόρειου Σάμου (β' Φάση, 3,46 δις), Χίου, (β' φάση, 1,9 δις) Μυτιλήνης (800 εκ.) συνολικής δυναμικότητας 742 τουριστικών σκαφών.
- Μαρίνα Ικαρίας.
- Τουριστικά καταφύγια σκαφών στο Καρλόβασι Σάμου στο Μούδρο Λήμνου, στο Πλωμάρι Λέσβου.
- Ανάπλαση ιστορικού κέντρου Μυτιλήνης (2,5 δις).
- Ανάδειξη και συντήρηση κάστρων Μυτιλήνης (700 εκ.) και Μύρινας.
- Ανάπλαση της αρχαίας πόλης της Σάμου και ανακαίνιση της παλαιάς Βουλής Σάμου.
- Αναστήλωση / ανάδειξη παραδοσιακού οικισμού Ανάβατου Χίου (800 εκ.)
- Ανάπλαση Νέας Μονής Χίου (727 εκ.).
- Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Απολιθωμένου Δάσους Σιγρίου Λέσβου (615 εκ.).
- Μουσείο Πυθαγόρειου Σάμου (500 εκ.).
- Αναστήλωση – αξιοποίηση μνημείων και κάστρων Χίου (επιθαλάσσιο τείχος Φρουρίου Χίου) (506 εκ.).
- Οδικός άξονας Αγ. Κήρυκου – Αεροδρομίου μήκος 9,8 χλμ. (Σάμος).
- Παράκαμψη πόλης Χίου (1,1 δις), Μαραθόκαμπου Σάμου (1,2 δις) και βόρεια παράκαμψη Μυτιλήνης (934 εκ.).
- Οδικό δίκτυο Ικαρίας (3,4 δις), Εθνικός δρόμος Σάμου – Καρλόβασι (2 δις) και δρόμος Άγρας – Μεσοτόπου – Ερεσσού (1,1 δις).
- Έργα για την προστασία του Απολιθωμένου Δάσους Σιγρίου Λέσβου.
- Βελτίωση επαρχιακού και εθνικού οδικού δικτύου Λέσβου (1,343 δις).
- Δρόμος Πλωμάρι – Μελίστα – Βατερά και προσπέλαση προς Παλαιοχώρι (2,476 δις. δρχ.) (Λέσβος).
- Δρόμος: Άγρα – Μεσότοπος – Ερεσσός – Σιγρί και προσπέλαση προς απολιθωμένο δάσος (Β' φάση) (1,115 δις δρχ.).
- Οδικό δίκτυο Βορ. Λέσβου: τμήμα Ε.Ο.36 – Μανταμάδος (599 δις).
- Οδική σύνδεση Πολυχνίτου: τμήμα γέφυρας Καλλονής 36^{ης} Εθνικής Οδού – Α. Χλαδέρη – Μ. Λίμνη (560 εκ.).
- Λιμάνι Σάμου (700 εκ.).
- Επαρχιακό δίκτυο: τμήμα Κούτσι – Πύργος – Κουμαδαράιοι (741 εκ.).
- Επέκταση προσήνεμου μόλου στο λιμάνι Καρλοβασιού (1,6 δις.).
- Δρόμος Χίου – Κάρφα – Θυμιανών – Θολοποτάμιοι – λιμένα Μεστών (κύριος άξονας) (4,38 δις).
- Ανάπλαση παραλίας Κοτταρίου και παραλίας Καστέλλου στη Χίο (ΕΤΕΡΠΣ) (200 εκ.).
- Αεροδρόμιο Ικαρίας – κατασκευή κτιρίου αεροσταθμού (900 εκ.).
- Οδικός άξονας Αγ. Κήρυκου – Αεροδρομίου μήκους 9,8 χλμ.
- Ολοκλήρωση λιμανιών Ευδήλου (830 εκ.).
- Λιμάνι Μύρινα Λήμνου (1,05 δις.)
- Ανάπλαση / αξιοποίηση παραλιών στο Δήμο Μήθυμνας Μυτιλήνης (ΕΤΕΡΠΣ) (41 εκ. δρχ.).

I. ΝΟΜΟΣ ΛΕΣΒΟΥ

Ο νομός Λέσβου περιλαμβάνει τα νησιά Λέσβο, Λήμνο και Αγ. Ευστράτιο, τα οποία βρίσκονται στο Β. τμήμα του Βορείου Αιγαίου. Το κοντινότερο στις Μικρασιατικές ακτές νησί είναι η Λέσβος, η οποία βρίσκεται στην είσοδο του κόλπου του Αδραμυτιού και σε απόσταση 8 χλμ. από αυτές, Β.Δ. της Λέσβου βρίσκονται τα υπόλοιπα νησιά του νομού. Έχει έκταση 2145 τετ. χλμ. και πληθυσμό 96919 κατοίκους (0,9% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η Μυτιλήνη η οποία συνδέεται ακτοπλοϊκά και αεροπορικά με την υπόλοιπη χώρα. Αεροδρόμιο έχει και η Λήμνος. Η Μυτιλήνη είναι χτισμένη στη θέση της αρχαίας πόλης στο νησί της Σαπφούς, την πατρίδα των αρχαίων ποιητών Ορφέα, Αρίωνα, Αλκαίου και του φιλόσοφου Πιπτακού και Μυτιληναίου.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία – Αξιοθέατα

- Το κάστρο της Μυτιλήνης που έχτισε ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός πάνω σε αρχαία ερείπια.
- Το άγαλμα της Ελευθερίας.
- Το αρχαίο θέατρο χωρητικότητας 15000 θεατών, εφάμιλλο μ' αυτό της Επιδαύρου, στην περιοχή της Αγ. Κυριακής.
- Το Σπίτι του Μένανδρου στη Μυτιλήνη, μια έπταυλη με ψηφιδωτά πάνω στα οποία αποτυπώνονται σκηνές από τις κωμωδίες του Μένανδρου.
- Το Ρωμαϊκό Σπίτι στην έξοδο της αγοράς προς την Επάνω Σκάλα.
- Το κτίριο του 3^{ου} αιώνα πίσω από το μητροπολιτικό ναό όπου πιθανολογείται ότι ήταν το βουλευτήριο της αρχαίας Μυτιλήνης.
- Η Μητρόπολη Μυτιλήνης (17^{ος} αι.).
- Το Τετράγωνο κτίριο, που ονομάζεται και Παλαιοχριστιανικό Μαρτύριο γιατί εδώ ενταφιάζονταν οι χριστιανοί μάρτυρες.
- Οι εκκλησίες του Αγ. Θεράποντα στη Μυτιλήνη και των Ταξιάρχων στο ομώνυμο χωριό.
- Στην Αγ. Παρασκευή τα ερείπια κτιρίων αιολικού ρυθμού (6^{ος} αι.), τα ερείπια του ναού της Αφροδίτης στην τοποθεσία Μέσσα και της αρχαίας πόλης Πύρρα στην τοποθεσία Αχλαδερή.
- Το εκκλησάκι της Αγ. Παρασκευής χτισμένο μέσα σε μια σπηλιά.
- Το μεσαιωνικό γεφύρι της Κρεμαστής στην Αγ. Παρασκευή.
- Τα μοναστήρια του Υψηλού και της Περιβολής στην Άντισσα, έναν από τους πρώτους αιολικούς οικισμούς που ο θρύλος λέει ότι εδώ τα κύματα έφεραν τη χώρα και το κεφάλι του Ορφέα μετά τη δολοφονία του από τις Μαινάδες. Επίσης, οι ψαράδες της Άντισσας διαδίδουν ότι μέσα στη θάλασσα, στη θέση Σκοπός, διακρίνονται τα ερείπια της αρχαίας πόλης.
- Στην ακρόπολη της Ερεσσού (λόφος Βίγλας), πόλης όπου γεννήθηκε η Σαπφώ (7^{ος} αι. π.Χ.) σώζεται τμήμα προελληνικού πολυγωνικού τείχους και στην κορυφή υπάρχουν τα ερείπια πυργίσκων, μεσαιωνικού κάστρου και μια μικρή ρωμαϊκή δεξαμενή.
- Οι παλαιοχριστιανικές εκκλησίες του Αγ. Ανδρέα και του "Αφεντέλλι" στην Ερεσσό.
- Στην Καλλονή: ο αρχαίος ναός των Μέσσων, η αρχαία ακρόπολη της Αρίσβης, τα ερείπια της Ξυλοκαστρινής με τις μεσαιωνικές προσθήκες από τους πύργους, οι κλασικοί και ελληνιστικοί τάφοι στα Τριάντα, τα ερείπια του παλιού μοναστηριού του Παρασηγίου και τα μοναστήρια του Λειμώνα και της Μυρσινιώτισσας.
- Τα ερείπια της αρχαίας Μήθυμνας με τις σαρκοφάγους, τους τάφους και τα κτίσματα της Ρωμαϊκής Εποχής.
- Το βυζαντινό κάστρο που επισκευάστηκε από τον Φραγκίσκο Γατελούζο, το σπίτι του Αργύρη Εφταλιώτη και το εξοχικό του Ηλία Βενέζη στη Μήθυμνα.
- Οι εκκλησίες του Αγ. Νικολάου και της Αγ. Παρασκευής στο Πλωμάρι. Ο υπεραιωνόβιος πλάτανος του 1813 στην παλαιά αρχοντική συνοικία της πόλης.
- Ο "Παλιόπυργος" (1355 – 1375), απομεινάρια από την εποχή των Γατελούζων στη Βρίσα.
- Η εκκλησία της Παναγίας της Κρυφτής μέσα στη σπηλιά ενός βράχου, η βασιλική της Ζωοδόχου Πηγής και το ξωκκλήσι του Αγ. Γεωργίου στα Βατερά.
- Το "Θεοφράσειο", ένα από τα διδακτήρια της Λέσβου στην Ερεσσό.
- Τα ερείπια του ναού της Θερμίας Αρτέμιδος στη Θέρμη όπου υπήρχαν πηγές προς τιμή της θεάς.
- Οι εκκλησίες της Παναγίας Τρουλωτής και Φανερωμένης και οι πύργοι Τακτικού, Γουτόγλου Χαδούλη και Αγγελάτου, από τους 160 που έχουν απομείνει στη Θέρμη.
- Το μοναστήρι του Ταξιάρχη (προστάτη της Λέσβου) και η εκκλησία του Αγ. Βασιλείου στο Μανταμάδο.
- Το ρωμαϊκό υδραγωγείο, από το οποίο σώζονται οι καμάρες, και το αρχαίο λατομείο από όπου γινόταν εξόρυξη μαρμάρου στο χωριό Μόρια. Η εκκλησία του Αγ. Βασιλείου στην είσοδο του οικισμού.
- Η εκκλησία της Παναγίας Γλυκοφιλούσας, ο ναός του Αγ. Νικολάου και το Σπίτι της Βαρελτζίδαινας στο χωριό Πέτρα.
- Στον Πολύχνιτο, στην περιοχή Χαλακιάς, βρέθηκε οικισμός που χρονολογείται από την Εποχή του Χαλκού και πιθανώς από το τέλος των Νεολιθικών Χρόνων. Επίσης, στην

περιοχή Κοντήρι, επισημάνθηκαν τα ερείπια της μεγαλύτερης προϊστορικής πόλης της Λέσβου.

- Ο μεγάλος φάρος και το κάστρο με προμαχώνες και πύργους στο Σιγρί.
- Το σπίτι του Στρατή Μυριβήλη στη Συκαμινιά και οι εκκλησίες της Αγ. Φωτεινής, του Σωτήρα και της Παναγίας της Γοργόνας.
- Το κάστρο που χτίστηκε από τον Ανδρόνικο Α' Κομνηνό πάνω σε πελασγικά τείχη στη Μύρινα Λήμνου. Στο κάστρο και τις σπηλιές ζουν ελεύθερα ελάφια.
- Η Μητρόπολη Μύρινας.
- Η Πολιόχνη, ένας από τους αρχαιότερους νεολιθικούς οικισμούς του Αιγαίου στα Καμίνα Λήμνου. Βρέθηκαν 4 οικισμοί, χτισμένοι ο ένας πάνω στον άλλο. Η παλαιότερη πόλη ανήκει στην 4^η χιλιετία π.Χ. και στη νεότερη βρέθηκαν σπίτια με πέτρινα λουτρά, τα πρώτα στον ελληνικό κόσμο.
- Οι αρχαίες περιοχές στην ακτή του κόλπου της Πουρνιάς Λήμνου, Ηφαίστεια και Καβείριο. Στην πρώτη υπάρχει το ελληνορωμαϊκό θέατρο και τα θεμέλια των σπιτιών από την αρχαιότητα, όπως και ερείπια ακρόπολης και νεκροταφείου (5^{ος} – 4^{ος} αι. π.Χ.). Το Καβείριο είναι ίσως το αρχαιότερο ιερό των Καβείρων από τη Σαμοθράκη, του οποίου σώζονται τμήματα.
- Οι εκκλησίες του Αγ. Ανδρέα και της κοίμησης της Θεοτόκου στον Κορνό και η εκκλησία του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου στο Μούδρο Λήμνου.
- Τα λείψανα βυζαντινού κάστρου στην ιστορική περιοχή Κότσινας και η εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής, στην είσοδο της οποίας βρίσκεται το άγαλμα της Μαρούλας, νεαρής ηρωίδας που πολέμησε τους Τούρκους στο κάστρο τον 15^ο αιώνα στο Ρεπανίδι Λήμνου.
- Τα μυκηναϊκά ερείπια στην περιοχή Νέαι στον Αγ. Ευστράτιο.
- Η Σχολή Καλών Τεχνών που στεγάζεται σε αναπαλαιωμένο κτίριο το οποίο κτίστηκε το 1812 στη Μήθυμνα.
- Ο αρχοντομαχαλάς Πλωμαρίου με τα θαυμάσιες αρχιτεκτονικής σπίτια, οι ουζοποιίες και οι κατακόμβες της Αγ. Μαγδαληνής.

1.2 Μουσεία

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Μυτιλήνης.
- Το Νέο Αρχαιολογικό Μουσείο Μυτιλήνης.
- Το Βυζαντινό Μουσείο Μυτιλήνης.
- Το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης Μυτιλήνης.
- Το Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης Μυτιλήνης.
- Το Μουσείο Θεόφιλου με έργα του ζωγράφου στη Μυτιλήνη.
- Το παραδοσιακό σπίτι της Μαρίας Βλάχου στη Μυτιλήνη, το ισόγειο του οποίου έχει διαμορφωθεί σε μουσείο (Λεσβιακό σπίτι, 18^{ος} – 19^{ος} αι.).
- Το Πολιτιστικό Κέντρο Αγ. Παρασκευής με τη λαογραφική συλλογή.
- Το Εκκλησιαστικό Μουσείο Αγ. Παρασκευής.
- Το “Αναγνωστήριο” Αγ. Παρασκευής με βιβλιοθήκη, λαογραφική συλλογή και αίθουσα προβολών.
- Η Λαογραφική συλλογή Αντισσας.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Ερεσσού στο χώρο της παλαιοχριστιανικής βασιλικής του Αγ. Ανδρέα.
- Το Λαογραφικό Μουσείο Ερεσσού.
- Τα μουσεία της Ι. Μ. Λειμώνος στην Καλλονή.
- Η Αρχαιολογική συλλογή που στεγάζεται στο Δημαρχείο Μήθυμνας και η Βιβλιοθήκη.
- Η Πινακοθήκη Μήθυμνας.
- Το Εκκλησιαστικό Μουσείο, η Λαογραφική συλλογή και το Πολιτιστικό Κέντρο Πλωμαρίου.
- Το Πολύκεντρο Πλωμαρίου με το μουσείο – έκθεση “Ναυτικό, Βιομηχανικό και Εμπορικό Πλωμάρι των αρχών του αιώνα”.
- Το Λαογραφικό Μουσείο Βρίσας.
- Η Συλλογή Βυζαντινών Εικόνων και Εκκλησιαστικών Ειδών στην Πέτρα.
- Το Λαογραφικό Μουσείο στο χωριό Λαφιώνας Λέσβου που λειτουργεί το καλοκαίρι στο Δημοτικό Σχολείο με αντικείμενα που δανείζουν οι ίδιοι οι κάτοικοι.
- Η Συλλογή αρχαίων νομισμάτων στο χωριό Λισβόρι.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Μύρινας Λήμνου.

- Η Καρατζάδειος βιβλιοθήκη στη Μύρινα Λήμνου.
- Το Παραδοσιακό Ναυτικό Μουσείο στη Ν. Κουτάλη Λήμνου.
- Το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας στο Σιγρί.

1.3 Παραδοσιακοί Οικισμοί

- Θερμή Λέσβου
- Μανταμάδος Λέσβου
- Μόρια Λέσβου
- Σκουτάρος Λέσβου
- Βασιλικά Λέσβου
- Κοντιάς Λήμνου
- ΠλάκαΛήμνου

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις - Έθιμα

- Στο Γενί Τζαμί, στη Μυτιλήνη, το καλοκαίρι παρουσιάζονται εκθέσεις.
- Το “Λεσβιακό καλοκαίρι” στη Μυτιλήνη, με θεατρικές παραστάσεις και συναυλίες στο κάστρο.
- Η γιορτή του ούζου το πρώτο 15ήμερο του Αυγούστου στη Μυτιλήνη.
- Η γιορτή του Ταύρου την Παρασκευή του Πάσχα στην Αγ. Παρασκευή, όπου μετά τη θυσία του Ταύρου μοιράζεται το “κεσκέκι” και ακολουθούν ιπποδρομίες με τον παραδοσιακό τρόπο.
- Το ιδιόμορφο καρναβάλι που γίνεται την Καθαρά Δευτέρα στην Αγιάσο, με γιορτές ανάλογες της εποχής της λατρείας του θεού Διόνυσου.
- Η γιορτή της σαρδέλας στη Σκάλα Καλλονής, καθώς και η γιορτή της Αντάμωσης στις 16 Αυγούστου. Διάφορα άλλα έθιμα στην περιοχή: το “κεσκέκι”, πατροπαράδοτο φαγητό που μοιράζεται δωρεάν στους προσκυνητές, οι ιπποδρομίες, όπου τρέχουν οι νέοι με τα στολισμένα άλογά τους και το τριήμερο γλέντι, όπου οι ντόπιες μουσικές κομπανίες παίζουν στους συρτούς χορούς και τους καρσιλαμάδες της Λέσβου.
- Στις 14 Οκτωβρίου γιορτάζει η Ι.Μ. Λειμώνας τη μνήμη του ιδρυτή της Αγ. Ιγνατίου, το μεγαλύτερο προσκύνημα της Β.Δ. περιφέρειας του νησιού, όπου προσέρχονται χιλιάδες προσκυνητές.
- Οι καλοκαιρινές πολιτιστικές εκδηλώσεις στο κάστρο της Μήθυμνας. Επίσης η Ναυτική Εβδομάδα, την πρώτη εβδομάδα του Ιουλίου κάθε δεύτερου έτους, το κάψιμο του Ιούδα της Κυριακή του Πάσχα, και το πανηγύρι της Αγ. Θεοκτίστης την τελευταία Κυριακή του Ιουλίου.
- Τέλος Ιουλίου στο Πλωμάρι γίνονται ιππικοί αγώνες για την ταχύτητα, την ομορφιά τον στολισμό του αλόγου και την παραδοσιακή φορεσιά του αναβάτη.
- Το πανηγύρι του Ταξιάρχη την Κυριακή των Μυροφόρων στον Μανταμάδο, για τον οποίο έρχονται πιστοί από όλα τα μέρη της Ελλάδας. Το πανηγύρι συνδέεται με το έθιμο της ζωοθυσίας.
- Το “Πέτρινο Καλοκαίρι” με διάφορες εκδηλώσεις και η γιορτή της σαρδέλας στην Πέτρα.
- Η γιορτή των φαράδων τον Αύγουστο στον Πολύχνιτο, με το λεγόμενο “Φουρνέλι” που είναι το καλάρισμα της παραδοσιακής τράτας. Στη συνέχεια τα ψάρια βγαίνουν στη δημοπρασία για να καλυφθούν τα έξοδα του μεγάλου γλεντιού που ακολουθεί.
- Το καλοκαίρι διοργανώνονται θεατρικές παραστάσεις από τη Λαϊκή Σκηνή του Μορφωτικού Εκπολιτιστικού Αθλητικού Συλλόγου Λήμνου.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Στη θέση Μεγάλα Θερμά, 6 χλμ. από το Μόλυβο.
- Στην Αγιάσο, 23 χλμ. από τη Μυτιλήνη.
- Στη Θερμή, 11 χλμ. από τη Μυτιλήνη, πηγές γνωστές από την αρχαιότητα.
- Στον Εφταλό, 4 χλμ. από το Μόλυβο.
- Τα λουτρά του κόλπου της Γέρας, 6 χλμ. από τη Μυτιλήνη, όπου σύμφωνα με τη μυθολογία, εδώ ήταν το ιερό της Ήρας.
- Στην κοινότητα Λισβορίου, 1 χλμ. από τον Πολύχνιτο.
- Στην κοινότητα Κορνού, 4 χλμ. από τη Μύρινα στη Λήμνο.

2.2 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Στην περιοχή Ερεσσού – κοιλάδας Χαμανδρούλα – ακρωτηρίου Σιγρίου και στην Νησιώπη βρίσκεται το Απολιθωμένο Δάσος της Λέσβου. Έχει χαρακτηριστεί διατηρητέο μνημείο της φύσης και προστατεύεται από τη Διεθνή Σύμβαση Βαρκελώνης. Πρόκειται για ένα γεωλογικό θαύμα. Η απολίθωση έγινε πριν 20.000.000 χρόνια. Μια πλούσια βλάστηση από τεράστια αιωνόβια δέντρα κάλυπτε την περιοχή, που από τους κορμούς που έχουν βρεθεί επεκτεινόταν και μέσα στη θάλασσα. Αυτό που συνέβη ήταν μια δραστηριότητα του ηφαιστείου Ορδύμνου που καταπόντισε το φυτικό αυτό βασίλειο. Στην αρχή από τους σεισμούς και στη συνέχεια η υδροθερμική ενέργεια μετέτρεψε την ξυλώδη ουσία σε πέτρα, διαποτίζοντάς την με άφθονο διοξείδιο του πυριτίου. Ο ευρύτερος χώρος του Απολιθωμένου Δάσους της Δυτικής Λέσβου καλύπτει 15.000 στρέμματα κι έχει χαρακτηριστεί από την πολιτεία Εθνικός Δρυμός. Ο επισκέψιμος χώρος είναι περιφραγμένος, φυλάσσεται και προσφέρει ένα μοναδικό περίπατο μήκους 2,3 χλμ. ανάμεσα στα απολιθώματα.
- Ο υδροβιότοπος της Ερεσσού με χελώνες καθώς και μια μεγάλη ποικιλία από σπάνια πουλιά.
- Οι υδροβιότοποι των Παρακοίλων, της Σκάλας Καλλονής και των Αλυκών του Κόλπου με την πλούσια χλωρίδα αποτελούν μοναδικά καταφύγια καθώς προστατεύουν στα νερά τους και στους καλαμώνες τους ένα πλήθος πουλιών, ζώων και λεπιδοπτερίων.
- Στη δυτική ακτή της παραλίας των Βατερών βρίσκεται ο Αλμυροπόταμος, που στα λιγοστά νερά του, κατά το καλοκαίρι, φιλοξενεί αρκετά μεγάλο αριθμό από χελώνες.
- Η Χορτορολίμη και η λίμνη Αλυκή στη Λήμνο αποτελούν καταφύγια θηραμάτων.

2.3 Σπήλαια

- Η σπηλιά του Φιλοκτήτη, όπου σύμφωνα με την παράδοση έζησε ο ήρωας.
- Οι σπηλιές όπου ζουν οι φώκιες στον Αγ. Ευστράτιο.

2.4 Μαρίνες

- | | |
|--------------------|--------------------|
| • Μυτιλήνη | • Σκάλα Πολυχνίτου |
| • Πλωμάρι | • Σκάλα Καλλονής |
| • Μήθυμνα | • Κόλπος Γέρας |
| • Σιγρί | • Μύρινα |
| • Σκάλα Σουκαμνιάς | • Μούδρος |
| • Σκάλα Ερεσσού | • Αγ. Ευστράτιος |
| • Θερμή | |

2.5 Κάμπινγκ

- “Διόνυσος” στα Βατερά Λέσβου.

II. ΝΟΜΟΣ ΧΙΟΥ

Ο νομός Χίου περιλαμβάνει τα νησιά Χίος, Ψαρά, Αντίψαρα και Οινούσες και άλλα μικρότερα, τα οποία βρίσκονται στο κεντρικό τμήμα του Β. Αιγαίου. Η Χίος και οι Οινούσες απέχουν μόλις 6 χλμ. από τα Μικρασιατικά παράλια από τον Τσεσμέ Σμύρνης. Έχει έκταση 899 τετ. χλμ. και πληθυσμό 49.157 κατοίκους (0,5% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η Χίος η οποία συνδέεται ακτοπλοϊκά και αεροπορικά με την υπόλοιπη χώρα. Η σημερινή πόλη της Χίου είναι κτισμένη στη θέση της αρχαίας πόλης. Το νησί θεωρείται ότι είναι η πατρίδα του Ομήρου και κατοικείται συνεχώς από την Εποχή του Χαλκού.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία – Αξιοθέατα

- Το βυζαντινό κάστρο στην άκρη της πόλης της Χίου, με προσθήκες μεταγενέστερων χρόνων. Στο εσωτερικό του κάστρου υπάρχει ο τάφος του Καρά Αλή που διέταξε τη σφαγή.
- Η ανεπίγραφη Στήλη – Επιστολή του Μεγάλου Αλεξάνδρου προς τους Χιώτες.
- Η Μητρόπολη των Αγ. Βικτώρων, η εκκλησία του Αγ. Ισίδωρου και οι βυζαντινές εκκλησίες Παναγιά Κρίνα κοντά στους Βαβύλους και Παναγιά Σικελιά κοντά στην Καλαμωτή.
- Το Ομηρικό Πνευματικό Κέντρο και το 1^ο Γυμνάσιο Χίου, η περίφημη “Σχολή” της Χίου.
- Το βυζαντινό κάστρο και τα μοναστήρια της Αγ. Μαρίνας (πολιούχος της Χίου), των Μουνδών και της Χιοπολίτιδας Αγ. Μαρκελλάς στο Βολισσό.
- Το άγαλμα του “Αφανή Ναύτη” μπροστά στο Δημαρχείο και οι τρεις ανεμόμυλοι, που διατηρούνται σε πολύ καλή κατάσταση στο Βροντάδο. Επίσης εκεί υπάρχει και η “Δασκαλόπετρα” ή “Πέτρα του Ομήρου”, που θεωρείται η θέση του Ομήρου και ναός της Κυβέλης, ο τάφος του λογοτέχνη Γιάννη Ψυχάρη και η μονή της Παναγίας Μερσινιδιάς.
- Οι εκκλησίες του Αγ. Νικολάου Πριναρίτη και του Αγ. Γεωργίου στα Καρδάμυλα, τα οποία είναι τόπος παλιών ναυτικών και εφοπλιστών. Τα αρχοντικά στο Μάρμαρο.
- Στον οικισμό Ναγός υπήρχε αρχαίος ναός ενώ στο Γιόσκινα λέγεται ότι προσάραξε ο Ιάσοντας με την Αργώ.
- Στο χωριό Κέραμος υπήρχαν ορυχεία αντιμονίου.
- Το παλιό εκκλησάκι της Παναγίας Αγιογαλούσαινας (13^{ος} – 14^{ος} αι.), στην είσοδο ενός φυσικού σπηλαίου, στο Άγιο Γάλα. Στο βάθος του σπηλαίου υπάρχει ένα δεύτερο εκκλησάκι της Αγ. Άννας. Λίγο χαμηλότερα βρίσκεται το βυζαντινό εκκλησάκι του Αγ. Θαλαλαίου.
- Τα ερείπια του Πύργου του Αγέλαστου και η εκκλησία του Αγ. Ευστράτιου, η οποία χτίστηκε από θυμιανούσικη πέτρας από τα λατομεία των Θυμιανών.
- Η εκκλησία της Παναγίας Αγρελοπούσαινας και τμήμα του μεσαιωνικού τείχους στην Καλαμωτή.
- Τα ερείπια μεσαιωνικού κάστρου στο χωριό Αρμόλια.
- Τα “Μαστιχοχώρια”, 28 χλμ. από τη Χίο, με λιγότερο από 1.000 κατοίκους.
- Τα μοναστήρια Νέας Μονής, Ζωοδόχου Πηγής και Αγ. Πατέρων στις Καρυές.
- Τα καστροχώρια Ανάβατος, χτισμένο πάνω σε ακρόπολη, μεσαιωνικό φυσικό οχυρό, και Μεστά, με βαριά αρχιτεκτονική, γραφικές καμάρες, τόξα, πεζούλες και κυκλικούς πυργίσκους. Στα Μεστά οι εκκλησίες Μεγάλος και Παλιός Ταξίαρχης.
- Το μοναστήρι των Ταξιαρχών στα Νένητα.
- Στο Εμποριό τα ερείπια μεσαιωνικού πύργου, φρούριο με 4 προπύργια, λείψανα από ακρόπολη Γεωμετρικής Εποχής και λείψανα προϊστορικού οικισμού.
- Οι εκκλησίες των Αγ. Αποστόλων και του Αγ. Δημητρίου στα Αρμόλια.
- Το Πυργί με την εντυπωσιακή αρχιτεκτονική στα τριώροφα σπήτια του, το οποίο είναι το μεγαλύτερο από τα μεσαιωνικά μαστιχοχώρια. Γεωμετρικά σχήματα και θέματα από τη φύση σε άσπρο – μαύρο, τα “ξυστά”, χαρακτηρίζουν τις προσόψεις των σπιτιών του χωριού.
- Οι εκκλησίες του Αγ. Νικόλα και του Αγ. Γεωργίου στην Οινούσσα. Στην είσοδο του λιμανιού υπάρχει η χάλκινη γοργόνα με το στέμμα και το ιστιοφόρο στο αριστερό χέρι.
- Το μοναστήρι της Κοίμησης της Θεοτόκου στα Ψαρά, από την εποχή που το νησί βρισκόταν στο απόγειο της οικονομικής τους ανάπτυξης και ο ιερός ναός του Αγ. Νικολάου. Επίσης το Παλαιόκαστρο και το σπίτι του Κωνσταντίνου Κανάρη.

1.2 Μουσεία

- Η βιβλιοθήκη του Κοραή και η συλλογή του στοχαστή στη Χίο. Στον πάνω όροφο βρίσκεται η Πινακοθήκη.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Χίου.
- Το Εθνολογικό και Λαογραφικό Μουσείο του Φίλιππου Αργέντη.
- Το κτίριο Εκθέσεων Ιουστινιάνι.
- Το Ναυτικό Μουσείο Χίου.
- Το Ναυτικό Μουσείο στο Μάρμαρο.
- Το Ναυτικό Μουσείο στην Οινούσσα.
- Η συλλογή μικροτεχνίας του Αντώνη Πάμου στην Οινούσσα.
- Το Λαογραφικό Μουσείο του Συλλόγου “Κοραής” στο Πυργί.

1.3 Παραδοσιακοί Οικισμοί

- Χίος
- Παλαιό Χωριό Καρδαμύλων
- Ναγός
- Αυγώνυμα
- Πυργί
- Ανάβατος

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις – Έθιμα

- Το Ομήρειο Πολιτιστικό Κέντρο Χίου φιλοξενεί συνεχώς πολιτιστικές εκδηλώσεις και εκθέσεις, όπως και το 1^ο Γυμνάσιο Χίου.
- Στη Χίο, την παραμονή της Πρωτοχρονιάς, αναβιώνει το έθιμο με τα αγιοβασιλιάτικα βαποράκια και τα παινέματα στην πλατεία της πόλης.
- Τα “Ομήρεια”, εκδηλώσεις λόγου στην “Πέτρα του Ομήρου”.
- Τα “Καρδαμύλια” πολιτιστικές εκδηλώσεις του ομώνυμου δήμου.
- Η γιορτή της “Μόστρας”, την τελευταία Κυριακή της Αποκριάς στα Θυμιανά, με αναπαραστάσεις από το διωγμό των πειρατών και παραδοσιακούς χιώτικους χορούς.
- Οι βραδιές χορού το καλοκαίρι στην πλατεία του χωριού Καρυές.
- Στις 22 Ιουνίου γιορτάζεται η επέτειος του ολοκαυτώματος των Ψαρών.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Αγιασμάτων Κεράμου στη Χίο.

2.2 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Οι υγροβιότοποι στη θέση Λήμνος και Πάρπαντα Χίου με νεροχελώνες και διάφορα πουλιά.
- Η βόρεια Χίος και οι νήσοι Οινούσσης έχουν καταφύγια θηραμάτων.

2.3 Σπήλαια

- Το σπήλαιο στο Άγιο Γάλα που βρέθηκαν ίχνη από τη Λίθινη Εποχή.

2.4 Μαρίνες

- | | |
|------------------|------------|
| • Χίος | • Λιμιά |
| • Λιμένας Μεστών | • Οινούσση |
| • Καρδάμυλα | • Ψαρά |

2.5 Κάμπινγκ – Παραλίες

- “Χίος” στον Αγ. Ισίδωρο.

III. ΝΟΜΟΣ ΣΑΜΟΥ

Ο νομός Σάμου περιλαμβάνει τα νησιά Σάμο, Ικαρία, Σαμιοπούλα και Φούρνοι, τα οποία βρίσκονται στο Ν. τμήμα του Β. Αιγαίου. Β. του νομού υπάρχει ο νομός Χίου, Ν. της Δωδεκανήσου, Δ. των Κυκλάδων και Α. οι ακτές της Μικρασίας, από τις οποίες η Σάμος απέχει μόλις 1 ναυτικό μίλι. Έχει έκταση 777 τετ. χλμ. και πληθυσμό 37.927 κατοίκους (0,4% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η Σάμος (ή Βαθύ), η οποία συνδέεται ακτοπλοϊκά και αεροπορικά με την υπόλοιπη χώρα. Το νησί φαίνεται ότι κατοικήθηκε από τους Πελασγούς, οι οποίοι καθιέρωσαν εκεί τη λατρεία της Ήρας. Η Σάμος είναι η πατρίδα του αστροφυσικού Αρίσταρχου και του μαθηματικού Πυθαγόρα.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία – Αξιοθέατα

- Στο Πυθαγόρειο, χτισμένο πάνω στα ερείπια της αρχαίας Σάμου, σώζονται τα λείψανα του τείχους της αρχαίας πόλης, όπου η περίμετρός του έφτανε τα 6.222 μ. Την οχύρωση ενισχύουν 35 πύργοι και μια τάφος όπου περιέκλειε το λόφο της Σπηλιανής και το Καστέλι, το λόφο του κάστρου, το Λογοθέτη και το λιμάνι. Στην είσοδο του Πυθαγορείου σώζονται τα ρωμαϊκά λουτρά. Επίσης το Ευπαλίνιο Όρυγμα (αρχαίο υδραγωγείο), ένα από τα μεγαλύτερα τεχνικά έργα της αρχαιότητας (6^{ος} π.Χ. αι.), το οποίο ολοκληρώθηκε από τον Πολυκράτη και είχε σκοπό να μεταφέρει νερό από την περιοχή των Αγιάδων στην πόλη. Από το αρχαίο θέατρο σώζονται ίχνη των κερκίδων. 8 χλμ. από το Πυθαγόρειο βρίσκεται το Ηραίο, επίσημο ιερό της Σάμου και Ιωνικό κέντρο λατρείας, όπου, σύμφωνα με την παράδοση γεννήθηκε και μεγάλωσε η θεά Ήρα. Οι τελευταίες ανασκαφές αποδεικνύουν πως στην περιοχή υπήρξε ζωή από το 2.500 π.Χ. ως τα τελευταία Υστεροελλαδικά Χρόνια. Μυκηναϊκός τάφος βρέθηκε κοντά στο χωριό Μύλοι, 9 χλμ. Δ. από το Ηραίο.
- Οι μονές της Ζωοδόχου Πηγής και της Αγ. Ζώνης και το εκκλησάκι του Αϊ – Γιάννη στο Βαθύ.
- Το κάστρο του Λαζάρους, καθώς και τμήματα του κάστρου της Λουλούδας στους Βουρλιώτες. Επίσης εκεί βρίσκονται το μοναστήρι της Παναγίας Βροντινής και το εκκλησάκι του Αϊ – Γιάννη.
- Η Πορφυριάς Σχολή, το Χατζηγιάννιο, η Μαθηματική Σχολή και το Ηγεμόνιο Μέγαρο στο Καρλόβασι. Επίσης τα Βυρσοδεψία, καθώς και η εκκλησία της Μεταμόρφωσης, κάτω από τα ερείπια βυζαντινού κάστρου, το μοναστήρι του Προφήτη Ηλία και η εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου.
- Το σπήλαιο του Πυθαγόρα στο Μαραθόκαμπο, όπου βρήκε καταφύγιο ο αρχαίος μαθηματικός διωκόμενος από τον τύραννο Πολυκράτη.
- Η εκκλησία της Σαραντασκαλιώτισσας και τα μοναστήρια της Ευαγγελίστριας και του Αγ. Ιωάννη Ελεήμονα στο Μαραθόκαμπο.
- Οι εκκλησίες της Παναγίας και του Αγ. Νικολάου στο Κοκκάρι.
- Το χωριό Μυτιληνιοί παρουσιάζει έντονο παλαιοντολογικό ενδιαφέρον, καθώς οι ανασκαφές έφεραν στο φως απολιθώματα ζώων που έζησαν 8 – 10 εκατομμύρια χρόνια πριν.
- Το μοναστήρι της Αγ. Τριάδας και οι εκκλησίες του Χριστού και των Αγ. Πάντων στους Μυτιληνιούς.
- Τα μοναστήρια του Τιμίου Σταυρού και της Μεγάλης Παναγίας στον Πύργο.
- Η εκκλησία της Αγ. Παρασκευής στη Χώρα Σάμου.
- Τα ερείπια της αρχαίας πόλης Δράκανος, 10 χλμ. από τον Αγ. Κήρυκο Ικαρίας, με τμήμα του τείχους ακρόπολης της Κλασικής Εποχής. Δίπλα στη Δράκανο βρίσκονται τα Θερμά, όπου σώζονται ερείπια από αρχαία λουτρά.
- Ο στρογγυλός πύργος στο Φάρο Αγ. Κήρυκου, κτίσμα Ελληνιστικής Εποχής.
- Οι εκκλησίες της Μητροπόλεως, του Αϊ – Νικόλα και του Αγ. Δημητρίου στον Αγ. Κήρυκο. Στην τελευταία υπάρχει καταπακτή που οδηγεί σε σπηλιά η οποία πρόσφερε καταφύγιο στους Ικαριώτες την εποχή των πειρατικών επιδρομών.
- Τα Παλάτια, έξω από την περιοχή Κάμπου, ερείπια βυζαντινών κτισμάτων (11^{ος} – 12^{ος} αι.) και η βυζαντινή εκκλησία της Αγ. Ειρήνης.
- Τα ερείπια της αρχαίας Οινόης στην περιοχή Κάμπου.
- Οι Αγ. Πάντες στον Εύδηλο και το κάστρο της Νικαρίας στο ύψωμα πάνω από τα Κοσσικά.
- Τα ερείπια και τα τείχη του ναού της Ταυροπούλου Αρτεμης στον όρμο Να του Αρμενιστή.
- Τα μοναστήρια Μόντες της Ευαγγελίστριας στο χωριό Χριστός των Ραχών.

1.2 Μουσεία

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Σάμου.
- Το Εκκλησιαστικό και Βυζαντινό Μουσείο Σάμου, το οποίο στεγάζεται στο μητροπολιτικό μέγαρο.

- Η Πινακοθήκη Σάμου που στεγάζεται στο Δημαρχείο.
- Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Σάμου.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Πυθαγορείου.
- Το Παλαιοντολογικό Μουσείο Μυτιληνίων. Εδώ υπάρχουν απολιθωμένα οστά και δόντια από ζώα που έζησαν πριν εκατομμύρια χρόνια, μερικά από τα οποία δεν υπάρχουν σήμερα, όπως ένα είδος ιππάριου σε εξέλιξη. Τα περισσότερα από αυτά πέρασαν από την Ασία στην Ελλάδα και την Ευρώπη, πριν ακόμη σχηματιστεί το Αιγαίο Πέλαγος.
- Το Αρχαιολογικό – Λαογραφικό Μουσείο Αγ. Κήρυκου Ικαρίας.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Κάμπου Ικαρίας.

1.3 Παραδοσιακοί Οικισμοί

- Μαραθόκαμπος
- Αγ. Κωνσταντίνος
- Πύργος
- Χώρα Σάμου

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις – Έθιμα

- Στο Πυθαγόρειο γίνεται το πανηγύρι των ψαράδων, τον Ιούνιο με ορχήστρα, χορευτικά συγκροτήματα, βόλτες με τα ψαροκάικα, ενώ προσφέρονται άφθονα ψάρια και κρασί. Πανηγύρι γίνεται και στις 21 Νοεμβρίου της Παναγίας Σπηλιανής, όπου μαζεύετε κόσμος από όλο το νησί για να προσκυνήσουν. Τέλος, κολυμβητικοί αγώνες και λιτανεία γίνεται στις 6 Αυγούστου όπου γιορτάζεται η μάχη της Μυκάλης.
- Μεγάλη γιορτή με παραδοσιακό γλέντι γίνεται στις 17 Ιουλίου για την απελευθέρωση της Ικαρίας από τους Τούρκους, στον Αγ. Κήρυκο.
- Τα “Ικάρια Ελευθέρια” από 14 ως 17 Ιουλίου, στον Εύδηλο.
- Η γιορτή κρασιού τον Αύγουστο στη Σάμο.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Στην περιοχή Ποταμίου Σάμου.
- Στα Θερμά Ικαρίας, του δήμου Αγ. Κήρυκου, πηγές γνωστές από την αρχαιότητα.
- Στα Θερμά Λευκάδος Ικαρίας.

2.2 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Η “Ρεματιά των Αηδονιών” στον Αγ. Κωνσταντίνο Σάμου, φιλοξενεί χιλιάδες πουλιά.
- Από τα Βοτσαλάκια Μαραθόκαμπου ξεκινάει μονοπάτι που οδηγεί στην κορυφή (1440 μ.) του ψηλότερου βουνού του Αιγαίου, Κερκετέα, με θέα προς τις Κυκλάδες και τα Δωδεκάνησα.
- Στο όρος Άμπελος (Καρβούνης) υπάρχει καταφύγιο θηραμάτων.

2.3 Σπήλαια

- Το σπήλαιο του Πυθαγόρα στο Μαραθόκαμπο.
- Το Κακοπέρατο σπήλαιο με σταλακτίτες, στο δρόμο προς τα Βοτσαλάκια Μαραθόκαμπου.
- Η σπηλιά του Τρυπιόβραχου, με σταλακτίτες και σταλαγμίτες στον Πύργο.

2.4 Μαρίνες

- Βαθύ
- Καρλόβασι
- Πυθαγόρειο
- Αγ. Κήρυκας
- Αρμενιστής
- Εύδηλος

12. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Ταυτότητα της περιφέρειας

Η περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου εκτείνεται σε μια τεράστια θαλάσσια ζώνη από τις ακτές της Απτικής (Μακρόνησος) έως τα νότια παράλια της Τουρκίας (Καστελόριζο). Αποτελείται από 79 νησιά, από τα οποία κατοικούνται τα 42. Η συνολική της έκταση είναι 5,286 χλμ² (ποσοστό 4% της επιφάνειας της Ελλάδας) και ο πληθυσμός της ανέρχεται σε 257.000 κατοίκους (βάση της απογραφής 1991, ποσοστό 2,5% του συνολικού πληθυσμού της χώρας). Αποτελείται από τους Νομούς Κυκλάδων και Δωδεκανήσου.

Κύρια έργα για την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιφέρεια

Ο προϋπολογισμός του ΠΕΠ για την ανάπτυξη της περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου ανέρχεται στο ποσό των 396 ECU ή 121 δις δρχ. με ποσοστό συμμετοχής στη χρηματοδότηση 59% από την ΕΕ και 41% από την ΕΔ.

- Μαρίνες Μυκόνου (25 δις) Ρόδου (7,5 δις) και Κώ (400 εκατ.)
- Κέντρα επισκευής διαχείμασης σκαφών αναψυχής Ρόδου (800εκ) Σύρου (1,6 δις)
- Δίκτυο καταφυγίων τουριστικών σκαφών Ν. Δωδεκανήσου (1 δις) και Ν. Κυκλάδων (1,7 δις) Αμοργού, Καλύμνου.
- Ανάπλαση ιστορικού κέντρου Ερμούπολης (1,05 δις)
- Κατασκευή υπογείων δικτύων μεσαιωνικής πόλης Ρόδου και στερέωση ιπποτικών οχυρώσεων πόλης Ρόδου (500 εκατ.)
- Ιαματικά λουτρά δήμου Κω (1,3 δις)
- Βιομηχανικό μουσείο Ερμούπολης (400 εκατ.)
- Ανάδειξη αρχαιολογικών χώρων Νάξου (400 εκατ.)
- Έργα ανάπτυξης νήσου Λέρου (3,5 δις)
- Έργα επέκτασης και βελτίωσης των αεροδρομίων Ρόδου, Κω, Μυκόνου, Σύρου, Σαντορίνη, Μήλου, Νάξου, Πάρου, Λέρου κ.α.
- Κατασκευή ελικοδρομίων σε μικρότερα νησιά όπως η Ανάφη, Σίκινος, Κίμωλος, Σέριφος, Νίουρος κ.α.
- Λιμενικά έργα στα κύρια λιμάνια (πχ. Ρόδος, Κως) αλλά και σε μικρότερα όπως των νησιών Τήνου (1,6 δις), Πάρου, Κάσου, Καλύμνου κ.α.
- Εργασίες στον αρχαιολογικό χώρο της Δήλου.
- Ανάπτυξη οικολογικού τουρισμού νήσου Θήρας (160 εκ.)
- Υποδομές Θεραπευτικού τουρισμού (Ιαματικές πηγές Καλλιθέας Ρόδου (467 εκ)).
- οδός Α/Δ – Ανατολικές ακτές Ρόδου (Γ φάση) (2,9 δις)
- Βελτίωση επαρχιακής οδού πόλης Κω – Κέφαλος νήσου Κω (894 εκ.)
- Βελτίωση επαρχιακής οδού Σορώνη – Αρχαία Κάμειρος νήσος Ρόδου (573 εκ.)

- Δασικά μέτρα Ν. Δωδεκανήσου (500 εκ.)
- Κατασκευή έργων στην είσοδο Ρόδου – Λίνδου (500 εκ.)
- Βελτίωση αγροτικής οδού Σποά – Όλυμπος νήσου Καρπάθου (488 εκ.)
- Διαπλάτυνση ασφαλτόστρωση επαρχιακού δρόμου Ποθια-Βαθύ Καλύμνου (460 εκ)
- Δρόμος Λαβάκια – Ανω Σύρος – Δήλι Ν. Σύρου.
- Αλιευτικό καταφύγιο Βλυχάδα Ν. Θήρας (773 εκ.)
- Επιβατικός λιμένας Παροικίας Πάρου (537 εκ.)
- Βελτίωση οδού: Χώρα – Μαγναναρί Ν. Ιου (500 εκ.)
- Περιφερειακός δρόμος Μυκόνου (484 εκ.)
- Κεντρικό Οδικό δίκτυο Ν. Τήνου (400 εκ.)
- Οδικό δίκτυο Α/Δ – Αγία Άννα – Αγιασο Νάξου (400 εκ.)
- Οδικό δίκτυο Πανόρμου – Μουτσούνας Νάξου (400 εκ.)
- Αστική και λιμενική ζώνη Παροικίας Πάρου και Νάξου 2^ο ΚΠΣ (170 εκ.)
- Ανάπλαση παραλίας και οικιστικού ιστού οικισμού Μαστιχαρίου κοινότητας Ασημάχειας Κω (2^ο ΚΠΣ) (435 εκ.)
- Ανάπλαση παραλίας. Πόθια Καλύμνου (2 ΚΠΣ) (270 εκ.)
- Δημιουργία παράκτιου πεζοδρομίου από ακτή Κανάρη της Λ. Ελευθερίας στη Ρόδο (ΕΤΕΡΠΣ) (84 εκ.)
- Διαμόρφωση ανάπλαση πλατεία λιμανιού Αγ. Αντωνίου και Μ. χωριού Τήλου (ΕΤΕΡΠΣ) (25 εκ.)
- Διαμόρφωση – πλακόστρωση κεντρικής παραλιακής πλατείας (πιάτσας) στο Δήμο Χάλκης (ΕΤΕΡΠΣ) (66 εκ.)
- Ανάδειξη περιοχής και Ι.Μ. Κοίμησης Θεοτόκου στους Λειψούς (ΕΤΕΡΠΣ) (60 εκ.)

I. ΝΟΜΟΣ ΚΥΚΛΑΔΩΝ

Ο νομός Κυκλάδων ορίζεται Δ από τις Α ακτές της Πελοποννήσου, ΒΔ από τις ακτές της Αττικής και της Εύβοιας, Α από τα νησιά των νομών Σάμου και Δωδεκανήσου, Ν από το Κρητικό Πέλαγος και Β από το κεντρικό Αιγαίο. Τα παρακάτω, κατά σειρά μεγέθους, νησιά είναι τα κυριότερα που αποτελούν το νησιωτικό σύμπλεγμα των Κυκλάδων: Νάξος, Άνδρος, Πάρος, Τήνος, Μήλος, Κέα, Άμοργός, Ιος, Κύθνος, Μύκονος, Σύρος, Σαντορίνη, Σέριφος, Σίφνος, Σίκινος, Ανάφη, Κίμωλος, Αντίπαρος, Φολέγανδρος, Μακρόνησος, Ηράκλειο, Γυάρος, Πολύαιγος, Κάρος, Ρήνεια, Δονούσα, Θηρασία, Σχοινούσα, Δεσποτικό, Κουφονήσι και Δήλος. Υπάρχουν και άλλα πολύ μικρότερα νησάκια και νησίδες όπως: Αννάες, Φαλκονέρα, Αλυδρος, Στρογγυλό, Τραγονήσι, Σεριφόπουλο, Καράβι, Παλαιά και Νέα Καμμένη, κ.α. Ο νομός έχει έκταση 2541 τετ. χλμ. και πληθυσμό 98900 κατοίκους (0,9% του πληθυσμού της χώρας).

Ο νόμος συνδέεται με την υπόλοιπη χώρα ακτοπλοϊκώς και αεροπορικώς, μέσω των αεροδρομίων των νησιών Μήλου, Σαντορίνης, Πάρου, Σύρου, Μυκόνου, Νάξου.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και βυζαντινά μνημεία – Αξιοθέατα

Αμοργός

- Το κάστρο του 13^{ου} αι. στην κορυφή του λόφου της Χώρας και ο Πύργος του Γάβρα.
- Τα ερείπια Ελληνιστικού πύργου στην περιοχή Τερχάκι.
- Η εκκλησία του Αγ. Γεωργίου Βασαλματίτη, με την πηγή από την οποία ανάβλυζε “αγίασμα” και λειτουργούσε υδρομαντείο.
- Το βυζαντινό μοναστήρι της Παναγίας Χοζοβιώτισσας, χτισμένο πάνω σε βράχο, το οποίο ίδρυσε το 1088 ο αυτοκράτορας Αλέξιος Κομνηνός.
- Η ακρόπολη πάνω στο ύψωμα Βίγλα στην Αιγιάλη.
- Τα ερείπια της αρχαίας πόλης Αρκεσίνης στην περιοχή Καστρί.
- Τα ερείπια της αρχαίας Μινώας στο λόφο στα Καταπολιανά. Στο χώρο του ναού του Απόλλωνα βρίσκεται η εκκλησία της Παναγίας Καταπολιανής.

Ανάφη

- Το Κάστρο, οι ανεμόμυλοι, οι εκκλησίες Κοίμησης Θεοτόκου, Τίμιου Σταυρού και Αγ. Νικολάου στη Χώρα.
- Η μαρμάρινη ρωμαϊκή σαρκοφάγος στο ξωκλήσι Παναγιά Δόκαρη,
- Τα ερείπια του ναού του Απόλλωνα και το μοναστήρι της Παναγίας Καλαμιώτισσας.

Ανδρος

- Το ερειπωμένο κάστρο και η εκκλησία της Παναγίας Παλατανής στη Χώρα.
- Το κυκλικό πενταόροφο, με θολωτή οροφή, πύργο του Αγ. Πέτρου, κτίσμα της Ελληνιστικής Εποχής έξω από το Γαύριο, το οποίο ήταν ένα από τα σημαντικότερα λιμάνια της αρχαιότητας, γνωστό την εποχή εκείνη για την εξόρυξη μαρμάρου.
- Τα μοναστήρια του Αγ. Νικολάου και της Αγ. Μαρίνας στα Αποίκια.
- Ο πύργος Μπίστη-Μουβέλα στις Στενιές.
- Το μοναστήρι της Ζωοδόχου Πηγής στο Μπατσι.
- Οι εκκλησίες του Ταξιάρχη στη Μεσαριά – και της κοίμησης της Θεοτόκου στο Μεσαθούρι.
- Τα χωριά Μένητες με τις “Πηγές του Διονύσου” που σύμφωνα με τη μυθολογία έτρεχαν κρασί.
- Τα ερείπια του Παλαιόκαστρου και το βυζαντινό μοναστήρι των Τριών Ιεραρχών στο Ορμο Κορθίου.
- Τα ερείπια της Αρχαίας Παλαιόπολης με απομεινάρια της αγοράς, των ναών, στοών και πολλών αντικειμένων. Εδώ ανακαλύφθηκε και το άγαλμα του Ερμή.

Κοντά βρίσκεται και ο αρχαιολογικός χώρος Ζαγόρια, ένας γεωμετρικός οικισμός.

Αντίπαρος

- Το κάστρο που εκτός από τον κεντρικό πύργο του, γύρω-γύρω είχαν χτιστεί διαδοχικοί δακτύλιοι με σπίτια, που χωρίζονται μεταξύ τους με στενά σοκάκια. Σήμερα διατηρούνται ελάχιστα.
- Τα νησάκια γύρω από την Αντίπαρο: Το Δεσποτικό, όπου ανασκαφές έφεραν στο φως τάφους Πρωτοκυκλαδικής Εποχής. Το Σαλλαγκό, στο οποίο ανακαλύφθηκαν ερείπια οικισμού Νεολιθικής Εποχής και το Ρευματονήσι, ιδιοκτησίας Γουλανδρή.

Δήλος

- Το ιερό νησί του Απόλλωνα διαθέτει μόνο αρχαιολογικούς χώρους, μνημεία 5.000 ετών. Ο αρχαιολογικός χώρος εκτείνεται σε όλο σχεδόν το πλάτος του νησιού, αρχίζοντας από τη Δ πλευρά, όπου ήταν και το ιερό λιμάνι. Από το λιμάνι, φαίνεται η ιερά οδός που οδηγούσε στο ιερό του Απόλλωνα. Υπάρχουν ερείπια τεσσάρων ναών του Θεού. Στα Α υπάρχει το ιερό των ταύρων ενώ στα Β τα θησαυροφυλάκια και η Στοά του Αντιγόνου. Στη ΒΔ γωνιά βρίσκεται το μικρότερο ιερό της Αρτέμιδας, με τον ιωνικό ναό της θεάς και ο Τάφος των δύο υπερβορείων παρθένων. Βορειότερα είναι η περιοχή της ιερής λίμνης με το Δρόμο των Λεόντων, το Λητώον, την Αγορά των Ιταλών και το Ίδρυμα των Ποσειδωνιαστών της Βηρυτού. Πιο πέρα υπάρχουν δείγματα σπιτιών και μια παλαιάστρα. ΒΑ της λίμνης βρίσκεται το Στάδιο και το Γυμνάσιο. Θαυμάσια ψηφιδωτά δάπεδα βρέθηκαν σε ορισμένα σπίτια. Ένας στενός πορθμός χωρίζει τη Δήλο από τη Ρήνεια, το μικρό νησάκι όπου έθαβαν τους νεκρούς, γεγονός που σημαίνει ότι στη Δήλο απαγορευόταν να γεννηθεί ή να πεθάνει κανείς. Σήμερα η διαμονή στο νησί είναι απαγορευμένη και δεν επιτρέπεται καμία προσέγγιση πέρα των ωρών λειτουργίας του αρχαιολογικού χώρου.

Ίος (ή Νιο)

- Η αρχαία πόλη, τα ερείπια του μεσαιωνικού κάστρου (1397) και οι γραφικοί ανεμόμυλοι στη χώρα.
- Στη θέση Πλακωτό θεωρείται ότι βρίσκεται ο “Τάφος του Ομήρου”.
- Οι εκκλησίες της Αγ. Ειρήνης και του Αγ. Γεωργίου στο Λιμάνι.
- Το αρχαίο υδραγωγείο και ο Πύργος Ελληνιστικής Εποχής στην Αγ. Θεοδότη.
- Τα ερείπια αρχαίου ναού στην περιοχή Ψάθης και τα ερείπια του μεσαιωνικού κάστρου στο ύψωμα του Παλαιοκάστρου.

Κέα (ή Τζια)

- Η ακρόπολη της Ιουλίδας (Κέας), στη θέση του μεσαιωνικού κάστρου, και ο Λέοντας της Κέας, γλυπτό που χρονολογείται από τα Αρχαϊκά Χρόνια.
- Εξω από τη Χώρα, ο τριώροφος ελληνιστικός πύργος και τα μοναστήρια της Αγ. Μαρίας και του Αγ. Παντελεήμονα.

- Τα ερείπια του τείχους της αρχαίας Κορρησίας και των πύργων στον Αγ. Σάββα και την Αγ. Τριάδα.
- Η αρχαία Καρθαία στην κοίτη του χειμάρρου Βαθυπόταμου, όπου σώζονται τα τμήματα του τείχους, τα θεμέλια των ναών της Αθηνάς, του Απόλλωνα, της Δήμητρας.
- Η περιοχή Κεφάλας με ευρήματα και τάφους της Νεολιθικής Εποχής και το μοναστήρι της Παναγιάς Καστριανής έξω από τον Οτζιά.
- Ο οικισμός της Εποχής του Χαλκού με σημαντικότερα ευρήματα στο Βουρκάρι.
- Τα λείψανα της ακρόπολης της αρχαίας πόλης Ποιήεσσας στο σημερινό οικισμό Πησσές.

Κίμωλος

- Το Κάστρο μέσα στη χώρα, ο μητροπολιτικός ναός της Παναγιάς Οδηγήτριας, η εκκλησία του Χριστού και το Αφεντάκειο Ίδρυμα.
- Στην περιοχή Πράσα γίνεται εξόρυξη Κιμωλίας.
- Στον πυθμένα της θάλασσας του νησιού Δασκαλιό υπάρχουν ερείπια και τάφοι μιας ολόκληρης αρχαίας πύλης.
- Η αρχαία πόλη, Ελληνικά, στην ακτή Κοφτού.

Κύθνος

- Το Αιολικό Πάρκο, όπου λειτουργούν ανεμόμυλοι με αιολική ενέργεια κοντά στη Χώρα.
- Το μοναστήρι της Παναγιάς Νικούς, τα αρχαία γλυπτικά κομμάτια δίπλα στην εκκλησία της Αγ. Τριάδας και οι εκκλησίες του Αγ. Σάββα και της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα στη Χώρα.
- Η εκκλησία της Παναγιάς Φλαμπουριανής στο Μέριχα.
- Η εκκλησία του Αγ. Μηνά στη Δρυόπιδα.
- Το κάστρο της Κατακέφαλου στα Λουτρά.
- Η εκκλησία της Παναγιάς Κανάλας στο ομώνυμο χωριό.

Μήλος

- Το βενετσιάνικο κάστρο (13^ο αι), η εκκλησία της Παναγιάς Σχοινιώτισσας και η Μητρόπολη στην Πλάκα.
- Οι εκκλησίες της Κοίμησης Θεοτόκου, Αγ. Χαραλάμπους και Αγ. Τριάδας στον Αδάμαντα.
- Η αρχαία Φυλακωπή στην Απολλωνία με ευρήματα που αποδεικνύουν ότι ήταν η πρώτη πόλη που ανήκει στην πρωτοκυκλαδική Εποχή.
- Οι κατακόμβες, στο χωριό Κλήμα, με μήκος διαδρομών 185 μ. Εκεί οι πρώτοι χριστιανοί έβρισκαν καταφύγιο από τους διωγμούς και έθαβαν σε συρταρωτούς τάφους τους νεκρούς τους. Επίσης, κοντά στα ερείπια του θεάτρου (3^ο αι.) ανακαλύφθηκε το 1820 το άγαλμα της θεάς Αφροδίτης, που φυλάσσεται στο μουσείο του Λούβρου.
- Τα ορυχεία του θείου, τα μεσαιωνικά κατάλοιπα της παλιάς πόλης και η εκκλησία της Παναγιάς Πορτιανής στα Ζεφύρια.

Μύκονος

- Το νεοκλασικό κτίριο του Δημαρχείου (τέλη 18^{ου} αι.) και η εκκλησία της Παναγίας Παραπορτιανής στη χώρα.
- Η συνοικία Αλευκάντρα.
- Οι τρεις πύργοι Ελληνιστικής Εποχής και το “Πηγάδι του Γιάνναρου” στον Πλατύ Γιαλό.
- Τα μοναστήρια της Παναγίας Τουρλιανής (1542) και του Παλαιοκάστρου στην Ανω Μερά.

Νάξος

- Η πύλη του ναού Απόλλωνα (6^ο π.Χ.) που ονομάζεται από τους ντόπιους “Πορτάρα” στη Χώρα.
- Το κάστρο στη Χώρα και, μέσα σ’ αυτό, η βενετσιάνικη εκκλησία, το κτίριο της Σχολής Καλογραιών, η Μητρόπολη των Ρωμαιοκαθολικών, η κατοικία του καθολικού επισκόπου και τα ερείπια από το ανάκτορο του Μάρκου Σανούδου.
- Η Παναγία Βλαχερνιώτισσα, η Μητρόπολη, το μοναστήρι του Αγ. Ιωάννη Χρυσοστόμου και το εκκλησάκι του Θεολόγου, πάνω σε βράχο, στη Χώρα.
- Οι πύργοι Ζευγώλη και Μπαρδάνη, με το οικόσημο των λεόντων, και οι εκκλησίες της Παναγίας Απεραθίτισσας και Φαναριώτισσας στην Απείρανθο.
- Ο κολοσσιαίος μαρμάρινος ημιτελής Κούρος (6^ο π.Χ. αι.) ύψους 10,5μ., τα αρχαία λατομεία μαρμάρου και το μοναστήρι της Παναγίας στον Απόλλωνα.
- Οι εκκλησίες του Αγ. Αρσενίου, Αγ. Νικολάου και Αγ. Ιωάννης Προδρόμου στον Αγ. Αρσένιο.
- Οι πύργοι του Λαρίτζι και του Χειμάρρου στο Φιλότι.
- Τα απομεινάρια των μυκηναϊκών τάφων και το βυζαντινό μοναστήρι του Υψηλού στις Εγγάρες.
- Τα Σμυριδωρυχεία στην Κορωνίδα.
- Οι πύργοι του Μάρκου Σανούδου, του Μαυρογένη, του Ντε Μαρί και του Φραγκόπουλου, οι νερόμυλοι και οι εκκλησίες των Αγ. Αποστόλων και της Μεταμόρφωσης στους Μελάνες.
- Ο πύργος Γκράτσια και Μπαρότση στο Χαλκί.
- Στο Σαγκρί, ο πύργος του Σομάρπα, το μοναστήρι του Αγ. Ελευθερίου και οι εκκλησίες του Αγ. Νικολάου, της Καλοταρίτισσας και του Αγ. Ιωάννη, η οποία είναι χτισμένη πάνω στα ερείπια του ναού της Δήμητρας (6^{ος} αι, π.Χ.)
- Η εκκλησία της Παναγίας Τριποδώτισσας και τα ερείπια του Παλαιόπυργου της Πλάκας στους Τρίποδες, χωριό το οποίο πήρε το όνομα του από το αρχαίο τρίποδα που βρέθηκε εδώ.

Πάρος

- Η παροχή του Κάστρου στο κέντρο της Παροικιάς, όπου μέσα υπάρχουν τα θεμέλια του αρχαίου ναού της Δήμητρας. Στην κορυφή του σώζονται τα ερείπια της εκκλησίας του Χριστού (13^{ου} αι.)
- Η εκκλησία της Εκατονταυλιανής και τα μοναστήρια της Λαγγουβάρας και του Χριστού στην Παροικιά.
- Τα ερείπια του κάστρου (15^{ος} αι.) στην είσοδο του λιμανιού της Νάουσας, οι Νερόμυλοι και οι εκκλησίες του Αγ. Αθανασίου, Αγ. Ιωάννη, Μεταμόρφωσης, Αγ.

Νικολάου και Αγ. Γεωργίου. Εξω από την Νάουσα τα μοναστήρια του Αγ. Ανδρέα και Αγ. Ιωάννη.

- Τα ερείπια αρχαίας πόλης στο βυθό της θάλασσας κοντά στο χωριό Αγκαιριά.
- Τα ερείπια πύργου, από την εποχή του Χαλκού, στην περιοχή Πυργακιού.
- Τα αρχαία λατομεία λίγο έξω από τις Λεύκες, η εκκλησία της Αγ. Τριάδας και τα μοναστήρια των Αγ. Ιωάννη Καπάρου και Θεολόγου και της Παναγίας Θαψάνων.
- Ο λόφος του Κέφαλου, στην κορυφή του οποίου υπάρχουν ερείπια κάστρου (1500) και το μοναστήρι του Αγ. Αντωνίου στη Μάρπησσα.

Σαντορίνη (Θήρα)

- Τα βενετσιάνικο κτίριο Γκίζι στα Φηρά.
- Το εκκλησάκι του Προφήτη Ηλία στο ψηλότερο σημείο του νησιού.
- Το νησάκι της Θηρασίας και της Νέας Καμμένης, όπου υπάρχει ο κρατήρας του ηφαιστείου από όπου βγαίνουν θειάφι και θερμά αέρια.
- Ο αρχαιολογικός χώρος στο Ακρωτήρι. Από τις ανασκαφές βρέθηκε ένας ολόκληρος προϊστορικός οικισμός που κατακτήθηκε γύρω στα 3.000 π.Χ. και καταπλακώθηκε από την ηφαιστειακή τέφρα. Έχουν ανασκαφεί διώροφα και τριώροφα σπίτια, ανέγγιχτα σκαλοπάτια, τείχη, πλούσια συλλογή ευρημάτων και αντικειμένων καθημερινής χρήσης που δίνουν πληροφορίες για τη ζωή του νησιού.
- Ο τετράγωνος πύργος στον Εμπορείο
- Το μοναστήρι του Αγ. Νικολάου και η εκκλησία του Αγ. Γεωργίου στο Ημεροβίγλι.
- Τα ερείπια αρχαίων κτισμάτων, κοντά στη θάλασσα και η εκκλησία της Επισκοπής στο Καμάρι.
- Το οινοποιείο της εταιρείας Μπουτάρη και η Παναγία των Εισοδίων στο Μεγαλοχώρι.
- Τα ερείπια από την αρχαία πόλη της Θήρας (8^{ος} αι. π.Χ.) αναφορικά στο Μέσα Βουνό στην Περίσσα. Οι ανασκαφές έφεραν στο φως οικοδομικά συγκροτήματα σπιτιών διαφόρων εποχών, αγορές, θέρμες, θέατρα, ιερά, την κατοικία του Πτολεμαίου του Ευεργέτου, τάφους κλπ. Στους γύρω βράχους υπάρχουν σκαλισμένες σε αρχαίο θηραϊκό αλφάβητο ονομασίες του θεού Απόλλωνα και ονομαστά ανδρικά και εφηβικά αγάλματα.
- Το εκκλησάκι του Αϊ – Γιάννη στο Μονόλιθο.
- Το μοναστήρι του Προφήτη Ηλία (1711), και το Θεοτακάκι (10ος αι.) και το μεσαιωνικό κάστρο στον Πύργο.

Σέριφος

- Το κάστρο στην κορυφή του λόφου και η εκκλησία του Αγ. Αθανασίου στη Χώρα.
- Τα ερείπια του ελληνιστικού πύργου, το κάστρο της Γριάς και η γέφυρα στον Κουτάλα, την οποία χρησιμοποιούσαν για τη φόρτωση των μεταλλευμάτων από την εξόρυξη σιδήρου.
- Οι Αρχαίοι τάφοι, το νεοκλασικό κτίριο του 1880 και η εκκλησία του Αγ. Ιωάννη του Προδρόμου στο Μεγάλο Λιβάδι.
- Οι εκκλησίες της Παναγίας και του Αγ. Στεφάνου στην Παναγιά.

- Το μοναστήρι των Ταξιαρχών, 8 χλμ. από τη Χώρα.

Σίκινος

- Η Επισκοπή, τα αρχαία λείψανα της οποίας εικάζεται ότι είναι από το ναό του Πυθίου Απόλλωνα.
- Τα αρχοντικά και οι ανεμόμυλοι της Χώρας.
- Η εκκλησία της Παντάνασσας και το μοναστήρι της Ζωοδόχου Πηγής στη Χώρα.

Σίφνος

- Η εκκλησίες Παναγία Γερανοφόρα, Αγ. Σώστης και Αγ. Σπυρίδωνας στην Απολλωνία, το όνομα της οποίας οφείλεται στο θεό Απόλλωνα που λατρευόταν εκεί στα χρόνια της αρχαιότητας.
- Το μοναστήρι του Θεολόγου του Μουγγού στην ομώνυμη ιδιόκτητη περιοχή.
- Το σπίτι του ποιητή Γιάννη Γρυπάρη, τα αρχοντικά και οι εκκλησίες Παναγία Αμμου και Παναγία Κόγχη στον Αρτέμωνα.
- Οι εκκλησίες της Αγ. Μαρίας και Αγ. Συμεών και το μοναστήρι της Παναγίας “Τόσο Νερό” στις Καμάρες.
- Τα αρχαιολογικά ευρήματα από τη Νεώτερη Εποχή του Χαλκού στο Κάστρο. Επίσης οι εκκλησίες Αγ. Ελεούσα, Αγ. Δημήτριος και Αγ. Σαράντα.
- Το παλιό λιμάνι Σεράλια όπου σώζονται τα λείψανα μεσαιωνικών λιμενικών έργων.
- Το μοναστήρι της Παναγίας “Το Βουνό” στον Πλατύ Γιαλό.
- Το μοναστήρι των Ταξιαρχών στο Βαθύ.
- Το μοναστήρι της Βρύσης στα Εξάμπελα, από όπου κατάγονται ο ποιητής Αριστομένης Προβελέγγιος και ο Νικόλαος Τσελεμεντές.
- Τα μοναστήρια του Προφήτη Ηλία του Ψηλού και του Αγ. Ανδρέα, στην τοποθεσία όπου βρέθηκαν λείψανα από την προϊστορική εποχή.
- Το μοναστήρι της Παναγίας στη Χερσόνησο της Χρυσοπηγής.

Σύρος

- Η Πλατεία Μιαούλη με τον ανδριάντα του ναύαρχου Μιαούλη το νεοκλασικό κτίριο του Δημαρχείου και τη Λέσχη “Ελλάς” στην Ερμούπολη. Επίσης, το Δημοτικό Θέατρο “Απόλλων” (1861), που είναι μικρογραφία της Σκάλας του Μιλάνου, και η συνοικία Βαπόρια με τα αρχοντικά και το μνημείο του “Αταφου Στρατιώτη”. Οι εκκλησίες του Αγ. Νικολάου, της Ανάστασης και της Μητρόπολης.
- Ο αρχαιολογικός χώρος της Χαλανδριανής, όπου οι ανασκαφές έφεραν στο φως πολύ σημαντικά ευρήματα του Πρωτοκυκλαδικού Πολιτισμού, ενώ Β του αρχαιολογικού χώρου υπάρχουν τα λείψανα από την οχύρωση της προϊστορικής ακρόπολης. Ακόμη στο ακρωτήριο Γράμματα, υπάρχουν σκαλισμένα πάνω στο βράχο επιγραφές από τους Αρχαϊκούς Χρόνους και μετέπειτα, από ναυτικούς που σώζονταν από ναυάγια.
- Ο καθολικός καθεδρικός ναός του Αγ. Γεωργίου, τα μοναστήρια των Ιησουϊτών και των Καππουκίνων και το Δημαρχείο στην Ανω Σύρο.
- Στην Κυπερούσσα υπάρχουν οι τελειότερες και πιο εντυπωσιακές ξερολιθιές της Σύρου.

- Τα ερείπια του μικρού φρουρίου που βρίσκονται στο λόφο της Αγ. Πακούς, όπου υπήρχε η αρχαία ακρόπολη με τα βασιλικά ανάκτορα στο χωριό Γαλησσάς, ένα από τα αρχαιότερα βασίλεια του Αιγαίου.
- Τα εκκλησάκια του Αγ. Κυριάκου στο Δανακό και του Αγ. Στεφάνου μέσα στο σπήλαιο.
- Το μοναστήρι της Αγ. Βαρβάρας, όπου λειτουργεί εργαστήριο υφαντικής, στο Κίνι.
- Η εκκλησία του Αϊ – Γιάννη και τα αρχοντικά της Ποσειδωνίας (ή Ντελαγκράσιας), με εξέχοντα του Λαδόπουλου, του Τσιροπινά κ.α.

Τήνος

- Η εκκλησία της Ευαγγελίστριας με τη θαυματουργή εικόνα, που κατασκευάστηκε κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης από τον αρχιτέκτονα Ευστράτιο στην Τήνο.
- Οι μοναδικοί σε αρχιτεκτονική δομή Περιστεριώνες της Τήνου.
- Το ιερό του Ποσειδώνα και της Αμφιτρίτης, όπου γίνονταν οι λατρείες των δύο θεών στην Κιάνα.
- Το κωδωνοστάσιο της καθολικής εκκλησίας του Τιμίου Σταυρού, το παλαιότερο της Τήνου στο Κτικάδο.
- Το ξωκλήσι του Αγ. Αθανασίου και το μοναστήρι της Παναγίας Καταπολιανής στα Ιστέρνια. Οι Εκκλησίες του Αγ. Δημητρίου και Αγ. Νικολάου, το Σχολείο Καλών Τεχνών, η μαρμάρινη βρύση και τα εργαστήρια γλυπτικής στον Πύργο, ένα από τα πιο αρχαία χωριά των Κυκλάδων, πατρίδα και του Γιαννούλη Χαλεπά.
- Οι εκκλησίες της Αγ. Τριάδος και Αγ. Αικατερίνης, ο ανεμόμυλος και οι περιστεριώνες (πάνω από 200) φτιαγμένοι από το υλικό του τόπου, τον σχιστόλιθο, στον κάμπο.
- Η εκκλησία τους Αγ. Ιωάννη, έξω από την οποία υπάρχει ένας κίονας από το ιερό του Ποσειδώνα στην Κώμη.
- Η εκκλησία του Αγ. Ζαχαρία στην Καλλονή και οι μονές των Ιησουϊτών (1661) και των Ουρσουλινών (1862) στα Λουτρά.
- Η εκκλησία του Αγ. Αντωνίου και το μοναστήρι του Κεχροβουνίου στη Στενή.
- Οι εκκλησίες του Αγ. Ιωάννη Θεολόγου, της Αγ. τριάδος και της Θεοσκέπαστης στο Φαλατάδο και η εκκλησία της Παναγίας Ξεσκλαβώστρας στον Κέχρο.
- Η Καθολική Μητρόπολη και η εκκλησία των Αγ. Πέτρου και Παύλου στην Ξυνάρα.
- Το ξώμπουργο, ένα βραχώδης λόφος σε υψόμετρο 640μ., όπου ήταν χτισμένη η ακρόπολη, νοτίως της οποίας αναπτύχθηκε η γεωμετρική – αρχαϊκή και κλασική πόλη μέχρι τον 5^ο αι. και αργότερα το ενετικό Burgo.

Φολέγανδρος

- Στο ύψωμα του Παλαιοκάστρου σώζονται λείψανα από αρχαίο ναό αφιερωμένο στον Απόλλωνα.
- Το Κάστρο (1212), χτισμένο από το Μάρκο Σανούδο πάνω στο γκρεμό στη χώρα. Στη συνοικία του κάστρου οι εκκλησίες της Ελεούσας, Αγ. Σοφίας και Παντάνασσας.

- Η Μητρόπολη του Αγ. Νικολάου, ο Ταξιάρχης, η δίδυμη εκκλησία της Αγ. Αικατερίνης και του Αγ. Αντωνίου και η εκκλησία της Παναγίας στη θέση του αρχαίου ναού.
- Τα αρχαία λείψανα της Χρυσοσπηλιάς.

Μικρές ανατολικές Κυκλάδες (Δονούσα, Ηρακλεία, Κουφονήσια, Σχοινούσα, Κέρος)

- Τα ερείπια του οικισμού της γεωμετρικής εποχής και το εκκλησάκι του Τιμίου Σταυρού της Παναγίας και του Αγ. Γεωργίου στη Δονούσα. Επίσης, στο υψηλότερο σημείο του νησιού, τον Πάπα διακρίνεται η σκιά ενός αγγλικού ναυαγίου που συνέβη κατά τον Β Παγκόσμιο πόλεμο.
- Τα ερείπια του κάστρου του Ηρακλή στην Ηρακλεία.
- Η εκκλησία της Παναγίας Ακαθής στη Σχοινούσα.

1.2 Μουσεία

- Ο Πύργος του Γάβρα στην Αμοργό λειτουργεί ως μουσείο.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο στην Κατάπολα Αμοργού.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Ανδρου. Η Αρχαιολογική Συλλογή Παλαιόπολης Ανδρου
- Το ναυτικό Μουσείο Ανδρου
- Το Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης Ιδρύματος Βασίλης και Ελίζας Γουλανδρή στην Ανδρο.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Δήλου.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Κέας, όπου εκτίθεται το ακέφαλο άγαλμα της Νίκης.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο στην Πλάκα Μήλου.
- Το Ιστορικό, Λαογραφικό Μουσείο στην Πλάκα Μήλου.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Μυκόνου.
- Το Λαϊκό Μουσείο Μυκόνου.
- Το Ναυτικό Μουσείο Μυκόνου.
- Το μικρό μουσείο που λειτουργεί στην αυλή του μοναστηρίου Παναγίας Τουρλιανής στα Ανω Μερά Μυκόνου.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Νάξου.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο στην Απείρανθο Νάξου.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο στην Παροικία Πάρου
- Το Λαογραφικό Μουσείο στις Λεύκες Πάρου.
- Το Βυζαντινό Μουσείο στην εκκλησία του Αγ. Νικολάου στη Νάουσα Πάρου.
- Η παραδοσιακή λαογραφική έκθεση του ψαρά Μπενέτου Εκιακά στην Αλυκή Πάρου.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο στα Φηρά Σαντορίνης.
- Το Ναυτικό Μουσείο Σαντορίνης στην Οία.
- Η έκθεση στο Βενετσιάνικο κτίριο Γκίζι στα Φηρά Σαντορίνης.
- Η λαογραφική συλλογή στον Πύργο Σαντορίνης.
- Το Λαογραφικό Μουσείο στην Κάτω Χώρα Σερίφου.
- Το Λαογραφικό Μουσείο στην Απολλωνία Σίφνου.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο στο Κάστρο Σίφνου.

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο στο Δημαρχείο της Ερμούπολης Σύρου.
- Το Μουσείο του μουσικοσυνθέτη Μάρκου Βαμβακάρη στο Δημαρχείο της Ανω Σύρου.
- Το Κέντρο Ιστορικών μελετών Ανω Σύρου.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Τήνου.
- Μέσα στο Ναό του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου στην Τήνο λειτουργούν η Πινακοθήκη, το Μαυσωλείο της “Ελλης” το Μουσείο Αντωνίου Σώχου, το Σκευοφυλάκιο, το Μουσείο Τηνίων καλλιτεχνών και η Εκθεση Εκκλησιαστικών κειμηλίων και εικόνων.
- Το Μουσείο Καλλιτεχνών στην Ιστέρνια Τήνου.
- Το Μουσείο Χαλεπά και το Μουσείο Πανορμιτών καλλιτεχνών στον Πύργο Τήνου.
- Το Μουσείο στο μοναστήρι Κεχροβουνίου στη Στενή Τήνου.
- Το Αρχείο των καθολικών της Τήνου στην Ξυνάρα,
- Το Λαογραφικό Μουσείο στην Ανω Μεριά Φολέγανδρου.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- | | |
|--------------------|---------------------------|
| • Χώρα Ανάφης | • Μεγαλοχώρι Σαντορίνης |
| • Συνέτι Ανδρου | • Φοινικά Οίας Σαντορίνης |
| • Μπάτσι Ανδρου | • Αρτεμώνας Σίφνου |
| • Αγ. Θεοδέτη Ιου | • Κάστρο Σίφνου |
| • Κέα | • Ανω Σύρος |
| • Δρυόπιδα Κύθνου | • Πύργος Τήνου |
| • Απείρανθος Νάξου | • Σωρός Αντίπαρου. |
| • Φιλότι Νάξου | |

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις – Έθιμα

- Το μεγάλο πανηγύρι στο μοναστήρι της Χοζοβιώτισσας της Αμοργού στις 21 Νοεμβρίου, όπου μαζεύεται όλο το νησί και σύμφωνα με το έθιμο προσφέρεται τηγανιτός μπακαλιάρος και ψάρια.
- Οι καλοκαιρινές εκδηλώσεις “Γαυριωτικά” στο Γαύριο και “Κορθιανά” στο Κόροιο Ανδρου.
- Το παραδοσιακό πανηγύρι στις 29 Αυγούστου στον Αϊ – Γιάννη τον Κάλαμο στην Ιο.
- Τα “Σιμωνίδεια”, το πρώτο 20ήμερο του Αυγούστου στην Κέα.
- Οι Απόκριες στην Χώρα Κύθνου, όπου γιορτάζονται με ξεχωριστό τρόπο.
- Η Λειτουργία που γίνεται στις 9 Ιουνίου στις Κατακόμβες στο Κλήμα Μήλου.
- Η μεγάλη γιορτή των ψαράδων στις 30 Ιουνίου στη Χώρα Μυκόνου.
- Το 3ήμερο πανηγύρι του Δεκαπενταύγουστου (13-16 Αυγούστου) στο Φιλότι Νάξου.
- Η έκθεση παριανής τέχνης το καλοκαίρι στην Παροικία Πάρου.
- Η εορτή των Εννιάμερων της Παναγίας, η αναπαράσταση της επιδρομής των πειρατών και το παραδοσιακό γλέντι στις 23 Αυγούστου στη Νάουσα Πάρου.

- Το φεστιβάλ κλασσικής μουσικής τον Αύγουστο και Σεπτέμβριο στα Φηρά Σαντορίνης.
- Το μεγαλύτερο πανηγύρι της Σαντορίνης στο εκκλησάκι του Προφήτη Ηλία στις 20 Ιουλίου στα Φηρά.
- Το 3ήμερο πανηγύρι το Δεκαπενταύγουστο στην Παναγία Σερίφου.
- Την τελευταία Κυριακή των Αποκριών γίνεται ο χορός του κυρ-Βορριά, ένα παλιό σιφνέικο έθιμο στον Αρτέμονα Σίφνου.
- Τα “Απανωσύρια”, κάθε δύο χρόνια στην Ανω Σύρο.
- Το πανηγύρι του Δεκαπενταύγουστου στη Βάρη Σύρου, το οποίο συνδυάζεται με τη μεγάλη γιορτή της υποδοχής των τουριστών στον όρμο, με πλήθος από ανθοστόλιστα πλοιάρια,
- Το μεγάλο προσκύνημα που γίνεται το Δεκαπενταύγουστο προς τιμήν της Παναγίας στο Ναό του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου στην Τήνο. Παράλληλα γιορτάζεται και ο τορπιλισμός της “Ελλης”. Μεγάλη γιορτή γίνεται και στις 25 Μαρτίου, του Ευαγγελισμού.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Οι πηγές Σάριζα στα Αποίκια, 4 χλμ. δυτικά της Χώρας Ανδρου.
- Στα Λουτρά, 4,5 χλμ. από τη Χώρα Κύθνου, πηγές γνωστές από την αρχαιότητα.
- Στον Αδάμαντα Μήλου.
- Στην περιοχή Πράσα της Κιμώλου.
- Η πηγή στο βάθος μιας μικρής σπηλιάς στον Σύριγγα Ανω Σύρου με πολύ υγιεινό νερό.

2.2 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Το νησάκι Αντίμηλος έχει χαρακτηριστεί Εθνικός Δρυμός για την προφύλαξη ενός σπάνιου αίγαγρου.
- Ενα μόνο θέαμα αποτελούν οι χιλιάδες μικρές αχονιάδες που στολίζουν το βυθό της μικρής λίμνης που βρίσκεται πίσω από την ωραιότερη παρουσία της Μήλου στη Χιβαδολίμνη.
- Στις Αγκαθωπές Σύρου ανθίζουν το καλοκαίρι σε ασυνήθιστη αφθονία θαλασσόκρνοι, που μαρτυρούν ότι εδώ υπήρχε πλούσιο οικοσύστημα και πέρασμα μεταναστευτικών πουλιών.
- Η περιοχή Βώλαξ της Τήνου θρίβει από φυσικούς ογκόλιθους, ένα μοναδικό τοπίο φυσικής ομορφιάς πολλοί από τους οποίους σχηματίζουν διάφορες μορφές.
- Καταφύγια θηραμάτων υπάρχουν στην Φολέγανδρο, στη Σίκινο (Ανατολική μέχρι Δυτική), στη Σίφνο (προφήτης Ηλίας μέχρι δυτικές ακτές), στη νότια Σέριφο, στην Ανατολική Κέα, στην Κεντρική και Νότια Νάξο (Ζεός και Βίγλα έως Μαυροβούνι).

2.3 Σπήλαια – Φαράγγια

- Το σπήλαιο “Χάος” στο Αλαδινό Ανδρου
- Το σπήλαιο στο λόφο του Αγ. Ιωάννη, σε υψόμετρο 350μ. στην Αντίπαρο. Εδώ υπάρχουν πολλοί σταλακτίτες και σταλαγμίτες, ενώ πάνω σε ένα σταλαγμίτη είναι χαραγμένη με λατινικά μια επιγραφή που αναφέρει: “Εδώ ο ίδιος ο Χριστός γιόρτασε καταμεσής της νύχτας του 1673”. Έχει ύψος 8μ. και ονομάζεται “Αγία Τράπεζα”.
- Το σπήλαιο στην περιοχή Βρωμολίμνης στην Κίμωλο.
- Το σπήλαιο Καταφίας, αναξιοποίητο αν και πλούσιο σε σταλακτίτες, στη Δρυόπιδα Κύθου.
- Η σπηλιά του Παπάφραγκα στην Απολλωνία Μήλου, η οποία αποτελείται από τρία συνεχόμενα σπήλαια. Χαρακτηριστικό είναι ότι σε βάθος κάποιων μέτρων κάτω από τη θάλασσα το νερό είναι πόσιμο.
- Στις νότιες ακτές της Μήλου βρίσκονται τα σπήλαια Κλέφτικο, Συκιά, Θαλασσινά Μετέωρα και Σμαραγδένια Σπήλαια.
- Το σπήλαιο του Ζα (όρος Ζευς, ύψους 1001μ.) με τους σπάνιους σταλαγμίτες, όπου έχουν βρεθεί σημαντικότερα ευρήματα προϊστορικής εποχής – στο Φιλότι Νάξου.
- Το σπήλαιο Κουταλά στη Σέριφο, με σταλακτίτες και σταλαγμίτες σε παράξενα σχήματα, που μαρτυρούν ότι ήταν τόπος λατρείας κατά την αρχαιότητα.
- Ο Κατακέφαλος είναι βουνό της Σύρου γεμάτο σπηλιές και φαράγγια.
- Το σπήλαιο των Γαστριών, 1χλμ. Δ της Κιόνας Τήνου, ανάμεσα στα παραθαλάσσια βράχια του ομώνυμου ακρωτηρίου. Έχει μήκος 50μ. και στο εσωτερικό του, εκτός από τις επιγραφές, υπάρχει ένα ιδιόμορφο ημικυκλικό κτίσμα.
- Η Χρυσοσπηλιά με τους σταλαγμίτες, σταλακτίτες και τα αρχαία λείψανα και το σπήλαιο του Γεωργίτη στον Καραβοστάση Φολέγανδρου.
- Η σπηλιά του Αϊ – Γιάννη με τους σταλακτίτες και τη μικρή λίμνη με το πόσιμο νερό στο νησάκι Ηρακλειά.

2.4 Μαρίνες

- | | |
|------------------------|----------------------------|
| • Αιγιάλη Αμοργού | • Παλιό Λιμάνι Σαντορίνης |
| • Κατάπολα Αμοργού | • Λιβιάδι Σέριφου |
| • Χώρα Ανάφης | • Αλοπρόνοια Σίκινου |
| • Γαύρια Ανάφης | • Καμάρες Σίφνου |
| • Γαύριο Ανδρου | • Ερμούπολη Σύρου |
| • Αντίπαρος | • Φοίνικας Σύρου |
| • Λιμάνι Ιου | • Βάθι Σίφνου |
| • Κορρησία Κέας | • Λιμάνι Τήνου |
| • Βουρκάρι Κέας | • Καραβοστάσης Φολέγανδρου |
| • Αδάμαντας Μήλου | • Λιμάνι Δονούσας |
| • Αγ. Στέφανος Μυκόνου | |
| • Παροικία Πάρου | • Αγ. Γεώργιος Ηρακλειάς |

• Μερσίνη Σχοινοούσας
2.5 Κάμπινγκ

- “Ανδρος” στο Γαύριο Ανδρου
- “Αλυκή” στην Αγκαιριά Πάρου
- “Απόλλων” στον Αγ. Προκόπιο Νάξου
- “Αντίπαρος” στον Αγ. Ιωάννη Θεολόγο Αντίπαρου
- “Caldera View” στο Μεγαλοχώρι Σαντορίνης
- “Καπετάν Κουκής” στη Μάρπησσα Πάρου.
- “Costa” στην Ιο
- “Οι Δυο Καρδιές” στη Γαλίτσα Σύρου.
- “Far out” στο Μυλοπότα Ιου.
- “Ιος” στην Αγ. Ειρήνη Ιου.
- “Κέα” στις Πίσσες Κέας.
- “Korali Camping Bungalows” στα Λιβαδάκια Σέριφου.
- “Κούλα” στην Παροικιά Πάρου
- Μέριχας Κύθνου
- “Κριός” στην Παροικιά Πάρου
- “Λιβάδι” στο Λιβάδι Φολέγανδρου
- “Μαραγκάς” στην Αγ. Αννα Νάξου.
- “Μύκονος” στο Δρέπανο Μυκόνου
- “Νάξος” στον Αγ. Γεώργιο Νάξου.
- “Νάουσα” στη Νάουσα Πάρου.
- “Παράσπορος” στον Παράσπορο Μυκόνου.
- “Paradise Beach” στο Καλομόδι Μυκόνου.
- “Περίσσα” στην Περίσσα Σαντορίνης.
- “Σαντορίνη” στα Φηρά Σαντορίνης.
- “Stars” στο Μυλοπότα Ιου
- “Surfing beach – Paros” στη Νάουσα Πάρου.
- “Τήνος” στην Τήνο.
- “Γιάννα” στη Γαλησσά Σύρου.

II. ΝΟΜΟΣ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ

Ο νομός Δωδεκανήσου ορίζεται Δ από το νομό Κυκλάδων, Β από το νομό Σάμου, Α από τις ακτές της Μικρασίας, ενώ Ν απλώνεται η Μεσόγειος θάλασσα. Τα κυριότερα νησιά που αποτελούν το νησιωτικό αυτό σύμπλεγμα είναι, κατά σειρά μεγέθους, τα εξής: Ρόδος, Κάρπαθος, Κως, Αστυπάλαια, Κάλυμνος, Κάσος, Τήλος, Σύμη, Λέρος, Νίσυρος, Πάτμος, Χάλκη, Λειψοί, Ψέραμος, Αγαθονήσι, Λέβιθα, Μεγίστη ή Καστελόριζο, Αλιμιά και Αρκοί. Υπάρχουν και άλλα μικρότερα από τα οποία ξεχωρίζουν τα νησιά: Σαριά, Τέλενδος, Κίναρος, Οφιούσσα, Σύρνα, Αρμαθιά, Φαρμακονήσι, Κουνούπιοι, Νίμος, Ρω, Αστακίδα, Σέσκλιο και άλλα πολύ μικρότερα. Ο νομός έχει έκταση 2725 τετ. χλμ. και πληθυσμό 169.743 κατοίκους (1,6% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η Ρόδος. Ο νομός συνδέεται με την υπόλοιπη χώρα ακτοπλοϊκώς και αεροπορικώς μέσω των αεροδρομίων των νησιών Ρόδου (στο Παραδείσι – διεθνές) Καρπάθου, Κως, Αστυπάλαια, Κάσου, Λέρου, Καστελόριζου. Τα Δωδεκάνησα κατοικήθηκαν από τα προϊστορικά χρόνια.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και βυζαντινά μνημεία- Αξιοθέατα

Ρόδος

- Η πόλη της Ρόδου χωρίζεται σε δύο μεγάλα τμήματα: την νέα πόλη, εκτός των τειχών, και την παλιά, εντός των τειχών. Χάριν των αρχαιολογικών θησαυρών ανεκτίμητης αξίας ανακηρύχθηκε από την ΟΥΝΕΣΚΟ ως παγκόσμιο μνημείο πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Το αρχαίο λιμάνι, το σημερινό Μαντράκι, στην είσοδο του οποίου βρίσκονται τα αγάλματα του ελαφιού και της ελαφίνας. Σύμφωνα με τον θρύλο, στις θέσεις των αγαλμάτων ήταν οι βάσεις πάνω στις οποίες στηριζόταν ο Κολοσσός της Ρόδου.
- Το φρούριο του Αγ. Νικολάου με τον φάρο.
- Η εκκλησία του Ευαγγελισμού κοντά στην είσοδο του αρχαίου λιμανιού.
- Το Διοικητήριο, όπου σήμερα στεγάζεται η Νομαρχία.
- Το Δημαρχείο, το Εθνικό Θέατρο, το κτίριο των δικαστηρίων
- Το τζαμί του Μουράτ Ρείς, στην πλατεία του οποίου είχαν βρεθεί θεμέλια αρχαίου τείχους.
- Τα Τείχη του Κάστρου, παλιό βυζαντινό τείχος, ανακαινισμένο το 1275. Τα τείχη περιβάλλει μια πλατιά τάφος, ενώ υπάρχουν επτά είσοδο, από τις οποίες η πιο εντυπωσιακή είναι η Πύλη Ντ' Αμπουαζ με τη γέφυρα.
- Η Μεσαιωνική Πόλη με μνημεία από την εποχή των Ιπποτών, όπως το κατάλυμα των Ιπποτών από την Ωβέρνη, την οδό των Ιπποτών, το Κολλακίο το Κατέλλο, πλατεία των Εβραίων Μαρτύρων, όπου βρίσκονται δύο ορειχάλκινοι Ιππόκαμποι και οι εκκλησίες του Αγ. Παντελεήμονος και της Παναγίας της Νίκης.
- Ο Λόφος του Μόντε Σμιθ ή Αγ.Στεφάνου, όπου βρισκόταν η αρχαία Ακρόπολη. Εδώ υπάρχει το Στάδιο του 2^{ου}π.Χ. αι. και το θέατρο, καθώς και ελάχιστα ερείπια αρχαίων ναών.
- Το Πάρκο Ροδίσι. Εκεί βρίσκεται ένας τάφος ελληνιστικής περιόδου λαξευμένος σε βράχο, που ονομάζεται –λανθασμένα- Τάφος των Πτολεμαίων.
- Το ενυδρείο.
- Το μεσαιωνικό κάστρο Φερακλός 4χλμ. από τον Αρχάγγελο.
- Η εκκλησία της Παναγίας της Καθολικής στο χωριό Αφαντού.
- Η εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου και Μονή Αρταμύτη στον Εμπωνα.
- Τα λείψανα του Ιερού του Ατταβυρίου Δία στην κορυφή του όρους Ατταβύρου (1.215μ.) από τις ανασκαφές βρίσκονται τώρα στο Βρετανικό Μουσείο και στον Λούβρο, ενώ λίγα υπάρχουν και στο Μουσείο της Ρόδου.
- Τα ερείπια αρχαϊκού τείχους Μυκηναϊκής Εποχής στο Φαληράκι.
- Στο χωριό Κρεμαστή τα λείψανα Βενετσιάνικου κάστρου και η εκκλησία της Παναγίας της Κρεμαστής.
- Ο αρχαιολογικός χώρος της Αρχαίας Καμείρου. Η Αγορά και το Ιερό, υπέρ του Αγνώστου Θεού, τα ερείπια Δωρικού Ναού, η Ημικυκλική Εξέδρα, οι Βωμοί των Θεών, τα Ρωμαϊκά Λουτρά, η Ακρόπολη, ο Ναός της Αθηνάς.
- Τα λείψανα παλαιοχριστιανικής βασιλικής στη Σκάλα Καμείρου.
- Το Βενετσιάνικο κάστρο και οι εκκλησίες στην Κρητηνία.
- Το μοναστήρι του Ταξιάρχη Μιχαήλ του Θάρρη στο χωριό Λαέρμα.
- Η Ακρόπολη της Λίνδου, με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αφού είναι σημείο συνάντησης πολλών εποχών και πολιτισμών. Πρόκειται για έναν τριγωνικό βράχο ύψους 116μ. με μεγαλύτερο πλάτος και μικρότερο ύψος στο βόρειο τμήμα και ψηλότερο

κατά τέσσερα επίπεδα στο νότιο τμήμα. Επίσης στη Λίνδο βρίσκονται το Αρχαίο Θέατρο, το Αρχαίο Νεκροταφείο, η εκκλησία της Θεοτόκου και τα Παραδοσιακά Σπίτια, γνωστά ως “Σπίτια των καπετάνιων”.

- Το Μεσαιωνικό Κάστρο στο χωριό Μονόλιθος.

Κάρπαθος

- Η Ακρόπολη του αρχαίου Ποσειδίου πάνω σε βράχο ύψους 23μ.
- Τα ερείπια της Βασιλικής της Αγ. Φωτεινής.
- Τα ερείπια της αρχαίας πόλης Βρουκούντα.
- Το Κοράκι στο Απέρι (παλιά πρωτεύουσα του νησιού), στην κορυφή του λόφου που ήταν η Ακρόπολη της αρχαίας Καρπάθου.
- Τα λείψανα του αρχαίου ιερού στην παραλία της Αχάτας.
- Τα ερείπια του ναού της Αγ. Αναστασίας στην Αρκάσα.
- Ο Μυκηναϊκός τάφος στο χωριό Διαφάνι, ευρήματα του οποίου φυλάσσονται στο Βρετανικό Μουσείο.
- Η εκκλησία της Παναγίας στο χωριό Ολυμπος.
- Η εκκλησία του Αγ. Ιωάννη στο Μεσοχώρι.
- Η εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου στο χωριό Οθος.

Κως

- Στην Κω, το 460 π.Χ. γεννήθηκε ο πατέρας της Ιατρικής, ο Ιπποκράτης, που ίδρυσε την πρώτη ιατρική σχολή. Μετά τον θάνατό του οι ντόπιοι έχτισαν τον περίφημο Ασκληπιείο (357 π.Χ.) αφιερωμένο στο θεό Ασκληπιό. Το Ασκληπιείο είναι ο πιο αξιόλογος αρχαιολογικός χώρος του νησιού. Σώζονται ερείπια ναών του καθώς και του βωμού. Επίσης ερείπια του ναού του Απόλλωνα.
- Τα ερείπια της Αρχαίας Αγοράς κοντά στο λιμάνι.
- Το Ενετικό Κάστρο των Ιπποτών του Αγ. Ιωάννου
- Ο πλάτανος του Ιπποκράτη.
- Το τζαμί του Γαζή Χασάν ή της Λότζιας, χτισμένο με υλικά από την αρχαία πόλη.
- Το Βενετσιάνικο κάστρο, ο Μύλος του Παπά και οι ανεμόμυλοι στην Αντιμάχεια.
- Τα λείψανα παλαιοχριστιανικής στο Μαστιχάρι, πιθανώς χτισμένη στη θέση του Ηραίου.
- Η Βυζαντινή βασιλική εκκλησία της Αγ. Θεοδότης στο χωριό Καρδάμαινα.
- Τα ερείπια της αρχαίας Αστυπάλαιας της παλιάς πρωτεύουσας του νησιού, και το μοναστήρι του Αγ. Ιωάννη στην Κεφαλό.
- Η εκκλησία των Ασωμάτων Ταξιαρχών (11^{ος} αι.) στο χωριό Ασφενδιού.
- Το ερειπωμένο σήμα “Παλαιό Πύλι”, που πρόκειται για μεσαιωνικό οικισμό που διέθετε απρόσιτο κάστρο. Επίσης τα ερείπια του θολωτού τάφου του μυθικού ήρωα Χαρμήλου στο χωριό Πύλι.

Αστυπάλαια

- Το Βενετσιάνικο Κάστρο του Γκονερίνι, η εκκλησία της Παναγίας του Πορταότισσας και τα μοναστήρια της Αγ. Λιβύνης και Αγ. Ιωάννου στη Χώρα.
- Τα πολύχρωμα ψηφιδωτά στα Ρωμαϊκά Λουτρά και τα λείψανα της Παλαιοχριστιανικής Βασιλικής του 5^{ου} αι. στο χωριό Ανάληψη.

- Τα λείψανα του Μινωϊκού οικισμού και τα χαλάσματα του Πύργου, στην είσοδο του χωριού Βαθύ.

Κάλυμνος

- Τα ερείπια της Αρχαίας Πόλης στη θέση “Δαμός”, 3 χλμ. από την Κάλυμνο.
- Στα ερείπια αρχαίου κτίσματος, στα Βασιλικά της Πόθιας, πάνω σε βράχο βρίσκεται το Πέρα Κάστρο της Χρυσοχέρας, το οποίο κτίστηκε από τους ιππότες της Ρόδου κατά την διάρκεια της κατοχής απ’ αυτούς (1309 –1522)
- Ο Μητροπολιτικός Ναός του Σωτήρος Χριστού στην πρωτεύουσα.
- Τα λείψανα της Ακρόπολης στο χωριό Βαθύς, το κάστρο και το μοναστήρι της Παναγίας της Κυρά Ψιλής, τα λείψανα πύργου κοντά στο λιμάνι.
- Ο Αγ. Γιάννης του Μελιτσαζά, όπου σώζονται λείψανα δωρικού ναού, επιγραφές και μαρμάρινες στήλες.
- Το Πέρα Κάστρο και η εκκλησία της Παναγίας της Κεχαριτωμένης στο Χωριό.
- Ο οικισμός Σκιαλιά στο Εμπορειό, στη θέση του αρχαίου δήμου Σκαλιοδάν.

Κάσος

- Τα ερείπια του αρχαίου τείχους στην παλιά πρωτεύουσα του νησιού.
- Η εκκλησία του Αγ. Σπυρίδωνα στο Φρυ και οι εκκλησίες της Αγ. Μαρίνας και του Χριστού στην Αγ. Μαρίνα.
- Η εκκλησία του Αγ. Δημητρίου στο Αρβανιτοχώρι.
- Ο πρωτοχριστιανικός ναός της Παναγίας στον Εμπορειό, όπου δίπλα στο ναό υπάρχει το βαπτιστήριο και αρχαίες μαρμάρινες στήλες.

Τήλος

- Το κάστρο, μέσα στο οποίο μέχρι τις αρχές του 18^{ου} αι. βρισκόταν το Μεγάλο Χωριό η πρωτεύουσα του νησιού. Εκεί, στα θεμέλια αρχαίου ναού είχε κτιστεί και η παλιά εκκλησία του Ταξιάρχη.
- Το μοναστήρι του Αγ. Παντελεήμονα και η εκκλησία του Αρχάγγελου Μιχαήλ στο Μεγάλο Χωριό.
- Το κάστρο της Μισαριάς του 1366.
- Η παλαιοχριστιανική Βασιλική πλάι στον οικισμό Λιβιάδια, λίγα ερείπια από το μεσαιωνικό κάστρο της Αγριοσυκιάς και η Παναγία η Πολιτισσα – Μεσοσκάλι.

Σύμη

- Ο πύργος με το ρολόι (1880) και το Κάστρο των Ιπποτών, χτισμένο στα ερείπια αρχαίου κάστρου, στο Χωριό, την πρωτεύουσα του νησιού.
- Ο ναός του Πανορμίου Ποσειδώνα, σήμερα Ιερά Μονή του Αρχάγγελου Μιχαήλ του Πανορμίτη.
- Τα “Δώδεκα Σπήλαια” με ψηφιδωτά στον Νημποριό.

Λέρος

- Το κάστρο όπου ευρήματα μαρτυρούν ότι εδώ υπήρχε αρχαία Ακρόπολη, στον Πλάτανο, την πρωτεύουσα του νησιού.
- Το αρχοντικό του Κανδιογλου στον Πλάτανο.
- Τα λείψανα παλαιοχριστιανικού ναού, ο χαρακτηριστικής αρχιτεκτονικής αλευρόμυλος και οι διάφορες εκκλησίες στην Αγ. Μαρίνα.

- Τα ιστορικά μνημεία στο Λακκί.
- Η εκκλησία της Παναγίας της Γουρλομάτας, στην περιοχή Γουρνά Αλίνδων, κτισμένη από αρχαίο υλικό.
- Τα ερείπια της αρχαίας Ακρόπολης του 4^{ου} π.Χ. αι. στον λόφο Παλαιόκαστρο στον Ξηρόκαμπο. Επίσης η εκκλησία της Παναγίας της Καβουράδαινας.
- Τα ερείπια του Ναού της Αρτέμιδος στο Παρθέني. Επίσης η εκκλησία της Αγ. Κιούρας και τα ερείπια Παλαιοχριστιανικής Βασιλικής.

Νίσυρος

- Το αρχαίο νεκροταφείο, το ενετικό κάστρο και το μοναστήρι της Παναγίας της Σπηλιανής στο Μανδράκι, την πρωτεύουσα του νησιού.
- Τα ερείπια Βενετσιάνικου κάστρου και το μοναστήρι της Παναγίας Κυράς στον Εμπορειό.
- Το ηφαίστειο κοντά στο χωριό Νικιά.

Πάτμος

- Το μοναστήρι – κάστρο του Αγ. Ιωάννη του Θεολόγου. Υπάγεται στο Πατριαρχείο της Κων/πολης και χτίστηκε το 1088 από τον μοναχό Χριστόδουλο Λετρινό. Ο ναός είναι σταυροειδής Βασιλική μετά τρούλου.
- Το σπήλαιο της Αποκάλυψης όπου σύμφωνα με τον θρύλο ο Αγ. Ιωάννης ο Θεολόγος έγραψε την “Αποκάλυψη” το 95 μ.Χ., υπαγορεύοντας τη στο μαθητή του Πρόχωρο.
- Η Πατριάδα Σχολή του 1713, ο Προφήτης Ηλίας, η Παναγία η Διασώζουσα και το σπίτι του Εμμανουήλ Ξάνθου στη Χώρα.
- Τα ερείπια της Ακρόπολης και της αρχαίας πρωτεύουσας, πάνω στην οποία είναι χτισμένη στη Σκάλα.
- Η εκκλησία της Αγ. Παρασκευής (17^{ος} αι.) στη Σκάλα.
- Το εκκλησάκι του Αγ. Ιωάννη Θεολόγου, χτισμένο πάνω σε τμήματα ρωμαϊκού λουτρού στον Γρόγο.
- Η εκκλησία του Αγ. Νικολάου Εύδηλου και το μοναστήρι της Παναγίας του Απολλώ στο χωριό Κάμπος.

Λειψοί

- Το κάστρο, όπου σώζονται ακόμα λείψανα της Ακρόπολης και τάφοι γύρω από αυτό.
- Οι εκκλησίες του Αγ. Ιωάννη, της Κοίμησης της Θεοτόκου και της Παναγίας του Χάρου

Καστελλόριζο ή Μεγίστη

- Το φρούριο των Ιπποτών του Αγ. Ιωάννου (14^{ος} αι.), πάνω στο λόφο με τους κόκκινους βράχους, το Καστέλλο Ρόσσο, δηλαδή κόκκινο κάστρο, απ’ όπου προήλθε και το καινούριο όνομα του νησιού Καστελλόριζο.
- Ο Λύκειος Τάφος του 13^{ου} – 14^{ου} π.Χ. αι, λαξευμένος πάνω σε βράχο.
- Το παλαιόκαστρο, Δωρική Ακρόπολη από την οποία σώζονται τμήματα του τείχους.

- Οι Αχέρες, 10 δεξαμενές συλλογής του νερού της βροχής, κατασκευασμένες στα χρόνια της τουρκοκρατίας.
- Τα Κυκλώπεια τείχη σε διάφορα σημεία του νησιού.
- Οι εκκλησίες του Αγ. Νικολάου (11^{ος} αι.), η Παναγία των Χωραφιών, ο Αγ. Μερκούριος, και το μοναστήρι του Αγ. Γεωργίου (1759).
- Η προτομή της κυράς της Ρω στη θέση “Χωράφια”.

1.2 Μουσεία

- Το αρχαιολογικό Μουσείο Ρόδου που στεγάζεται στο νοσοκομείο των Ιπποτών.
- Το Βυζαντινό Μουσείο Ρόδου που στεγάζεται στην εκκλησία της Παναγίας της Νίκης.
- Το Λαογραφικό Μουσείο Ρόδου.
- Η Δημοτική Πινακοθήκη Ρόδου.
- Το Μουσείο Διακοσμητικών Τεχνών Ρόδου.
- Το Λαογραφικό Μουσείο στον Αρχάγγελο Ρόδου.
- Το Λαογραφικό Μουσείο Εμπωνα Ρόδου.
- Η συλλογή του Π. Ιωαννίδη, η οποία στεγάζεται σε ένα από τα παραδοσιακά σπίτια της Λίνδου Ρόδου.
- Η αρχαιολογική Συλλογή του Μενετέ Καρπάθου.
- Το Λαογραφικό Μουσείο Οθου Καρπάθου.
- Το αρχαιολογικό Μουσείο Κω.
- Το Λαογραφικό Μουσείο Αντιμάχειας Κω.
- Η Ναρκίσσειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Αστυπάλαιας.
- Το Λαογραφικό Αρχαιολογικό Μουσείο Καλύμνου.
- Η Αρχαιολογική Συλλογή στο Φρυ Κάσου, η οποία στεγάζεται στο παλιό δημαρχείο.
- Το Αρχαιολογικό και Λαογραφικό Μουσείο Σύμης, που στεγάζεται σε αρχοντικό .
- Το Ναυτικό Μουσείο στο Γιαλό Σύμης.
- Τα μουσεία και η βιβλιοθήκη της μονής του Αρχάγγελου Μιχαήλ του Πανορμίτη Σύμης.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο στον Πλάτανο Λέρου.
- Η βιβλιοθήκη με το ιστορικό αρχείο στον Πλάτανο Λέρου.
- Το Αρχοντικό του Κανδιόγλου στον Πλάτανο Λέρου.
- Το Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο στον Αλίντα Λέρου, που στεγάζεται στον Πύργο του Μπελένη.
- Το Λαογραφικό Μουσείο Μανδρακίου Νίσυρου.
- Το εκκλησιαστικό Μουσείο στο μοναστήρι του Αγ. Ιωάννου Πάτμου.
- Το Λαογραφικό Μουσείο Πάτμου
- Η βιβλιοθήκη της Μονής του Αγ. Ιωάννου.
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Καστελλόριζου.
- Το Εκκλησιαστικό – Λαογραφικό Μουσείο Λειψών.

1.3 Παραδοσιακοί Οικισμοί

- Πάνω Χωριό Εμπωνα Ρόδου
- Κοσκινού Ρόδου.
- Λίνδος Ρόδου
- Σαλακός Ρόδου
- Μενετές Καρπάθου
- Ολυμπος Καρπάθου
- Μεσοχώρι Καρπάθου
- Σπόα Καρπάθου
- Αντιμάχεια Κώ
- Πυλί Κω
- Χωριό Σύμης.

1.4 Λαογραφικές Εκδηλώσεις – Έθιμα

- Στην πόλη της Ρόδου γίνονται πολλές εκδηλώσεις με κυριότερη το “Ηχος και Φως” μέσα στον κήπο του παλατιού των Ιπποτών κάθε μέρα από τον Απρίλιο ως τον Ωκτώβριο. Το Σεπτέμβριο οργανώνεται γιορτή με Δωδεκανησιακούς χορούς.
- Πολιτιστικές εκδηλώσεις τον Αύγουστο στον Αρχάγγελο Ρόδου.
- Γιορτή κρασιού στον Εμπωνα Ρόδου τον Σεπτέμβριο.
- Τα “Ιαλύσια” στην Ιαλυσό Ρόδου τον Αύγουστο.
- Στο Φαληράκι Ρόδου γιορτάζεται η Παγκόσμια Ημέρα Τουρισμού στις 27 Σεπτεμβρίου.
- Το μεγάλο πανηγύρι τον Δεκαπενταύγουστο στην Κρεμαστή Ρόδου.
- Το πιο δημοφιλές πανηγύρι της Ρόδου, γίνεται στον Θεολόγο στις 29 Ιουλίου.
- Αναπαράσταση της γέννησης του Χριστού στο σπήλαιο Μακαρούνα στο Σάλακο Ρόδου.
- Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο Καρπαθιώτικος γάμος, όπου γίνεται παραδοσιακό γλέντι με χορούς και εδέσματα.
- Το έθιμο του “κλήδωνα” στις 26 Ιουνίου στο Απέρι Καρπάθου.
- Στον Ολυμπο Καρπάθου, σε όλες τις εκδηλώσεις διατηρούνται τα παλιά παραδοσιακά έθιμα.
- Ο Οθος Καρπάθου φημίζεται για τα πανηγύρια του καθώς γίνονται 8-10 κάθε χρόνο.
- Τα “Ιπποκράτεια” τον Αύγουστο στην Κω, καθώς και η αναπαράσταση του όρκου του Ιπποκράτη κάθε Κυριακή στο Ασκληπιείο.
- Στις 23 Ιουνίου γιορτάζεται ο Αι – Γιάννης ο κλήδωνας στον Πύλι Κώ, όπου τηρείται το έθιμο του “αμίλητου νερού” για τα νεαρά κορίτσια.
- Το Πάσχα στην Κάλυμνο γίνεται αναπαράσταση της παραδοσιακής σπογγαλιείας.
- Τις Απόκριες στο χωριό της Καλύμνου ζωντανεύουν τα παλιά έθιμα του νησιού.
- Στις 6 και 7 Ιουνίου γιορτάζεται η μέρα του ολοκαυτώματος (Μάιος 1824) στο Φρυ Κάσου.
- Στα πανηγύρια της Τήλου γίνεται ο παραδοσιακός τοπικός χορός της “κούπας”, με τον πρώτο χορευτή να κρατάει μια κούπα, στην οποία ρίχνουν χρήματα, που χρησιμεύουν στη συντήρηση των εκκλησιών.
- Το έθιμο του “κουκουμά” στις 2 Μαΐου στην Ανω Σύμη.
- Η γιορτή του “Κλήδωνα” στις 24 Ιουλίου και τα Μπαλαφέντια” το πρώτο 15ήμερο του Αυγούστου, προς τιμήν του ντόπιου καρδιοχειρουργού Μπαλαφέντη, στη Λέρο.

- Στις 26 Σεπτεμβρίου γιορτάζεται η βύθιση του αντιτορπιλικού “Βασίλισσα Οлга” στο Λακκί Λέρου.
- Τα “Αλίνδια” τον Αύγουστο στην Αλίνδα Λέρου.
- Με ιδιαίτερη λαμπρότητα γιορτάζεται το Πάσχα στην Πάτμο.
- Η γιορτή κρασιού στους Λειψούς στο τέλος της τουριστικής περιόδου.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Στην Καλλιθέα Ρόδου κοινότητα Κοσκινούς, εκτός λειτουργίας.
- Στα θερμά Καλύμνου
- Στο Μανδράκι Νισύρου
- Στον Αγ. Φωκά Κω.

2.2 Βιότοποι – Μνημεία της Φύσης

- Ως καταφύγια θηραμάτων προστατεύονται οι περιοχές Κεντρικής Καρπάθου (Καλή Λίμνη – Λαστός – Κυρά Παναγία), Βόρειας Καρπάθου και Σαριά, νήσοι Νίσυρος, Στρογγυλή και Κως (Ακρωτήριο Λούρος – Λίμνη Ψαλίδι – Ορος Δίκαιος – Αλυκή).
- Ο Α. Κραμύτης, Αρμενιστής και Απάβυρος στη Ρόδο αποτελούν διατηρητέα μνημεία της φύσης.
- Φυσικό μνημείο δάσους Κυπαρισσιού Εμπωνα Ρόδου.
- Το Πάρκο Ροδίσι, μια ρεματιά, με τρεχούμενα νερά και λίμνες, μέσα στην οποία ζουν ελεύθερα και πολλαπλασιάζονται παγώνια.
- Η κοιλάδα των Πεταλούδων, στο Θεολόγο της Ρόδου. Πρόκειται για μια κοιλάδα με τρεχούμενα νερά όπου τους μήνες Ιούνιο έως Σεπτέμβριο εμφανίζονται χιλιάδες πεταλούδες. Οι πεταλούδες ανήκουν στο είδος *Callimorpha Quadripunctaria Himalaiensis*.
- Στο Τιγκάκι Κω υπάρχει ένας σημαντικός υγροβιότοπος με σπάνια είδη πουλιών που μεταναστεύουν εκεί κατά τη διάρκεια του χειμώνα, ενώ στις εκβολές του η αμμουδιά είναι χώρος ωτοκίας της θαλάσσιας χελώνας *Caretta – Caretta*.

2.3 Σπήλαια

- Το Σπήλαιο της Καλανονιάς στο Φαληράκι Ρόδου, μεγάλης αρχαιολογικής σημασίας, καθώς οι έρευνες έδειξαν ότι εδώ έζησαν οι παλαιότεροι κάτοικοι του νησιού.
- Η Σπηλιά Μακαρούνα στο χωριό Σαλακός Ρόδου.
- Η Σπηλιά του Ποσειδώνα στη θέση “Μύλοι Καρπάθου”.

- Το σπήλαιο της Ασπρης Πέτρας, με ευρήματα Νεολιθικής Εποχής στον Κέφαλο Κω.
- Η Σπηλιά του Νέγρου, όπου θεωρείται ότι οι πειρατές έκρυβαν τους θησαυρούς τους στο Λιβιάδι Αστυπάλαιας.
- Το σπήλαιο του Δράκου με σταλακτίτες και σταλαγμίτες στο Βαθύ Αστυπάλαιας.
- Το Σπήλαιο των Επτά Παρθένων στην Κάλυμνο, όπου βρέθηκαν εργαλεία Νεολιθικής Εποχής και όπου, σύμφωνα με τη μυθολογία, κρύφτηκαν εφτά κοπέλες για να γλυτώσουν από τους πειρατές, αλλά δεν ξαναβγήκαν ποτέ.
- Το σπήλαιο Κεφάλια στην Κάλυμνο, όπου βρέθηκαν ίχνη λατρείας του Ολυμπίου Διός.
- Τα σπήλαια, στο χωριό Βαθύς Καλύμνου, στις πλαγιές των λόφων Κλαστάκι και Τσιγγούρα και το σπήλαιο Δασκαλειό, όπου εντοπίστηκαν προϊστορικά ευρήματα.
- Το Σπήλαιο Ελληνοκαμάρα στην Αγ. Μαρίνα Κάσου, με αρχαιολογικό και ιστορικό ενδιαφέρον, καταφύγιο των κατοίκων κατά τις επιδρομές πειρατών, και το Σπήλαιο Σελάι με τους 2 εντυπωσιακούς σταλακτίτες.
- Το Σπήλαιο Χαρκάδιο στην Τήλο, όπου ήρθαν στο φως το 1971 τα οστά των νάνων ελεφάντων και ενός ελαφιού, τα οποία χρονολογούνται από της 8^η –7^{ου} χιλ. π.χ.
- Τα Δώδεκα Σπήλαια με ψηφιδωτά στον Νημποριό Σύμης.
- Η Γαλάζια Σπηλιά (Φώκιαλη) στο Καστελλόριζο.

2.4 Μαρίνες

- | | |
|-----------------------|------------------------|
| • Ρόδος | • Λιβιάδια Τήλου |
| • Λίνδος Ρόδου | • Γιαλός Σύμης |
| • Κάρπαθος | • Νημποριός Σύμης |
| • Διαφάνι Καρπάθου | • Πέδι Σύμης |
| • Κω | • Πανορμίτης Σύμης |
| • Καρδάμαινα Κω | • Αγ. Αιμιλιανός Σύμης |
| • Μαστιχάρι Κω | • Λακκί Λέρου |
| • Κέφαλος Κω | • Αγ. Μαρίνα Λέρου |
| • Λιμνιώνας Κω | • Σκάλα Πάτμου |
| • Ανάλυση Αστυπάλαιας | • Νίσυρος |
| • Βαθύ Αστυπάλαιας | • Κάσος |
| • Κάλυμνος | • Εμπορειός Κάσου |
| • Βαθύ Καλύμνου | • Καστελλόριζο |
| • Ψέριμος | • Λειψοί |
| • Φρυ Κάσου | |

2.5 Κάμπινγκ-

- “Αστυπάλαια” στο Μαρμάρι Αστυπάλαιας.
- “Φαληράκι” στις Καλυνθίες Ρόδου.

- “Στέφανος” στην Πάτμο
- “Κως” στο Ψαλίδι Κω.
- “Λέρος” στο Σιδηρόκαστρο.

13. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ

Ταυτότητα της περιφέρειας

Η περιφέρεια Κρήτης είναι η νοτιότερη περιφέρεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η συνολική της επιφάνεια είναι 8.335χλμ² (ποσοστό 6,3% της συνολικής έκτασης της Ελλάδας. Ο πληθυσμός της, ανέρχεται σε 537.000 άτομα (συγκεντρώνει δηλαδή το 5.3% του συνολικού πληθυσμού της χώρας). Αποτελείται από τους νομούς: Χανίων, Ρεθύμνου, Ηρακλείου και Λασιθίου.

Κύρια έργα για την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιφέρεια

Ο προϋπολογισμός του ΠΕΠ για την ανάπτυξη της περιφέρειας Κρήτης ανέρχεται στο ποσό των 450 εκ. ECU ή 137 δις δρχ. με ποσοστό στη χρηματοδότηση 71% από την Ε.Ε. και 29% από Ε.Δ. Βασικός αναπτυξιακός στόχος είναι η ανάδειξη της Κρήτης σε οικονομικό και ερευνητικό κέντρο της Ν.Δ. Μεσογείου και η Βελτίωση των υποδομών για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη της Κρητικής Οικονομίας.

- Εξοπλισμός λιμένα Ηρακλείου (1 δις), λιμάνι Σητείας (719 εκατ.) και Κίσσαμου (659 εκατ.), επέκταση προσήνεμου μόλου Ρεθύμνου (1,1δις).
- Συμπληρωματικά έργα τουριστικής αξιοποίησης λιμένα Αγίου Νικολάου (1,010 δις).
- Λιμενικά έργα διαμόρφωση χερσαίας ζώνης παραλία Ιεράπετρας. (600 εκατ.)
- Μαρίνες Μαλθίων (1.5 δις) Ρεθύμνου (1δις) και Αγ. Γαλήνης (800 εκατ)
- Έργα Ανατολικής παραλίας Ρεθύμνου (630 εκ.) 2^ο ΚΠΣ
- Βελτίωση / επέκταση αεροδρομίου Σητείας (1 δις)
- Οδικοί άξονες Ηρακλείου -Αγ. Δέκα (2,3 δις), Ηρακλείου – Βιάννου (3,1 δις). Ανάπλαση Ιστορικού κέντρου Χανίων (900εκ.) Αρχανών (300 εκ.) και Ρεθύμνου (800 εκ). 2^ο ΚΠΣ.
- Συνεδριακό κέντρου Αίμου Ηρακλείου (5.88εκ.)

Κατασκευάσθηκαν

- Συνεδριακά κέντρα: Μεσογειακό Αγρονομικό Ινστιτούτο Χανίων – Ορθόδοξη ακαδημία Κρήτης – Ακαδημαϊκό Χωριό Ανωγείων.
- Αναστήλωση βυζαντινών μοναστηριών, αναγεννησιακών μνημείων και παραδοσιακών οικισμών και αναδείχθηκε η Ιερά Μονή Αρκαδίου ως πανευρωπαϊκό σύμβολο ελευθερίας.
- Δημιουργία τράπεζας πληροφορικών για την τουριστική οικονομία της Κρήτη.
- Νότιος οδικός άξονας Κρήτης: τμήματα στο Ν. Ηρακλείου (491 εκ).
- Δημιουργία φορέα τουρισμού και περιβάλλοντος.
- Προώθηση δράσεως ανάπτυξης του αγροτουρισμού από το πρόγραμμα LEADER.
- Έργα στο αρχαιολογικό – οικολογικό πάρκο Γιούχτα κοντά στα Ανώγεια.
- Βόρειος Οδικός άξονας Κρήτης (παράκαμψη Χανίων – Βαμβακόπουλο (2,4 δις).
- Τουριστικό καταφύγιο σκαφών Ηρακλείου, Μόλου Λασιθίου, Γαύδου.

- Έργα ανάδειξης μνημείων, αρχαίων θεάτρων, αρχαιολογικών χώρων π.χ. Κνωσός
- Εξοπλισμός Λιμένα Ηρακλείου (1,06 δις)
- Λιμενικά έργα διαμόρφωσης χερσαίας ζώνης παραλίας Ιεράπετρας 593 εκ) ΕΤΕΡΠΣ
- Ανάπλαση ιστορικού κέντρου και παλαιού Λιμένα Χανίων (2^ο ΚΠΣ) (720 εκ. δρχ.)
- Λιμάνι Σητείας (1,121 δις)
- Νότιος οδικός άξονας (Τμήμα Ν. Λασιθίου) (900 εκ)
- Μαρίνα Ρεθύμνου (1,27 δις)
- Επέκταση προσήνεμου μόλου λιμένα Ρεθύμνου (1,074 δις)
- Οδικός άξονας: Ρέθυμνο – Σπήλι – Αγγαληνη (534 εκ)
- Ρέθυμνο – Απόστολοι – Μάνδρες (546 εκ)
- Διαμόρφωση, ανάδειξη μνημείων διατηρητέων κτιρίων παλαιάς πόλης Χανίων (140εκ)
- Βρύσες – Χώρα Σφακιών (684 εκ.0
- Νότιος οδικός άξονας Κρήτης Πλάτανος – Κάμπος – Κεφάλι Χρυσοσκαλησα – Ελαφονήσι – Κουντούρα -Παλαιοχώρα (641 εκ. δρχ.) Ν. Χανίων.
- Καστέλλι – Καλουδιανά – Ζοπόλια – Παλαιοχώρα 641 εκ. δρχ.) Ν. Χανίων.
- Νότιος οδικός άξονας Κρήτης: Σέλια – Ροδάκινο – όρια Ν. Χανίων (547 εκ.)
- Οδικός άξονας Φουρνέ – Λάκκοι - Ομαλός (563 εκ).

Ιστορική Ανασκόπηση

Είναι γνωστό, ο Μινωικός βίος, αποτελεί όχι μόνον αντικείμενο παγκοσμίου θαυμασμού, αλλά και πρότυπο, από τότε που άρχισε να μελετάται, η ανθρώπινη συνύπαρξη. Η ζωή, με την έννοια ανθρώπινης παρουσίας, σύμφωνα με τα μέχρι τώρα αρχαιολογικά δεδομένα, εμφανίζεται περίπου στο 7.000 π.Χ.

Η Μινωική περίοδος, σε όλα της τα στάδια, χρονολογείται από το 2.500 έως το 1.100 π.Χ.

Η κάθοδος των Δωριέων στα 1.100 π.Χ., αποτελεί και το λυκόφως ουσιαστικά ενός παγκοσμίου σημαντικού πολιτισμού. Το 69μ.Χ. καταλαμβάνεται από τους Ρωμαίους και παραμένει ως το 395. Από το 395 π.χ. ο μέγας Θεοδόσης μοιράζει το Ρωμαϊκό κράτος σε ανατολικό και δυτικό, η Κρήτη γίνεται επαρχία του Ανατολικού κι αρχίζει έτσι η πρώτη Βυζαντινή περίοδος που φτάνει ως το 828.

Το 828, οι Αραβες Σαρακηνοί αποβιβάζονται στην Κρήτη. Καταστρέφουν την πρωτεύουσα της, τη Γόρτυνα και δημιουργούν νέα, το Χάνδακα (σημερινό Ηράκλειο) που γίνεται ορμητήριο πειρατικών εξορμήσεων. Στην περίοδο αυτή, μετά από ενάμιση αιώνα, θέτει τέρμα ο Νικηφόρος Φωκάς. Το 961 ανακαταλαμβάνει την Κρήτη κι αρχίζει η δεύτερη Βυζαντινή περίοδο που θα διαρκέσει ως το 1204. Η Βυζαντινή κυριαρχία τερματίστηκε όταν το 1204 μ.Χ., η Κρήτη δόθηκε από τους Σταυροφόρους στο Βονιφάτιο το Μομφερατικό για να ξεκινήσει έτσι η περίοδος της Βενετοκρατίας που θα διαρκέσει ως το 1669. Το τέλος, ιδίως, αυτής της περιόδου σημαδεύεται με μια πρωτόγνωρη ανάπτυξη των γραμμάτων και των τεχνών, με ξακουστή την ποίηση και τη ζωγραφική της.

Η νέα μεγάλη καταστροφή, έρχεται το 1669 με την κατάκτηση της Κρήτης από τους Τούρκους. Η μαύρη περίοδος της Τουρκοκρατίας αρχίζει και θα διαρκέσει ως το 1898. Οι διαδοχικές επαναστάσεις των Κρητών, με κυριότερες αυτές του 1770, 1821, 1866 και 1897, βάζονται κυριολεκτικά στο αίμα. Το Αρκάδι, γίνεται διεθνής φάρος θυσίας στην ελευθερία. Η μεγάλη σφαγή της 25^η Αυγούστου του 1898 στην ομώνυμη – σήμερα – λεωφόρο του Ηρακλείου, σηκώνει τη διεθνή κατακραυγή και μετά από επέμβαση των μεγάλων δυνάμεων ορίζεται το ίδιο χρόνο ύπατος αρμονιστής στην Κρήτη, ο πρίγκιψ Γεωργίος της Ελλάδος. Αρχίζει η περίοδος της Κρητικής Πολιτείας. Η περίοδος αυτή κράτησε ως το 1913, που έγινε η πολυπόθητη ένωση με τη μητέρα Ελλάδα.

Φυσικά ουδείς δεν μπορεί να λησμονήσει παγκοσμίως τη μάχη της Κρήτης του 1941 που, όπως άλλωστε βεβαιώνεται ιστορικά άλλαξε ουσιαστικά την πορεία του Β Παγκοσμίου πολέμου.

I. ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ

Ο νόμος Χανίων καταλαμβάνει το Δ τμήμα της Κρήτης. Συνορεύει Α με το νομό Ρεθύμνου, ενώ Β. Δ. και Ν. βρέχεται από το Κρητικό και Λιβυκό Πέλαγος. Έχει έκταση 2389 τετ. χλμ. και πληθυσμό 138076 κατοίκους (1,3% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η πόλη των Χανίων, η οποία συνδέεται ακτοπλοϊκώς (Σούδα) και αεροπορικώς με την υπόλοιπη χώρα. Τα Χανιά είναι κτισμένα πάνω στα ερείπια της αρχαίας Κυδωνίας, μια από τις σημαντικότερες πόλεις της αρχαίας Κρήτης. Η ύπαρξη της μινωικής κυδωνίας έχει αποδειχθεί από την αναγραφή της σε πήλινη κνωσσιακή πινακίδα της γραμμικής Β γραφής.

Από το 1965 η πόλη μέσα στα τείχη κηρύσσεται "Ιστορικό διατηρητέο μνημείο" και προστατεύεται από την αρχαιολογική νομοθεσία.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία- Αξιοθέατα

- 15 χλμ. από τα Χανιά, στα νότια του κόλπου της Σούδας, κοντά στο χωριό Μεγάλα Χωράφια και σε θέση, απ' όπου είχαν την δυνατότητα να εποπτεύουν τον κάμπο των Χανίων, ήταν χτισμένη η Απτέρα, μια από τις σπουδαιότερες πόλεις της αρχαίας Δυτ. Κρήτης (7^{ος} αι. π.Χ.) Σήμερα σώζονται τα τείχη της πόλης που θυμίζουν τα Κυκλώπεια τείχη της Τίρυνθας και των Μυκηνών. Επίσης σώζονται υπολείμματα μικρού ναού του 1^{ου} π.Χ. αι., αφιερωμένου στη Δήμητρα, ρωμαϊκού θεάτρου και τεράστιες θολωτές δεξαμενές Ρωμαϊκών χρόνων – κατά μια εκδοχή ήταν αποθήκες σιτηρών – που διατηρούνται σε καλή κατάσταση.
- 49 χλμ. Δ. των Χανίων, στη θέση Σελλί ή Παλαιόκαστρο, σώζονται τα ερείπια από τα τείχη και την ακρόπολη της Πολλυρηνίας. Στη θέση Κρύα Βρύση, κοντά στον Κίσσαμο (Καστέλι), διατηρούνται υπολείμματα υδραγωγείου Ρωμαϊκής εποχής. Στην ίδρυση της Πολυρηνίας, σημαντικής πόλης της αρχαίας Δυτ.

Κρήτης έλαβαν μέρος οι Αχαιοί, διάδοχοι των Μινωιτών στην κυριαρχία του νησιού.

- Ερείπια της πόλης Φαλάσαρνα σώζονται κοντά στο χωριό Κουτρί. Συγκεκριμένα σώζονται υπολείμματα από τα Κυκλώπεια τείχη, τους τάφους, θεμέλια σπιτιών καθώς και γλυπτά λαξευμένα σε βράχους.
- Από τη βενετσιάνικη πόλη των Χανίων σήμερα σώζεται μια συνοικία. Από τις οχυρώσεις (έργο των αρχών του 13^{ου} αι. μ. Χ.) διασώζονται οι προμαχώνες, η τάφος και ερείπια του οχυρωματικού τείχους που περιέλαβε την πόλη. Επίσης σώζονται η Λότζια (Λέσχη), οι Χιόνες (Νεώρεια) (16^{ος} αι.) και ο λιμενοβραχίονας του βενετσιάνικου λιμανιού.
- Στο ΒΑ άκρο της χερσονήσου Ροδωπού υπάρχουν τα ερείπια της αρχαίας πόλης Δύκτινα. Ξεχωρίζει ο ναός του 2^{ου} π.Χ. αι. αφιερωμένος στη θεά Αρτεμη.
- Ο θολωτός τάφος Υστερομινωϊκής περιόδου και το γερμανικό πολεμικό νεκροταφείο στον Μαλεμέ.
- Ο εκκλησίες Αγ. Φραγκίσκος, Αγ. Ρόκκος και Σωτήρος.
- ΝΔ της Κίσσαμου (Καστέλι), στο χωριό Καλάθηνες βρίσκεται η βίλα Ροτόντα, πιθανώς εξοχική κατοικία κάποιου βενετού φεουδάρχη, κτίσμα του 15^{ου} ή 16^{ου} αι.
- Στην Αγρια Γραμβούσα, απόμερο νησάκι στα ΒΔ του νομού τα ερείπια οχυρού των Ενετών.
- Στην Παλαιοχώρα, στις ακτές που βρέχονται από το Λιβυκό πέλαγος, σώζονται τ' απομεινάρια του φρουρίου Σέλινο, χτισμένο το 1379 από τον Δούκα Μαρίνο Γραδένιγο, Κυβερνήτη της Κρήτης.
- Ανατολικά της Χώρας των Σφακίων βρίσκονται τα ερείπια του "Castel Franco" ή φραγκοκάστελλου. Το έχτισαν οι Ενετοί το 1371 για να το χρησιμοποιήσουν κατά των πειρατών και των Κρητών επαναστατών.
- Στα Χανιά η εκκλησία των Αγ. Αναργύρων και στη συνοικία Χαλεπά η εκκλησία της Αγ. Μαγδαληνής.
- Στο Ακρωτήρι η μονή της Αγ. Τριάδας Τσαγκαρόλων (16^{ος} αι.)
- Κοντά στην Αγ. Τριάδα η μονή της Κυράς των Αγγέλων ή Γουβερνέτου (1548).
- Η Μονή Γωνιάς (1618) κοντά στο χωριό Κολυμπάρι, που σήμερα αποτελεί έδρα της Ορθόδοξης Ακαδημίας Κρήτης.
- Στην Κάτω Επισκοπή ο κυκλικός ναός του Μιχ. Αρχαγγέλου (Ροτόντα)
- Στο χωριό Αλικιανός η εκκλησία του Αγ. Γεωργίου.
- Στην οδό Σκρουδλώφ των Χανίων βρίσκονται τα "στιβανάδικα", τα μαγαζιά που κατασκευάζουν είδη από δέρμα.
- Η Αγορά των Χανίων σε σχήμα σταυρού στην πλατεία Αγοράς.
- Στους Αγ. Αποστόλους το μνημείο των Γερμανών για την εισβολή των αλεξιπτωτιστών τους στο νησί το 1941 (το λεγόμενο Γερμανικό Πουλί).
- Οι τάφοι των Βενιζέλων, 6χλμ. από τα Χανιά.
- Η Εκκλησία του Αγ. Γεωργίου, όπου ο Ιωάννης Δασκαλογιάννης, που γεννήθηκε στην Ανώπολη, ύψωσε το Μάρτιο του 1770 τη σημαία της Επανάστασης.
- Τα ερείπια του πύργου του Ενετού άρχοντα Δαμολίνο και το ηρώο των πεσόντων στον Αλικιανό.
- Το νησάκι Γαύδος, το νοτιότερο τμήμα της Ευρώπης είναι η Ωγυγία, το νησί της Καλυψώς, όπως αναφέρει ο Όμηρος. Στην πρωτεύουσα του, το Καστρί,

βρίσκεται το κτίριο που κρατούσαν οι πολιτικοί κρατούμενοι στη διάρκεια του πολέμου.

- Τα 10 εργαστήρια υφαντών του χωριού Ελός.
- Το σπίτι όπου ο Ελ. Βενιζέλος κήρυξε την επανάσταση το 19^{ος} στον Θερισό.
- Η μονή Χρυσοσκαλίτισσας στο ΝΔ άκρο της Κρήτης που πήρε το όνομά της εξαιτίας του θρύλου που θέλει ένα από τα 90 σκαλιά της μονής να είναι χρυσό.
- Στο λόφο του Αγ. Παντελεήμονα στον Ομαλό υπάρχει ο τάφος του Χατζημιχάλη Γιανναρη, αρχηγού των επαναστάσεων 1866, 1878 και 1897.
- Ο οικισμός της Αγ. Ρούμελης είναι χτισμένος πάνω στην αρχαία πόλη Τάρα.
- Η αρχαία Λισσός, το επίνειο της αρχαίας Ιρτακίνας. Ξεχωρίζουν το Ασκληπιείο, το αρχαίο θέατρο και τα λουτρά
- Οι ιστορικοί ναοί Αγ. Γεωργίου και Αγ. Πάντων στα Σφακιά.

1.2 Μουσεία

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων, το οποίο στεγάζεται στην ενετική εκκλησία του Αγ. Φραγκίσκου.
- Το Ιστορικό Αρχείο Κρήτης, στα Χανιά, το δεύτερο σε μέγεθος Αρχείο, μετά τα γενικά Αρχεία του Κράτους.
- Το Ναυτικό Μουσείου Καστελλίου.
- Το ιστορικό Λαογραφικό Μουσείο Γαβαλοχωριού.
- Το Μουσείο που στεγάζεται στη μονή της Γωνιάς ή Οδηγήτριας στο Κολυμπάρι.

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- Γαβαλοχώρι

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις – έθιμα

- Οι εκδηλώσεις του Χανιώτικου φεστιβάλ το καλοκαίρι στο φρούριο του Φίρκα.
- Το πανηγύρι των κάστανων στα τέλη Οκτωβρίου στον Ελο.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Λιμπινάρε, κοινότητας Τεμενίων (ποσιθεραπεία)
- Τζανουιάνων, κοινότητας Τεμενίων, Εκτός λειτουργίας

2.2. Καταφύγια

- Στα Λευκά Ορη το καταφύγιο Βόλικας (υψ. 1.360μ.)
- Στα Λευκά Ορη το καταφύγιο Καλλέργης (υψ. 1.580μ.)
- Στα Λευκά Ορη το καταφύγιο Κατσιβέλη (υψ. 2.100μ.)
- Στα Βόλιακα το καταφύγιο Ξυλόσκαλο (υψ. 1.250μ.)

2.3 Βιότοποι-Μνημεία της φύσης

- Η λίμνη Κουρνά, η μοναδική στο νησί, 48χλμ. Α των Χανίων. (έκταση 65στρ.)
- Ο Εθνικό Δρυμός Σαμαριάς προστατεύεται από τη Σύμβαση Βαρκελώνης
- Τα Λευκά Ορη αποτελούν πυρήνα εθνικών δρυμών.
- Ως καταφύγια θηραμάτων προστατεύονται οι περιοχές : Χερσόνησος Ροδοπού- παραλία Μάλεμε, Λευκά Ορη, Βόρειο Ακρωτήριο-Αγ. Τριάδα-Μονή Τσαγκαρόλων - Γκουβερνέτου - Καθολικό, Εθνικός Δρυμός Σαμαριάς, Νήσος Ελαφώνησος-απέναντι παραλία (από Χρυσοσκαλίτισσα μέχρι ακρωτήριο Κριός).
- Στο νησάκι Αγ. Θεόδωροι (Θεοδώρου), απέναντι από την Αγ. Μαρίνα, γίνεται εκτροφή κρι-κρι (αίγαγρων), γι' αυτό απαγορεύεται η πρόσβαση.

2.4 Σπήλαια-Φαράγγια

- Το φαράγγι της Σαμαριάς είναι το μεγαλύτερο της Ευρώπης, μήκους 18χλμ. ενώ σε ορισμένα σημεία το πέρασμα φτάνει μόλις τα 3μ. πλάτος και καμιά φορά τα τοιχώματά του ορθώνονται σε ύψος 600μ.
- Το φαράγγι Θερίσσου, μήκους 6χλμ.
- Η Νεραϊδοσπηλιά στην Αγ. Μαρίνα με σταλαγμίτες και σταλακτίτες.
- Η σπηλιά στο νησάκι Αγ. Θεόδωροι, απέναντι από την Αγ. Μαρίνα, που ο θρύλος λέει ότι ήταν ένα θαλάσσιο τέρας που βγαίνοντας από τη θάλασσα έγινε πέτρα από τους θεούς.
- Το φαράγγι της Αράδαινας στην Ανώπολη.
- Το φαράγγι της Ιμπρου στο χωριό Ασκύφου.
- Το Τοπολιανό φαράγγι στο ομώνυμο χωριό.
- Η σπηλιά της Αγ. Σοφίας με σταλακτίτες και σταλαγμίτες.

2.5 Μαρίνες

- Σούδα
- Καστέλλι

2.6 Κάμπινγκ

- “Αγ. Μαρίνα” στην ομώνυμη περιοχή.
- “Χανιά” στους Αγ. Απόστολους
- “Κίσσαμος” στο Καστέλλι
- “Μίθυμνα” στον Κίσσαμο
- “Νωπηγεια” στον Κίσσαμο
- “Παλαιοχώρα” στην ομώνυμη περιοχή

II. ΝΟΜΟΣ ΡΕΘΥΜΝΟΥ

Ο νομός Ρεθύμνου καταλαμβάνει το Δ κεντρικό τμήμα της Κρήτης. Συνορεύει με το νομό Χανίων στα Δ, Ηρακλείου στα Α, ενώ β βρέχεται από το Κρητικό πέλαγος και Ν από το Λιβυκό. Έχει έκταση 1491 τετ. χλμ. Και πληθυσμό 73.675 κατοίκους (0,7 % του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι η ομώνυμη πόλη, η οποία συνδέεται ακτοπλοϊκώς με την υπόλοιπη χώρα. Τα παλαιότερα ίχνη δραστηριότητας στην περιοχή Ρεθύμνου ανάγονται στους πρώιμους Νεολιθικούς χρόνους, σύμφωνα με τα μέχρι τώρα δεδομένα.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία-Αξιοθέατα

- Στην συνοικία Μασταμπά υπάρχει υστερομινωικός λαξευτός τάφος. Διάσπαρτα είναι τα ίχνη από ενετικές οχυρώσεις με αποκορύφωμα την Πόρτα που σώζεται στην οδό Εθνικής Αντίστασης. Στα Β της πλατείας Πετυχάκη βρίσκεται η Κρήνη Ριμόντι, που φτιάχτηκε από τον ενετό διοικητή της πόλης.
- Το φρούριο του Ρεθύμνου, η Φορτέτζα, στο λόφο Παλαιόκαστρο(1573)
- Τα τζαμιά Νερατζές, Καρά Μουσά Πασά, μεγάλης Πόρτας και Βελή Πασά ήταν εκκλησίες που μετατράπηκαν σε τζαμιά από τους Τούρκους. Υπάρχουν ακόμη τουρκικά χαμάμ και ένα τουρκικό σχολείο.
- Υπάρχουν περισσότερα από 700 βενετσιάνικα σπίτια στην παλιά πόλη Ρεθύμνου,
- Ο μητροπολιτικός ναός των Εισοδίων της Θεοτόκου (1834), το Μητροπολιτικό Μέγαρο, ο Αγ. Αντώνιος, το νομαρχιακό μέγαρο, οι εκκλησίες του Αγ. Φραγκίσκου και της Κυρίας των Αγγέλων
- Το υστερομινωικό νεκροταφείο στους Αρμένους, 4,5χλμ. από το Ρέθυμνο
- Στο Αδελέ γεννήθηκε ένας από τους ήρωες της μάχης στη μονή του Αρκαδίου (1866), ο Κωνσταντής Γιαμπουδάκης. Στο σπίτι του υπάρχει εντοιχισμένη πλάκα-επιγραφή σε ανάμνηση του γεγονότος.
- Η εκκλησία της Αγ. Αννας, η μονή Ασωμάτων και τα ερείπια ενός πύργου στο Αμάρι.
- Η Μητρόπολη του Αγ. Ιωάννη στα Ανώγεια.
- Τα ερείπια της αρχαίας πόλης Αξός με απομεινάρια από τα κυκλώπεια τείχη.
- Η βυζαντινή εκκλησία της Αγ. Ειρήνης στον Αξό.
- Η μονή Αρκαδίου, δίκλητος ναός του 1587 με μπαρόκ πρόσοψη. Τα ερείπια της αρχαίας πόλης Ελεύθερνα, που ήταν γνωστή ως Απολλωνία. Υπάρχουν λείψανα του αρχαίου τείχους, του υδραγωγείου των δεξαμενών και υπολείμματα από τις γέφυρες.
- Οι εκκλησίες της Υπαπαντής και της Αγ. Τριάδας στο χωριό Μάριου
- Η Μονή Πρέβελης (16^{ος} ή 17^{ος} αι.), 8χλμ. έξω από το χωριό Μάριου, όπως όλα τα μοναστήρια στην Κρήτη, έπαιξε σπουδαίο ρόλο στη διάρκεια του απελευθερωτικού αγώνα.
- Το χωριό Μπαλί, χτισμένο στη θέση της αρχαίας Αστάλης.

- Τα ερείπια βενετσιάνικου φρουρίου και η παλαιοχριστιανική βασιλική του 5^{ου} αι. στον Πάνορμο.
- Το σπίτι του πρώτου οργανωτή της εργατικής Πρωτομαγιάς (1983) Σταύρου Καλλέργη, με τη χάλκινη κεφαλή μπροστά.
- Το βενετσιάνικο μέγαρο της οικογένειας Κλόντια, η βυζαντινή εκκλησία της Παναγίας της Κεράς και ο ναός του Αγ. Ευτυχίου στο χωριό Χρονομοναστήρι.
- Στο οροπέδιο της Νίδας και 20χλμ. από τα Ανώγεια βρέθηκε Μινωικός οικισμός.
- Στην μικρή πλατεία του χωριού Σπήλι με τα πλατάνια υπάρχουν 25 βρύσες, ανάγλυφα κεφάλια λιονταριών, με νερό από τον Ψηλορείτη.
- Η Λότζια (Λέσχη) (16^{ος} αι.) ήταν τόπος συγκέντρωσης και αναψυχής των αρχόντων και ευγενών στο Ρέθυμνο.

1.2 Μουσεία

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Ρεθύμνου που στεγάζεται στη Λότζια
- Το Ιστορικό Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου
- Η Πινακοθήκη και το Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης Ρεθύμνου
- Η Λαογραφική Συλλογή Λυκείου Ελληνίδων στο Ρέθυμνο
- Το μουσείο της μονής Αρκαδίου

1.3 Παραδοσιακοί οικισμοί

- Παλιά Πόλη Ρεθύμνου
- Ανώγεια
- Αρχαία Ελευθερνά

1.4 Λαογραφικές εκδηλώσεις -Έθιμα

- Ο “Πολιτιστικός Αύγουστος” στο Ρέθυμνο.
- Η Ναυτική Εβδομάδα στο Ρέθυμνο
- Εκδηλώσεις στην επέτειο του ολοκαυτώματος της μονής Αρκαδία, στις 8 Νοεμβρίου
- Οι εκδηλώσεις “Ανώγεια”, 10-15 Αυγούστου, με διαγωνισμό κρητικού χορού και τραγουδιού
- Τα “Σφεντόνια” στο χωριό Ζωνιανά

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Καταφύγια

- Στον Ψηλορείτη, στην τοποθεσία Στουμπωτός Πρίνος (1.500μ.)

2.2 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Οι περιοχές: όρος Ιδη, Πράσινο φαράγγι – Πατσός – Σφακορυακό ρέμα – Παραλία Ρεθύμνου και εκβολή Γεροπόταμου, προστατεύονται ως καταφύγια θηραμάτων.
- Επίσης το όρος Ιδη αποτελεί διατηρητέο μνημείο της φύσης.

2.3 Σπήλαια φαράγγια

- Το σπήλαιο Γεράνι, 6 χλμ. από το Ρέθυμνο με παλαιοντολογικό και σπηλαιολογικό ενδιαφέρον.
- Το Ιδαίο Αντρο, το περίφημο σπήλαιο στο οροπέδιο της Νίδας στον Ψηλορείτη σε υψόμετρο 1538μ. είναι γνωστό σαν Σπηλιάρα της Βοσκοπούλας. Το Αντρο ήταν κέντρο λατρείας από τους προϊστορικούς ως τους Ρωμαϊκούς Χρόνους. Κατά τη μυθολογία μεγάλωσε εδώ ο Δίας. Προς τιμή του γίνονταν ετήσιες γιορτές και τελετές μυσταγωγίας και μύησης των προσκυνητών.
- Το σπήλαιο Σφεντόνια κοντά στο χωριό Ζωνιανά.
- Το φαράγγι του Κουρταλιώτη, 2 χιλμ. στο χωριό Κοξαρέ. Οι πλαγιές του φαράγγιού είναι γεμάτες σπηλιές.
- Το φαράγγι του Κοτσίφου.
- Το σπήλαιο Μελιδονίου, κοντά στο Πέραμα, παρουσιάζει εκτός από το σπηλαιολογικό ενδιαφέρον και αρχαιολογικό, εφόσον αναφέρεται ως τόπος λατρείας του μυθικού χάλκινου γίγαντα Τάλων.

2.4 Μαρίνες

- Ρέθυμνο

2.5 Κάμπινγκ

- “Αγ. Γαλήνη” στην ομώνυμη περιοχή
- “Απολλωνία” στην Πλακιά
- “Elisabeth” στην Μυσσιριά

III. ΝΟΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Ο νομός Ηρακλείου καταλαμβάνει το Α κεντρικό τμήμα της Κρήτης. Συνορεύει Δ με το νομό Ρεθύμνου, Α με το νομό Λασιθίου, ενώ Β και Ν βρέχεται από το Κρητικό και Λυβικό πέλαγος αντιστοίχως. Έχει έκταση 2649 τετ. χλμ. και πληθυσμό 275.338 κατοίκους (2,6% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού, αλλά και της Κρήτης είναι η ομώνυμη πόλη, η οποία συνδέεται ακτοπλοϊκώς και αεροπορικώς με την υπόλοιπη χώρα. Η ακριβής χρονολογία “γέννησης” του Ηρακλείου παραμένει ακόμη άγνωστη για τους ερευνητές και τους αρχαιολόγους. Πάντως η πόλη με τη σημερινή της μορφή,

ιδρύθηκε από τους Σαρακινούς το 827 με τον ονομασία Χάνδακας, η οποία προέρχεται από τα οχυρωματικά έργα γύρω από την πόλη.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ- ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1.1 Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία-Αξιοθέατα

- Η Κνωσός κατοικήθηκε από τη Νεολιθική εποχή. Γύρω στα 1900 π.Χ. οικοδομήθηκε το πρώτο ανάκτορο της Κνωσού. Διακόσια χρόνια αργότερα καταστρέφεται από σεισμό ξαναχτίζεται πιο μεγαλόπρεπο και πολυτελέστερο. Η τελειωτική καταστροφή επήλθε γύρω στα 1500-1450 π.Χ. κατά μία θεωρία από την έκρηξη του ηφαιστείου της Σαντορίνης. Παρόλα αυτά εξακολούθησε να κατοικείται για περίπου πενήντα ακόμη χρόνια, οπότε καταστράφηκε οριστικά από πυρκαγιά γύρω στα 1400 π.Χ. Τα Μινωικά ανάκτορα δεν ήταν έδρα μόνο του δυνάστη αλλά και διοικητικό και θρησκευτικό κέντρο όλης της περιοχής. Τα ερείπια της πρωτεύουσας του Μινωικού Βασιλείου περιλαμβάνουν το ανάκτορο του Μίνωα, τα σπίτια των αξιωματούχων και ιερέων που τον περιστοιχίζουν (Μικρό Ανάκτορο, Καραβάνα Σεράι, Οικία των τοιχογραφιών κ.λ.π.), τα σπίτια των απλών ανθρώπων και τα νεκροταφεία, όπου έθαβαν τους νεκρούς τους. Το ανάκτορο ήταν δαιδαλώδες οικοδομικό σύνολο χτισμένο γύρω από μία κεντρική αυλή. Το πολυώροφο αυτό οικοδόμημα καταλάμβανε έκταση 22000 τ.μ. και περιελάμβανε εκτός από τα βασιλικά διαμερίσματα, λατρευτικούς χώρους θησαυροφυλάκια, εργαστήρια και αποθήκες.
- Τα ερείπια του ανακτόρου της Φαιστού, δεύτερου με σπουδαιότητα ανακτορικού κέντρου της Μινωικής Κρήτης. Ήταν έδρα του μυθικού Ροδάμανθη κι αποτελούσε κι αυτό το ανάκτορο τον πυρήνα μιας πόλης που κατοικείται από τη Νεολιθική εποχή. Η αρχιτεκτονική διάταξη του ανακτόρου είναι ίδια με της Κνωσού. Κι εδώ τα δωμάτια είναι διατεταγμένα γύρω από πλακόστρωτη αυλή. Σ' αντίθεση όμως με την Κνωσό, εδώ ο τοιχογραφικός διάκοσμος ήταν σχετικά φτωχός, το κενό όμως κάλυπτε η επένδυση των δαπέδων και των τοίχων με πλάκες κατάλευκου γυψόλιθου. Το ανάκτορο αυτό καταλάμβανε έκταση περίπου 9000 τ.μ.
- Στα Μάλια η ανασκαφές έφεραν στο φως ανάκτορο παρόμοιο με αυτά της Κνωσού και της Φαιστού (χτισμένο κι αυτό γύρω στα 1900 π.Χ. κι εγκαταλελειμμένο περίπου στα 1450 π.Χ.). Στο φως ήλθαν επίσης συνοικίες της Μινωικής πόλης, που υπήρχε γύρω από το ανάκτορο και νεκροταφείο στη θέση Χρυσόλακκος. Το ανάκτορο αυτό καταλάμβανε έκταση περίπου 9000 τ.μ.
- Μέσα στο χωριό Αρχάνες οι ανασκαφές έφεραν στο καλοδιατηρημένο κτίριο που θα πρέπει να ήταν θερινό ανάκτορο.
- Στο λόφο Φουρνί βρέθηκαν θολωτοί τάφοι που χρονολογούνται ανάμεσα στο 2500-1250 π.Χ.
- Στη θέση Ανεμοσπηλιά Αρχανών, στους πρόποδες του ιερού βουνού Γιούχτα, ανασκάφτηκε Μινωικό Ιερό, όχι μόνο των Αρχανών αλλά και της Κνωσού.
- Η πόλη Γόρτυνα γνώρισε ιδιαίτερη άνθηση στη Ρωμαϊκή περίοδο κι έγινε πρωτεύουσα της Ρωμαϊκής επαρχίας της Κρήτης και της Κυρηναϊκής. Η ίδρυση της ανάγεται στη Μινωική εποχή, όπως μαρτυρούν τα ερείπια αγροικίας, του 16^{ου} αι. π.Χ. που έχουν ανασκαφεί. Τα πιο αξιόλογα μνημεία είναι το Πραιτόριο (2^{ος} μ.Χ.) τόπος λατρείας των Νυμφών. Ο ναός του Πύθιου Απόλλωνα, το ιερό των

Αιγυπτιακών θεοτήτων και το Ωδείο, όπου βρέθηκε η περίφημη επιγραφή με τους νόμους τη Γόρτυνας. Είναι γραμμένοι σε δωρική διάλεκτο και ανάγονται στον 6^ο αιώνα π.Χ. Γι' αυτούς μιλάει με θαυμασμό ο Πλάτων στους "Νόμους" του.

- Η Αμνισός είναι Μινωική πόλη επίγειο της Κνωσού. Εδώ ανασκάφηκε η γνωστή στους αρχαιολόγους ως Επαυλη των Τοιχογραφιών της Αμνισού η Επαυλη των Κρίνων.
- Στο βαθύτερο τα ερείπια Μινωικού μεγάρου, συγκεκριμένα αγροικίας Μινωϊτη τοπάρχη, με εγκαταστάσεις σταφυλοπαιστήριου, ελαιοπαιστήριου, με υφαντουργικά εργαλεία και πιθανότατα κεραμικό κλίβανο.
- Τύλισο έχουν εντοπιστεί τα ερείπια μια από τις αρχαιότερες Μινωικές πόλεις στην Κεντρική Κρήτη. Έχουν βρεθεί τα ερείπια τριών μεγάλων οικοδομημάτων, κατοικιών τοπικών αρχόντων.
- Το ιερό του Ερμή και της Αφροδίτης στην Κάτω Σύμη Βιάννου.
- Το ιερό του Ασκληπιού και μινωικοί θολωτοί τάφοι στα Λέβητα (Λέντας)
- Τα ευρήματα από μεγάλη πόλη ελληνορωμαϊκών χρόνων στον Λύκτο.
- Οι παλιές οχυρώσεις των Αράβων στο Χάνδακα, ενισχυμένες από τους Ενετούς το 1462 σώζονται σήμερα σε καλή κατάσταση. Συγκεκριμένα από τους 7 προμαχώνες σώζεται ο προμαχώνας Μαρτινέγκο όπου σήμερα βρίσκεται ο απείριστος τάφος του Ν. Καζαντζάκη, με θέα όλη την πόλη.
- Από τις 4 πύλες εισόδου στην πόλη διασώζονται η Χανιόπορτα και η Καινούργια Πόρτα στη νότια πλευρά. Ο Κούλες είναι το επιβλητικό φρούριο στην είσοδο του Βενετσιάνικου λιμανιού. Χρόνος κατασκευής του από το 1523 – 1540. Το Μπεντενάκι, όπως λέγεται σήμερα το θαλάσσιο τείχος από το βενετσιάνικο λιμάνι μέχρι τον όρμο του Δερματά ή Κουμ-Καπί. Οι θολωτοί ταρσανάδες, όπου ναυπηγούνταν οι γαλέρες, τα πολεμικά πλοία της εποχής.
- Στην αγία Τριάδα βρίσκονται τα ερείπια της βασιλικής έπαυλης που κατά πάσα πιθανότητα αποτελούσε το θερινό ανάκτορο της δυναστείας της Φαιστού.
- Η Κρήνη Μοροζίνη (1628), η Κρήνη Ντελημάρκου (1666) και η Κρήνη Μπέμπο
- Το Palazzo Ducale, κτίριο όπου είχε την έδρα του ο Δούκας της Κρήτης και η Λότζια (Λέσχη), τόπος συγκέντρωσης και αναψυχής των ευγενών.
- Η Βασιλική του Αγ. Μάρκου (13^{ος}) και η εκκλησία του Αγ. Τίτου (1466).
- Η μητρόπολη του Αγ. Μηνά και η εκκλησία της Αγ. Αικατερίνης στο Ηράκλειο.
- Στη νότια πλευρά των ενετικών τειχών του Ηρακλείου βρίσκεται ο τάφος του Ν. Καζαντζάκη.
- Στη θέση Κλαδωτός βρισκόταν η αρχαία πόλη Απολλώνια, όπου ανασκαφές έφεραν στο φως μινωικά και ελληνοιστικά ευρήματα.
- Η μονή Βροντησιού κοντά στο χωριό Ζάρος.
- Η μονή της Παναγίας Καλυβιανής έξω από το χωριό Μοίρες.
- Στο Φόδελε γεννήθηκε το 1545 ο ζωγράφος Δομίνικος Θεοτοκόπουλος (El Greco).
- Στον κόλπο της Μεσσαράς βρίσκονται στα Μάταλα με τις λαξευμένες σπηλιές στον βράχο. Εδώ έχουν εντοπισθεί πολλά ναυάγια και η περιοχή είναι γεμάτη αρχαιολογικά ευρήματα. Οι σπηλιές αυτές πρέπει να ήταν προϊστορικές κατοικίες στις οποίες βρέθηκαν και τάφοι. Η περιοχή γνώρισε άνθηση τη δεκαετία του '70 σαν τον τόπο διακοπών των παιδιών των λουλουδιών.

- Το μοναστήρι Βαρσαμονερού κοντά στο χωριό Βορίζια.
- Στη Γόρτυνα η τρίκλιτη Βασιλική (6^{ος} αι.) αφιερωμένη στον Αγ. Τίτο.
- Το μοναστήρι της Καρδιώτισσας κοντά στο Κράσι.

1.2 Μουσεία

- Το ιστορικό Μουσείο Ηρακλείου
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου
- Το Μουσείο Θρησκευτικής Τέχνης στην εκκλησία της Αγ. Αικατερίνης
- Η “Αρχαιολογική Συλλογή Αρχανών”.

1.3 Λαογραφικές εκδόσεις - Έθιμα

- Το φεστιβάλ Ηρακλείου κάθε καλοκαίρι.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Ιαματικές πηγές

- Πηγές Πανασσού του δήμου Ρουβά, εκτός λειτουργίας

2.2 Καταφύγια

- Στον Ψηλορείτη, στη θέση Πρίνος (υψ. 1.100μ.)

2.3 Βιότοποι - Μνημεία της φύσης

- Η περιοχή Ομαλός Βιάννου (Σύμη – Ομαλός) προστατεύεται ως καταφύγιο θηραμάτων.
- Έξω από το χωριό Ζαρός, κοντά στη πηγή Βότομος, βρίσκεται μια περιοχή γεμάτη πλατάνια, μια τεχνητή λίμνη και εκτροφείο πέστροφας.
- Η νήσος Δία αποτελεί ελεγχόμενη κυνηγετική περιοχή.

2.4 Σπήλαια – Φαράγγια

- Στο Αρκαλοχώρι υπάρχει μια σπηλιά στην οποία ανακαλύφθηκαν μυκηναϊκά ευρήματα.
- Στην Αγ. Πελαγία βρίσκεται η σπηλιά γνωστή με το όνομα “Εύρεση”, γιατί εκεί βρέθηκε η εικόνα της Αγίας.
- Οι σπηλιές στα Μάταλα, οι οποίες είναι πια περιφραγμένες και απαγορεύεται η διαμονή σ’ αυτές.
- Το Σπήλαιο Ειλείθειας, έξω από την Αμνισό, όπου ασκήθηκε λατρεία από τη Νεολιθική Εποχή μέχρι και τον 5^ο αι. π.Χ. και ήταν αφιερωμένα στην προστάτιδα θεά του τοκετού, Ειλείθια.
- Το Σπήλαιο της Αγ. Παρασκευής Σκοτεινού χρησιμοποιήθηκε και σαν λατρευτικός χώρος κατά την αρχαιότητα και τους χριστιανικούς χρόνους.

- Το Σπήλαιο Καμαρών, όπου βρέθηκαν τα περίφημα Καμαραϊκά αγγεία.

2.5 Μαρίνες

- Ηράκλειο

2.6 Κάμπινγκ

- “Κάραβαν” στην Πλακιά
- “Greta” στις Γούβες
- “Χερσόνησος” στην ομώνυμη περιοχή
- “Κόμμος” στην Πιτσιδιά.
- Μάταλα – Κοινοτικό Κάμπινγκ Πιτσιδιών” στα Μάταλα.

IV. ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Ο νομός Λασιθίου καταλαμβάνει το Α τμήμα της Κρήτης. Βρέχεται Β από το Κρητικό Πέλαγος, Α από το Καρπάθιο, Ν από το Λιβυκό, ενώ Δ. συνορεύει με τον νομό Ηρακλείου. Έχει έκταση 1828 τετ. χλμ. και πληθυσμό 73200 κατοίκους (0,7% του πληθυσμού της χώρας).

Πρωτεύουσα του νομού είναι ο Αγ. Νικόλαος, η οποία συνδέεται ακτοπλοϊκώς με την υπόλοιπη χώρα. Επίσης ο νομός επικοινωνεί αεροπορικώς και ακτοπλοϊκώς με την υπόλοιπη χώρα μέσω της Σητείας. Ο Αγ. Νικόλαος πήρε την ονομασία του από το ομώνυμο εκκλησάκι που βρίσκεται στο Β. τμήμα του σημερινού λιμανιού. Εκεί βρισκόταν ένα φυσικό λιμάνι, γνωστό σαν Porto di san Nicolo, που χρησιμοποιούνταν στα χρόνια της Ενετοκρατίας.

1. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

1. Αρχαιολογικά και Βυζαντινά μνημεία- Αξιοθέατα

- Το πρωτομινωικό νεκροταφείο στην Αγ. Φωτιά.
- Ο αρχαιολογικός χώρος του Ιτάνου, μια από τις σπουδαιότερες πόλεις της Δωρικής Κρήτης.
- Η Μονή Τυπλού, από τις σπουδαιότερες και πλουσιότερες μονές της Κρήτης.
- Στα Γουρνια, ο αρχαιολογικός χώρος της Μινωικής πόλης που μοιάζει με την Πομπία. Διακρίνονται μόνο θεμέλια σπιτιών.
- Στην κοινότητα της Ελούντας, τα ερείπια της αρχαίας Ολούντας (απ’ όπου και το όνομά της) τα μοναστήρια των ξηρών ξύλων, του Αγ. Αρετίου, καθώς επίσης και η Σπιναλόγκα. Στο νησάκι οι Ενετοί έχτισαν το 1579 φρούριο που υπάρχει μέχρι σήμερα.
- Το μινωικό ανάκτορο της Ζάκρας, από το οποίο σώζονται πολλές αίθουσες, καθώς και οι τάφοι που βρέθηκαν στην περιοχή του ανακτόρου μαζί με το ιερό.

- Η Ιεράπετρα είναι χτισμένη στη θέση της αρχαίας Ιεράπτυνας. Στο Ν. Μόλο του αρχαίου λιμανιού υπάρχει φρούριο.
- Το Τζαμί στην παλαιά της Ιεράπετρας.
- Ο καθεδρικός ναός του Αγ. Γεωργίου στην Ιεράπετρα.
- Ο πρωτομινωικός οικισμός στο χωριό Βασιλική. Εδώ εντοπίστηκε μια μεγάλη έπαυλη, πρωτότυπο που έπειτα αντιγράφηκε σε μεγαλύτερη κλίμακα στα ανάκτορα της Φαιστού και της Κνωσού.
- Τα ερείπια της αρχαίας πόλης της Δωρικής Κρήτης Λατώ στην Κρίτσα.
- Οι βυζαντινές εκκλησίες της Παναγίας της Κέρας και του Αγ. Ιωάννη στην Κρίτσα.
- Η Μίλατος, η οποία διατηρεί αναλλοίωτο το δωρικό τύπο του ίδιου ονόματος από την αρχαιότητα, είναι σχεδόν στην ίδια θέση της ομώνυμης αρχαίας πόλης. Κοντά στη Μίλατο βρέθηκαν Υστεροελλαδικοί τάφοι.
- Τα ερείπια οικισμού (μεσομινωικού – υστερομινωικού) στο νησάκι του Αγ. Νικολάου.
- Οι ομαδικόί τάφοι πρωτομινωικής εποχής που μοιάζουν με σπίτια στο χωριό Μοχλός.
- Η βυζαντινή εκκλησία του Αγ. Γεωργίου στο χωριό Λάστρο.
- Στην τοποθεσία Αγ. Αντώνιος του χωριού Μύρτος υπάρχουν ερείπια από δημόσια ρωμαϊκά λουτρά με μωσαϊκά δάπεδα. Επίσης, στο λόφο Φούρνου στην κορυφή υπάρχει ένας πρωτομινωικός οικισμός, ενώ στο λόφο Πύργο βρέθηκαν ίχνη αγροτικού σπιτιού της Μεσομινωικής περιόδου.
- Στη Νεάπολη, η εκκλησία της Μεγάλης Παναγίας, στον περίβολο της οποίας βρίσκεται ο τάφος του Ζερβονικόλα, οπλαρχηγού της Κρητικής Επανάστασης.
- Ο χώρος της αρχαίας Δρήρου, μιας από τις πιο σημαντικές πόλεις της Δωρικής Κρήτης, όπου βρέθηκε ναός αφιερωμένος στο Δελφίνιο Απόλλωνα καθώς και τρία χάλκινα αγάλματα που παριστάνουν θεότητες.
- Το Οροπέδιο Λασιθίου, η Τζερμιάδο, είναι γνωστό για τους 7.000 ανεμόμυλους που ποτίζουν μια περιοχή 25.000 στρ., σε υψόμετρο 817-850μ. Είναι μια από τις παραγωγικές περιοχές της Ελλάδας. Το οροπέδιο Λασιθίου έχει πλούσια ιστορία. Κατοικήθηκε από τα Νεολιθικά χρόνια και εδώ βρέθηκαν πολλοί χώροι, σπουδαίας αρχαιολογικής σημασίας, όπως το σπήλαιο της Τράπεζας, μινωικοί οικισμοί στις θέσεις Πλάτη, κοντά στο Δικταίο Αντρο στο Καρφή. Οι νεολιθικοί τάφοι στη θέση Σκαφίδα και Κάστελλος.
- Το φρούριο Καζαρμά και τα μοναστήρια της Βιδιανής και της Κρουσταλλένιας στο Οροπέδιο του Λασιθίου.
- Σο μέσα Λασιθί τα ερείπια οικισμών Γεωμετρικής και Ρωμαϊκής Εποχής στην τοποθεσία Αρμί.
- Στην τοποθεσία Ρουσόλακκος του Παλαιόκαστρου υπάρχει μινωικός οικισμός και το περιώνυμο ιερό του Δικταίου Δία.
- Στο χωριό Παχιά Αμμος, χτισμένο στη θέση της αρχαίας πόλης Μινώα, βρέθηκε μισομινωικό – υστερομινωικό νεκροταφείο, όπου οι νεκροί ήταν θαμμένοι σε μεγάλα πιθάρια (213 τον αριθμό) και σε σαρκοφάγους.

- Η αρχαία Πραισός, κοντά στο χωριό Νέα Πραισος, ήταν η αρχαία πόλη των Ετεοκρητών – γνήσιοι απόγονοι των Μινωιτών. Σώζονται λείψανα του οχυρωματικού περιβόλου.
- Στο λόφο και στη γύρω περιοχή της Σητείας βρέθηκαν νεκροταφεία και τάφοι, μεταξύ των οποίων και θολωτοί, με ευρήματα διαφόρων εποχών από την πόλη που άκμασε εδώ. Η σημερινή Σητεία είναι χτισμένη στη θέση της αρχαίας Ητείας.
- Στη Σητεία, το βενετσιάνικο φρούριο Καζάρμα, το γραφικό λιμάνι με τα αρμυρίκια, το εκκλησάκι της Ανάληψης του Σωτήρα.
- Το ενετικό φρούριο του 1584 στο βράχο Σπιναλόγκα.
- Στο νησί ψείρα υπήρχε οικισμός στην Πρωτομινωική περίοδο.
- Η λίμνη του Αγ. Νικολάου, γνωστή και ως Μαντράκι (κλειστό λιμάνι), που σήμερα ενώνεται με διώρυγα με τη θάλασσα. Ο μύθος λει ότι σ' αυτή τη λίμνη έκαναν το μπάνιο τους η θεά Αθηνά και η Αρτεμις Βριτομάρτις.

1.2 Μουσεία

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Αγ. Νικολάου
- Το Λαογραφικό Μουσείο Αγ. Νικολάου στο ισόγειο του Λιμεναρχείου
- Η Αρχαιολογική Συλλογή Ιεράπετρας που στεγάζεται στην Οθωμανική Σχολή.
- Η Αρχαιολογική και Λαογραφική Συλλογή του Μύρτου.
- Το Λαογραφικό Μουσείο Νεάπολης
- Η Αρχαιολογική Συλλογή Νεάπολης
- Το Αρχαιολογικό Μουσείο Σητείας

1.4 Λαογραφικές εκδόσεις – Έθιμα

- Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις “Λατώ” που γίνονται τον Ιούλιο με τη συμμετοχή Ελληνικών και ξένων μουσικών χορευτικών συγκροτημάτων με θεατρικές παραστάσεις, εκθέσεις κρητικής χειροτεχνίας κ.α.
- Η αλλαγή του χρόνου στον Αγ. Νικόλαο γίνεται σε δύο καράβια. Το ένα φεύγει συμβολικά και το άλλο έρχεται και μοιράζει δώρα στα παιδιά.
- Το Πάσχα, η Ανάσταση και το κάψιμο του Ιούδα γίνονται σε εξέδρα στο κέντρο της λίμνης και του Αγ. Νικολάου.
- Το Δεκαπενταύγουστο γίνεται αναπαράσταση κρητικού γάμου στα Κριτσά.

2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

2.1 Βιότοποι – Μνημεία της φύσης

- Το Βάι πήρε το όνομά τους από τις βαγίες, όπως ονομάζουν οι Κρητικοί τους φοίνικες. Το φοινικόδασος καλύπτει έκταση 250 στρ., αποτελείται από 5.000 φοίνικες και είναι περιφραγμένο για λόγους προστασίας. Σύμφωνα με την παράδοση, φύτεψε από τα κουκούτσια των χουρμάδων που πετούσαν οι φοίνικες έμποροι, που είχαν αγκυροβολήσει εδώ. Το Βάι βρίσκεται ανάμεσα στην αρχαία Ιτανο και το Παλαιόκαστρο και προστατεύεται με την Σύμβαση Βαρκελώνης.

- Οι παρακάτω περιοχές προστατεύονται ως καταφύγια θηραμάτων: Μίλατος (μέχρι Ακρωτήριο Αγ. Ιωάννη), Δίκη (Οροπέδιο Λασιθίου, Καθαρό Σέλενα, Κρασί, Σελεκάνος), ΒΑ άκρο Κρήτης (Διονυσάδες, Ελάσα και Χερσόνησος Σίδερα – Ακρα Μαυροβούνι, Βάι, Ακρα Πλάκα), ΝΑ άκρο Κρήτης και νησίδες Καβάλλοι.
- Το ΒΑ άκρο Κρήτης (Διονυσάδες, Ελάσα και Χερσόνησος Σίδερο) και το Βάι έχουν χαρακτηριστεί αισθητικά δράση.

2.2 Σπήλαια

- Στα ΒΔ της Μιλάτου υπάρχει ένα σπήλαιο και μια χαράδρα όπου κατέφυγαν 3.700 γυναικόπαιδα για να σωθούν από τον Χασάν πασά.
- Το σπήλαιο της Τράπεζας στο οροπέδιο Λασιθίου.
- Το ταφικό σπήλαιο του Αγ. Χαράλαμπου στο οροπέδιο Λασιθίου, όπου βρέθηκαν ακέραια κρανία από τη Πρωτομινωική και Μεσομινωική εποχή.
- Το Δικταίο Αντρο στον Ψυχρό. Σύμφωνα με τη μυθολογία, εδώ γεννήθηκε ο Δίας και μεταφέρθηκε στο Ιδαίο Αντρο όπου θήλασε από την Αμάλθεια. Σύμφωνα με μια άλλη παράδοση εδώ ενώθηκε ο Δίας με την Ευρώπη. Γενικά εδώ λατρευόταν ο Δίας από τη Μεσομινωική ως την αρχαϊκή εποχή. Ανασκαφές έφεραν στο φως αρχιτεκτονικά ευρήματα, όπως βωμό, τέμενος διαχωριστικό τείχος και πλούσια αφιερώματα και αναθήματα. Η σπηλιά βρίσκεται σε ύψος 1.205μ. και στο κατώτερο επίπεδό του σχηματίζει λιμνούλα με σταλακτίτες και σταλαγμίτες.

2.3 Μαρίνες

- Σητεία
- Αγ. Νικόλαος

2.4 Κάμπινγκ

- “Gournia Moon” στα Γουρνιά
- “Κουτσουνάρι” στην Ιεράπετρα
- “Σίσι” στην ομώνυμη περιοχή

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στα πλαίσια μιας ανασκόπησης έγινε προσπάθεια να συμπεριληφθούν τα πιο απαραίτητα στοιχεία σε κάθε τομέα και να τονιστούν τα πιο σημαντικά σημεία σε ότι αφορά τους τουριστικούς πόρους (ανθρωπογενείς-πολιτιστικούς-φυσικούς) που διαθέτει η Ελλάδα.

Επίσης έγινε αναφορά στην υποδομή και στα έργα ανάπτυξης που θα βοηθήσουν στην ανάδειξη των τουριστικών αυτών πόρων. Πάντα βέβαια

περιορίζοντας την όλη προσπάθεια, στα προκαθορισμένα πλαίσια, περιεχομένου και έκτασης της ύλης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΠΗΓΕΣ

- Κολτσιδόπουλος Γιώργος, Σημειώσεις Τουριστική Γεωγραφία Ελλάδος, Λάρισα 1996.
- Ρούπας Βασίλης, Τουριστική Γεωγραφία Ελλάδος, εκδόσεις, Παπαζήση, Αθήνα, 1997.
- Γλύστρα Φωτεινή, Τουριστική Γεωγραφία Ελλάδος, Σχολή Ξεναγών Ρόδου.
- Οι μπλε Οδηγοί, Ελλάδα, Τόμοι I και II, έκδοση 1992, Hachette – Γιαλέλης, Αθήνα 1992.
- Οικονομική Γεωγραφία της Ελλάδος του 1999, Οικονομικός Ταχυδρόμος Φ15 (2345), 15 Απριλίου 1999.
- Η Ελλάδα των διακοπών 1998.
- Οι περιφέρειες της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο 1995.
- Στέφανος Ν. Σωτηρίου, Μειονότητες και Αλυτρωτισμός, Ελληνική Ευρωεκδοτική, Αθήνα 1991.
- Κώστας Ν. Κραβαρίτης, Επαγγελματικός Τουρισμός, εκδόσεις Inter books, Αθήνα 1992.
- Νίκος Γ. Ηγουμενάκης, Τουριστική Οικονομία, Τόμος Α', εκδόσεις Inter books, Αθήνα 1991.
- Conference and meeting facilities, GTP, τεύχος 273, August '98 23rd year, σελ. 34, International Publications Ltd.

Διευθύνσεις Internet

- www.culture.gr
- www.minenv.gr
- Τουριστικά φυλλάδια ΕΟΤ
- Προσωπική επίσκεψη στην έκθεση του “2^{ου} Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης”.
- Σημειώσεις κ. Κουρτέσα Γεωργίου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ – ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	1
A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	2
B. ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ.....	6
Γ. ΒΙΟΓΕΩΓΡΑΦΙΑ.....	2019
Δ. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΩΓΡΑΦΙΑ.....	2423
E. Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΜΕΣΩ ΤΟΥ ΚΠΣ.....	28
ΣΤ. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ.....	31
1. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΝ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ & ΘΡΑΚΗΣ.....	31
2. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ.....	45
3. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ.....	69
4. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ.....	7977
5. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ.....	90
6. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ.....	106
7. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ.....	120
8. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ.....	133
9. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ.....	148
10. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ.....	159
11. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ.....	177
12. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ.....	190
13. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ.....	213
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	229
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΠΗΓΕΣ.....	230
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	231